

KORUNK FŐ TÉVEDÉSEI

A

RELIGIO KÖRÜL.

EGYHÁZI BESZÉDEKBEN MEGFEJTETTE

MUNKAY JÁNOS.

Jutalmat nyert pályamunka.

PESTEN, 1853.

MÜLLER EMIL KÖNYVNYOMDÁJA
SERVITA TÉR.

Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum; et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.
Joan. III. 19.

TARTALOM.

	Lap.
Első beszéd a materialismusról (anyagászat)	8
Második beszéd a scepticismusról (kétkedőség).....	41
Harmadik beszéd a rationalismusról (észvéd).....	83
Negyedik beszéd a pantheismusról (mindistenség).....	135
Ötödik beszéd az indifferentismusról (közönbösség).....	179
Hatodik beszéd a socialismusról (társadalmi mozgalom).....	217
Hetedik beszéd a communismusról (társadalmi közösség)....	259

ELŐSZÓ.

Korunk fő tévedéseit a religio körül megvitatni, és szent beszédekben megczáfolni érdekes feladat. Megvallom, nagy örömmre szolgált, midőn a pesti hittani kar 1851-ik évre e tárgyat tűzte ki: „Készíttessék népszerű hét egyházi beszéd úgy, hogy az egész munka családi körben is kedves és üdvös olvasmányul szolgálhasson a racionalismus, indifferentismus, pantheismus, communismus és más illetén, a legújabb philosophiából származott hitbeli és erkölcsi tévedések ellen.” Örömmel olvastam, mondom, e pályakérdést kitűzve, melynek célja lenne a napjainkban uralkodó balfogalmakat eloszlatni, és a tévedőket útba igazítani. Én legalább azt tapasztaltam, hogy az emberek nagy része tudatlanságból tévelyeg, már aztán e tudatlanság mennyire vétkes mennyire nem,

azt a körülmények határozzák meg. Általán véve a vétkes tudatlanok közé bízvást számíthatni azokat, kik a hit dolgában önként tudatlanok akarnak maradni, kiknek volna alkalmuk meggyőződni az igazságról, de azt bűnösen elmulasztják. És mégis vajmi nagy érdekünkben áll e bűnösöket felvilágosítani, s őket az Istennek, Krisztusnak és az anyaszentegyháznak megnyerni! De mikép férhessünk hozzájuk? Ők templomba nem járnak, egyházi beszédet ritkán, vagy soha sem hallgatnak, azt adván mentségül, hogy az nem őket illeti, s csak a pór népnek való. Ezekre nézve, úgy hiszem, nagy becsűek lesznek oly beszédek, melyekben a legújabb philosophiából származott hitbeli és erkölcsi fő tévedések a keresztény hitvilágánál megvizsgálatnak, s illetőleg megczáfoltatnak, melyekből kitűnjék verulami Baconak ama mondata: „Philosophia obiter libata abducit a Deo, penitus hausta reducit ad eundem – Én e jelen beszédek nagy böjti időre alkalmaztam, mivel kiváltképen ezen idő a töredelmességnek, az önmegtagadásnak, és az önmagábaszállásnak ideje; egyébiránt, hogy azokat máskor is haszonnal olvashatni, kétséget nem szenved. Az anyagot részint az élet- s tapasztalásból merítettem, részint

pedig jeles egyházi szónokok s hittanárok, úgymint Lacordaire, Veith, Perrone, Hirscher, Maret s mások műveit használtam; az egész munkát pedig úgy intéztem el, hogy az a hittani kar kívánatához képest családi körben is kedves és üdvös olvasmányul szolgálhasson. Ha csak egy tévedőt is sikerülend megtérítenem, és jó útra igazítanom, úgy munkámnak, fáradozásimnak teljes jutalmát veszem.

ELSŐ BESZÉD
a
„MATERIALISMUS”ról
(anyagászat).

Keressétek először az Istennek országát,

Máté VI, 33.

Böjt I. Vasárnap.

Evangelium sz. Máté IV, 1-11.

Minden ember életében van kellemes óra, van boldog pillanat, midőn a szenvedélyek nyugosznak, és a kebel önként megnyílik az igazság befogadására. Ily kellemes óra, ily boldog pillanat a keresztényekre nézve, kétség kívül, a nagyböjti idő, midőn a szenvedélyes farsangi mulatságok elnyugodtak, s az egész környezet komoly szint öltött magára. E napokban az anyaszentegyház is mindent elkövet, hogy elménk- s szívünket az Istenhez, az igazság kútforrásához, kitől bűneink által elpártoltunk, visszatérítse. A gondos anya mindjárt a nagy böjt elején, hamuval hintette meg homlokunkat, e nevezetes szavakat hangoztatván füleinkbe: „Emlékezzél meg oh ember, hogy por vagy s porrá leszel.” E végből nyitotta meg az ő kegyelmi forrásait is, hogy ezen szent idő alatt „megtagadván az istentelenséget és a világi kívánságokat,” iparkodjunk megszerezni magunknak azon megigazolást, melly egyedül képes bennünket Isten előtt kedvesekké tenni. E végből ajánlja sőt parancsolja a böjtöket, imádságokat és más jó cselekedeteket, hogy ezeknek lelkiismeretes gyakorlása által annál nagyobb buzgósággal dolgozzunk lelkünk üdvösségén, mennél keservesebb az Isten fiának szenvedése és halála! „Íme most a kellemes idő, íme most az üdvösség napjai,” hogy bűneinktől megszabadul-

junk; annakokáért úgy viseljük magunkat, mint Istennek szolgálói, a böjtölésekben, imádságban, töredelmességben; tán sikerülend megengesztelni az Urat, a ki megvesztegetett jelenkorunkat olly érzékeny csapásokkal fenyíti; tán sikerülend megváltoztatni azon halálos ítéletet, melyet sokféle bűneink miatt megérdemlettünk. „Térjete meg az Úrhoz, hagyjátok ei bűneiteket,” *) „a véghetetlen jóságú Isten el nem fordítja arczát a bűnösöktől, ha hozzá térnek, megkegyelmez mindeneknek, kik teljes szívből keresik őt” **) „mert nagy az Úr irgalmassága és kegyessége a hozzá térőkhez.” ***)

A ty á m f i a i ! Ha valaha szükséges volt a szív és érzelem javulása: az bizonyára jelenkorunkban legszükségesebb. Igen, most veszítek leginkább észre, hogy mindazon gonosz, melly más korszakokban egyenként sanyargatá az emberiséget, most csoportosan tör ránk s a jámbor életnek utolsó szikráját is eloltani törekszik. Nem tagadjuk, vétkeztek az emberek máskor is, botrányos bűnösök sem hiányzottak, de a bűnt töredelmesség követte, és a bűnösök többnyire emberi gyarlóságból vétkeztek; most azonban vétkeket vétkekre, gonoszságot gonoszságra látunk halmoztatni, és a' bűnösök oly ritkán térnek meg! legtöbben kik ez előtt a szilárd hit boldogító ölében nyugodt lelki csenddel eveztek az élet zajos tengerén egy boldogabb jövendő révpartjához, most az egymással ellenkező vélemények által a kétkedés örvényébe taszítva, ezer kínok közt adják át lelköket egy szerencsétlen örökségnek. Úgy tetszik A ty á m f i a i ! mint ha az emberi nemzet amaz ős régi ellensége – a sátán – minden czimboráival együtt összeesküdött volna ellenünk, s szélvészdúlta napjainkban végcsapással fenyegetné a keresztény világot. Látjátok nem olyan embe-

*) Sirák. XVII, 2i.

***) Krónikák 2-ik k. XXX, 9.

****) Sirák k. XVII, 28.

rekkel van többé dolgunk, kiken erőt vett a gyarló természet, kiket egy szerencsétlen pillanat elszédített; hanem emberekkel van dolgunk, kik egy boldogtalan okoskodásnak következtében még az Isten létét is tagadják; kik mindent kétségbe vonnak; kik az emberi észszel legnagyobb gyalázatjokra visszaélnék; kik minden igazság iránt egykedvűek; kik kereszténytelen elveik szerint egy új eget s új földet szerelnének teremteni. És valljon ki fog e hitelenségnek határt szabni? ki fogja e rohamot megállítani, melly mirigyes iszapjával az emberiség minden osztályait előzönlé? ki fogja a napot felhozni, hogy a sötétségben világítson? csak az Úr lelke képes itt segíteni, t. i. azon isteni lélek, melly az embereket az igazság ismeretére, bűnbánatra s töredelmességre vezérli. A t y á m f i a i! tán közöttetek is találkoznak némelyek, kik akár tudatlanság akár gyarlóság akár dicsvágyból e tévedések örvényébe sodortattak; oh ha még meghalljátok az Úr szavát, meg ne keményítsétek szíveteket! Igen A t y á m f i a i! kérjétek velem együtt a világosság atyját, hogy kenje meg szemeiteket ama mennyei kenettel, mi szerint a valót az árnyéktól, az igazságot a tévelygéstől, az erényt a vétectől megkülönböztessétek. Kérjétek a véghetetlen jóságú Istent, hogy e szent napok legyenek lelki megigazulástok napjai, az angyalok és minden szentek legnagyobb örömére; ennél fogva ma és hat következő vasárnapokon elmélkedni fogunk azon főtévedésekről, melyek jelenkorunkban az értelmi vallási, erkölcsi és társadalmi világban oly iszonyú pusztításokat okoznak, nevezet szerint: a materialismus- scep-ticismus- rationalismus- pantheismus- in-differentismus- socialismus-és communis-musról. Ezek azon szörnyetegek, melyek szélvészdzúlta napjainkban, mint az ordító oroszlán, körüljárnak, keresvén kit elnyeljenek. E szörnyetegek ellen a seregek Ura-

nak nevében, a szent kereszt s hit pajzsával fölvértézve szállunk ki a síkra.

Atyámfiái! A mai szent evangéliom egy pusztába vezet minket; itt látjuk az Isten fiát Jézus Krisztust negyven napi böjt, imádság s elmélkedés által az ő tanítói hivatalára készülni. Az emberi nemzet ellensége, az ördög, a ki őt eleinket az isteni parancsolat megszégésére rávette, édes üdvezítőnket sem kímélé meg; vakmerő csalfasággal közeledék hozzá, és az egész világ birtokát oda ígére neki, hogyha földre borúlván őt imádandja, azonban az isteni mesternek fenséges szilárdságán a kísértőnek minden csselfogásai hajótörést szenvedtek: „Távozzál ellenkező, mert írva vagyon: a te Uradat Istenedet imádjad, és csak neki szolgálj.” Atyámfiái! a földi élet nem egyéb, mint egy nagy pusztaság, melyben édenből származásunk óta mindenféle testi lelki bajokkal küszködünk. A véghetetlen irgalmasságú Isten ezen kínos származásban vigasztalásul adta nekünk a hitet, reménységet és szeretetet, hogy ezek enyhítsék bajainkat, s boldogítva kísérjenek a sír határáig. – De íme, ugyanazon kísértő, a ki őt eleinket bűnre csábította, s mindnyájunkat a boldogság hazájából e siralmak völgyébe juttatott, még ezen vigasztalástól is törekszik megfosztani, az ő párthívei által olly rendszert állítván fel, mely minden, hitünket aláásni, minden reményünket elenyésztetni, és minden szeretetünket eloltani képes; értem a materialismusi rendszert. A materialismus kiváló helyet foglal korunk főtévedései között; ez okozta hogy napjainkban a meghidegült hit sérveit, s a keresztény szeretetnek meghülését mindnyájan olly nagy mértékben érezzük. S azért a materialismus leendő jelen elmélkedésünk tárgya. Jézus élő Istennek fia, s igazság mestere! légy velünk e jelen órában, hogy ezen istenhagyott rendszernek kárhóztos természetét belátván, az Istent és az ő országát megtalálhassuk.

A materialismus (anyagászat) azon bölcsészeti (?) rendszert jelenti, melly az anyagnak életet, cselekvő erőt s oíly tehetséget tulajdonít, miszerint ez mindenféle alakot fölvehet- és elrendezhet. E bölcsészeti rendszer tehát az anyagot első s eredeti elemnek veszi, ettől származtatja a világot, és következetesen a test és szellem között minden lényeges különbséget tagad. Elgondolhatni hogy ez a tévely már a régi pogány világban is otthonos vala. Egyébiránt, noha az egész pogányság át van hatva a materialismustól, miután a lélek és a természet közti viszonyoknak meghatározásában ennek illő, állást soha nem jelelt ki, mégis e vélemény képviselőjének Pliniust, a természetvizsgálót, kell tekinteni, ennek tanodájába jártak magok a francia materialisták is u. m, La Metrie és társai. *)

*) Plinius a szellemet azonosította az anyaggal, az embert nem különböztette meg lényegesen az állattól; tagadta az ő halhatatlanságát, sőt az Isten létét is kétségbe vonta. Továbbá materialisták közé méltán számíthatni a gnostikusokat és manicheusokat is: továbbá a szabad szellem testvéreit, kiknek tévedéseik jobbadán meg egyeznek a jelenkori materialistákéval, vagy szükségkép a materialismusra vezetnek. Újabb korban az angol empirismus, vagy Sensualismus, hatalmasan dolgozott az anyagászok kezére, mely az érzéki világot minden képzeink s ismereteinknek okául állítja. Locke szerint minden ismereteink az érzéki tapasztalásból származnak; a lélek magában véve „tabula rasa” mely csak a tapasztalásból nyert ismeretekkel töltenek be; Lockének rendszerét bővebben kifejtették: Hobbes Tamás, Tolland Collius, Woolston, Chubb és Bolingbroke, kik az ő elhírhedt műveikben Istennek természetfeletti kinyilatkoztatását, a szellem halhatatlanságát, a csodákat és a jóslatokat tagadták, csak a természeti vallást mint egyedül igazit ismervén el. Condillac a sensualismust francia földre tette át, s Voltaireben nagy pártolóra akadt. Helvetiusnak közönyös dolog: anyagtalane a lélek vagy sem; szerinte a jót lehetetlen önmagáért cselekedni; az erény tiszta indokát az önszeretethben keresi, melly érzéki lényünk kielégítésére törekszik. — Diderot tagadja a test s szellemközi különbséget, az embert egy zeneeszközhöz hasonlítja, azon kivétellel, hogy az ember önmagát játsza, mialatt p. o, a zongorához még zenész is kívántatik. Szerinte a halhatatlanság érzete nem egyéb mint vágyódás az utóvilágban magát híressé tenni. La Metrie szerint a világot csak az istentagadás teszi

Mindenek előtt azon kérdésre akarunk felelni, vajon honnan származott és hová vezet a materialismus? Istentagadás- s erkölcstelenségből származott istentagadás- s erkölcstelenségre vezet. Az istentagadás t. i. erkölcstelenségre, és az erkölcstelenség istentagadásra szükségképen szokott vezetni. Nemde A t y á m f i a i ezt tanúsítja a tapasztalás is? mert mióta ez az álbölcselet, hitetlenségel hirdetve, egy halotti leplet vont az ég s föld között, s ez által az embereket az isteni világosságtól megfosztotta, azóta a gonoszok száma mindinkább szaporodott, nem hiába monda egy valaki, hogy a materialista bölcsek, mérges fák az Isten kertjében, melyeknek árnyéka alatt a növények elhervadnak;

boldoggá; a lélek csak üres hang; nem egyéb mint a testnek azon része, melly gondolkodik. Az ember tulajdonképen állat, sőt bizonyos korban alábbvaló az állatnál. – Systeme d' Epienze című könyvében az istentagadást a búskomorságnak ellenmérgeül ajánlja; az istentagadást a polgárra nézve nyereségnek állítja: mert őt gonoszsága miatti töredelmességtől fölmenti; a bölcsészre nézve: mert róla a felelőség terhét elhárítja. Hasonló fokon áll N o l b a c h, a ki egyebek közt a religiót számkivetésre kárhoztatja, szerinte a hitnek legjobb értelmezése az, midőn azt rege gyanánt veszik. Holbach tagadja a lélek szabadságát; a bánat mit sem bizonyít, mert ez csak fájdalmas érzés valami kellemetlen vesződség miatt. Valamint La Metrie, úgy ő is az istentagadásban legfőbb vigasztalását találja. C a n a b i orvos szerint agondolat nem egyéb mint az agyvelőnek kiürítése (secretiója.) Legújabb időből ide tartoznak: Heine, Börne, Guczkovv és Wogt, kik Németországban a materialismust terjesztették. Guczkovv, egyik regényében, melyben a nő- s test emancipatióját tanítja, így kiált fel: „oh bár a világ soha sem tudott volna Istenről, és boldogabb leendett.”

Ide tartoznak végtére ama természetVIZSGÁLÓK és orvosok, kik a szellemet tagadják, mivel azt szemeikkel nem látják, késsel nem boncolhatják. Nem különben ama számtalan költészek, írásszok, lapszerkesztők főleg az ifjú Izrael házából, „kik úgy járnak mint a Krisztus keresztének ellenségei, kiknek istenök az ő hasuk, kik dicsőségüket az ő gyalázatukra szolgáló cselekedetekben keresik. kik csak földieket (anyagot) forgatnak elméjükben. De az ő számok legio; mindnyájan egyesített erővel minden vallás, erkölcsiség, család és társadalmi élet megrontásán dolgoznak, és csak a testet, de a szellemet vagy észet élni nem hagyják. Jaj volna a világnak ha ezen istenhagyott tanítás általános viszhangra találna.

veszedelmes mocsárok, melyek az egész levegőt rothasztó gőzökkel elárasztják. Felvilágosultnak nevezik őket magukat, de a sötétség elveit tanítják. Igenis a felvilágosodás ürügye alatt oly elveket koholnak, melyek a legvastagabb homályfedte századok durvaságába, sőt az okatlan barmok vadságába képesek az emberiséget visszataszítani. És minő világosságot várhatunk azoktól, kik az igaz világosság kútfejét, az Istent tagadják. Micsoda bölcseséget várhatunk azoktól, kik éppen abban helyezik minden dicsőségöket, hogy az isteni tekintet által tanított igazságokat vagy éppen nem ismerik, vagy makacsul tagadják, mintha illy pusztá tagadás által másoknál okosabbak lennének. Egyébiránt, hogy ezen istenhagyott materialismusi rendszert annál sikeresebben megczáfolhassuk, vessünk még egy futó pillanatot a világeredetére, miképen vélekednek erről a materialistákkal atyafiságbanálló bölcsek. A világ eredetéről a bölcsesek véleményei sokféleképen eltérnek; ugyanis némelyek állítják, hogy a világ öröktől fogva az Istenben létezett, és ebből, nemkülönb mint a világosság részecskéi a világitó testből, vagy a pókháló a fonó pilléből folyt ki (emanavit.) Mások ismét állítják, hogy a világ öröktől fogva áll, idetartoznak: *Xenophanes Colophonus*, újabb időben pedig *Spinoza Benedek*, a ki egyszersmind vitatta, hogy a világot csak egy végtelen gondolatú s határtalan kiterjedésű fölényből van szövetkezve, a többi lények mind csak tüneményei ezen fővalóságnak.

Továbbá mások úgy vélekednek, hogy a világ véletlenül parányokból keletkezett (így okoskodtak: *Democrat*, *Abderita*, *Epicurus* stb.). Ezen véleményben Istenről nem tétetik említés, azért a parányféle istentagadást foglalja magában. Mások ismét az anyagot örökinek állítják, és csak az alakját Istentől adottnak ismerik. E tételben van ugyan szó Istenről, de nem mint teremtőről, hanem mint művésztől, (így vélekedtek: Ana-

xagoras és Aristoteles). Végre a keresztény bölcsészek meggyőződése az, hogy a világ nem volt mindig, hanem bizonyos időben Istennek öntudatos szabad akarata által vette kezdetét semmiből.

Igen A t y á m f i a i a mi meggyőződésünk az, hogy az Isten a világnak teremtője, s ezen meggyőződésünket mindjárt az apostoli hitvallás első szavaival erősítjük, mondván: „Hiszek egy Istenben mindenható atyában, mennynek és földnek teremtőjében.” Keresztény felfogásunk szerint az Isten minden létnek föelve, kinek, épen azért mivel ő s lény, nem volt semmi kezdete. A józan ész belátja ezen igazságot! Valami lénynek kellett öröktől fogva létezni, mert ha semmi sem létezett volna, most is semmi sem léteznék, mert semmiből semmi sem lehet. De ha kellett valami lénynek öröktől fogva létezni, azon lénynek teremtetlennek kell lennie, miután semmi okot sem tehetünk föl, melytől származott volna mert ha mástól származott volna, már nem volna öröktől fogva; tehát ezen lénynek önmagától valónak kell lenni, nem ugyan azon értelemben mintha önmagát teremtette volna, mert akkor elébb cselekednék mint sem léteznék, mi lehetetlen, hanem azért, mivel az őslény önmagában bírja a léteinek teljét továbbá e lénynek véghetetlennek kell lenni, mert kicsoda szabhat határokat egy önálló teremtetlen lénynek, mely senkitől sem függ, és pedig sem tartóságára sem tökéletességére nézve. Van tehát egy véghetetlen tartosságú és tökéletes-ségű lény. A tökéletesség állapota a személyiség állapotát foglalja magában, azaz a lénynek azon állapotát, mely öntudattal s önismerettel bír, mely magának számot tud adni arról a mi ő; melyly mindent a mi ellenére van, eltávolíthat magától; szóval mely gondolkodik, mely akar, cselekszik, mely szabad és korlátlan. – És íme A t y á m f i a i ! most azt mondjuk hogy ezen ő s lény, a ki öröktől fogva magában bírja az ő létének teljét, s

kiben minden tökéletességek a legfőbb mértékben vannak meg, bizonyos időben mindeneket semmiből teremtett legyen. „Mindent a mit akart az Úr megcselekedett mennyben, a földön, a tengerben és minden mélységekben.”

A materialisták szerint minden létnek kezdete az anyagi erő vagyis a természet; ennek tulajdonítják a világ eredetét is. Az ő hitvallásuk szavai ekképen hangzanak: „Hiszek a természetben, mindenható anyában.” A tyámfiai! nemde mi ismerjük az anyagi erőnek, s a földi természetnek tulajdonságát, s mindnyájunknak szembetűnő az, hogy mindkettő a személytelenség állapotában van, semmi öntudattal, semmi értelmi egységgel nem bírván. A természet nagyszerű színdarab, könnyen elragadja szemeink- s képzelődésünkét, de mondhatja-e szinte magáról azt, a mit az Isten Mózsésnél *) monda: „Én vagyok a ki vagyok.” Hol van a véghetetlenség, mely az oknélküli létnek első jellemét teszi? Mindennek a mit a természetben látunk, megvannak saját határai. Határokat veszünk észre ott is, hol szemünk nem látja azokat; a véghetetlent el nem oszthatni; és volna az egész mindenségben csak egy parány, mely gyenge kezeinknek engedelmeskednék, azonnal nyilvánossá lenne, hogy a természet véges lény és hogy az ő mérhetetlensége csak nyomorának fényes fátyola. Volna a természet, vagy az anyagi erő önmagától, akkor a korlátlan szabadság s felsőség jellemével is bírna; mert kitől függhet egy oknélküli lény? – De tapasztalunk-e ilyes valamit azon tevékenységekben, melyeknek életét vagy mozgását naponkint szemléljük? A mindenség egy rabszolgá; körben forog a szabadságnak legkisebb nyoma nélkül; a kő fekvve maradt hová leteszszük; a csillag folytatja pályáját, melyen őt min-

*) Mózs. 2 könyv. III, 14,

dig újra feltaláljuk; sőt ama csodálatos világok is melyeknek roppant nagyságuk s mozgásaik oly figyelemre méltók, csak azt mutálják, hogy nem képesek önkényt eltávozni azon törvényektől, melyeket a mindenható s véghetetlen bölcs teremtő nekik kijelelt. – Mindez azon végeredményre vezet minket, hogy az alkotót az anyagi erő vagy a természet körén túl kell keresni. Mennyire hibáznak tehát azon materialista bölcsek, kik állítják: hogy az anyagi erő vagy a természet kifejlődéséből önként támadtak minden teremtmények és világok. A teremtmények ékes szólása szüntelen vészhangoztatja a Zsoltár szavait: „Nem nekünk uram nem nekünk, hanem a te nevednek adj dicsőséget.” *)

Szinte hibáznak azon bölcsészek is, kik a világot öröktől fogva az Istenben létezni mondják, annak eredetét úgy képzelvén, mint az abszolút lény emanatióját vagy kisugárzását, hiszen kiki beláthatja: hogy mind a természet, mind az emberi szellem, sőt az egész mindenség, véges korlátolt lények, és sokkal alább állanak hogyszem az istenségnek szükséges eszményét visszaadhatnák; azért nem szabad azokat sem mint tüneményeit, sem mint részeit a feltétlen s örök lénynek tekinteni. És mily vastag gyomor kívántatik annak elhívésére, hogy a látható világ holmi parányok esetleges összeütközése által keletkezett s tartatik fen, a nélkül, hogy az Isten annak alkotásához vagy fentartásához legkevésbé is járult volna. Mint a nap mely ragyogva áll, a világ felett mindent eltöltve világával, mindent áthatva meleg sugárral, olyan az Isten nagy gondolata, melly a roppant mindenség s világi rend szemlélésénél okvetetlenül minden józan embert megragad. Nem hiába nyilatkoztatá ki az Isten az ő hatalmát, az ő bölcsességét a mindenség nagy országában, s Istent a teremtőt tagadni, annyit tesz, mint

*) 113 Zsolt. 9.

nyilván tagadni azt, a mit látunk. Vagy lehet-e képzelni ily roppant mindenséget, ily temérdek sok világokat, ily rendet s örök czélirányt; ily elragadó dicsőséget egy fő s legtökéletesebb valóság nélkül? Nem – Istenhez utasít minket az előttünk nyilatkozó természet, mely majd a csillagos égre, majd a virányos földre mulatván, egy mindenható s véghetetlen bölcseségű alkotót tüntet fel; s innét van, hogy mennél mélyebben hatunk a természet titkaiba, annál inkább meggyőződünk, hogy a világ alkotója csak Isten lehetett. Igenis az egész mindenség, a csillagok számtalan serege; az ég boltozatján, a föld az ő gazdagságával, az ember az ő előnyével Istenre mutatnak. Szent hitünk szerint: az Isten hozá létre a világot. Az Isten teremte a földet, ő ruházta a mezőket és a kerteket kellemes virágokkal; ő adá a természetnek az ő erejét s azon törvényeket, melyek évezredek óta egyformák maradnak; ő teremti oly szabályszerűség napkelte által a napot, ő vezeti föl a hóidat hogy éjjeleinket megvilágosítsa; ő változtatja oly rendszeren az esztendő négy részeit a mi fentartásunk s vidámitásunkra. Ő tévé le oly számtalan állatnemekbe az élet magvait, a tenyészeti ösztönt s amaz ügyességet, hogy magoknak élelmet s lakhelyet szerezhessenek. Ő rendelte, hogy minden dolog a másoknak hasznára is legyen alkotva. Az ő akaratja szerint történik, hogy még azon természeti dolgok is, melyek nekünk ártalmasoknak lenni látszatnak, egy vagy más tekintetben használjanak; hogy a rettentő villám és dörgés a földet termékenyebbé tegye; hogy a mérges növények mérsékelt részecskében betegségeinkből kigyógyítsanak; hogy a mérges állatok az ártalmas kigőzölgéseket magokba szívják, és minket ezeknek ártalmas befolyásától megmentenek stb.

Oh édes és megnyugtató gondolat! a véghetetlen jóságú Isten teremtette a világot, s azóta szakadatlanul

rá gondot visel. Oh boldogító meggyőződés! nem vak sors, hanem isteni gondviselés intézi az emberek dolgait. Az Isten gondot visel a világra, őtőle függnék a lég változásai, a fagynak merevensége, a melegnek tikkadása, a harmatnak gyöngyei, az esőnek csépjai; a szélnek fűvása, a jégesőnek ütései, a hónak szállongása, a mennydörgések robaja és a villámlások tüzes nyilai mind az isteni gondviselésnek rendszabásait követik. Az egész természet hangos szózatokkal bizonyoságot tesz a gondviselő Istenről. Ennek bővebb megértésére vessetek egy futó pillanatot a csillagokkal behintett égboltozatra, s nézzétek meg egy derült éjszakán azon fényttesteket, melyek noha csak egy alig látható ponthoz hasonlók, mégis egész világokat képeznek, és kérdezzétek meg őket: „Ti csodaművei a mindenhatónak, mondjátok meg nekünk, ha valljon teremtőtök, miután titeket semmiből előhívott, teremtétek után oda dobott-e a határtalan ürességekbe a nélkül, hogy azontúl rátok gondot viseljen”? és volna, nyelvök azt felelnék: Rövidlátó halandók! megállhatnátok-e ti mennyei atyátok gondviselése nélkül csak egy pillanattig is? Azon kéz, mely minket teremtett és az ég határtalanságába felfüggesztett, vezérli járásunkat, láthatlanul fentartván minket, nehogy ösvényeinkből kivettetésen, egy általános bomlásnak essünk áldozatul. Így ha egy zivataros éjszakán a villám az ő fényével megvilágosítja a sötét felhőeket, s egy ropogó mennydörgés megrázkódtatja a mi bensőnket: erőt vesz rajtunk a félelem, és remegés szállja meg tagjainkat; azonban keblünkben egy csendes, félelmünket eloszlató hang szólal meg, mert az isteni gondviselés a villámnak is kijelelte az ő útját, melyen kívül nem mehet. – Siet lelkünk egy dagályos tónak magasára, tapasztalendő ama rettentő orkánokat, melyek a tenger hullámaival játékot űzván, majd az ég magasáig tornyosodnak, majd ismét feneketlen mélységeket képeznek, s aztán kérdezi lelkünk a megháboro-

dott levegőt, és a zúgó vizeket, miképpen lehetséges, hogy ily zivatarok alkalmával a lég s víz hullámok egész tartományoknak sírt nem készítenek? és lehetőségüket megvallván, azt fogják válaszolni: „Az Isten, a ki mindezekre gondot visel, nekünk ágyakat szabott ki, s hogy a teremtés nagy része megkíméltessek, partokat épített, mindannyi határok gyanánt, hogy azokon kevély hullámaink törjenek meg.” Édes anyánk a természet, melynek porából vettetünk, és melybe feloszlatusunk napján átmenendünk, ekképen szól hozzánk: „Gyermekeim! íme anyai tanításom, mellyet hat ezer éves tapasztalás után közlök veletek.” „Örködik felettünk egy gondviselő, kinek atyai gondoskodása minden teremtményekre egyaránt kiterjed: ő az, a ki titeket ösztönöz a jóra, a ki minden reggel nyájasan szólít önmagához, midőn szép napjának fényével fölébreszt a munkálkodásra; az ő helybenhagyó szózata ártatlan örömeikkel tetézi életeteket, hogy buzgók maradjatok az ügyekezetenben, s kötelességeiteket híven teljesítsétek; ő ad erőt nekem is a fák és füvek tenyésztésére; ti ugyan az én méhembe vetitek a magot, azonban, ha az Isten malasztja nem járul munkátokhoz, ha alkalmas időben el nem küldi a harmat csépjait, a gyenge szellő ringatását, a nap érlelő sugarait; a zöldellő vetések elsárgulnak, az ültetvények levelei öszszesugorodnak, a fák gyümölcsei idő előtt megaszalódnak! nemde nagy az Úr jósága, midőn oly szabályszerűleg változtatja az évszakokat, és szilárdul áll világ kezdetétől fogva a természet szép rendje.” Mindezekről fényes bizonyosságot találunk a szentírásban is. *) Ennélfogva a világot vagy a természetet semmiképen nem tekinthetni, mint egy, az Istentől elszakadt s önmagát folyvást vissza-

*) Mózs. 1 könyv I, 1. János 1, 3. 2 Makk. VII, 28. Zsidók. 1. XI. 3. Bölcs. XI. 26. CXLIV Zsolt. 15. Máté VI, 26. Jan. V, 17. Apost. Csel. XIV, 16. 17. XVII, 25. Tim. 11, IV. 10, VI, 17. Péter 1 I. V. 7. Jak. UV. 13-16. Máté XI. 25. Rom. 1. I, 10. XIII, 1. XV. 32. Korint. 1 I. XCI, 7.

állító műszert, hanem a mint szakadatlanul működő mindenhatóságnak s legfőbb bölcseségnek eredményét. – A ki ezt tagadja vagy félreismeri, az minden esetre vétkezik a józan gondolat-tan ellen. –

A ty á m fia! fájdalommal tapasztaljuk jelenkorunkban a materialista bölcsek kárörömét, midőn azt képzelik: mintha a tudományokbani előlépések a vallásnak sírt ásnának; mintha minden új fölfedezés a természettanban végveszélylyel fenyegetné a keresztény hitet, Nem, ily hallgatag véleményben egy keresztény tudós sem lehet. A tudományokbani előlépések, sem kit sem szabadítanak fél a hitetlenségre; hisz akkor a legtudósb férfiaknak, kik a tudományok történetében korszakot képeztek, mind hitetleneknek kellene lenniök, mint például Kopernik-, Kepler-, Newton-, Herschellnek, kik a naprendszer törvényeit felfedezték, vagy Cuvier, Elie de Beaumont, Marell de Senges és másoknak, kik a föld ősi állapotát vizsgálták; ezeknek elsőeknek kellene lenniök, kik a hitet megtagadják; s íme épen ezekről fényes tanúságot tesz a történetírás, hogy a szó legnemesb értelmében keresztény bölcsek s a szent hittől áthatott tudósok valának. E tényből A ty á m fia i! méltán következtetjük, hogy a tudományok vallásunk igazságait erősítik, világosítják s tisztább fénybe helyeztetik. Azért tudósaink vizsgálódjanak tovább is, a természet titkait tovább is fedezgessék, mi annak felette örülünk, mivel ők azal egy lépést tettek előbbre a vallás ismeretében; mert, tanulni és ismerni annyi, mint Istenhez közeledni. A tudományos fölfedezések semmiképen sem dönthetik meg a kinyilatkoztatást, történjenek ezek akár a csillagászat, akár a földtan körében. Az első, a csillagászat el nem olthatja a keresztény hitnek fáklóját, midőn föltekintvén az ég magasára, s ott elgondolja ama számtalan álló csillagok s világ rendsze-

rek táborát, melyek a tejúton túl állani látszanak; sőt a teremtett természet nagysága s dicsőségének mértéke szerint annál inkább bámulni fogja az alkotót, kinek háttartalansága s véghetetlensége semmi közösségben nem áll a természettel. De még az ember méltósága sem fog szenvedni minden nagyszerű számítások daczára, a ki, mint lelki szeme a világnak, maga egyedül képes a mindenség teremtőjéhez felfohászzkodni: „Isten, mi Urunk! melly csodálatos a te neved az egész földön, sőt dicsőséged az egek felett felmagasztaltatott.” „Ha tekintem egeidet újaid csinálmányait, a holdat és a csillagokat, melyeket alkottál; micsoda az ember felkiáltok, hogy megemlékezel róla, s az ember fia hogy meglátogatod őt? Mert épen a Zsoltár folytatása eléggé mutatja, hogy a mindenségnek e roppant nagysága semmi mértani viszonyban nem állhat az ember szellemi méltóságához; és már az előbbi vers: „A kisdedek szava által erősítéd dicsőségédet,” azon gondolatot költi fel, hogy az ember az ő csodálatos és már gyermekségében fejlődő beszédtehetsége által a teremtésnek mindkét világát egyetlen egy személyében egyesíti, s hogy rajta a teremtőnek mindenhatósága sokkal dicsőebben nyilatkozik, mint az egész megmérhetetlen világnak testi térségén.

De attól sem kell tartani, mintha a földtan (Geológia) és az ősvilágtudomány (Palaeoniologia) a hit padlóját szükségkép megrendítené. Mert valamint a műszeres test belső alkotásának s törvényeinek vizsgálása (a boney- s növénytan) sokkal hajlandóbb e tudományok tanítványit az élet kutathatlan titka előtt legmélyebb tiszteletre s istennek imáadására felbuzdítani, mintsem a materialismus posványos lápingoványiba bekecsegtetni, úgy nem fogják a földnek megnyitott rétegei sem, minden ásványos csontjokkal együtt, egy öntudatlan világelemnek ősi létét bebizonyíthatni, melly önmagát az ő erejének kifejtésére önként megindította

volna; nem is adhatnak egy lényegesen más körben, úgymint a szellem s erkölcsiség körében valamely kérdésnek következményt. A tyámfiai! valamint nevetséges dolog volna valamely csillagászt, vegyészt vagy orvostanárt mint ilyent, azaz mivel ő ezen tudományokban jártas, azonnal polgári törvényhozásba, bíróságra meghíni, miután ezen ügy egészen más szakosztályhoz tartozik, s egészen más ismereteket és tapasztalást kíván: úgy nevetséges és fonák azon gondolkozás is, midőn mindenik, a ki csak az anyagok vegyészeti viszonyait ismeri, vagy a hegységek rétegeivel, és az ásványok műszerei alkotásával foglalkozik, azonnal feljogosítottnak érzi magát az Isten létéről, a kinyilatkoztatásról és az eszméről végső és eldöntő Ítéletet kimondani. Mind e mellett nem tagadhatni, hogy a nagy természeti tudományok jelen állásukban a tudatlannak hitét némi veszélyes kísértettel fenyegetik; mert noha ezen tudományos kutatások a vallás lényegét szükségkép meg nem támadják, közönségesen mégis Mózsés *) oklevelei ellen oly durva ellenmondásokkal állanak elő, hogy a tanulatlan embereket, kiknek bővebb ismeretekre szert tenni alkalmok nem volt, könnyen tévedésbe ejthetik. Mivel tehát egy részről a szentírás tiszteletes bizonyságait ké-

*) Alig van könyv, alig van oklevél, melynek tekintete s valóságja ellen többet koholt volna az álbölcsesség a tudomány nevében, mint Mózsésnek a teremtésről írt könyvei ellen. A hitetlenek jól vették észre, hogy Mózsés és az ő testamentom alapja Krisztus Jézus küldetése felőli hitünknek, és az egész új szövetség áldásos tanainak. E könyvekben előadatik a teremtés, különösen az ember alkottatása, ennek ártatlan s boldog állapotja, s e szerencsés állapotnak az isteni törvény megszegése miatt történt elvesztése; itt fejtetik meg a természetünkben lappangó rősz eredete stb. itt fejeztetik ki a remény, itt adatik az ígélet, hogy eljő a megváltó, ki az embereket a bűn s örök haláltól megszabadítja; igazságok mellyek alapját képezik a keresztyény bölcsészet s hittannak; továbbá ezen könyvek által megczáfoltatnak a fatalisták materialisták és pantheisták hiú koholmányai, kik t. i. Isten – világ – s emberről oly hibásan vélekednek.

nyünk kedvünk szerint nem értelmezhetjük, más részről pedig a csillagászat és földtan eredményeit nem tagadhatjuk: annál nagyobb örömünkre szolgál tapasztalhatni, miszerint találkoznak jelenkorunkban is tudósok, az igazság baráti, kik a kinyilatkoztatás tényeit a természeti tudományok adataival megegyeztetni iparkodnak, hogy így a hit főszegebb titkainak észszerűségét annál szilárdabban kivilágítsák. Frankhonban tűnik leginkább szembe e tudományos irány; itt lehet látni, mikép búvárkodnak a nyelvészek a népek ismeretében, mikép merülnek a természettudósok a hármass ország titokdús mélyébe, hogy mindenik saját műhelyéből a kinyilatkoztatott igazság épületének emberileg tekintett szilárdítására egy egy követ hozzon. Örömmel tapasztaljuk, miként a legszorgalmasabb vizsgálatok Mózses előadását hitelesnek mutatják; miként azon fölfedezések, melyeketa föld ősi állapotának vizsgálatában egy Bertrand, egy Haller, Linné, Buffon, Blumenbach, Humboldt, Cuvier, Gatte ner s több mások tevének, Mózses geológiájával tökéletesen megegyeznek. Örömmel tapasztaljuk mondom, hogy így a szoros értelemben vett tudomány is Mózsesnek a teremtés- s első emberekről szóló történeti adatait igazolja; a mint ezt Wiseman, Desdovits, Mutzl, Müller, Signier, Serres s mások, az ő világhírű munkáikban, bőven és alaposan bebizonyították. Noha tehát a valódi tudomány minden látszólagos ellenmondást kiegyenlít és megszüntet, mind a mellett soha sem szabad felednünk: mikép a szentírást semmiképen nem tekinthetni oly tankönyvnek, melyben a csillagászat vagy a természet viszonyai fejtegetetnének, hanem inkább oly történetkönyvnek kell azt tekinteni, melyben az emberi nem eredete és eleste, az ő megváltása és fejlődése, Istennek ótalma alatt, föl van jegyezve, és pedig legszigorúbb ellentét gyanánt a természet istenítéshez, és minden ebből kifolyó pantheisticus néptévelygésekhez.

eje. Ennek következtében mindjárt a szentírás első szavai (melyeknek az új szövetség. Szent János evangéliumának felel meg) oly szilárd bizonytságot adnak Istenről; mint világ s természetfeletti-, egy személyes- és szentről, a ki nem egyedül anyaga, ereje, vagy lelke a világnak, hanem az ő mindenható hatalmánál fogva teremtője, hogy e fényes bizonyságok miatt semmiképen sem szabad a teremtményeket úgy képzelni, mint az ő isteni lényének kiömlését vagy kisugárzását, sem mint annak kifejlését, hanem mint véges lények létesítését az ő legszentebb öntudatos szabad akaratá által.

A teremtésről szóló tanítmánynak alapja Mózes elbeszélésén épül; a ki első könyvének 1-ső és 2-dik részében nem csak azt állítja: hogy Isten teremtette az egész világot, hanem a teremtés módját és rendét is előadja. S ugyan elbeszélése kezdetén előrebocsátván, hogy kezdetben teremté Isten a mennyet és földet, azaz mindent mi van, azután földünkről, mely eleve idomtalan és sötétségbe gomolyodott tömeg vala, kezd beszélni és mondja: hogy az égnek és földnek minden ékessége hat nap leforgása alatt ment végbe, úgy hogy, első nap elszélesztvén Isten a sötétséget világosságot teremtett, s elkülönöztvén a világosságot a sötétségtől, a világosságot napnak, a sötétséget éjnek nevezé. Második nap akará Isten, hogy legyen erőhajlat a vizek közt, s elválasztá az erőhajlat alatt való vizeket az erőhajlat fölött levőktől és az erőhajlatot Isten égnek nevezé. Harmadik nap monda Isten: folyjanak össze az ég alatt levő vizek egy helyre, hogy a száraz kilátszassék, és nevezé Isten a szárazt földnek, a vizeknek gyüleményét pedig tengernek nevezé. Ismét monda: teremjen a föld zöldellő és maghozó füvet és gyümölcsöző fát, mely neme szerint gyümölcsöt teremjen: melynek önmagában legyen a földbe való magva és úgy lön: a föld legottan mindenféle füvetés gyümölcsöt termett. Negyedik nap akará Isten; hogy

legyenek világolok az égnek erőhajlatán, s válaszsák el a napot az éjtől: hogy jelül szolgáljanak az időknek, napoknak, esztendőknél elkülönözésére, és világosítsák meg a földet. És alkota Isten az ég boltozatán két nagy világítót: a napot és a holdat, a csillagok egész táborával, hogy a világosságot a sötétségtől elválasztanák. Ö t ö d i k nap monda Isten: pezsegjenek a vízben úszó élő állatok és madarak repdessenek a föld fölött az égnek erőhajlata alatt. És úgy lön. Ezeket megáldá Isten mondván: növekedjete és szaporodjate, és töltséte be a tenger vizeit, a madarak is szaporodjanak a földön. H a t o d i k nap monda újra Isten: hozzon a föld élő állatokat ne-meik szerint, barmokat, csúszómászó állatokat és vadakat fajaik szerint. E napon teremte Isten az embert,*) saájtságos modorban s egészen új kifejezésekkel adatik elő az ember teremtésének története, melynél az eddig szokásos beszéd „a föld hozzon elő” nem ismételtetik többé. Itt az ember teste nem hasonló többé a növények s állatokéhoz, mint egy a föld életereje által előállított műszeres képezet, hanem új isteni teremtés.

Az ember teremtésénél az Isten mintegy tanácsot tártá magával, mondván: „Teremtsünk embert a mi képünkre s hasonlatosságunkra: hogy uralkodjék a tenger halain, az égi madarakon, a barmokon az egész földön és

*) A teremtés rendje, mely itt előadatik tökéletesen megegyez azon renddel, mely szerint a különféle növény, s állatnemeknek ásványromjai találtnak. Ezen földrétegeknek nagy régisége mutatja, hogy az élet a földtekén a növényország által kezdődött, az állati élet pedig először a tenger mélyében fejtett ki s csak azután a légben; ezt követik a mászó, ezeket pedig a négy lábú állatok, és végre az ember, E következés azon kívül hogy egyenes természettani, természetrajzi, archaeologiai adatok által be van bizonyítva, megegyezik a különféle változásokkal is, melyeket a föld felülete mind a nagy vízözön, mind a tűzokádó kitéréssek által szenvedett. Az ember utoljára teremtett, nyilván azért: mert az ember legtökélyesb lény physical úgy mint morális tekintetben, neki tehát utoljára kelle jönnie, s a teremtés művét úgy szólván megkoronáznia. –

minden csúszómászó állaton, mely mozog a földön.” Formála azért Isten egy testet a föld agyagából mindazokkal a részekkel és tagokkal, melyeket testünkön szemlélünk. De ez a test eleinte élet s érzék nélküli vala. Ekkor az Isten ezen építményére lehellett, és ez által összekötte azzal egy valóságot, melyet mi léleknek nevezünk, mely által az első ember élő leve. Itt lehet látni egy lényt résztvevőt az anyagban, mi által az alsó anyagi világhoz, és részvevőt a szellemben, mi által a felső szellemi világhoz tartozott; egy test s- lélekből álló lényt oly kiváltságok s tulajdonokkal ékeskedve, melyek őt minden más földi teremtmények felett megkülönböztetik. Mily nagy vakmerőséget követnek el materialista bölcseink midőn azt állítják: az ember csak a természet gyermeke, vagy az anyagi fejlődésnek koronája. – A mit a természet saját lényege szerint megtehet, az a fokenkénti fejlődés oly képezetekre, melyekben az élet érzésig s önálló mozgásig megy föl s elvész; a mit pedig meg nem tehet, az: hogy nem képes az ő személytelen köréből az öntudat és értelmi szabadság körébe fölemelkedni, azaz oly szellemi lények sorába jutni, melyek a hit s szeretet szárnyain az Istent megismerhetik és magasztalhatják. Az első ember tehát csak az Istennek új teremtése által jöhetett létre. Oly műszeres testet, melly egyenes állása s csodálatra méltó művészi szerkezete által oly fönséges, s mely csak az ő halhatatlan szellemével való egyesülésben élhet s maradhat, a földi természet minden erőködései daczára sem képes saját kebléből kifejteni, vagy előállítani. Az embert csak Isten teremthette. Ezt elismeri a józan ész, és a kinyilatkoztatás tanúsítja (Mózes 1-ső k. I, 87. II, 7. Bölcses. X, 1. stb.) *)

*) Senki nem hinné, mily badar véleményekre vetemednek korunk áltudósai! így nem régen Németországban (Gothában) a természet vizsgálók gyülekezetében egy (kiéli) tanár egy rendkívüli fölfedezést mutatott

Egyébiránt folytassuk a materialismus bátorságot, következetlenségét. A materialista bölcsek nem tesznek különbséget az anyag és szellem között, sőt a szellem létét nyilván tagadják, azt állítván: hogy a világon csak egy tapintható s részekre osztható lényeg van, mely külső érzékeink alá esik; és noha elismerik a gondolat és az akarat tüneményeit, mindazáltal ezeket is csak az élő test műszereinek tulajdonítják. E tanítás szemközt áll egy másikkal, mely azt állítja, hogy a világon minden szellemi (spirituell.) Noha hamis e tanítás is, mégis oda törekedett, hogy az embert fölemelje; mialatt a materialismus őt végképen lenyomni ügyekezik. Az első emberi lényünk alsó részének megvetésére ösztönöz; ez pedig nemesebb részünk lealacsonyítása –s feldúlásában találja kedvét. Csodálatos dolog! a lények természetes mozgalma önmagok

be a tisztelt társulatnak, hogy mikép s mikor támadott az ember? A tudós (?) természetbúvár iszonyú tudományával bebizonyítani akarta, hogy az ember a hatodik állatfajból azaz a majmokból fejlődött ki. Ezt bizonyítja úgymond azon szembetűnő hasonlatosság, mely az ember és majom koponyája közt vagyon, kiváltképen buschmännerek –, hottentoták s másoknál. Borzasztó haladás! ember embernek eredetéről akar értekezni! Hogy mikép és mikor támadott az ember, ezt biztosan és határozottan csak az tudhatja, a ki őt teremtette; mások csak vélekedhetnek. Ennélfogva csak az Isten tudhatja biztosan mikor, hogy és mikép teremtette az embert. Másoknak csak véleményeik lehetnek, azért is csak azt hisszük egyedül: a mit erről a jó Isten kinyilatkoztatott. Így szól Mózs. I-ső köny. I. 25 – 26: „Alkotta tehát Isten földi vadakat fajaik szerint, és barmokat és minden csúszó mászó állatokat nemeik szerint, azután monda Isten: „Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra: hogy uralkodjék a tenger halain, az égi madarakon a barmokon, az egész földön, és minden csúszómászó állaton, melyek mozognak a földön.” Ez sokkal világosabb. A teremtő ugyanis először teremtette az eget és földet, a földet növények és állatokkal stb. ellátta, sőt embernek lakásául elkészítette; s miután minden megvolt, akkor teremtette az emberért mint a földi teremtésnek látható urát ékes lakásába bevezette. Nem is csalódunk azt mondván, hogy egyedül az embert teremtette saját képére; egyedül az emberbe lehellé az élet lehellétét, a szellemet; egyedül az embert különböztette meg ész és s z a b a d a k a r a t által minden más

nagyítására irányoz, mindnyájan még azok is, kik ösztöneiket követik, hajlandók a kevélységre. Mikép élhetett tehát vissza az ember, e remek műve a látható teremtésnek, az ő gondolataival, melyek minden földi teremtmények fölé emelik, annyira, hogy az ő természetes nagyságának alapját lerontsa, s a halhatatlan lények fokáról önkényt lelépjen? Azonban nem csalatkozunk Atyámfiai! ha azt mondjuk, hogy ezen alávaló s természetellenes tanítás csak az emberi szívnek romlottsága által fejthető meg. Igen világos, hogy mi szellemiek vagyunk, és sokkal kevesebb okunk volna minlényünk méltósága ellen kielni, mint saját magunkat megsemmisíteni, hahogy minket némely bűnös szenvedélyek nem izgatnának, a bennünk létező szellemi lényünkkel együtt az igazság rend és felelőség eszméjét, eme nemes és meg nem vesztegethető vendégeket, miknek jelenléte a vétket sújtolja és forradalomra ingerli, fejedelmi székétől megfosztani és végkép kiirtani. A bűnnek békéje nincs, és mégis bókét akar; a szellem lelkiismereti furdálást vet

állatok felett. Ennélfogva semmiképen meg nem foghatjuk: mikép fejlődhetett volna ki az ember a majmokból; elismerjük ugyan, hogy a teremtő az ő teremtményeiben mindig bizonyos fokozatot követett, az ásvány-, növény- s állatországban szintűgy, mint az átmenetnél egyik osztályból a másikba. Minden országban van egy tag, mely hasonló átmeneti pontot képez, és az előbbit a következővel egybekapcsolja. Ily átmeneti teremtményt az állatok köréből az emberek sorába testre nézve elismerjük ugyan a majmot. de hogy a majom emberré képezendette magát, ezt semmiképen meg nem foghatjuk. Egy állatból, a majomból embert képezni, természetihaladó feladat. Ezt elhinni lehetetlen s emberre nézve gyalázatos, Mi keresztények sokkal jobban tudjuk méltóságunkat becsülni, mintsem eredetünket, hogy oktalan állatoktól származtassuk; azért inkább szent hitünknel maradunk, mely az isteni kinyilatkoztatás nyomán az ember eredetét közvetlenül Istentől származtatja, s azért minden keresztény, legyen az előjáró vagy alattvaló, koldus vagy fejdelem az ő törzsatyját Ádámban ismeri, és szent Lukácssal vallja; „Ádám pedig Istentől volt.” Azért csak szánakodni tudunk azon embereken, kik az isteni világosság előtt szeméiket behunyva, szellemi fölségesb részokról mintegy készakarva lemondanak; kik nem akarnak emberek lenni, hogy barmokká lehessenek. Minket pedig a szent hit

a bűnnek ellenébe, e végső szózatot a szellem honából, melly őt javulásra, töredelmességre serkenti. De az anyagászok javulni nem akarnak, s mivel reményök sincs többé az elveszett méltóságához visszajuthatni, azért minden erővel azon vannak, hogy a lelkiismereti furdalást elnyomhassák, s ezzel a szellemet is végképen eltöröljék. De mégis, valljon mit tapasztalnak az emberben, hogy tőle a szellemet és a szabad akaratot eltagadják? egyébiránt ki hinné: ők megengedik mind a gondolat mind az akarat tüneményeit, ők elismerik, hogy mi bennünk valami szokatlan történik, a mi semmiképen nem hasonló ahhoz, mi érzékeink alá esik; de azt állítják, hogy a föld elérvén a tökélynek meghatározott fokát, szintügy előteremtheti az érzést, a gondolatot és az akaratot, valamint a mindenféle gyökereket, magvakat, és gyümölcsöket. A természet, mondják, folytonos munkában van, mely seholsem szakad meg, s mely minden fokon új meg új tüneményeket nyilatkoztat; az ember, úgy tetszik nekik, célja e termékeny fokozatnak, miután ő magában mind azon tökélyeket egyesíti, melyek más teremtményeknél csak egyenkint találtak; az ő agyveleje, e legfinomabb

soha sem hozhat szégyenbe, mivel meg vagyunk győződve, hogy Istennek jobban kell tudnia mint embereknek; mikép, hogy s mikor lett ember a világon; mert az olyan ember ki Istenben nem hisz, végtére mit sem tud és a legbadarabb véleményekbe keveredik. Ily embereknek kár a tudomány, ily tanárookra csakugyan nem kellene bízni az ifjúság nevelését, mely a jó Istentől sokkal nemesebb célra teremtett, mint sem, majmokkal vagy hottentotákkal egy osztályba soroztasék. – A hitetlen tanárok megvesztegetik az ifjúságot, melytől a köztársaság jövője függ, az iskolából kilépő ifjak lesznek idővel atyák, polgárok, hivatalnokok, s a szerint a mint jót vagy rosztanultak az iskolában, intézendik életöket. Boldogtalan az olyan család, melynek egy hitetlen atya jutott, boldogtalan a társaság melynek polgárai baromig lealáztatnak, boldogtalan az ország, melyet istenhagyott tiszték igazgatnak. – így teszik tönkre a hitetlen tanárok az ő badar véleményeikkel a haza reményeit; így hiúsítják meg holmi sületlen fölfedezéseikkel az emberiség boldogságát. –

remekmű, épen oly természetesen teremti a gondolatot, mint a fa az ő virágát. –

De miért hagyja e taglalat az emberek legnagyobb részét oly hidegen s hitetlenül? Lám a spiritualismusféle tan mind a népnél mind a gondolkodó tudósoknál nagyobb viszhangra talált, midőn e boldogtalan ábránd csak némely csapodár lelkeket tudott elszedíteni? Ez onnét van *A tyámfiai!* mert a lélek oly életelevenséggel nyilatkoztatja magát, hogy *ezen* nyilvánulásnak fényétől minden dacz, minden anyagászi példakép elenyészik. Igen, mi test s lélekből állunk: ez oly igazság, melyről minden pillanatot mindinkább meggyőz bennünket. *)

A materialisták ezt nem tagadhatván, az anyagi fokozatot hozzák fel ellenünk. Azonban minden anyagi fokozat csak azon egy csirának kifejlődése, mely ez által az ő természetét meg nem változtatja. Emeljetek bár a mennyiségtudósok szerint egy mennyiséget kettős, hár-

*) Mily szoros viszonyban áll a test élete a lélek jelenlétével, legjobban láthatni egy megholt emberen, kinek testéből csak pár óra előtt kiköltözött ki a lélek. Lám! ezen holt embertetemnek van szeme és nem lát, van orra és nem szagol, van nyelve s nem ízlel, van keze és nem tapint, van lába és nem jár, van szíve és nem érez, van szája és nem beszél, van feje és nem gondolkodik; előtte a siránkozó nő az ő gyermekeivel, és nem veszi észre, ébresztetik és föl nem éled. Valljon mi ennek az oka? Nem egyéb mint az hogy a lélek kiköltözött a testből, mely minden erejét a lélektől nyerte, s azért a lélek nélküli test nem él, nem mozog, nem érez, nem gondolkodik, nem határoz, nem választ, Vannak emberek, kik avval állanak elő: „ha a lélek székét megtaláljuk a testben, akkor elhiszszük hogy az emberben van lélek.” Ezeknek feleletül szolgáljon, hogy a lélek nem anyag, melyet látni, vagy késsel bonczolni lehetne; nem szükséges hogy az ő székét csalhatlanul meghatározzuk, elég az, hogy az élő lelkes testben oly tüneményeket veszünk észre, melyek a szellem okvetetlen létét bizonyítják. így tudja kiki, hogy az embernek tehetsége van a gondolkodásra, továbbá észszel, szabad akarattal és öntudattal bír. Ezek a tulajdonságok pedig nem testnek tulajdonságai, mert így ezeket a holt testeken észre nem veszszük. Kelletik tehát az emberben, azon kívül hogy teste van, egy oly valóságnak is lenni, a melynek tulajdonsága a gondolkodás, a szabad akarat és az öntudat. Ezt a testünkben lakozó valóságot mi léleknek vagy szellemnek nevezzük.

mas, tizedes hatmánya (potenz) mégis soha sem fogtok az így kettőztetett, hármásított s tizesített hatmányaiban más elemet találni, mint az eredetit. Hogy egy képezetlen anyag képes lehessen érzést, észet, és akaratot előállítani: legalább a legkisebb részecskéjének érző, gondolkodó, akaró lénynek kellene lenni, s leendő kifejlődésének lehetőségét magában hordozni, valamint ezt az ember gyermekségében az ő későbbi érettségével egybeazonosítva találjuk. Így van-e az? Ezt nem állíthatja a materializmus sem! Ő nem hiszi, hogy egy homok szem legkevésbé is gyakorolhatná az emberi szellem működését, valamint a nagy óceánnak egyetlen egy vízcseppe. A józan emberi ész ellenszegül ezen balgatagságnak. – Aztán az anyag, emeljétek bár amint csak akarjátok százszoros ezerszeres stb. hatmánya, ő még sem adhatja azt, a mije nincs p. o. az értelmet, szabad akaratot, lelkiismeretet stb. a holt anyag nem fog soha gondolkodni, sem szabadság s öntudattal bírni.

Szinte tévelyegnek a materialisták- azt mondván: hogy az érzésből eszme lesz, midőn az az értelembé jő; ez épen úgy van, mintha mondanák: a korlátoltból véghetetlen lesz, ha üres térbe jő. Az érzés, ugyanazon belső összeköttetés miatt, mely a test s lélek közt létezik, megmozdíthatja, fölkeltheti a lélekben nyugvó csirát, de nem adhatja a léleknek azt, a mi neki nincs, valamint a lélektől sem kaphatja azt, a mi ennek nincsen. Két fő világosság egymást erősíti, ha egyesülnek, de egy sugárból soha sem lesz nap, ha az a sötétségen keresztül megy. A lélek az, mely a test homálya felett a világosságot terjeszti; a lélek az, mely a tünemények összefüggését s okait felfedezi; a lélek az, mely megmér, felszámít, elemez, fogalmakat meghatároz, az anyagnak irányt ad, mely végre e világ tömkelegében feltalálja azon fonalat, melyet az Isten benne hagyott, s mely által az ő akaratját tel-

jesítheti; szóval a lélek a testnek és az anyagi természetnek éltető szere s eszményi világossága.

Feljebb mondtam, hogy a materialismus istentagadásra vezet, midőn az anyagot első és eredeti elemnek veszi, és minden lényeges különbséget a test és lélek közt tagad.

Egyébiránt a hitetlen tudósok istentagadó kifakadásaikban már annyira mentek jelenkorunkban, hogy egy materialista bölcész mondani merte: „Bár a világ soha sem tudott volna Istenről, s boldogabb leendett.” (Guczkow.)

A tyámfiai! lehet-e ennél káromlóbb szózatot, gyalázatosabb beszédet hallani? Isten nélkül nincs boldogság, sem ezen sem a más világon. Ezt már magok a pogányok is belátták. Isten nélkül jó ember senki sem lehet, mondja Seneca. Ha az Istennek tisztelete eltöröltetik, a hitel, az emberi társaság, és maga az igazság, e legjelesebb erény szükségképen elenyészik. Isten nélkül valamint a társaság fenn nem állhat: úgy java előmozdításának tekintetéből annyira szükséges, mint a melegítő napnak jótékony ereje; a vetemények megérlelésére és mi lenne földünkben, ha valaki a napot elrontaná? ugyanaz történnék velünk az Isten eszméjének elnyomása által. Mindeneket sötét homály fedezne, ha az ő igazságainak világa nem szolgálna;—ez oszlatja el a tudatlanság sötét fellegeit, ez egyedül nemesíti a szívet, és emeli nagy tettekre a lelket. „Vallásos érzemény nélkül írhatunk az emberek elébe szigorú s üdves törvényeket: mit sem fognak használni ezek, hanem szétszakadoznak a polgári élet legerősb kapcsolatai; fenekestül fordulnak fel az országok trónjai, vad lábakkal gázoltatnak el az emberiség legszentebb jogai, s az egész föld egy borzasztó csatamezővé lesz, melyről az ártatlanok méltatlanul kiontott vére sírva kiáltand ég felé boszúért mint az Ábelé. Sirók keservei rengetendik meg a bérczek ormait, s ínség jajait fogják vissza nyögni a völgyek hangzó öblei.” —

Az Isten tehát az erény gyakorlatára, és ez által a magán és közboldogság megszerzésére okvetetlenül szükséges.

Az Isten minden szépnek és nagy nak oly természetes forrása, hogy az általánosan bevett szokás szerint azonnal felkiáltunk „ez isteni.” Honnan mentsük a magasztos, az elragadó érzelmeket; ha nem az Istenségből, minden tökélynek eme forrásából. A nagy gondolatokat, a nagy érzelmeket az égben kell keresnünk. „A szép mesterségek s művészetek remekei nem teremnek a materialismus kertjében, ha a művész nem lát egyebet, mint anyagot, melyet a vad történet minden cél nélkül összerak és elbont. A szépnek eszméje örökre elrejtve marad előtte. Az istentagadás hideg fátyolával egy ijesztő valami, minthogy hideg értelembeli okoskodásai az életnek minden eszményes szépségét elrontják és gyászba öltöztetik. Kérdezzük csak azon nagy férfiakat, kiknek erényeik a nemzetek és századoknak világitanak; kiknek lépteik, mint varázsvonalok húzódnak a közéleten; valljon kinek köszönhetik minden fény s dicsőségöket? s mindnyájan azt fogják felelni, hogy az istenség eszménye lebegett szemeik előtt, s azért emelkedett oly magasra leikök s szívök minden érzeménye.

„Az erény legfőlségesb fényében mutatja magát, ha a vallás vele szövetségbe lép, és a jó gondolatot, nemes gondolkozást megszenteli. A gyermeki szeretet szívre hatóbb, ha a gyermekek kezeiket az ég felé emelik, s kedves szüléik megtartásaért könyörögnek; a szegényeken könyörülő aszszony vigasztaló angyal gyanánt lép a nyomorúság hajlékába, ha isteni félelem s vallásbeli tiszta buzgóság tündöklük ki szemeiből.” A tiszta szív tükör, melyben az istenség képe visszاسugárzik, az istenség mindent megelevenít s mennyei eredetivé tesz. A tiszta szívnek nyitva ég föld ismerni abban a magas legfőbb jót. Ha megkérdezi a tavaszt, honnan kapta ezer virágát? azt feleli neki: Isten szeretetből; ha az őszhöz

fordul és kérdi: kiadta neki gyümölcseit? azt feleli neki: a szerető Isten; ha a virágtól tudakozza: ki áldá meg édes illattal? és a gyümölcstől ki oszta neki kedves zamatot? azt feleli neki: egy hangon: az „Isten szeretete.” És akárkit kérdez, hogy hol van örömeinek forrása? mind azt feleli: neki az Isten szeretetében. Szeretetét szónokolja a virágos föld; róla beszél a hullámmal tovább hömpölygő tenger; hirdeti a földet körül folyó levegő, a hold fénye a nap sugarai. Mennél terjedtebb s világosabb a természet vizsgálása, annál tökéletesebben figyelmeztet bennünket Isten szeretetére. De a tisztátalan, az erkölcsileg romlott ember kedélyébe nem hat ama boldogító hitnek sugara, mely a teremtőt minden teremtményeiben oly hatalmasan tünteti fel. Innét van A t y á m f i a i ! hogy a materialisták bámulva szemlélik a természet csodáit, a nélkül, hogy teremtőjükhöz emelkednének, látják a zöldellő réteknek ékességeit, learatják szántóföldjeiket, kékébe köttetik az aranyozott kalászokat, leszedik a szőlő gerezdekét, de nem akarják ismerni azt, kinek áldása teremte azokat. Vallásos a természet vizsgálása: de a hitetleneket épen a természet vakítja meg, melyet ők Isten gyanánt imádnak; mely magát szégyenli, midőn látja, hogy a balgatag ember az ő erőtlenségére támaszkodik és szavát nem halgatja, melylyel minden mozgásában a teremtő Istennek nagyságát, fölségét és méltóságát hirdetik. Azért A t y á m f i a i ! kerüljük azon embereket, kik minket egy boldogtalan okoskodásnak következtében szent hitünktől megfosztani törekednek.

Nincs kincs széles e világon, mely az Istent s az ő szent gondviselését kipótolhatná. Takarják bár tagjainkat a legragyogóbb bíorból készült öltözetek; arany, ezüst és a tenger drága gyöngyvel ékesítsék testünket; lakhelyünkül a legpompásabb paloták szolgáljanak: mit ér mindez nekünk, ha az Isten ránk gondot nem visel? egy pillanat a kétes jövőre, egy

gondolat a szerencse vak játékaira, s boldogságunk, nyugalomunk oda van; úgy állunk a nagy világban, mint valami bujdosók, alávetve a vaktörténetnek, elhagyatva a veszélyek és szenvedések között; és nincs mentő kéz, mely nyomorúságainkból kiszabadítana. – Tán az éj, a csendes álom enyhíteni fogja aggodalmainkat. De hiába jö meg az éj, ismét csak új szorongatások vernek föl nyughelyünkből; az enyhítő álom kerüli szemeinket, és szakadozott szendergések után csak új gyötrelmekre ébredünk. Hiába fogjuk mondani lelkünknek: miért iszonyodul reszkető lelkem! Tekints körül, szemléld figyelemmel szépségeit ezen földnek, s vizsgáld meg, ha valljon ezen oly szépen alkotott, annyi dicsőséggel felruházott világ a nyomorúság hazájául rendeltetett-e? A föld, mely lábaink alatt szünetlenül virágzik, az ég, melynek napja vég nélkül ragyog napjaink felett, a csillagok, melyekből az örök életnek reménye mosolyog ránk, az emberi nemzetnek vigasztalásul adattak. A hitetlenre nézve, kit sem az Isten léte, sem az örökké valóság boldogító reménye nem vigasztal, sivatag pusztává változik el a világ, s a bájoló természet rá nézve elveszti minden kellemeit. A tavasz nem neki virágzik, az őszi gyümölcseivel nem neki kedveskedik; sem szívének az öröm, sem füleinek az örvendező zengések nem tetszenek; szóval semmihez igazi kedve nincs. Maga az élet is egy utálatos s gyűlöletes ábrázattal jelenik meg előtte, miglen a sorvasztó bánatok és gyötrelmek el nem sorvasztják kebelét, és az átoknak nehéz súlya gyászos életének véget nem szakít. Nincs kincs széles e világon, mely az emberi szívet az ő Istenén kívül megnyugtathatná s boldogíthatná. A materialisták ugyan minden érdemet s boldogságot a szerencse adományában, anyagi érdekekben, külső javakban helyeznek; kincs és hatalom után sóvárognak; azt vélik, hogy ezekben a boldogság varázskulcsát feltalálják. De a boldogság, mint már

előbb is láttuk, külső javakban nem léteznek. Hány van olyan, ki a legnagyobb kincsek bőségében boldogtalan, hány van olyan, ki a legdúsabb haza közepében is elégedetlen, hány van olyan, ki a legfőbb tiszttség fokán telhetetlen; érzeteink s kívánataink megmérhetlenek. Bármily gazdag is a világ, kívánatinkhoz képest mégis szegény. Az ember rendeltetésének pályája nem a föld, hanem az ég, melynek boldogsága tűzetett ki teremtésének. Az ég hazánk; s innét van az, hogy a külső javak lelkünk nemesebb vágyódásait ki nem elégíthetik. Az ég vizsgálására fölemelt arcz édes örömet szerez szívünknek valahányszor az égre tekintünk, s nappal annak gyönyörű azúrját, éjjel pedig a rajta elömlött csillagok táborát csodáljuk; – mindez arra mutat, hogy a cél, melyre teremtve vagyunk, sokkal méltóbb s fényesebb. Boldogok, kik a dolgok belsejébe hatván, megismerik ebbeli rendeltetésüket, s előre az Isten titkainak megértésére készülnek. – A világfiai, kik a földi láthatárnál feljebb nem emelkednek, boldogságuk fogyatkozását a testi gyönyörök s állati ösztöneik kielégítésében akarják kipótolni; azonban pályájok kiessége napról napra hervadoz, s kéj-örömök közt virított életök már a pálya közepén elváltozik, mint nyár közepére ért rózsabokor, melynek csak tövisei erősödtek meg; míg a porra s földi örömeikre függesztve tartják szemeiket, vígan vannak, de ha ábrázatjokkal a csillagok felé fordulnak, megborzadva elvesztik csendességöket. Nyugalmat nem találhat sem az ember, sem más akármely okos teremtmény máshol, mint az Istenben, a kiben van minden boldogság, mely szívünk körét egészen képes betölteni. Azért a keresztény ember földi boldogsága fogyatkozásainak pótlását azon reményekben keresi, melyeket a vallás szelíd világa támaszt benne. A jó keresztény, ki mindenben az Istenhez ragaszkodik, annak rendeléseit híven követi, és az igazság útján mnrad, mindenkor nyugodt lélekkel s édes jó

reménnyel van. Ha az ég áldását erezi, ha boldog állapotban van, úgy nézi azt, mint az Istennek ajándékát; ha kedvetlenségeket lát, vagy az Isten ostromozását tapasztalja: akkor is kész engedelmisséggel alázza magát az Istennek fenyítő kezei alatt; jól tudván, hogy ezek az ő jobbítására czéloznak; jól tudván, hogy az a bölcs felség, ki az égető napfény és sebes zápor, a szélvész és csendes idő kölcsönös változásai közt hatalmasan eszközli a mi földünk termékenységét, bölcs szeretettel igazgatja a különféle viszontagságokon által az ő sorsát is. Minél terhesebb fellegek nyomulnak fejére, minél kevésbé érheti el földi zarándokságában a mulandó javak bírásával boldogságát, annál buzgóbb szokott lenni a mennyeknek, az örökké tartandóknak keresésében s munkálásában. A jámbor keresztény mélyen érzi ama nagy igazságot, hogy a földi élet szenvedései által nem egyebet akar tőlünk a gondviselés, mint hogy egyszer komolyan magunkba térvén, hagyjuk el a bűn s veszély útját, s térjünk vissza Istenünkhöz, ki mennyekben honol és a viharoknak parancsol. Mikor a felzúdult elemek iszonyt és szomorúságot terjesztenek a földön, elszakasztani akarván bennünket, s megfoghatóvá tenni előttünk minden világi dolgok mulandóságát és semmiségét, midőn látjuk, hogy azok szörnyű hirtelen, mint a polyva a szél előtt, oda enyésznek: a jámbor keresztény a nagy s romboló természet tüneményekor ahhoz fohászkodik, kinek hatalmában állanak az elemek, kinek parancsszavára lecsillapodik a tenger s megszűnnek a viharok, és ilyenkor aléltsága s gyengesége érzetében imára nyílnak ajkai; böjtöt, sanyargatást ró magára; fogadásokat tesz s tartós javulásra tökélvén el magát, önnövére megismeri az Úr látogatása napját. Nem így a hideg vallástalan ész; a légben cikázó ropogó villám, az erdőket romboló szélvész, az alapjában megrendült föld öt elrémíti csak, de megigazulásra s imádságra nem bírja, hisz természet tünemé-

nyei ezek; aszály hervaszsa, vagy ár seperje vetéseit: fagyos göge nem engedi őt az Istenről gondolkodnia, hisz természet folyása ez ismét.

Azért ismételve mondom A tyá m fia i! kerüljétek azon embereket, kik a természet megfejtésének ürügye alatt a szívbe pusztító tanítások magvait hintegetik, felforgatván, lerontván, lábaikkal tapodván mindazt, mit az emberek tisztelnek. Örökké igaz marad: Isten az emberiség legnagyobb kincse s vigasztalója.

Végre még egy nevezetes körülményt akarok felhozni, mely a vallás erejét s vigasztalását, a rideg materialismusnak kétségbeejtő hatása ellenében, oly kimondhallan fényben állítja.

A kinek a betegekkel volt dolga, az legjobban tudhatja, mily nagy különbség vagon egy beteg keresztény, és egy hitetlen anyagászi bölcsész között. Midőn a hitetlen ember betegágyra fektetve kétségbeesetten zúgolódik, sem az orvossággal, sem a szolgálattal, sem az ápolással nem levén megelégedve: az alatta jámbor keresztény, legnagyobb béketűrőssel viseli fájdalmait. Lépjünk csak egy keresztény beteg ágyához, mily nyugalom, mily lelki béke honol az ő ábrázatán, mily szent türelem ömlik el egész valóján? szájából nem hallani semmi panaszt, nem az elégületlenség szózatát; ott állunk megilletődve mint egy bárány előtt; csodáljuk béketűrését s szégyeneljük magunkat, midőn a mi gyenge természetünket az övéhez hasonlítjuk. Legpontosabb engedelmességgel aláveti magát az orvosnak, s minden rendeléseit lelkiismeretesen követi. Jól tudja az Úrnak parancsolatját: „Tiszteld az orvost, mert a magaságbeli rendelte őt; minden üdvességes gyógyszer Istentől van, ő segít általa, enyhítvén a fájdalmat. Ha egészséges állapotában számos foglalatosságai akadályoztatták őt szívét Istenéhez fölemelni, annál inkább felhasználja jelenleg üres álmatlan óráit, hogy ájtatos

imádság s elmélkedésekben szolgáljon a jó Istennek. Nagy ájtatossággal elmélkedik Jézus kínszenvedése- s haláláról, a mennyország öröme- s a pokolnak kínairól! Minden reményét a szenvedő Jézusnak seibe helyezi **Le onissai sz. Jó zse fel** életének vége felé egy utálatos rák nevű betegség támadta meg; a szent férfiú iszonyú fájdalmak közt kétszer szenvedte a seborkosi műteteit, a nélkül, hogy csak egyszer is legkisebb jaj szó eredt volna szájából; egész műtetei alatt kezeiben tartotta a feszületet, és mit sem mondott e szavaknál egyebet: Szűz Mária imádkozzál érettünk bűnösökért.” Midő az orvosok tanácsolták neki, hogy a műtét alatt kötesse meg magát, ő a keresztre mutatott, mondván: „Ott van a ki erősebb minden kötelékeknél; ez erősebben fog engem tartani mint minden zsinórotok.” – Ha még oly sokáig szenved is a keresztény, minden fájdalomainak közepette föltekint a szent keresztre, s úgy tesz neki, mintha az üdvezítőt hallaná mondani: „Fiam nagyobb-e a te fájdalomad az enyémnél? s azért tökéletesen megnyugszik sorsán, mivel látja, hogy semmit sem szenved, a mit Krisztus még sokkal nagyobb mértékben nem szenvedett volna. Nem tud éjjel alunni? Jézus is gyakran egész éjjeleket virasztott át, s érette imádkozott. Szorongattatik és retteg? Krisztus szinte szomorú vala egész haláláig, midő az olajfák hegyén érettünk verítkezett. Fájdalmakat érez fejében? az Úrnak feje szinte tövissel koronáztatott meg; hőséget és szomjat szenved? az üdvezítő szinte szomjazott, s enyhítésül még egy ital vizet sem kapott. Oh! felsóhajt a szenvedő keresztény, ha a fájdalom és szenvedés erőt vesz rajtam, békétlen kedem, de csakhamar elgondolom: légy nyugodt! látod, te még puha ágyon fekszel, a te Istened pedig éretted kínos fán függött! Így nyugtatja magát a beteg keresztény; a szenvedő Jézus lebeg szemei előtt szünetlenül, s minden gyötrelmeit, ő neki ajánlja fel. De hol találjon

vigaszt s enyhet a hitetlen materialista? Ő is szenved, és pedig szinte iszonyú kínokat s fájdalmakat; azonban szenvedéseinek nincs érdeme; ő szenved, de minden enyhület nélkül; vigasztalallanul gyötri, emésztí magát, hogy romlandó testének műszere feloszlatásához közelít; zúg, morog kétségbeesetten, hogy nem sokára oda lesz élete visszahozhatlanul.

A keresztény egész életében feszített gonddal nyomozza az utat, mely a halhatatlanság küszöbéhez ér; nyomozza a kútfőket, mikből életnedv buzog; keresi a fátylát, melynek világló lángjai az örök hon határára lobognak; s mi lehet kívánatosabb ránézve, mint hogy összemolván porhadó hajléka, ismét az örökkévalóságnak rendíthetlen sziklájára fölépítessek, és a jutalomnak érdemlett koronáját elvegye. Ezen reménynyel vigasztalja magát a keresztény, midőn az enyészet angyalának közelítését megsejdtívén, megőrzi keblében azon édes nyugalmat, mely a halált is megfosztja kétségbe ejtő hatalmától. Ellenben a hitetlen materialista szemei előtt a halál úgy jelenik meg, mint egy vakmerő zsvány, ki miután elragadta mindenét, a mihez szíve e földön oly igen ragaszkodott, kegyetlenül meggyilkolja őt, nem hagyván neki semmi biztató reményt, hogy valaha kárai s nagy veszései kipótoltassanak.

A keresztény belátja, hogy az emberben az anyagi állományon kívül még egy más szellemi önálló állomány is van, mely oly tulajdonokkal bír, hogy elválván a testtől, létezni s élni fog. A keresztény tudja, hogy a mi lelkünk halhatatlan, el nem vész a test halálával, hanem élni fog azon felsőbb világban, melyhez már halandó porhüvelyében is ész és szabadság által tartozott. A lélek érzi az ö f ü g g e t l e n s é g é t, hogy t. i. minden anyagi műszer- s gépezetnél feljebb való. Értelmes természeténél fogva, mint feljebb láttuk, szabadon okoskodik, vágyódik, akar és határoz. Nemes öntudattal felül-

múlja ő az érzéki kört, vizsgálja a dolgok lényegét, rendét, törvényeit, igazságát, tökélyeit; természetfeletti örök és maradandó dolgokra törekszik. A kezeket a bilincsek, a lábakat a békók lekötöthetik, a testet a rablók megölhetik, de a lélekre nem terjed hatalmuk. A lélek szellem, s azért nem lehet alávetve a tér-, idő-, s halálnak, mint az anyag. Innét van, hogy az egész mindenség sem képes megsemmíteni a lelket, mely létezni fog a test halála után is, nem csak, hanem élni is. A lélek élete cselekvőségben áll, a cselekvőséget pedig öntudat, s ennek mindenféle módosításai által tünteti ki; az öntudat a lélek lényegéhez tartozik, s ettől el nem vétethetik; következésképp ha a lélek léte megmarad, megmarad az ő élete is. Továbbá a természetben mindent úgy találunk elrendelve, hogy semmi sem vesz el egészen, sőt az enyészetenél egy új, tökéletesb s finomabb életet veszünk észre, s ezen folytonos változás és fejlődés által tartatik fenn a dolgok rendje. A fának reménysége lehet, ha kivágatják is, hogy elváltozandik, és sarjadékai nem fognak megszűnni; ha gyökerei a földben megvénülnek, s elporhadva kihalnak, a víz ereje által ismét nevededik, mintha ültetve volna. Ha ily folyvást tartó életet tapasztalunk az anyagi természetben, ki fog kételkedni a lélek életéről, mely szellemi természeténél fogva felülhaladja az egész mindenséget? Egyedül az Isten, a teremtő az, ki az emberi lelket megsemmítheti, de az Isten ezt nem akarja, s nem is akarhatja, mert mint véghetetlen bölcs nem engedheti meg, hogy azon mindenféle szép tehetségek és erők az ő céljaiktól megfosztassanak; már pedig e földön bármily bölcs, jó és boldog legyen az ember, mégsem érheti el a tökélynek azon fokát, melyet tehetségénél fogva elérnie kellene; azért az Isten bölcsesége azt kívánja, hogy a lélek a test halála után fenmaradjon, és más életben azon tökélyt nyerje meg, a melyre képes. Továbbá az Isten véghetetlen igaz; már pedig e jelen világ nem

alkalmas hajléka az ő igazságának, ennél fogva szükséges, hogy egy más életben a jó érdeme szerint megjutalmaztasék, és a rossz megfenyítessék. Ide járul, hogy az egész természetben nincs irány és képesség cél nélkül, hanem mindenképpen az ő céljaikkal tökéletesen megegyeznek; a lélek tökélyének szinte bizonyos cél felel meg, hacsak tökéletesülését haszталannak s teljesíthetlennel nem akarjuk mondani; hogy ez megtörténhessék, a léleknek a más világon élni szükséges. S így midőn ez életben az erkölcsiség- s igazságra alapított boldogságot el nem érhetjük, okvetlenül következik: hogy a lélek a test halála után is fenmaradjon, hogy az erkölcsiség és boldogság öszhangzásba hozattassék. A lélek halhatatlanságának hitében minden nemzetek megegyeztek. Ezt bizonyíthatja a halhatatlan név kívánata, a végrendeletek, a holtak körüli érzékeny részvét, a temetési szertartások; továbbá ezt bizonyítja a hős és jótevő emberek istenítése, a lélek-vándorlás rendszere, a holtakat előidéző babona, a lélekjelenésről szóló hír; nem is volt nemzet, mely vagy a józan ész okoskodásaiból, vagy a hagyomány által öröklött isteni kinyilatkoztatásból, majd világosabban majd homályosabban nem hitte volna a lélek halhatatlanságát. Hittek ezt a legnagyobb bölcselkedők: Thales, Pythagoras, Socrates és Plato, hitték: Hornerus, Pindarus, Virgil, Horác és más előkelő bölcsek és költészek; csak az elfajult, csak a gonoszok egyik töredéke, kik más életben semmi jót nem remélhettek, tagadák azt. A lélek halhatatlanságáról fényes bizonyosságot találunk a szentírásban. *)

A keresztény ember derült elmével hal meg. A hit, a religio, mely az utolsó órában csakugyan egyetlen egy vigasztalója a haldoklónak, meggyőzi benne

*) Predikat. XII, 7. Maté X, 28. Luk. XVIII, 46. Korint 2 1. V, 1. Maté X, 16. 59. XIX, 28-30. János. XIV, 1, 4. XVI, 20-23. Rom. 1. VIII, 7-25. Gal. 1. VI, 5-11, Jak. 1, 12, János 1. II, 17. stb.

a halálfélelmet. Közelget az óra, mely véget vet fáradozásainak, s elkezdett végnélkül való nyugodalmát. Itt az idő, hogy a ki eddig javaival és szent buzgóságával áldozott, áldozzék most végsőképen életével Istenének. Oh ha csupán természet szerint gondolkodnék ő is; ha a religio, ha az Istentől az őt igazán szeretőknek ígért mennyei örök boldogság reménye szívét e mulandóságnál feljebb nem emelné, mily siralmas, mily kétségbeejtő volna rá nézve a gondolat „meg kell halnod.” De nem! az ő lelke előtt ragyog a halhatatlanságnak lilioma, azért megvigasztalódva tekinti a sírhalom hazáját; az élet Ura megtanítá, hogy eljő az óra, mikor azok, kik a temetkező boltokban nyugosznak, meghallják az Isten fiának szavát, és élni fognak; mert a ki ő benne hiszen, ha szinte meg is hal, élni fog, s nem hal meg örökké. „Távozzatok el, mert nem halt meg a leányzó, hanem aluszik.” Szent hitünk szerint nem is más a halál, mint egy álom, melynek a világ végezetével vége szakad, feltámasztván Isten mindeneket. S mily gyönyörködtető kilátás nyílik előttünk a feltámadott üdvezítőnek sírdombjáról! Jézus koporsójának dicsősége a mi koporsónkat is körülveszi, melyből valaha test szerint is egy boldogabb életre serkenünk fel. „Mily égő gyönyörűség ott a haláltóli félelem nélkül élni; mily nagy és végtelen boldogság ez.” Ott az apostolok dicsőült kara, ott az örvendező látnokok nagy száma, ott a vértanúk számlálhatlan sokasága, megkoronázva a küzdesekben és szenvedésekben kivitt győzedelmért; ott a dicsőült szüzek, kik a test kívánságait a megtagadás ereje által legyőzték; ott a megjutalmazott irgalmasok, kik a szegények táplálása s adakozásaik által igazságos cselekedeteket gyakoroltak, kik az Úr parancsait megtartván, földi örökségüket a mennyei kincsekhez vitték.” Oh vigasztaló gondolat! e mulandó élet után a szentek társaságába Krisztushoz eljutni, a hol igazán mondhatni: már a tél elmúlt, a záporosó elment s eltá-

vozott, és az örökkévalóságnak szép korányát semmi fájdalom vagy szenvedés meg nem zavarhatja! Oh vigasztaló gondolat ránk nézve is, kik ez életben maradunk, s kiknek kedveseinktől sebhedt szívvel el kelle szakadnunk. Igaz Atyámfiai, miért tagadnók: mi is hullatunk a kedvesek sírján könyeket, de fájdalominkat a hitnek angyala mérsékli. Nekünk is fáj szívünk, midőn azokat temetjük sírjaikba, kikeletünk örömei, erényünk őrei, szerencsénk alapítói, hazánknak boldogítói valának de keserveinket enyhíti a szent hit, hogy „egy kevéssé, és meglátjuk őket.” Utánok folynak könyeink, mert az életnek reményét eltemetni, s azoktól elválni, kikhez magzati hajlandóság, forró szeretet örvendetes hála s őszinte tisztelet kapcsolódnak, mély bánat, mély keserv, mély fájdalom nélkül nem lehet: de nem könyezünk úgy, mint azok, kiknek hitök nincsen; nekünk keresztényeknek a viszonzás boldogító reménye enyhíti a veszteségnek nehéz kínait. De már bezárom jelen elmélkedésünket. Az eddig előadottakból eléggé láthatatok, hogy az anyagász rendszer sem a józan észszel sem a kinyilatkoztatással nem egyezik meg. A józan ész elismeri, hogy a világ önnön magától fel nem állhatott, hanem valakinek kellett lenni, a ki azt teremtette. Az isteni kinyilatkoztatás pedig csálhatatlan tekintélyével meggyőz bennünket, hogy e világot és az egész mindenséget csakugyan egy mindenható és véghetetlen bölcs alkotó teremtette semmiből. A derült észnek, tiszta léleknek, ártatlan vidám szívnek nyitva ég föld ismerni azokban a láthatatlan jót. Egek beszélnek el Isten dicsőségét és az egész mindenség viszhangoztatja az ő mindenható hatalmát. Csak a nem akaró makacs anyagász bölcsész nem talál magának alapot, melyen megnyughassék! Fájdalommal tapasztaljuk ugyan a materialista bölcsek kárörömét, midőn istentagadó büszkeségekben azt képzelik maguknak, mintha a tudományokban! előlépések a keresz-

tény vallásnak sírt ásnának; azonban meg vagyunk győződve, hogy a tudománynak bármi nemű haladása, bármily csodálatos fölfedezések a természetben, sohasem fogják ellenkezőjét bebizonyítani annak, a mit a keresztény bölcsészet a világ teremtéséről, fentartásáról, és isteni gondviselésről élénkbe ad; a tudatlanság; rosz akarat és bűnös szenvedélyek itt ott támaszthatnak kételeyeket, de isteni hitünknek alapjait nem képesek megrendíteni. A keresztény bölcsészet nem félhet az igazság nyomozásától, mert az eddig neki csak javára szolgált, s megszégyenítésökre azoknak, kik gyanúsítani merték; és minél tovább haladnak az emberek a tudományosságban annál jobban kitetszik a kinyilatkoztatott igazságnak megegyezése tapasztalásaikkal. Láttuk A ty á m f i a i ! mikép a materialismus az ő istentagadó leheletével a földet kietlen pusztává, latrok barlangjává változtatja. A föld gyermeke előtt bezárja az egeket, s őt egészen az oktalan barmok sorára alacsonyítja. A szomorgót nyomorúságiban legutolsó vigaszától, a hatalmasokat és gazdagokat a szenvedélyek egyedüli fékétől megfosztja; a szívnek fenekéből a véték okozta mardosást, az erény reményeit kitépi: azért el álnok bölcselet! te nem kellesz nekünk. Vésztlehelő mérged előlné bennünk az életet! Tudákos bűvárkodásod elrablaná tőlünk a magas lelki jót, megsemmisítné emberi méltóságunkat, megrontaná isteni származásunkat! El álnok bölcselet, te nem kellesz nekünk! Istenhez utasít minket a természet; Istenhez emel föl minket a reménység; Istennel köt össze a szeretet, és te álnok bölcselet, még e legnagyobb kincstől is megfosztani törekszel? El álnok bölcselet, te nem kellesz nekünk. Ki bírhatná elviselni azt a leverő gondolatot, hogy holmi vakeset intézi az ember dolgait, és hogy minden boldogsága itt e siralmak völgyében végződik? Ki bírhatná elviselni ama leverő gondolatot, hogy ő mint a virág elhervad, mint az álom elenyészik, mint az ár-

nyék eltűn és többé soha nem leszen? Nem, Atyámfiai! mi nem így tanultunk; minket másképp oktatott az isteni mester –

Jézus tanítása szerint az angyalok után mi emberek vagyunk első s legnemesebb teremtményei az Istennek, az ő képére s hasonlatosságára teremtve; csak mi emberek minden földi teremtmények között bírunk értelemmel, öntudattal szabad akarat- s halhatatlansággal. És midőn más teremtmények itt e földön érik el céljokat, az ember rendeltetése az örökké valóságra hat ki. Az Isten fia emberré lőn, hogy minket Isten fiaivá avasson; ő szerez nekünk jogot, hogy az ég s föld teremtőjét atyánknak nevezhessük; így megtanítva ragaszkodjunk az ő tanításához, és megmentettük életünket, megmentettük emberi méltóságunkat; biztosan haladunk az élet ösvényén; járjuk bár a természet mosolygó virányait, vagy a kopár pusztaságnak gyöngyeit, mindig biztosak lépteink, mert atyai kéz vezet. – Ha történetesen villognak az ég felhői; ha dörög, ha lecsap a dúló villám, bizalmasan simulunk az atyai kebelhez, mert ha Isten atyánk, a ki szeretetteljesen intézi sorsunkat, miért félnénk rettegnénk bármily vihartól is? sőt ha az ő véghetetlen jósága ellen vétkeztünk is, ne essünk kétségbe. Egy irgalmas atyánk van, megvalljuk bűneinket neki, ő nem taszítja el gyermekeit, kik elvesztett nyugalmokat nála keresik., „Öröm van mennyben a megtérő bűnös emberen.” Üdvözítőnk ezen szózata boldogítólag hat sebhedt szíveinkre. Ha megvalljuk, megbánjuk bűneinket, Istenünk megbocsát az ő szerelmes fia Krisztus J é z u s által. Amen.

MÁSODIK BESZÉD.

a

„SKEPTICISMUS”ról

(kétkedőség.)

Állhatatosak legyetek a hitben.

Efez. lev. III, 17.

Böjt II. Vasárnap.

Evangelium sz. Máté XVII. 1-9.

Édes üdvözítőnk minden alkalmat felhasznált, hogy kedves tanítványait az ő istenségéről bizonyosakká tegye. A tanítványok jelenlétében Jézus szavára a víz borrá változott, a vakok láttak, a siketek halottak, a némák beszéltek, a betegek meggyógyultak, a halottak feltámadtak stb. Ezen rendkívüli tények által szerelmes üdvözítőnk nem kívánt egyebet, minthogy tanítványai még akkor is erősek legyenek a hitben, mikor a mennyei mestert gonosztévő gyanánt a keresztfán meghalni látják. Az imitt felolvasott szent evangélium szinte egy szívreható történetet ad élőkbe. Az Isten fia három kedves tanítványát oldala mellé vévén, fölme a hegyre, s itt színében elváltozék; ábrázatja fénylett mint a nap, ruhái pedig fehérek lőnek mint a hó. Megjelentek ott egyszerűs mind azon férfiak is, kik az ő szövetségben legjelesebbek valának, u. m. M ó z s e s, az ő törvény szerzője, és Illés, egyike azon látnokoknak, kik az üdvözítőnek születését, tanítását, halálát és feltámadását sok századnak előtte megjelentették; ezek most Jézussal beszélgettek, alkalmasint ama dicsőséges korszakról, mely nem sokára oly fényes kimenetellel vala kezdetét veendő. Ezt látván Péte r, örömeben magán kívül felkiáltott: „Uram! jó nekünk itt lenni, ha akard csináljunk három hajlékot, neked egyet, Mózesnek egyet, és Illésnek egyet. E közben megnyílnak az egek, és az atya istennek szózan ta hallatszék az égből: „Ez az én szerelmes fiam, kibe-

nekem kedvem telt, őt hallgassátok.” Atyámfiai! Ezen felséges jelenet oly mély benyomást hagyott az apostolok szívében, hogy soha sem felejtették el. És noha Péter egy vigyázatlan pillanatban megtagadta az ő meszerét, mégis sok esztendő múlva élénk színekkel emlékezik róla, ezeket írván*) „Nem volt az elmés költemény, midőn hirdettük nektek a mi urunk Jézus Krisztusnak hatalmát és megjelenését (színeváltozását), hanem mint az ő felségének szemlélői, t. t. az atyaistentől méltósággal és dicsőséggel felékesítvén a nagy felségü dicsőségéből ilyen szózat szállott le hozzá: „Ez az én szeretett fiam, kiben nekem teljes megelégedésem vagyok, őt hallgassátok. Mely mennyből eredít szózatot mi hallottuk, kik vele valánk a szent helyen. Ezen kívül vagyok igen erős, nyomós bizonyágunka látnokok beszédeiben is, melyeket, ha figyelmesen vizsgáljátok, helyesen cselekszitek: mert hasonlók a sötétes helyen világosító szövétnekhez, míg a nap felvilágosodik, és mintegy hajnalszín támad szívetekben.” – Vajha Atyámfiai! e mennyei szövétnekre minden emberek figyelniének! vajha ezen oly jótékony fénynyel világító hajnali csillagot minden földfiak követnék; azonban mily gyakran találkozunk emberekkel, kik elfordulván a mennyei szövétnektől, szilárd meggyőződés hiányában mindenféle kételyektől gyötörtetnek! mily gyakran akadunk földfiakra, kik megvetvén az isteni világosságot, egy boldogtalan okoskodásnak következtében mindent kétségbe hoznak, s inga tag véleményektől ide s tova ragadtatnak. Ezen ingadozás már azért is ártalmas szokott lenni, mert a kinyilatkoztatott igazságok különben át nem hathatók, hacsak rólok egészen meg nem győződünk. Gyakran történik, hogy némelyek azért kételkednek, mert szilárd oktatásban sohasem részesültek; nem értik a hit védokait, s azért nem képesek magok-

*) 2-ik lev. I. 16-19.

nak megoldani azon ellenvetéseket és nehézségeket, melyekbe idő folytában bonyolódtak. Ezek ugyan, ha az igazságot keresik, készek levén azt elfogadni, ha megtalálják, nem vétkeznek: ellenben ha valaki minden gond nélkül gyönyörködik efféle kételyekben, nem is keres alkalmat, hogy tévelygésiből jó útra igazítassék, sőt a valláshoz tartozó dolgokat komoly figyelmére sem méltatja, az nagy tiszteletlenséget árui el az Isten iránt, az nehéz bünt követ el. Még inkább vétkeznek azok, kik szántsándékkal keresik a kételyeket, szép dolognak lenni gondolván: függőben tartani azt, mit a hívő keresztény nép hisz, és ájtatosan vall. Ezen emberek nyilván mutatják, hogy ők a vallást nem becsülik, és szívok megkeményedett. Még ezeknél is rosszabbak továbbá azok, kik a kételyekhez egyenesen és m a k a c s u l ragaszkodnak, és az okföket, melyek állal az igazságról meggyőződhetek volna, elvetik, és pedig azért, mert a vallást szívből gyűlölik, minthogy ez az ő vétkes szenvedélyekkel ellenkezik. A kik így éreznek, noha a vallást egyenesen meg nem támadják, mégis méltán számíttatnak a vallás ellenségei közé. Legrosszabbak végtére azok, kik a kételkedés lelkét szóval és írásban másokban is felköltetni iparkodnak. Ezek egyenesen viperafészkekben kelt férgek, kik bemászván az igazság templomába, az Úr oltára alá ássák magokat, megtanulják az igét s kikémlelik, és majdnem jobban tudják a szent titkokat, mint az igazi keresztények, de fekete szándék ül lelkökön, gyalázni azt mi szent, kétségbe vonni a mi igaz, elszedíteni a híveket, s ocsmány örömeik: gyalázatos jutalmok. Általában a skeptikus bölcsészekről elmondhatni, hogy kevélység és gögös gonoszság bélyegzi minden eljárásukat! Akár beszédeiket hallgatjuk, akár Írásaikat olvassuk, mindenütt egy ki nem állható kevélységet s rossz akaratot árulnak el. Ők saját ítéleteiket mindenektől Isten oráculuma gyanánt kívánják elfogadtatni, mialatt előttök sem

isteni, sem emberi tekintély meg nem állhat. Fenhéjazó gondolkozásuk még az istenséget sem kiméli meg, mert mialatt az égnek legfönségesebb szellemei szárnyaikkal fedik be orcájokat, hogy a magasságbelinek fénye előtt el ne vesszenek: ezen egészen földi szellemek korlátozott emberi elmével a legtitkosabb sötétségeken is át akarnának hatni nem különben keresztül törni ama kiállhatlan világosságon, mely az istenség trónját veszi körül: megtudni Istennek kikutathatlan végzéseit, s azokat saját eszök szerint meghatározni! És valljon mit csinál az Isten, ki előtt a kevély mindenkor utálatos? ő vissza vonja e kevély földfiaktól az ő kegyelmét, visszaveszi a szent világosságot, s átadja őket egy fonák értelemnek, s épen az történik velők, a mi az elpártolt angyalokkal. Az emberi elmének kíváncsisága kielégíthetetlen; egy hiba a másikra vezet; egy örvény a másikba sodor. Minden bűnt, melyet az emberek elkövetnek, kételkedés előz meg, mely a lélek szeméire hályogot borít, hogy szeméi lévén ne lássa a veszélyt, melyben élete s örök idvessége forog. Az egyház az ő csalhatatlan tekintélyével hárt szab a kétkedőségnek, s hiveit az igazság, szentség, s üdvösségre bizton vezérli. Jelen órában a kétkedőség természet- s következményeiről, valamint annak a katolika szentegyházban letett gyógyszeréről fogunk elmélkedni.

Isteni, Megváltó! ki minden igazságnak kútfeje sforrása vagy légy velünk e jelen órában, hogy a kétkedőségnek káros voltát megismervén, szent kegyelmed által az igaz hitben megerősíttessük és abban állhatatosak megmaradjunk.

„Skepticismus” idegen szó, magyarul annyit tesz mint kétkedőség. Hogy valami magában igaz volna, soha senki nem tagadta. Azonban már régóta nagy per foly a bölcsészek közt, valljon képes-e az emberi lélek az igazságra eljutni? Némelyek azt állítják, hogy mindenről szükséges kételkedni; mások megengedvén önlétök s benső öntudatok tüneményeit, minden egyebet két-

ségbe vonandónak állítanak; mások ismét azt tanítják, hogy az ember biztosan megismerhet sok valót mind a mellett sokakról nem egyszer kell kételkednie, s megvallania, miszerint sok van, a mit nem tud még. Ez utóbbi dicséretes kételkedést, vagy még inkább dicséretes bölcseséget mi is követjük, s jelen feladásunkhoz képest itt a skepticismus alatt nem értjük emez óvatos és bölcs kételkedést, mely az embert a hibától megőrzi, és az igazság vizsgálására ösztönözi, hanem értjük ama fenhéjázó makacsságot, mely mindenütt, hiu kételyeket keresgél; azokat conokúl védelmezi, s mindenfelé terjesztgeti. A skepticismus vagy a hibás értelemben, vagy az akarat romlottságában alapszik. – A hibás értelemben, midőn oly nemű bizonylatokat kivan, melyeket sem az anyag, sem az emberi elme meg nem enged; mely a visszaélést a józan éléstől, a dolog tüneményeit a dolog lényegétől meg nem különbözteti; vagy az akarat romlottságában, midőn az ember legszentebb dolgokban önkényt különczködik, vagy a vallás fékétől retteg. Jelenkorunk hitetlen skepticusai azt rebesgitik szüntelen, hogy ők az igazság ítélőszéke előtt semmi más birót nem ismernek, mint a józan ész, azután pedig írnak és beszélnek, mintha a józan észnek minden tudományát elvesztették volna; s az ész maga, mellyek oly felette visszaélnek, megszegyeníti őket. A józan eszű csakhamar belátja, mennyire csalatkoznak azok, kik azt állítják, hogy mindenről szükséges kételkedni; hiszen akkor misem természetesebb, minthogy mi is szabadon kételkedjünk, bölcsészeink ezen állításának igazságáról. A tyámfiai! kétséget nem szenved, hogy mi a valónak, az igaznak ismeretére vagyunk alkotva. Honnan az észnek erőködése, mely a tudatlanság éjsötétségivel küzd és annak elszélesztésében fárad, hogy végre tiszta verőfényben gyönyörködhessék? Mit keres a tudós fárasztó éjjelezései között? az utas

messze vándorlásain? a természetbúvár kémlelődésében, a világbölcs elmélkedésében, a jogtudós a törvények egyeztetése, és tettek vizsgálatában? mindnyájan a való megismerése végett fáradsz, hogy azt embertársaiknak megmutassák, bebizonyítsák; mindnyájan a valót az igazit keresik.” Ezt bővebben megfejtendők, jelenleg az embert úgy fogjuk tekinteni, mint értelmes lényt. Az ember, mint értelmes lényt ismerőtehetséggel bír; megismerni annyit tesz, mint látni azt, a mi vagy; látni azt a mi vagy, nem egyéb, mint az igaznak birtokában lenni. Az igazság tehát nem egyéb mint az „a mi vagyon,” a mennyiben azt a lélek által látjuk. Az ismerőtehetségnek feladata az igazságot keresni, azt fentartani, általa és érette élni; itt alapszik az ő tökéletessége és boldogsága. A lélek igazság nélkül legnagyobb tévedés- és tudatlanságban forog, vagy mit sem lát, vagy pedig rosszul lát. Ily állapotban a lélek hasonló azon szemhez, mely néz ugyan, de a nélkül, hogy valamit észrevenne, vagy a mit észrevesz, olyan, a minek nincs valósága. Első esetben egy kihalt műszer, második esetben pedig hibás és veszedelmes eszköz. Természetéhez tartozik a léleknek szomjúhozni az igazságot, s hogy erre eljuthasson, teendője minden állítmányt próbatűzben megvizsgálni, az isteni tantól az emberi véleményt, a valótól az árnyékot, az aranytól a salakot elkülönözni; természetéhez tartozik a léleknek kifejtteni lelánczoló bilincseiből, s szabadon emelkedni az örök igazság kútfejéhez, a világ tűzpontjához, honnan kisugárzék. – Úgy van Atyám fia! az ember csak az igaznak birtokában találja meg minden tökélyét s boldogságát. Az tehát, ki az embert az igaztól megfosztja, vagy a szükséges eszközökben hátráltatja, legnagyobb igazságtalanságot követ el az emberiség ellen, s nem csak magának, hanem tekintélyének is gödröt ás, mivel egyedül az igazság vezeti az embert engedelmes-

ségre, igazságszolgáltatásra és társadalmi békére. A lélek csak az igazságban találhatja meg az ő boldogságát. Nincs még a természet legalsóbb országában is oly észrevehetlen, és első tekintetre közömbös tünemény, melynek fölfedezése valami varázsló felbuzdítást nem okozott volna. A kételkedők ismereteinknek tárgyilagos igazságát tagadják: helybenhagyják öntudatunk adatait és gondolkodásunk törvényeit, de ellenmondanak mindazon következményeknek, melyeket az elvvédők az adott tényekből hoznak ki, és erősen állítják, hogy gondolatunkon kívül a létezőknek valómi belletéről mit sem tudunk bizonyosan. Okul azt idézik, hogy elménkből ki nem léphetünk, következőleg nem tudjuk, megegyeznek-e gondolataink a kültárgyakkal.

Ezen tévtannak ellenében azt állítjuk: hogy az igazság meghatározására koránsem szükséges elménkből kilépni; csak józanon használjuk az elmét, ez oly igazságok birtokába juttat bennünket, melyeket okosan nem tagadhatunk. így, kivonhatja kétségbe, hogy az égboltozatján tündöklő nap világít? hogy a tűz éget, az étek táplál, a méreg megöl, a talpkő tartja a házat stb. A ki nem hiszi, oltsa ki, ha bírja, az égen vándorló nap lobogó fáklyáját, s egy vak emésztő sír leszen e szemébe szép fénynyel mosolygót világ; tegye csak ujját a tűzbe, s azonnal fájdalmasan fogja érezni a tűznek erejét; ne egyék, s teste elfog sorvadni; vegyen be mérget, s iszonyú kínok közt ki kell múltnia; szedje ki az épület talpkövét, s rettentő zuhanással rogyik le a századokig birkózott bástya, és a kételkedőt a ledült ház romjai temetik el. Őszintén megvallom, sohasem voltam Angol-, Francia-, Spanyolországban; sohasem láttam London, Párizs, Madrid városát; soha nem beszéltem Nagy Sándor királyival, Seneca bölcsészszel, Solon törvényhozóval: mégis ha tagadnám, hogy nincs Angol-, Francia-, Spanyolország, hogy nincsenek London, Párizs,

Madrid városok, hogy Nagy Sándor, Seneca, Solon nem léteztek, az emberek balgatagnak fognának mondani, mert olyasmit tagadok, a miről az emberek úgy beszélnek, mint bizonyos dologról. Lelkemet nem látom, az élet titkát nem értem, s mégis annyira tudom hogy élek, hogy ezen meggyőződésemet senki kétségbe nem vonhatja.

Így vagyunk a természetfeletti igazsággal is, melyet Istennek csalhatalan tekintélye végett elfogadni tartozunk. – Ki lesz oly vakmerő, hogy azon igazságokat, melyeket a véghetlen bölcs teremtőnek kinyilatkoztatnia tetszett, önszeszélyének ítélőszéke elé idézze, helybenhagyja, vagy elvesse? Az igazság Istentől ered, és Istenhez vezet, és csak annyiban van becse, a mennyiben ez a fölény által megismertetik, és az embertől hálaérzelemmel fogadtatik. Épen azért nagy vétek Atyámfiai! az isteni igazságot elárulni, vagy ellene dolgozni, mert ily módon gyűlöljük a mi legfőbb jó voltunkat, és megsértjük magunkat azon afő ponton, a' honnan minden dicsőségünk és boldogságunk ered. Mert mi az ember hit nélkül, és mi a hit igazság nélkül? Ha megfosztjuk öt a hittől, úgy nem lesz belőle más, mint egy koronavesztett király az állati országban; ha meghagyjuk számára a hitet, de az igazságot elveszszük tőle: akkor ismét egy véghetlen mélységű örvénybe taszítjuk öt, és oly éhséget okozunk neki, melyet misem képes lecsillapítani, oly vágyat, melyet ez életben kielégíteni nem lehet. Az emberi nemzet mindig utálta a hazugságot, s a tárgy kicsinysége mellett is a csalfáknak mindig megvetést szokott okozni. Mi úgy-e bár meg nem bocsátunk azon embernek, ki az igazat tudja, és mégis hazugsággal jön elő; mennyivel kevésbé bocsáthatja azt meg Isten azoknak, kik bizonyos terv szerint a legszentebb tanítások ellen fölkelnek, és az igazságból csúfot üznek. Egyébiránt halgassuk meg a kétkedőség okait.

Az általános (absolut) kétkedőség a közvetlen ész-

s értelemeszméknek tárgyilagos valóságait kétségbe vonja, s állítása mellett ily formán lép fel: „Az ember lát valamit lelkében, a mit eszméknek nevez, ezek közül némelyek másodrendűek és származottak, mások öseredetiek, de okozó elv nélkül; ezek képezik elménknek megfejthetlen alapját. Az észnek valamennyi következtetése ezen forrásból erednek, hol elemzés által a lét-, egység-, véghetlenség-, absolutum-, rendszer- és jogszerűségnek fogalmait lehet megkülönböztetni, melyek mindösszesen az igazságnak magasztos nevét viselik.” Ez mind igaz! De mindezekből nem következik, hogy azon eszméknek, melyek a lélekben találtnak, valóságok is feleljenek meg. Továbbá maga a lélek nem az, a mit mi lény, egység, véghetlenség, absolut, rend és jogszerűség neve alatt értünk, valamint azon tárgyak sem azok, melyeket a lélek közvetlenül észre vesz. Ő, úgyszólván, csak az árnyékot látja, és maga e szó „eszme” magában tekintve csak képet fejez ki. De ki állhat arról jót, hogy a kép pontos-e? vagy hogy egy igazán létező tárgyat ábrázol? Hogyan lehetne egy korlátozóit értelműség a véghetlenségnek tüköré? Hogy lehetne egy véletlen, relativ, gyarló értelem tüköré a szükségesnek, örökkévalónak igaznak és tökéletesnek? Ki biztosíthat arról, hogy az eszményi meg szemlélés nem csal, hogy az csak egy elvonuló tárgynak édes álma? Mi hiszszük, a nélkül hogy bebizonyítanók, hogy ez nem úgy van; bebizonyítani ezt nem is lehet, mert valaminek bebizonyítására szükséges bizonyos elvet felállítani, melyből a bebizonyítás magától foly, pedig itt épen arról van a szó, hogy az észnek ezen elvei igazak-e vagy sem? Itt az ember meggyőzhetlen akadályra talál; ő ugyan odáig feljőhet, a hol gondolatának folyama kezdődik; de ha tovább halad, oly szemléletésbe merül, hol eszméi, melyeken fölemelkedni törekedett, csak száraz viszhangot adnak. A lélekből csak viszhang lesz, mely azt feleli, a mit beszél, és

mivel messziről látszik, jöni csalódást okoz.” Úgy hiszem Atyárafiai! hogy a scepticismus semmi erősebbet nem mond, mint a mit most hallottunk; meglehet, hogy talán tudományosabb vagyis homályosabb alakban, de nem ezen szilárd elhatározottsággal és őszinteséggel. Mindenek előtt el kell ismernünk, hogy az első alapeszméket, melyek elménknek belső lényegét képezik, lehetetlen bizonyítani, mert mihelyt be lehetne bizonyítani, már nem ezek volnának az elsők, hanem mások, melyeket szinte ugyanazon nehézségek nyomának. Csak a következtetést szokás bizonyítani, az axiómát soha. A mi élelmességünk tehát, mint véges lénynek tehetsége, csak lekövetkeztetett, csak oly világosság által világosíthatatik fel, mely bizonyos pontnál kezdődik, és bizonyos pontnál végződik, vagyis melynek eleje és vége van. A világosság, mint elv tekintve, sarkigazság, mint végső pont, titok. Mind a kettő bizonyíthatatlan, az axióma azért, mivel nagyon világos, a titok azért, mivel homályos. Valamint a titoknak homályán nem lehet áttörni, úgy nem lehet az axióma világosságának ellentállani; következésképpen az ész a két végső ponton egy határra akad, melyen vagy hatalma elvesz, vagy szabadsága megszűnik. Ő mit sem tehet az első, mit sem tehet az utolsó igazságok ellen; azoknál kimeríti magát, és ezektől mint valami kikerülhetetlen seregtől elborzad s retteg. Épen azért az abszolút scepticismus természet elleni erőködés, melynek célja maga magát tagadni, és az emberek cselekedeteit a bölcsészek kikeléseivel folytonos ellenmondásba szöni. „Ez – úgymond P a s k á l – ez ama lehetetlenség, melyen semmi pyrrhonismus ki nem fog.” Mi is csak annyit állítunk, mert a bizonyosság nem egyéb, mint lehetetlenség kételkedni. Az értelmes bizonyosság nem más, mint az evidentiának elragadtatása, mely a lelket leköti. Igaz ugyan, hogy a scepticismus az első alapeszmék evidentiája ellen azt hozza fel, hogy ezek csak alanyiak,

vagyis hogy a tárgyat egész világosságban elő nem állítják. De ez mit sem tesz; elég az hozzá, hogy ezen evidentia minket azon dolgoknak, melyeket az eszmék előállítanak, valódi létéről meggyőz. Csak Isten, kiben a lét, egység, véghetetlenség, absolutum, rend és jogszerűség egyesül, a látott obiectum a látó subiectummal. Mi ellenben, mivel nem vagyunk maga az igazság, hanem csak bírjuk az igazságot, mi, mondom, csak közvetett világosság által győződhetünk meg az igazság jelenlétéről, mely világosság a lélekkel egybeolvadva, ezt mintegy kényszeríti: vagy a kétkedéssel felhagyni, vagy maga magát kivégezni. Egyébiránt az absolut skepticismusnak nincs már mit felelnünk, mivel annak már mit sem lehet felelni, a ki a maga eszméiről, szavairól és kétkedéseiről kételkedik. Felelni tesz: egy valódiságot előre bocsátani, ha mindjárt csak az ellenvetésnek valódiságát is; már pedig a skepticismus minden valódiságot megsemmisít, azért itt valamit ellenvetni annyi lenne, mint a levegőt hiába verni. Elég, ha az árnyékkép előtt hallgatunk, és a halál ellen élünk. És ezt Atyámfiai! annál inkább tehetjük, mennél bizonyosabb, hogy a skepticismus csekély számú elkorcsosult lelkekből áll, kik minden törekvésök és magasztalásuk daczára pártjukat mégsem nagyobbíthatják. A lelkek nagyobb része álokoskodásaikra nem is ügyelt, sőt inkább megdöntethetlen hittel az igaznak valódiságát fentartotta.

Azonban Atyámfiai! noha az absolutus skepticismus nem más, mint minden fontosság nélküli agyrém: mind a mellett másképp áll a dolog a relatív skepticismussal, mely az igazság ostromlásában nem megy meszsziire, hogy annak fő alapját megtámadná, sőt inkább az értelmet is komoly állapotban meghagyja. Az absolutus skepticismus csak kis tudatlanságot foglal magában az Isten tulajdonságiról és cselekedetiről. Ő neki ugyan létezik az Isten, de a nélkül hogy azzal bajlódnék: mi legyen ő,

mit tesz ő, és mit akar ő. Ez azon közönséges hitetlenség, s már e szó arra figyelmeztet bennünket, hogy itt nem valami ritkán előforduló és kigondolt állapotról van szó, hanem egy nagyon is valóságosról, midőn a gyarló ember minden erejéből azon van, hogy az igazságnak, azaz Istennek elleni állhasson. Azonban az Isten magát az embernek kezdetétől fogva kinyilatkoztatta, és pedig nem tökéletlenül, hanem oly tökéletesen, a mint szükséges volt, hogy az ember az ő eredetét, végcélját és az ahhoz vezető eszközöket megismerhesse. De mégis kérditek A ty á m f i a i ! honnét van, hogy az emberiségnek egy része nem ismeri az Istent, vagy pedig a vele levő viszonyról kételkedik? Miféle kételkedés az, mely nem engedi, hogy az ember az ő rendeltetését becsülje és elérje? Ki ennek oka? az Isten-e, vagy az ember? Valljon az Isten vonja meg tőlünk a világosságot, vagy az ember vonja magát tőle vissza? Hogy ezen kérdésre felelhessünk, szükséges megvizsgálni, hogy minő alakban és minő mértékben közölte Isten az emberi nemmel eredetiben az igazságot.

Kétséget nem szenved, hogy az Isten magát színről színre, lényének egész tisztaságában mutathatta volna, mely esetben a skepticismus soha létre nem jött volna, minden fátyol el lett volna mozdítva, és az igazság, melyet csak az isteni természet képez, mindig a mi értelmünk birtokában maradt volna. Akkor a megismertetésnek világossága nekünk teljes fénykörben jelent volna meg, holott mostan az axióma és titok közt jelenik meg. A tiszta megszemlélés gyönyörre vált volna, a bizonyosság változatlanossággá, az igazság lelkünk életévé. De ez nem volt Isten terve eredeti állapotunkra nézve, sőt inkább az Isten azt akarta, hogy ez legyen jövőben hivatásunk célja. Ennek okát nem nehéz belátni, mert ha Isten ezen tökéletességet és boldogságot nekünk minden szabad akarati közremunkálásunk nélkül adta volna,

akkor minden dicsőségünk s érdemünknek is vége leendett. Azért elébb kellett, a próbaállapotnak lenni, és csak azután a boldogság végső állapotjának bekövetkezni, s íme e próbaállapot a hívésnek, vagy nem hívésnek, az elfogadásnak, vagy el nem fogadásnak lehetőségét, vagyis az észnek szabadságát magában foglalja. Már pedig az ész szabadsága az isteni lélek egyenes megszemlélésével nem vala egyesíthető, miért is szükséges volt, hogy az Isten magát mintegy elrejtse, és hogy ő ránk nézve egy elrejtett és ismeretes Isten legyen; elrejtett irigység nélkül, ismeretes teljes bőkezűségben. Ezek után nem panaszkodhatunk az Istenre, mintha ő lelkünknek csak homályos világosságot adott volna, melyen a látható tárgyakat szemléljük. Ámbár az Isten magát előttünk elrejtí, azaz lényének lényeges alapját mintegy fátyollal befödi, mégis magát elegendőképen nyilatkoztatta ki az által, hogy a mi értelmünket az ő képére és hasonlatosságára alkotta. Az Isten értelmünkben világító barázdákat húzott, melyekbe adakozó kezével az igazságnak elavúlhatlan magvát behintette, mely azután oktatás, megfontolás, tapasztalás és maga az élet folyama által képeztetik, és ha mi akadályt nem teszünk, meg is érik, azaz elérjük ama boldog pillanatot, melyben amaz egészen kifejlődött Isten képe az öt betakaró födelet elveti, és előképével a halhatatlanságban egyesül. Innen következik, hogy nem a világosság hiánya vezeti az emberiségnek egy részét a skepticismusra, hanem inkább a szabad önmeghatározással való visszaélés. Azon sötétség, melyben az Istent szemeik elöl elvesztik, egy szabad sötétség. Az Isten magát mutatja, de ők szaladnak tőle, sőt még kevélykednek, hogy az igaz Istentől elállhattak. – Ezek után átmegyünk az élet gyakorlati oldalára.

A keresztények közt is vannak skeptikusok, kik látván egy felől a bűnöket, más felől az ártatlan szenvedő-

ket, így szokták az eget megtámadni: „ha lakik oda fenn Isten, a ki ránk gondot visel, miért tenyészik naponkint a bűn, miért árad el a gonoszság a világon? ha lakik oda fenn egy szent és jámborságot kedvelő Isten, miért engedi, hogy az ártatlan szenvedjen, a gonosz pedig boldoguljon? nézzetek csak komolyan az életbe, s az igazságtalanságot ezer példákban fogjátok látni; itt egy jámbor özvegy nyögi keserveit; amott egy istenfélő árva tördeli jajait, midőn diadalmámorában tombol az istentelen, ki őket megnyomorítja; porba gázolva küzd zordon sorsával az erény dicső bajnoka, midőn amott a megkoronázott vétket dicsőítés tömjénillata fogja körül; talán nincs is szem a csillagok fölött, mely ügyeljen a földiekre, s kéz a mindenség fölött, mely jutalmazva nyújtson az érdemnek pálmát, s büntető haraggal lesújtsa a gonosztevőt; vagy talán az Isten is megegyez ezekben, hogy a bűn uralkodjék, s az erény sárba tapodtassék; különben miért engedne oly borzasztó történeteket?” Azonban rövidlátó halandók! adjatok dicsőséget Istennek; ne káromoljátok az ő bölcsességét, hatalmát; vegyétek gondolera az Istennek megvizsgálhatatlan utait, és meglátjátok, hogy tökéletesek az ő végzései. Ti zúgolódtok, látván naponkint, hogy a bűnösök istenfelejtve, vétkembe merülve, a gonoszságot gonoszsággal szaporítva mindenel bővelkednek, mindenben boldogulnak, ellenben pedig a jámborok, kik szívökön, lelkökön erőszakot tesznek, kívánságaiknak kedvét szegik, és a jóban fáradhatlanok: az üldözések, szorongatások és keserítések között majdnem eltikkadnak; de nem veszitek észre, hogy az isteni igazság kiszolgáltatása nincs e földre szorítva. Amott a halhatatlanság országában, a hova nem férhet többé semmi változás, ott adja meg mind jó, mind gonosz szolgáinak béröket a mennyei gazda. Azért ne kívánjátok a lehetetlent, azt, hogy véges elmével a végzés titkaiba hassatok; ne tudakoljátok kételkedve: miért hogy egyik

halandó oly sokat emel az élet terhéből, s a másik semmit? miért születelt, mintegy kitűzve, szenvedni egyik, és örülni a másik. Föllebben egykor egy jobb hazában a kárpit, látni fog a véges szem, s elnémulni az ajak.

Minden bűnt, melyet elkövetnek az emberek, jobbadán kételkedés előz meg, mely a lélek szemeire, az Isten titkai s törvénye közé homályt borít. Ennek élő bizonyosságát látjuk azon kísérteten, melynek első szüleink levének áldozati. A kígyó alatt lappangó sátán előlépett, s ezen kérdést intézte Évához: „Valljon megtiltotta-e az Isten, hogy a kertnek minden gyümölcséből ne egyetek? E kérdésből azonnal kitűnik a sátáni ravasz bölcsesség. Ugyanis az ártatlan, s Isten igazsága és szeretetén gyermeki hittel csüggő emberi szívben először is azon gondolatot akarta fölébreszteni, hogy az is lehetséges, miszerint az Isten a parancsolatot nem adta, vagy legalább nem adta szükségképen. Az ördög e föltétlenség és szükségesség ellen kételyeket szórt az ember belsejébe, s fájdalom a gonosztevő csakugyan elérte célját. A kételkedés már továbbvezette Évát, mert ez idő óta titkos aggodalom s akarat elleni gondolkozás szállotta meg lelkét, s mindig csak az forgott elméjében: valljon miért tiltotta meg Isten ezen egyetlen egy fának gyümölcsét? A szavak: a melly nap eendel a fa gyümölcséből halállal halsz meg, épen oly homályosak lettek rá nézve, mint maga a halál. Ennyit tudott: az Úr nem akarja, hogy mi a fának gyümölcséből együnk, és ez még elegendő leendett neki arra, hogy az Isten akaratjának hódoljon. De a csábító nem hagyott fen kísérletével, hanem most azzal biztatta Évát: „Semmiképen nem haltok meg, mert Isten tudja, hogy a mely napon belőle eendetek, megnyílnak szemeitek, olyanok lesztek mint az istenek, megismervén a jót és a roszt.” És győzött a csábító. Ádám és Éva hittek a kígyónak, és megszegették Isten parancsát.

És mit tesznek jelen korunkban a mérges kígyónak párthívei, a rossz czimborák. Ezek is először kételyeket szórnak az ártatlannak szívébe; most az isten engedékenységét, majd a törvények szabadabb értelmezését, majd az emberi gyarlóságot hozzák fel ürügyül. „Vak eset hogy születünk, mondják, és egykor úgy leszünk, mintha nem is voltunk volna; élvezzük tehát a javakat, melyekkel a sors megáldott; nem ér semmit ama remetés élet; ifjúságunkban használjuk szaporán a mit a természet nyújt. Hol szomorúság ónsulya alatt sínlik a szív, ott nincs igazi élet. Ne hallgassatok jó czimborák! azon emberekre, kik a vallást úgy festik, mint minden örömök számüzőjét, kik annak lényegét, remetei magányosságban, magaelhagyásban helyezik. Élvezzétek az élet Örömeit úgy, a mint lehet, a vétkekkel ne törődjétek! Jó és kegyes az Isten; mi a bűnben eltöltött néhány esztendő egy végtelen irgalomhoz képest? az Isten kegyelmébe fogad, ha öregségedben megtérsz, sa kegyesség ajtajánál kopogtatsz, úgy is az Isten nem akarja a bűnös halálát, veszedelmét.” Így ámtíjják magokat sokan, így térnek el az erény ösvényéről, és másokat is el akarnak csábítani; igen, ők nem elégszenek meg saját véstőkkel, hanem másokat is a kárhozat örvényébe ragadnak, e végre a veszedelem útját simává s egyenessé teszik, a vétkek töviseit virágokkal meghintik, és a csábítást edesebb hangokra, szédítőbb hízelkedésre tanítják; s hogy annál sikeresebben célzt érjenek, megtámadják a törvényeket, kikelnek a tekintély ellen, mely ideig s örökké való büntetéssel fenyegeti a bűnösöket. Azonban Atyámfiak jól gondoljátok meg, Ádám és Éva hittek a kígyónak: megszegették Isten parancsát, s íme őket és utódaikat legott büntetés érte, kiűzettek a paradicsomból, halál és egyéb nyomorúságok alá vették. Hasonló sors vár azokra is, kik inkább hisznek a csalárd kígyónak, mint az Istennek, kik inkább hódolnak a mézes szavaknak, mint

az Úr parancsának. Ne hagyjátok magatokat megcsalni. Az Isten megbünteti, keményen megbünteti ugyan a csábítókat, de azoknak sem enged meg, kik az ő parancsolatnak ellenére a fondorkodó kigyótól önkényt hagyják magokat elámíttatni. –

Feljebb mondtam, hogy az ember az ő boldogságát csak az igazság birtokában találhatja meg; azonban noha oly boldogító és szeretetre méltó magában véve az igazság, mégis rettentő annak, a ki ellene cselekszik. Az igazság ugyanis egy csalhatatlan tükör, mely a bűösnek minden szennyét szemei elé állítja; ő a legtisztább világosság, mely minden árnyékot, minden sötétséget elűz; ő egy igazi barát, a ki a bűösnek szemrehányásokat tesz, s őt az igaz útra visszatéríteni akarja; ő egy megvesztegethetlen bíró, a ki a bűösnek minden gaz tetteit megítéli s nyilván korholja. Miután tehát az igazság oly kellemetlen szolgálatot tesz a bűösnek, valljon fogja-e őt sokáig eltérni? Nem! bizonyosan nem. Sőt mivel életét nem akarja megjavítani, kerülni fog minden alkalmat, hogy vele találkozzék, és inkább tudatlanságban marad legnagyobb lelki kárával, mintsem tőle felvilágosító oktatást fogadjon. Ez iránt panaszkodik az üdvezítő is. Az embernek t. i. misem lett volna könnyebb, mint az igazság világosságában járni, miután ez a világosság minden e világra jövő embert megvilágosít, de mivel az emberek roszat cselekvének, azért rettegnek vala a világosságtól, S az éj homályába rejtek el magokat.

Az igazság csak az erénynek lehet kedves, a bűnre nézve azonban mindig rettentés fog maradni! s innét magyarázhatni meg, miért fekszik annyira érdekében a bűnnek, ezen igazságot eleinte csak úgy értelmezni, hogy ez rá nézve ártalmas ne legyen, és ha ez nem sikerülne, azt kétségbevonni, vagy egészen eltagadni; mi természetesebb, mint hogy a bűös mindenféle okokat keressen elő, melyekkel lelki-

ismeretét eláltassa, és kerüljön minden alkalmat, mely az ő gonoszságát eszébe juttatná. Ezt legjobban tapasztalhatni azon tisztátalan vének viseletén, kik Zsuzsannát bűnre ingerelték. A szentírás azt mondja rólok: „Szemeiket az ég látására föl nem emelek, sem az igazságos Ítéletekre nem ügyelének” *) De valljon miért vonakodnak az égre fölnézni, s arról elmélkedni, hogy kell igazság szerint ítélni? Ennek oka világosan oda van téve: „Mindketten a szerelemtől megsebesülének.” Kánának e maradécai kéjszemeket vétenek a szép s tiszta aszonyra, s szíveikben a buja váagnak tért engedének, sőt föltevék magokban a házasságtörő szándékot; mivel pedig jól tudták, hogy az ég tekintete az igazságos Istenre fogná őket emlékeztetni, a ki törvényének megsértését megboszúlja, s eszükbe juttatni az igazságtalanságot, melyet elkövetendők valának; nehogy tehát ocsmány kívánságuk teljesülése akadályoztassék, vagy megnehezíttessék, azért szemeiket az ég látására föl nem emelek, lelkiismeretöket keresett tudatlanság által eltompítani iparkodtak. – E buja vének viselete híven tükrözi a kételkedő emberek álnok bölcsészetét. Nem látunk-e naponként szemeink előtt hasonló példákat? Azon kevély lelkek, kik a vallást oly szívesen gúnyolják, és egy színlett védokkal, melyet valamely istentelen könyvből kaptak ki, elég hevesen megtámadják, kik azonban némely komolyabb órában ellenvéteik gyengeségét érzik, miért vonakodnak mégis kétségeiket valamely istenszolgának, vagy egy okos férfiúnak előterjeszteni, hanem azért, mivel tudják, hogy minden kétségeik az igazság verőfénye előtt szétfolynának, ők pedig kényteleníttetnének felfuvalkodott eszükkel az isteni kinyilatkoztatásnak honolni? Azon gazdag örökös, kinek száz körülmény elég gyanút szolgáltat arra, hogy valljon oly nagy birtoka nem idegen jószágok orzásából alakult-e, miért retteg ezen gyanús birtoka iránt vizsgálá-

*) Dániel XIII, 9.

latot tétetni, ha nem azért, mivel kincseit jobban szereti, mintsem azokat az ő törvényes uraiknak visszaadni akarná. Azon kereskedő, ki árucikkeit túlsigázza, s ezer fogásokkal él magának nyerességet szerezni; ama tisztartó, ki az ő gondjára bízott pénzből sok hasznot tud húzni; ama szolga ember, ki csekély napi bérét titkos utakon szereti kárpótolni, kiknek mindnyájoknak nem egyszer fordulhatott meg azon kétely fejökben: valljon jól cselekesznek-e? miért félnek mégis ez iránt egy észélyes és keresztény emberbarát- vagy lelkipásztortól fölvilágosíttatni, ha nem azért, mert az uzsora- s titkos haszonnal felhagyni nem akarnak? Amaz igazságtalan bíró miért halasztja oly látszólag a pereket? miért nem vizsgálja meg az ellenpárt védokait is, miért sürget kiengesztelést, holott egyenesen határozhatna, ha nem azért, mert egy gazdagon eladót igénynek jutalmát elveszteni nem szeretné? Ezen s még számtalan más példából eléggé kitűnik, miért nem akarnak napfényre jöni, és sötétségei keresnek. A kétkedőség megsemmisíti mindazon hasznokat, melyek az igazság birtokából származnak. Atyám fiai! tudva van, hogy alanyilag csak úgy tökéletesülhet az ember, ha az igazságot az ő saját eredeti értelme szerint elméjével jobban és jobban felfogja, s ahhoz akarátját mindinkább és inkább alkalmazza; ha a szerint érez, gondolkodik cselekszik, és él. Jaj azon bölcselkedésnek, mely nem tudja, mihez kelljen minden vizsgálódásait mérnie! még akkor is jaj, ha van ugyan valamely mértéke, de mely nem épül az örök és állandó igazságon. Nincsen orvosló eszköz semmi pusztá emberi tekintélyben. A magára hagyott ember nem taníthatja a jót elég értelmességgel, sem elegendő erőt a törvénynek nem adhat. Csak az isteni tekintély adhat elegendő hitelt s erőt az erkölcsi törvényre, s ad is az által, hogy az ember lelkébe irt törvényt az Isten akarátjából származottnak nyilatkoztatja, ki megjutalmazza a jókat, s

a gonoszokat megbünteti. Azért Atyámfiai! buzgó háladatossággal tartozunk az Istennek, hogy nekünk igazságokat nyilatkoztatott ki, melyek bujdosó életünknek sötétlő éjszakáján tüzes oszlop gyanánt világítanak, s melyek a gyarló embert Isten, önmaga s embertársa, szent-egyháza és hazája iránti kötelességeinek voltaképeni megismerésére, és gyakorta áldozatokkal járó teljesítésére hathatósan serkentik. A kétkedő bölcsészek a helyett hogy valamely igazságot fölfedeztek volna, oly képtelenségre vetemedtek, hogy még azt is a mi bizonyos kétségbe hozták, s azt merték állítani, hogy egyetlen egy bizonyos állítás, egyetlen egy valóság sincs! Elgondolhatni mily lábon állhat itt az erkölcsi tökély. A kétkedés ezen áldozatai a tudomány kelyhéből ittak a, nélkül hogy az igazság kelyhét érintették volna; vagyis bűvárkodtak a tudományban, de az igazsággal mit sem gondoltak. Ok századokon keresztül tanultak; a tenger mélységét szint-úgy, mint a csillagok pályáját vizsgaszemmel követték; éles elméjű nyomozásaikat semmi tárgy ki nem kerülte, és mégis fátyol van előttök, mely akadályozza, hogy annak a mit látnak, alapjára jöhessenek. Maga a világosság nekik sötétség; minden fölfedezés nekik mély örvényt okoz; és valamint azon földművelő, ki Theba vagy Babilon földjébe ekéjét mélyebben beereszti, minden pillanatban megfejthetlen omladékokra akad: úgy szinte ezen nagy világbűvárok minden barázda mellett, melyet a dolgok végtelenségében húznak, ugyanazon tudományban, melyet tárgyalnak, új homályt idéznek elő. Ők sem a tudatlanság, sema tévedésnek nyugalmával nem bírnak; ők kelletnél többet látnak, hogy ne lássanak, és kelletnél kevesebbet, hogy megismerjék azt; és bármily nagy a bűn, mely nekik az igazságot elrejtí, ők mégis oly szerencsétlenek, hogy ennek birtokába nem jöhetnek. Midőn a múlt század hitellen bölcsésze, ki mérges nyelvével mindent, ami szent, megcsipdesett, és sok

roszat hozott a világba, midőn e kárhozat fia, az ő halálos ágyán fekvék, úgy tetszett neki, mintha éjsötét lelkében egy jobb világosság akarna felderülni, mert megzavarodott képvonással így szólott magához: „íme földi pályám végére jutottam, végórám közelget, már érzem a halált az én tagjaimban. Sokáig tépelődtem örök dolgokról, de mit fedeztem föl?” –Tehát mit? tán minden bizonynyal mégis egy világos nézetet? Oh nem! A világosság, melyet mi az ő lelkében feltűnni gondoltunk, már ismét sűrű sötétségtől borítottatott el. „Mit fedeztem föl?” kérdezi magát,és rögtön válaszol: „Semmit egyebet, mint egy bizonytalan talánt! talán van Isten, és örökkévalóság; vagy tán a kettő közül egyik sem. Tán van Isten s örökkévalóság; oh akkor jaj nekem! Talán nincs Isten, nincs örökkévalóság, de mit nyertem azután? Én mit sem találok a mi vigasztalhatna, Barátim!” E szavak után monda a körülállókhöz: „íme most elmegyek a nagy talánt tapasztalni,” és ezzel meghalt.

Boldogtalan teremtmény, mely a fényes nap világosságát kikerüli, s önkényt beköti szemeit, hogy látni ne kényyszeritessék. Miért nem vitted lelki sebeidet annak elébe, a ki monda magáról: „Én vagyok az út, igazság, és élet.” Ő a testi romlottság körén túlelmedő világnak napja, minden esetre elüzte volna kétséged borúit. Az ő mennyei tanításában isteni erő van, mely minden elme s szív-háborúságok közt megnyugtatta volna lelkedet; akarlál kételyeidtől szabadulni? miért nem folyamodtál hozzá? ő a csalhatatlan igazság, nem hagyott volna sötétségben vigasz nélkül, ő monda: „A ki engem követ, sötétségben nem jár.” A hitnek világa az ő istenességből foly ki; a reménység biztató özöne az ő megdicsőítéséből éled föl; s a szeretet melegítő s forrasztó tüze az ő isteni szeretete által gyújtatik meg!! De nem, a hitetlen bölcsész önkényt elpártolt a mennyei világosságtól; készakarva

elnyomta magában az isteni szózatot, s az igazat a síron túl akarván tapasztalni, kétségbeesve halt meg.

Jó ember, kinek az igazság, szellemi és erkölcsi tökély szívében fekszik, mindent kedvesen fogad, mit e nagy célra, melyben megnyughatunk, szükségesnek, hasznosnak és alkalmasnak talál; ő meg nem veti, sőt vizsgálja a természetet, az érzéki világ tüneményeit, búvárkodik a tudományokban, megkérdézi az észet, erkölcsi belső érzelmét, és mindezekben az igaznak, jónak és szentnek jeleit keresi, s mivel jól tudja, hogy a magára nagyolt földi vándor csak ügygyel bajjal botorkálva juthat az igazság templomához, azért köszönettel fogad minden útbaigazítást, mely neki az ő magasztos céljának elérésében segítségére lehet. Jó ember, kinek az igazság szívében fekszik, nem feszegeti azt, a mit véges elmével megfognia úgy is lehetetlen, mert saját tapasztalásából mélyen érzi, mily keskenyek a tudás határai, mily gyenge az értelem arra is, hogy a földi tárgyakat átlássa, annál inkább arra, hogy a mennyektől hozhasson ítéletet; azért teljes örömmel aláveti magát a tekintélynek, melyért egy csalhatlan Isten kezeskedik, követi a világosságot, mely megvilágosít minden e világra jövő embert; siet az anyaszentegyházba, mely egyedüli útja az életnek, egyedüli védhely minden kételyek s nyugtalanító elmefuttatások ellen; itt kívánczik pihenni lelke az egyháztitkainak árnyékában, távol a hitetlentől, ki azoknak megfoghatatlanságát gúnyolja, távol a vakmerőtől, ki azoknak mélységeit mind hiába kimenteni akarja. Jézus anyaszentegyházának jutott a magas feladat, a kétkedő szívnek gyötrelmeit megenyhíteni, s a vélemények szélvészai által ide s tova hányt-vetett hajócskát az igazság s üdvesség partjára elvezetni.

Úgy van Atyámfiai! az emberi ész fogyatkozásait legjobban kielégíti a keresztény katolika anyaszentegyház, midőn csalhatlan

isteni tekintélyével minden elmeháborító s szívgyötrő kétkedéseknek véget szakaszt. Jézus egy gyermeki, előítéletektől ment hitet kívánt, s tanítványainak nyilvánmondta: „Hacsak nem lesztek olyanok, mint a kisdetek, be nem mentek mennyeknek országába.” Jézus ezen szavakkal azt kívánta, hogy gyermeki őszinteséggel és engedelmességgel fogadjuk az ő hitét. A gyermekek elhiszik azt, a mit nekik tanítójok mond, ha szinte annak módját és igazságát át sem is látják, ők megnyugosznak a tanítónak tekintélyén, kinek jósága- s tudományáról meg vannak győződve; majd mikor az okoskodáshoz hozzá szoktak, akkor világos lesz előttök azon igazság, a mit még addig a tanító tekintélyeért hittek, sőt vannak olyanok melyeket csak akkor érthetnek meg, mikor már az iskolából kikelnek, és meglett emberekké lesznek. Így a religióban is csak hit által járunk, beveszszük, elhiszszük azt, a mit a hazudni nem tudó Isten mond, noha annak módját még akkor nem értjük; vannak igazságok, melyeket csak későbbben sok elmélkedés és gondolkodás után értünk meg; és vannak igazságok, melyeket elébb meg nem értünk, hanem csak mikor a gyermekekből kikelünk, és egy boldog örökkévalóságban az Istent színről színrelátandjuk. „Valaki az Isten országát (evangeliomát) úgy nem veszi be, mint egy kisded gyermek” (okos atyjának híven engedelmeskedvén) „be nem megyén abba.” *)

A ki kételkedik, az előtt holtan fekszik az evangeliom. Jézus tanításában isteni erő van, mely megvilágosítja az elmét, s a szívet üdvös érzelmekkel tölti el. De mit használ ez a kétkedőnek, a ki távozik a világosságtól, s az ő szívet megkeményíti. Az igazság csak akkor vehet erőt értelmünkön és szívünkön, ha alázatos önmegadással követjük, fogva viszszük korlátolt tehetségeinket, s Istennek felajánljuk. S valljon milyen hitet kívánt Jézus Krisztus az ő követőitől? bizonyára nem

*) Márk X. 15.

ingadozó, hanem erős hitet, mely lelkének javáért örömet adja mindenét, a mivel azon kívül bír; mely nem ijed vissza a nehézségektől, melyeket a világ s testi kívánságok, az élet kevélysége, az elferdítő álokoskodás, a jutalmakkal kecsegtető hitszegés, vagy az ellenkező divat és szokás gördítnek mindenki elébe, a ki igazán keresztény akar lenni. Az erős hit és szilárd meggyőződés nélkül lehetetlen leendett végbe vinni azt, a mi oly fényes sikerrel megtörtént. Mondjátok meg Atyámfiai mi lelkesítette az apostolokat, hogy elhagyják mindenöket, feleségöket, vagyonukat, hazájokat, s elszéledve a világ minden részein hirdessék a megfeszített Krisztust, kit a zsidók botránkozásnak, a pogányok balgatagságnak tartanak vala; hirdessék, noha mindenütt akadály és veszedelem áll eléjük? Mi lelkesítette őket, hogy e fáradtságos vállalatától és munkától nem ijeszté őket vissza sem a tömlöcz, sem az ostorozás, sem a megköveztetés, sem a lefejezés, sem az éhség, sem a meztelenség, sem az élet, sem a halál? Szent hit égett kebleikben, s az Úr lelke virasztott felettök. Mi lelkesítette az első keresztényeket, hogy az apostolok tanítását elfogadták? Néhány év múlva mennyire megváltoztak az idők! Előttünk a pogány kor története, s a világ telve vala mindenféle igazságtalanság-, gonoszság-, fajtalanság-, csalfaság-, irigység-, gyilkosság-, versengés-, álnokság-, szeretetlenség-, hitetlenség- és könyörületlenséggel. Vajjon ki változtatta meg a bűnös világnak ezen erkölceit? A keresztény hit s meggyőződés. Hirdettetett a gonosz világ fiainak: „Ne szabjátok magatokat e világhoz, hanem változzatok el a ti értelmeteknek megújulása által,” *) és a világ romlott fiai nem kételkedtek többé, nem ingadoztak többé, hanem azonnal megvetették mindazt, mit a gonosz világ javai, és nagyra becsül; azonnal követték a hit világosságát, mely elméjük- s szívöket földérintette. Hirdettetett a fős-

*) Rom, I. XII, 2.

vényeknek: „Ne gyűjtsetek magatoknak kincset e földön,” és a fősvények már nem akarnak gazdagok lenni, hanem versenyt eladják jószágaikat, s azoknak árát az apostolok lábaihoz rakják! Hirdettetett a fajtalanoknak: „A ki testben vet, a testből aratja az ő veszedelmét,” és a fajtalanok harcban kaptak az ösztönökkel, a szívet szeplősítő képeket megvetették, s gondjokat a tisztaság szerelmére fordították. Hirdettetett a kevélyeknek: „A ki magát felmagasztalja, megaláztatik,” és a kevélyek megtörték szívok dagályát, megalázták magokat, s tökéletlenségüket megismerték. Hirdettetett a haragosoknak: Ellene ne álljatok a gonoszoknak,” és a haragosok elfojták magokban a gonosz indulatot, békével viselek a bántalmakat, és minden bosszúvételtől tartózkodtak. Oh szent hit, mily hatalmas a te erőd s meggyőződésed!

A kétkedő előtt veszteg állanak az isteni parancsok, az erkölcsi törvények, mert mind a két rendbeli törvények lelkiismeretes teljesítése rendíthetetlen hitet és meggyőződést föltételez; e nélkül amaz vagy lehetetlen, vagy bizonyára nagyon szárnyaszegett leend. Így p. o. olvassuk a szent evangéliomban az önmegtagadás szigorú parancsát. Első tekintettel elborzad az egész emberi természet, feljajdul az érzékenység, s a miként mély titok az elmére nézve a szent háromság, úgy mély titok az akaratra nézve a fennidézett parancs; de ha megfontoljuk a törvényhozót, s látjuk a parancs erősítő isteni szentesítést: megtörjük Isten kedvéért s tekintélyeért természetünket, s oly cselekedetet viszünk véghez, mely mindenkor legnehezebb cselekvények közé számíttatott. „Erősebb a ki önmagát meggyőzi, mint a ki legerősebb várakat vesz be.” Így olvassuk továbbá: „Szeressétek ellenségeiteket.” Ez is az érzéki emberre nézve kemény, felette kemény törvény; a test s vér felázad ellene, s az önmagára hagyott ember sokkal gyengébb, hogysem ennek súlyát elviselhetné. Hogyan sze-

resse azokat, kik őt megbántották? hogy viseltessék jó indulattal hozzájuk, miután őt gyűlölik. De ha meggondoljuk, hogy ez a mindenható Istennek akaratja, sőt nyilvános törvénye: ellenszegülünk boszúvágyó természetünknek, keblünkhez szorítjuk ellenségeinket, s oly cselekvényt viszünk végbe, mely több erőt, nagyobb tökélyt föltételez, mint minden evangéliomi csodák elferdítése, kétségbehozása.

Az erkölcsi tökélyre tehát csak a hit segédelmével emelkedhetni föl, ha t. i. azon elméleti igazságokat, melyekkel a keresztény erkölcsi törvények legszorosabban összekapcsolvák, hódolattal elfogadjuk mert ha Krisztus Istenembernek rendületlenül nem hiszünk, és parancsainak föltétlenül nem hódolunk, az önmegtagadás és boszúvágy pillanataiban igen hamar találandunk egy kis rést, melyen az érzéki ember kisurranhat, és sokszor, mint jól végzett dologról, dicsekhetik is. Az emberi akarat szünetlenül hányatik az indulatoktól, valamint a hajó a csapdosó haboktól. Márpedig, valamint hogy a hajó az elmerüléstől megóvassék, vasmacskáját (horgonyát) szükséges a tenger fenekére aláereszteni; úgy szinte az akarat is csak akkor vezetheti át lelkünk hajóját az üdvesség partjára, ha horgonyát az örök igazság fenekéhez megszilárdítjuk. – S íme az atyának örök bölcsesége! Krisztus Jézus rendíthetlen hitet és akarati szilárdságot akarván eszközölni, alapította az anyaszentegyházat; ennek adta át az igazság országának kulcsait „hogy ne legyünk többé éretlen gyermekek, és ezekhez képest ne habozzunk, s ide s tova ne hanyassunk a tudománynak akármely szele által, az emberek ravaszága által s ennek adta át amaz üdvesség zabolát, hogy a szent bölcsesség s boldogságra igazítsa azon szilaj gerjelmeket, melyek, ha fenyíték alatt nem tartatnak, elszaggatván az okosságnak gyeplőit, a védelem örvényébe ragadnak. Krisztus az ő anya-

szentegyházát megvíthatlan alapra (Péterre) fektette; szegletköve pedig ő maga, ki által az egész építmény szép renddel összefoglaltatván, növekedik, hogy az Úrnak szent temploma legyen.¹⁾ S ő rendelt némelyeket ugyan apostolokat, némelyeket pedig prófétákat, másokat pedig evangélistákat, némelyeket ismét pásztorokat és tanítókat.” Mindezekéi pedig a végre rendelte, hogy tanítsanak, áldozatot mutassanak be, és a szentségeket kiszolgáltassák „míg mindnyájan eljutunk a hitnek s az Isten fia ismeretének egyességére, míg tökéletes emberkort érünk a Krisztus Jézus termete teljességének mértékéhez képest.”²⁾

Az Isten akarja, hogy minden ember az igazság ismeretére jusson, s így kétséget nem szenved, hogy gondoskodni fog róla, miszerint Krisztus által a világnak adott igazság biztosan és egészen megőriztessék. Jézus a világ megváltója, mint feljebb említettük anyaszentegyházat alapított, azt akarván, hogy ez az anyaszentegyház az ő tanítását fentartsa és hirdesse. Sz. Pál apostol ezen egyházat igazság alaposzlopa s erősségének nevezi.³⁾ Tehát nála lehet bizton az igazságot megtalálni. A mit az egész anyaszentegyház minden időben és minden helyen hisz és tanít, legyen az Írásban vagy hagyományban, az valódi és bizonyos igazság, s ettől a keresztlényeknek nem szabad eltérni, mert az igazság nem forog a mi értelmünk s fejünk szerint, hanem nekünk kell a mi értelmünket és fejünket az igazság szerint igazgatnunk. Ha tehát a hírlapok és röpiratok a valóságos dolgokban naponként világosság s haladásról beszélnek, és némely együgyű emberek elhiszik: az szint oly ellenmondás, mintha az „egyszeregy” haladásáról beszélnének, és haladni akarván, mondanák; „kétszer

¹⁾ Efez. 1. II.

²⁾ Efez. I. IV.

³⁾ Tim. I 1. III, 15

kettő-öt.” – Vagy volt igaz az, mit Krisztus tanított, vagy nem volt igaz. Ha igaz volt, úgy igaz ez ma is és örökké, és az igazságtól egy hajszálnyit sem lehet előre haladni kivéven, az igazságtól a hamisságba. Azért mondja Jézus: „Az ég és föld elmúlik, de az én szavaim élnem múlnak.” *) A ki pedig azt mondja, hogy nem volt mind igaz, a mit Jézus kezdetben tanított, az Krisztus ellenese (Antrichrist), az káromolja az Isten fiát. A hírlapvilág az erős és teljes igazság ellenében úgy áll, mint a mécesvilág a nap ellenében. A mécsvilágnál előre lehet haladni, s vele tetszés szerint bánni, de a nap ember-körünk felett áll, és nem hagyja magát a föld fia kénye szerint igazgattatni. – Ha a keresztény világ meg akarja tudni, mi legyen bizonyos ügyben a régi apostoli igazság: akkor zsinat tartatik; az egyház előjárói különféle világrészekből összejönnek, tanácskoznak, és kimondják az egyház tanítását. A mit az apostolok utódi, a mit az egyházi gyülekezet kinyilatkoztat, és a többi egyház elfogad: az hitágazat, és igaznak kell lenni, mert Krisztus az ő egyházának a Szentlelket segítségül ígérte a világ végezetéig. És azért már az apostolok idejében tartatott első egyházi gyülekezet e szavakat használta:;) ..Tetszet a Szentléleknek és nekünk.”³⁾

Hogy a katolika egyház ítéletei változatlanul igazak, az szinte onnét is kitetszik, mivel az egyház az ő hitágazataitól még soha el nem tért. Ő köthet ugyan és

¹⁾ Máté XXIV. 34.

²⁾ Apóst, Csel, XV, 28.

³⁾ Igen furcsa volna, ha az üdvezítő, az ő ígérete szerint, az egyház főnökeit a tévelygéstől meg nem ótalmazná, midőn azt VÍZSGÁlják, mi az ő tanítása, miután mégis némely ember azt képzeli magának, hogy van annyi esze és értelmi világossága, miszerint o a szentírást biztosan magyarázhatja. És még furcsább volna, ha a szent könyveket minden kézműves biztosabban magyarázhatná, és az igazi-értelmet nagyobb sikerrel megtalálhatná, mint az egyház fölszentelt püspökei és tanácsai minden időben összevéve.

oldozhat, rendeléseket tehet és ismét felfüggesztheti azokat p.o. a böjt, ünnepek, szertartások st. eff. dolgában, de új tanítást soha nem tolhat hívei nyakára, sem a régit el nem törölheti, mert az ő tanítása amaz örök igazság, melyet Jézus a világra hozott, és az egyház őrizetére bizott. Azért az egyház még sohasem engedett egy szentséget is kihagyni, vagy az Úr vacsoráját még soha sem értelmezte másképp, mint most; később levén millió emberek elpártolását megsiratni, mint Jézus isteni tanításából csak egy jöttát is feláldozni.

Az anyaszentegyháznak közvetlen bizonyossága van az ő tekintélyéről. Ő maga halotta az Úr szájából mivé kell neki lenni, midőn az isteni mester így szólott hozzá: „En veletek maradok a világ végezetéig; „ő maga nyerte Jézustól az ígéretet: „Elküldöm az igazság lelkét, a ki nálatok marad, és megtanít titeket minden igazságra.” Ő neki mondatott: „Valamint engem elküldött az atya, én is elküldtek titeket.” Az ő fejének s nem másnak mondatott: „Te vagy Péter, azaz kőszál, és ezen a kőszálon építem az én egyházamat, és a pokol kapui erőt nem vesznek rajta.” stb. – Nincs nagyobb bizonyosság, mint saját magunk. A hagyományt okfők az egyház csalhatatlanságáról e közvetlen bizonyoságból szakadnak. Egyház nélkül nincs Krisztus, nincs szentírás. Az egyház tekintélye őrizte meg a hit titkait a számtalan meghasonlások, eretnokségek közepe; s ha a szentírásnak minden nyoma ebben a pillanatban eltöröltetnék is, a kath. egyház ugyanaz maradna a mi volt, mi előtt a szentírásnak csak egy betűje is íratott. Az egyház tekintélye Krisztust képviselő isteni tekintély, és azon órában, melyben az egyház tekintélye megszűnik, vége szakad Krisztus tekintélyének is. És ekkor ismét a régi sötétség, bizonytalanság, kétkedés, hitelenség s bálványozás áll be; egy vésteljes örvénybe esünk, melyből nem szabadít meg többé az új Krisztus, –

A mondattakból kitetszik, hogy a keresztény vallásnak egész rendszere tekintélyen alapú. Az Isten úgy rendelte, hogy a határokkal körülvett s hibának kitett ember az ő értelmét a tekintélynek alája vesse; azért nem elégedvén meg azzal, hogy igazságokat nyilatkoztatott melyek az ész, s természet határai közt foglaltatnak, még oly igazságokat is nyilatkoztatott, melyek az emberi elmének élet és szemléletét felülhaladják, hogy az ember ismerje meg kötelességét, t. i. alávetni önértelmét azokban, melyek a hit és vallás dolgaihoz tartoznak, mivel az Isten hit által rendelte üdvözíteni a világot. Míg eljőve a teljes idő, rendkívüli gondviselése által tartotta fen az ő kinyilatkoztatásának teljes épségét; azután pedig rendelt egy állandó, hibázhatlan, látható tanító kart, melynek vezérlete alatt biztosan haladni az üdvösség útján. Ezen tanítókart rendelte az anyaszentegyházban, melyet Krisztus saját vérére szerzett, és a pásztorok egyetemében egy látható fő kormányzása alatt, mely az egész testre hatna, és az egész egyházi épületnek alapjául szolgálna. Rendelle, hogy ezen egyháznak minden egyebek alávetessenek, ha nem akarnak pogányok és nyilvános bűnösök gyanánt tekintetni, azaz kizárva ezen társaságból, mint felségsértők és örök kárhozat fiaik lenni.

Ezen egyháznak adta át a kinyilatkoztatás letéteményeit, s megparancsolta, hogy az ő nevében hirdesse az evangéliomot minden teremtménynek, azaz minden helyen és minden időben, az ő segedelmét ígervén neki, hogy soha e hivatalban meg ne fogyatkozzék, se ne hibázhasson. Akarta, hogy az ő segedelmének záloga, csodák, jóslatok és más lelki ajándékokban kitűnjék, és hogy mindenkor új fiaikat szüljön, s azokat a szentek teljes számához nevelje. Ezen okból az anyaszentegyház egy magas és távolról látható kősziklán épült városhoz

hasonlíttatik, hogy minden nemzetek könnyen rá akad-
hassanak, s kebelében üdvözülhessenek.

Az egyház tekintélye egyaránt hasznos a tudós és tanulatlan emberekre. Az egyház csalhatatlan tekintélyére támaszkodva könnyen jut az igaz hithez a tanulatlan vagy keményebb elméjű ember, kit részint gyengélkedő alkotása tesz alkalmatlanná a tudományra, s azért bármiféle fáradozások után sem érhetné el az emberi ismeretek azon fokát, mely az Isten megismerésében áll; részint a házi szükségek akadályoztatnak a szemlélődésnek szentelni annyi időt, hogy az emberi ész nyomozásainak legfelsőbb lépcsőjére emelkedhesek föl; ez most a nélkül, hogy abban törnie keljen a fejét, hogy mit tanított Krisztus, mit az apostolok, mit hittek minden időben a keresztények, minő alapon nyugszik mindegyik hitágazat, hogyan kell érteni a szentírást? szívének együgyűségében megtanulja az apostoli hitvallást, fiúi engedelmességgel elfogadja az egyház hitét, s ez által oly kincsnek jut birtokába, melyhez képest a legfellengzőbb bölcsészek fölfedezései elenyésznek. De hasznos az egyház tekintélye a tudósoknak is, kiknek vizsgálódásait üdvességes korlátok közé szorítja. Nem kivan tőlök vak és buta hitet, sem a hitet az ész ellen nem háborítja fel, sem az ész a hit ellen, hanem mind a kettőt tiszteletlen tartja, mind a kettőt Isten dicsőítésére, ez által pedig tökélyesbülésünkre, boldogságunkra s üdvösségünkre kívánja használtatni. A keresztény kath. bölcs az ész segedelmével kikeres és előhord minden okot Krisztus tanításának, az igaz hitnek felvilágosítására, megerősítésére, védelmére; a szent hit oktatásával kiegyenlíti, kitisztítja esze s belátása göröngyeit, kipótolja hiányait, földérii homályait, eloszlatja kétkedéseit. A keresztény kath. bölcs mélyen érzi a századok tapasztalására épített igazságot, hogy az önmagára hagyott legjelesebb ész is számtalanszor tévedez, és csak akkor ra-

gyog teljes fényében, midőn az isteni felség előtt megalázódva, határozott állapotját megismeri, s magát az anyaszentegyház tekintélyének alája veti. Az anyaszentegyház tekintélye semmi tévedésre nem vezethet soha, nem tévesztheti a halandót végczélja útjától. ¹⁾

Az egyházi tekintély megvetése a világi hatalom tekintélyének megvetését vonja maga után. Minden tekintélynek t. i. csak annyiban van hatása, a mennyiben az az isteni tekintélyen nyugszik, mivel minden emberi rendelés csak annyiban tiszteltetik valósággal, és talál engedelmességet, a mennyiben kifolyása az isteni rendelésnek. Hogy is lehetne valakivel komolyan elhítenni, hogy az ember, ki Istennek az ég és föld legfőbb urának törvényét önhatalmilag értelmezi, ne magyarázhatná még több joggal saját esze szerint az emberi törvényeket? A szabad vizsgálat elve azt

- 1) A szakadárok és eretnekek az anyaszentegyház tekintélyét elvetették, s ennek helyébe az egyéni szellemet, szabad egyéni felfogást és meggyőződést hozták be. Az egyház tekintélyétől elpártolt atyafiaknak nem kell semmi hitbeni bírót, a ki a szentírásnak valódi értelmét nekik magyarázhatta, isteni ihletéséről jót álljon; lelkőknek egész ügye tehát saját önkényüktől függ, s bár magokat lelki juhoknak, tanítványoknak s keresztényeknek tartják, mégsem tartoznak lelki pásztoraiknak, tanítóiknak vagy lelki előjáróiknak szavára ügyelni, hanem bár mit tanítsanak is a lelkészek, ők kizárólag saját ügyességükre, belátásokra s meggyőződésükre hagyatnak; hihetik a mint, s mit akarnak. Szabad vizsgálat elvéhez ragaszkodván, magok felett nem ismernek semmi hatalmat; egyéni ész és meggyőződés határoz a felett, mit kell hinnük és cselekedniük. E szerint mindnyájan szegény eszükkel bíraskodnak a szentírás felett, és csinálnak magoknak hitet egyéni belátásuk, érdekeik és szenvedélyeik szerint,

De valljon milyen gyümölcsöket termett eddig is e szabad vizsgálódás elve? tán nagyobb világosság lett, mióta észhőseink az igazság templomába berohanván a szentélynek szőnyegét ketté hasították? tán az emberek bölcsőbbek, okosabbak lettek, mióta kételkedő bölcsészeink végtelen zavarának az emberiség nagy részét feláldozták? tán a népek boldogsága a családi és társadalmi jólét, megelégedés erősebb alapra helyeztetett? Ki merné ezt állítani, miután a mindennapi tapasztalás bizonyítja, hogy azóta a nemzetek kölcsönös rokonszenve, s

hossa magával, hogy valahányszor ezen elvhez ragaszkodó embernek egyéni lelkiismerete és meggyőződése a felsőbb lelkiismeretes meggyőződésével ellenkezésbe jő, ellenszegüljön, s egyéni hitese belátása szerint cselekedjék, s ekkor jaj minekünk, főleg hogyha az ítéletében tévelygő lelkiismeret foglalja el szívünkben a törvényszéket; hasonló lesz az azon országhoz, hol egy kegyetlen uralkodónak féktelen hatalma a gonoszság bélyegét súli arra, a mi szent, és szentté teszi azt, a mi gonoszság; igazságnak kiáltja az álnokságot, bünteti az erényt, s megkoszorúzza a bűnt. Ha a tekintély meggyengítetik, meggyengülnek az onnan származó szabályok, mindenki saját módja szerint fog gondolkodni, Ítélni és cselekedni; megszűnendik azon mély meggyőződés, mely az élet erejét teszi; megszűnnek a közönséges hit elvei, melyek a törvényeket szentesítik; az engedelmisség rabszolgaságnak, a törvényes uralkodás tulajdon kényszerinti elnyomásnak, elviselhetlen igának fog nevezettni. Ebből világos, hogy az anyaszentegyház isteni

a családok őszintesége megfogyatkozott; mindennemű súrlódás megelégedetlenség, lázadások támadtak.

Úgy van Atyámfiai! mióta az emberek a csalhatatlann isteni tekintélyt a kinyilatkoztatott igazság napfényét a katolika egyházban elhagyták, mindig mélyebben a l esúlyedének az isteni ige tagadása- s g y a láza s á b an, és állítanak magoknak saját ízlésök szerint kártyaházakat, s azt hiszik, hogy ezekben jobb lakni, mintsem a világos hegyen, az Úr sátorában; mert szabadoknak gondolják magokat, szabadoknak isten törvényétől, mely a szenvedélyeket fékezi; szabadoknak az isteni hittől, mely a lelkiismeretet kötelezi A szabad vizsgálat nyomán letaszították az Istent az ő trónjáról (t. i. vakképzeletökben); megtagadták Jézus istenségét, s mindent, a mi csak vallásilag közzönös szellemeknek nem tetszik, az elavultságnak, sötétségnek, obscuritásnak, megvénytül syllogismusoknak, babonaságnak s bigotteriának vermébe számúztak, a keresztény engedelmisség s gyermeki szeretetnek minden érzéseit aláásták, Ha rendszereiket vizsgáljuk, azt vesszük észre, hogy igen elmésen vannak elintézve; egyik foly a másikból, egyik a másiknak alapú szolgál és minden következté-

tekintélyének megvetése csak a forradalommal éri el utólsó végét: világos az is, hogy a szabad vizsgálat elve minden fenálló hatalom s társaságnak felforgatására vezet. Mindezeknek ellenében megrendíthetlennül áll a keresztény kath. anyaszentegyház; s valamint az első századokban a szikrázó kardnak, a gúnynyal telt bölcseszeinek üldözését kiállotta: úgy napjainkban is a szent kereszt ellenségein fényes győzelmeket arat. Az álnok bölcsészet s rossz akarat isteni tekintélyét lerontani ügyekszik; gonosz tervének kivitelére nem hagy kísérletlenül semmi eszközi; fölkeres minden utat, csak az igazság s őszinteség útját nem. Azonban az anyaszentegyház mindig nagyobb s fényesb diadallal kel ki harcaiból, anyai szűz mellén szétporlanak minden szennyes törekvések. A meddig csak isteni tekintélyének hatalma ér: enyészik a lelki vakságnak köde, fogy a babonás balgatagság, okosodnak a tudatlanok, elfojtódnak a szilaj indulatok, szelídül a harag, száradnak akönyvek, reménylenek a kétségbeesettek, elpirulnak a szemtelenek, adakoznak a fősvények, munkálkodnak a hivalkodók, minden térd meghajol Jézus szent nevének, minden szív megnyílik parancsának.

sen, sőt mesterségesen látszik kigondolva lenni, épen úgy, mint midőn egy mérges növény magvából szár, ág, levél, virág és gyümölcs fejlődik ki; ez csal. mert az emberek megfélemlenek azon mérges magról, mely elvettetett, vagy épen nem tartják mérgesnek, miután a hamis tanítás a gondolatszabadság s érzékiség szenvedélyinek hízeleg, rá esnek tehát mint legyek és magokba szívják a mérget a társaság és saját lelki üdvösségök veszedelmére; s így támadtak napjainkban a szabad vizsgálat nyomán ama híres rationalisták, materialisták, pantheisták, socialisták, communisták vagy másképen democraták, radikálok és liberálok, kik azonban, igazat mondva, kisebb nagyobb mértékben mind Krisztus ellenesei, t. i. a kereszténységnek ellenségei; halálvészgümők a társaság testén, melyek azt mindinkább feloszlásához viszik, ha még jó idején nem jó az orvos és a haláltól meg nem szabadítja. Ez szoros fejleménye a szabad vizsgálati elvnek.

Végtére, mielőtt jelen elmélkedésünket bezárnók, még egy figyelemre méltó dolgot akarok megemlíteni. Valamint a szabad vizsgálat elve, feltörvén a titokteljes barlang pecsétjét, melyben bölcs szabályok által a szélvészek és viharok függésben tartatnak: az embereket az ő szenvedélyeikkel ellenkező hit s fegyelem megronlása s tagadására vezette; úgy viszont az isteni tekintély előtt való megalázódás és hódolat az embereket mindig nagyobb tökélyre, szellemi és erkölcsi magasságra segítette. S valamint találkoztak férfiak, kik a sötétség fejlődésével szövetkezvén, az ő kétkedésök s tagadásaik által ennek hit, egyelem s emberpusztító terveit előmozdították; úgy szintén nem hiányzottak soha apostoli buzgóságú férfiak, kik az ő rendíthetlen hitök, égbe emelő reménységök, s önmagát feláldozó szeretetök által az anyaszentegyházat megdicsőítették, és a keresztény vallás igazságáról fényes bizonyosságot adtak. Elhallgatván itt a számtalan szentatyákat, lelkes főpásztorokat, pápákat, püspököket, figyelmeteket még csak a szerzetes rendekre kérem föl. Atyámfiai! a keresztény vallás igazságáról sziklaszilárd hitet, s az emberiség javára való csodálatra méltó feláldozást látunk a szerzetesrendeknél. Itt látjuk az evangeliomi tanácsokat, az önmegettagadás nehéz mesterségét életbe léptetve; az ő történetök mutatja azt hogy, valahányszor közvilág szükség hozta magával, az egyház az ő kebléből mindig különféle rendeket szült, részint hogy az ő szolgálóinak magasabb élet módját a világnak megmutassa, részint hogy nyomorgó híveinek szenvedéseit enyhítse. Szükséges az elvadult népeket csendes lakhelyekre szoktatni, s velök a földművelés áldásait éreztetni; előjönnek a b e n e d e k i e k , kik szent buzgóságtól lelkesítettvén, nem kímélnek semmi fáradságot, rászánják magokat a terhes útukra, a vadonokat kiirtják, a földet felszántják, az elvadult ifjúságot tanítják, és ezzel a polgári élet első alapját megvetik

azon szilaj törzsököknél, melyek a kereszt szelíd igáját fölvevék.

Kereszténytelen önzés következtében a szeretet meghidegülni látszik, s ekkor fölbred egy istenes szent János, a ki számos hős lelki férfiakat szerez magához, kik életfeladatul teszik magoknak szegénységben, mezítelenségben és kimondhatlan önmehtagadásban az emberi nyomort a legelhagyatottabb barlangokban fölkeresni · kik minden jutalom nélkül a legutálatosabb betegeket ápolják, és a keresztény felebaráti szeretetet minden személyválogatás nélkül legnagyobb feláldozás által hirdetik. Megragadja a keresztény népeket a gondolat az ázsiai barbárság elönyomulásának gátot vetni, az üdvezítő által vérrel áztatott helyeket meghódítani, az ő sírját megszabadítani, a jámbor keresztény zarándokokat megótalmazni, s ekkor az egyház saját Lovagrendeket szül, kiknek fogadalmok vala az elnyomott kereszténység védelmére fegyvert viselni, és a muzelmani vadság előzölését gátolni.

Számtalan keresztények rabiga alatt sínlődnek a hitetlenknél, veszélyben forognak egyszersmind a hitnek legdrágább kincsei; ekkor Isten az egyházban egy Mathai szent Jánost, egy Novaskusi szent Pétert támaszt, kik hős sereget szereznek magokhoz, evangeliomi szegénységben a földet körüljárják, kegyes adományokat gyűjtenek, ezzel a tengert átvitorlazzák, és szükség esetében önmagokat ajánlják oda váltságdíjúl, hogy a foglyokat a hazának visszaadhassák. Megtámadtatik az egyház az ő hitének alapjaiban; ekkor fölkelnek a Jézus társaságabeli atyák, kik az ő fáradhatlan küzdelmök, erényeik s tudományosságuk által a szent anyának a föld legnagyobb részét megtartják, és a fölfeszítettnek több imádókat szereznek, mint valaha a hamis próféták elcsábítani képesek valának. Az egyház kívánsága: minden tudományt, minden nevelést vallásos alapra fektetni, és

igazi képzés által az emberiséget megnemésíteni, s ekkor ismét föllelkesül egy K a l a z a n c z i szent József, a ki számos férfiakat vesz magához, kik a népnevelésre adják magokat, hogy a kor reményeinek szívében a földi tudományok fényénél egyszersmind a minden bölcseségnek kezdetét, az isteni félelmet becsepegtessék. S így végig mehetnénk minden századokon, mindenütt és mindenkor akadunk férfiakra, kik az anyaszentegyház rendíthetlen hitéhez ragaszkodván, nagy s dicső dolgokra törekedtek. Szinte napjainkban is magasan lobogó kebel-lel latjuk az izzadva fáradó munkások iparkodását az Ur szőlőjében- látjuk a valódi szeretet, az önfeláldozás és szent lelkesedés példaképeit, mikép öntözik önvérök csépjeivel a hit rettenthetlen bajnokai a még kemény s míveletlen vad szívek rögeit, hogy őket az igazság életéhez vezethessék. A szeretet tüztől ösztönözve semmitől nem rettegnek; szárazon és tengeren keresik fel azokat, kik homályban és a halál árnyékában ülnek, hogy őket az újjászületés fürdője által kiragadhassák az ördög szolgálása alól, s isten gyermekei szabadságába helyeztessék, így nyilatkozik a rendíthetlen keresztény hit, s az emberiség javáért önmagát föláldozó szeretet!

A tyámfiai! megérthettétek eddigi szavaimból, hogy a kétkedőség gyalázatos és káros magára a kétkedőre, veszélyes a közjóra nézve. Az embernek legfőbb kincse az igazság ismeretében van: igazság nélkül a vélemények tengerében úszkálunk kormány és vezértű nélkül szenvedélyeink szélvészeinek kitéve. A valónak az igaznak ismeretére vagyunk alkotva. A lelket hiába ringatja gyönyör és szenvedély, hiába emelkedik tudomány és művészet szárnyain, hiába hordja homlokán a haladás csillagát, s repked előtte hír nyomán becsület és közvélemény, ha igazságon nem alapulnak, hideglelős lesz minden dicsőség! Szívünk, lelkünk csak az igazság birtokában találja az ő boldogságát. Sok

igazságot megértünk természet szerinti úton, úgymint: belső érzés, józan ész, külérzések és emberi tekintély által, melyeket okosan kétségbe vonnunk nem szabad; és vannak igazságok, a hit körébe tartozók, melyeket természetfeletti csalhatlan tekintély miatt gyermeki bizodalommal elfogadni tartozunk. Az emberi ész fogyatkozásait legjobban kielégíti ama mennyei mester, kinek a szent hegyen fényes bizonytságot adott az atya Isten, mondván: „Ez az én szerelmes fiam, kiben nekem jó kedvem telt,”öt halgassátok.” „Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő szerelmes fiát adá érettünk,” hogy ne habozzunk, s ide s tova ne hányassunk a tudománynak akármely szele által. Jézus hitet, rendíthetlen hitet kívánt tanítványi- s követőitől; azért alapította meg az anyaszentegyházat is, mely csalhatatlan tekintélyével a világ végezetéig tanítsa s hirdesse az igazságot. Az anyaszentegyház tekintélye hasznos a tudós és tudatlanra nézve. Az egyház tekintélye nem kivan vak s alaptalan hitet, az észnek is illő helyet mutat ki, s csak azt kívánja, hogy a hit dolgaiban a legfőbb észnek hódoljon. Az anyaszentegyház tekintélyének hódolni nem szégyen; az ő tekintélye nem emberi tekintély; az ő tanítása nem emberi tanítás, s az ő igazsága örök igazság! Az emberi ész csak addig ragyog teljes fényében, míg ezen tekintélynek rendíthetlen horgonyához kapaszkodik; mihelyest pedig önerejébe biza-kodva elszakad tőle, és saját vitorlájára bocsátkozik, ekkor mindennemű kételyek viharitól üzelve elsodortatik, míg az istentagadás borzasztó ösvényéhez jut, sitten vagy szédelegve alámerül, vagy vissza kell ternie az isteni tekintélynek biztos partjára. Azért Atyámfia! szívünk mélyéből adjunk hálát az Istennek, hogy minket a természeti okosság halavány világa mellett egy csalhatatlan tekintélyre bízott, mely lelkiismeretünket biztosan vezérli, s nem engedi, hogy azt az indulatok vihara, a világ szédítő okossága, vagy az önhaszonlesés

elnémítsa. – A kétkedőség megöl, a hit éleszt; a kétkedőség első lépés a hitetlenségre. Az isteni hit megőrzése az anyaszentegyházra bízott; az ő tekintélyének megvetése minden hitnek tagadására szokott vezetni; a polgári törvények az isteni tekintélytől nyerik szentesítésüket, s azért az isteni tekintély megvetése a polgári hatalom tekintélyének megvetését, felforgatását vonja maga után, s teljes anarchiával végződik. Így boszulja meg magát az igazság azokon, kik azt elnyomni iparkodnak. Jaj az ártatlan ifjúság megátalkodott elcsábítóinak, kik az iskolákban a kétkedésnek nagyon veszedelmes szellemét szítogatják, s az ártatlanok gyengéd szíveiben a legjobb anya iránti gyűlöletet becsepegtetik. Jaj a hamis vezéreknek, kik a tévutakat virágokkal behintették, hogy az igazság útjáról annál többeket elszédítsenek. Hagyjuk a kétkedésnek az ő hamis tétmenyeit, és csalékony világát; ne féljünk az eltévedéstől haladván azon az úton, melyet maga az örök igazság Krisztus Jézus jelelt ki nekünk. Ragaszkodjunk azon szentséges tanításhoz, mely egyedül képes újjászületésünket véghez vinni, s a helyett, hogy elménket haszontalan kétkedésekkel elborítsuk, nyugodjunk meg az anyaszentegyházcsalhatatlan tekintélyén, mely másképen „igazság erősege-s oszlopának” is nevezetik. Egyébiránt ha valakinek kétségei támadnak, ne hordja azokat magával, hanem fedezze föl lelkipásztorának, ki a tévedőt útba igazítja, s a habozót megtámasztja; minek emészténé magát midőn kész a segély! ne titkolózzék, hanem őszintén tárja ki, s nyissa fel szívének minden rejtelseit, s azonnal, mint füstfelleg, elfognak széledni a kétkedőség borúi, melyek szívét és lelkét homályban tartották. Leginkább pedig folyamodjunk kétkedéseinkben a világosság atyjához, s kérjük őt alázatos szívvel, hogy megismerttévén velünk az igazságot, ez élet után vezessen el minket ama szent országba, hol őt a teremtetlen igazságot színről színre láthassuk, s örökké dicsőíthessük. Amen.

HARMADIK BESZÉD

a

„RATIONALISMUS”ról

(észvéd.)

„Minekutána Isten sok rendben és sokféleképen szólott volna régente az atyáknak a próféták által; végezetre szóla nekünk az ő fia által.”

Zsid, lev. I.

Böjt III. Vasárnap.

Evangelium sz. Lukács XI, 14–28.

Midőn a megélemedett ősatya J á k o b az ő halálos ágyán fekvék, maga köré gyűjté gyermekeit, megnyitá nekik az ő s a mi tanulságunkra a jövődőségnek tágas mezejét, és monda egyik fiához Judához: „El nem véte-tik a fejedelmi pálcza Judától, és vezér lenni meg nem szűnik az ő ágyékából, míg élnem jő, a ki elküldetik, ugyanaz, kire várokoznak a nemzetek.” *) És így az első jelvény, mely által Krisztus az Istenember megjelentetett, az vala, hogy ő a népek reménye és várokozása leend. Mind a mellett egy másik próféta egészen eltérő szózat-tal kiállt fel: „Miért dúlnak fűlnak a nemzetek, és a népek minek töprenkednek haszontalanságokon? A föld királyai fellázadnak, és a fejedelmek tanácskoznak Isten és az ő felkentje ellen, így szólván: „Szaggassuk el kötelékeiket, és rázzuk le magunkról igájokat.” ²⁾ Ezen egymásnak ellenmondó jelvényekben Krisztus úgy jele-nik meg, mint a népek reménye és szeretete, de egy-szersmind az ő haragjuk- s lázadásuknak tárgya. – Az elolvasott mai szent evangeliom mindkettőről tesz bi-zonyosságot. Nemde A t y á m f i a i! úgy lépett föl Krisztus urunk a zsidó nemzetnél, mint egy áldott remény, mint a népek várokozása, midőn az ő isteni hatalmával az ör-

1) Mózs. 1. könyv. XLIX. 10.

2) 2. Zsolt. 1. 2.

dögtől sanyargatott embert megszabadítá; s mégis hogy fogadták a háládatlanok Jézusnak e nagy jótéteményét? Feltámadtak a nagy jótevő ellen, azt hazudván, hogy Belzebub az ördögök fejedelme hatalmával kergette ki az ördögöt; mások pedig nem hívén neki, égből csodát kértek vala tőle.

Ördögös emberek nem fordulnak elő napjainkban, ennek oka az, mert Jézus a sátán hatalmát és országát felforgatta. Miután a megváltónak szándéka s kötelessége vala a sátán uralmának véget vetni, a bálványozást, tévelygést és bünt elenyésztetni: azért Jézusnak messiási jellemét legjobban tüntette ki azon hatalom, melylyel a sanyargatott szegény emberiséget a pokolbeli ölyv körmei közül kiszabadította; ez által mutatta meg leginkább, hogy ő az ördögnek ura, s minden cselekedeteit megsemmisítheti. És ez az oka, a miért épen Krisztus idejében engedett az Isten az ördögnek hatalmat, hogy az embereket annyi mindenféle nehéz és borzasztó betegségekkel sanyargassa. A farizeusok Jézusnak esküdt ellenségei valának. A fedhetetlen erkölcs, mely Jézus életét körülsugározá, a nemes szabadelműség, melylyel gonosz tetteiket dorgálta, és a tekintély, melyet magának a népnél szerzett, megannyi tövis volt az ő szemeikben; s ezért felbujtatva az irigység és boszúvágy által, mindenkép arra törekedtek, hogy Jézusnak jó hírét elhomályosítsák, s őt a népnél gyűlöletessé tegyék. Midőn tehát Jézus az ördögkiűzés által ismét új tekintélyt nyert, azon voltak mindenképen, hogy e csodalényt kárhozó világosságba állítsák. – A tényt magát nem tagadhatták, mert az nagy népsokaság előtt történt; ennél fogva azt tevék, a mit ez esetben tehettek: a csodatényt nem Jézusnak, hanem Belzebubnak, az ördögök fejedelmének tulajdonították.

Atyámfiái! rász akaratú emberek, hitetlen bölcsészek, tévelyeket terjesztő tanítók, nem hiányzottak

soha. Minden század tud előmutatni igazsággýűlölő fér-
fiakat, kik kevélység, megsértett gőg, boszúvágy s egyéb
szenvedélyek által elvakítva, az Isten országának felfor-
gatására törekedtek, s az ármánynak segédkezet nyúj-
tottak. A tévelygők száma leginkább megsaporodott
mióta az emberi ész az isteni tekintély alól
felszabadított; azóta, az egyházi történet bi-
zonyosága szerint, czifrábbnál czifrább tévelygé-
sekre akadunk; azóta a korszellem fényszekere se-
besen halad a felvilágosodással, de lefelé, hova ellen-
állhatlanul rohan a szédítő magasságról, melybe a fék-
telen szabadság érzete s tudománygőg felcsigázták,
halad, halad a veszély és kárhozat örvényébe.

A tyámfiái! jelen órában az észvédet (rationa-
lismus) vesszük elmékedésünk tárgyául. A tárgy fon-
tossága teljes mértékben igényli figyelmünket.

Jézus igazság mestere! ki nem akarod a bűnösök
halálát, világosítsd fel elménket, hogy isteni tanításodat
alázatosan fogadjuk, és értelmünk egész hódolatával kö-
vessük.

A rationalismus (magyarul észvéd) az észnek
oly nagy tekintetet tulajdonít, hogy vagy minden kinyi-
latkoztatást általán tagad, vagy legalább a kinyilatkozta-
tásban mindazt félreveti, mi észszel meg nem fogható, s
így az észet a hit egyetlen szabályává állítja. ¹⁾

¹⁾ Mielőtt a rationalismust annak rendje szerint megvitatnék, szükségesnek látom, nagyobb érthetőség végett, valamit a naturalismus s na-
tur a listákról előbocsátani. A XVIII század folytában Krisztus
által történt kinyilatkoztatásnak ellenségei közé tartoztak az úgynevezett
naturalisták, kik máskép deisták, szabadosok s hit-
leneknek is nevezettek. Ezeknek rendszerei a múlt században,
naturalismus, deismus és libertinismus név alatt nagy
zajt támasztottak. Mindnyájan azt vitatták, hogy a természet önmagába
egészen el van zárva, s minden isteni befolyástól független: vagyis
hogy a természet a teremtésnél Istentől nyert erők, törvények s irány
szerint szabadon, azaz minden isteni befolyástól függetlenül működik,

Mindenek előtt azt állítják, hogy az emberi ész önmagába el van zárva, önmaga által s önmagáért létezik, nem is lehetséges, hogy az Isten rá valami befolyást gyakorolhasson. Eszerint az Istenen kívül, és az Isten mellett még egy más független és föltétlen lény állítatik, melyre az Isten semmi jogot nem gyakorolhat; ezt mondani annyit tesz, mint az Isten mindenhatóságát tagadni, mert az Isten nem volna mindenható, ha nem tehetné azt, a mit akarna. Szinte azt állítani, hogy az ész nem képes a természetfeletti kinyilatkoztatást elfogadni, nagy ellenmondást foglal magában, mert ha a teremtésnél elfogadhatta Istennek közvetlen befolyását, vagyis közvetlen kinyilatkoztatását, miért nem máskor is? Sőt e szerint ha akarna is az Isten a tévelygő s hibázó emberen segíteni, ezt nem tehetné; az emberi ész megakadályoztatná őt, úgy mint mely nem képes az ő befolyását elfogadni. Ezt gondolni is képtelenség.

Egyébiránt A ty á m fia i! kétséget nem szenved, hogy a mindenható Isten az emberre nézve, kit teremtett befolyással lehet, s hogy az ember az isteni befolyást elfogathatja. A szentírás bizonyossá tesz bennünket, hogy

s így minden tünemények csak a természet folyásának eredményei. E szerint a természet végkép elszakasztott az Istentől; rá nézve az Isten azontúl minden befolyását elvesztette, s minden dicsősége csak abban áll, hogy ezen természetet, mint önkezeinek alkotmányát, csak amúgy hanyúlva szemlélheti. Ennélfogva a naturalisták egész következetességgel minden természetfeletti kinyilatkoztatást, mely az isteni befolyásra támaszkodik, tagadnak, s csak azon kinyilatkoztatást engedik meg, mely a természet által történik; nem különben tagadják a csodák és jóslatok lehetőségét; a szentírás isteni tekintélyét, ez utóbbit csak ábrándozó s miveletlen emberek szüleményének állítván; a kereszténységet pedig, mint képtelen agrémet elvetik. Okföik ezekben központosulnak: az ember önmagának elegendő, valamint az állatok elegendők önmagoknak. A kinyilatkoztatás sok csalásnak van kitéve: tehát el kell vetni; vannak hamis kinyilatkoztatások: tehát mind hamisak; vannak hamis csodák és jóslatok: tehát mindazok: a vallásban már sok visszaélést fedeztek föl: tehát egyvállast *sem* kell elfogadni; a pogány vallás, izlam stb. természetes okoknál fogva köny-

az Isten már az első embert nemcsak vallásos, hanem minden más tekintetben is oktatta, nevelte és képezte. A teremtés könyvének három első fejezete nyilván bizonyítja, hogy az Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtelte, sőt hogy tehetségei annál szerencsésebben kifejlődjenek, legkellemeseb külső állapotba helyezte, és a nevelői, tanítói s törvényhozói tisztet is magára vállalta; a mi más szavakkal annyit jelent: hogy az Isten az első emberek nevelését s kiképezését maga személyesen vezette s intézte el. Még akkor is midőn az ember vétkezett, s a bűn által Istentől elidegenedett, Isten az elveszett vallást s üdvöt helyre állítá. Ezt tanúsítják minden ó és új világtörténetek. Mindenütt istenektől származtatják az emberek az ő lételöket. A népregék szerint: az istenek az embereket, kiket létre hoztak, különös gondviselésükbe fogadják; a beszédre, mesterségek-s tudományokra megtaníták. Az istenektől tanulák meg az emberek mit kell hínniök és cselekedniök, miképen kell az isteneket tisztelni stb. És ezt nem csak egyszer tevék, hanem

nyeri elterjedt és fentartotta magát: tehát a kereszténység is; a keresztények közt számos bűnösök voltak és vannak: tehát az egész kereszténység nem egyéb csalás és ámtásnál. így okoskodtak Collin, Hume, T i n d a l l, Morgan, M a n d e v i l, Schafterbury, Bolingbrocke, Mirabeau, Voltaire, Rousseau stb. kiknek munkáiból mérget szívának mások is, u. m. Angol- Francia- és Németországban, mit sem adván hozzájuk egyebet a mardosó tréfáknál, szúró beszédeknel, gyalázatos hazugság- s elménczsgnéi; egyébiránt ezek most már porban hevernek, s minden jobb érzésű ember utálattal fordul el tolok. A naturalismusból keletkezett az é s z v é d (rationalismus), s utolsó alapjában vele megegyezik, azon különbséggel mégis, hogy a naturalismus a vallást a természetre, ez pedig az észre alapítja. A naturalismusa természetet önmagába elzárva, s minden isteni befolyástól függetlennek állítja: ezt teszi az é s z v é d is, midőn az ész szinte önmagába elzártnak, és az Isten befolyásától függetlennek nyilvánítja annyira, hogy ez nem is képes természetfeletti kinyilatkoztatást elfogadni, sőt az ő kötelessége a teremtésnél nyert tehetségek szerint önmagát kifejteni,

többször, midőn jóltevőleg körüljárák a földet, és az embereket a bűn s tudatlanság mélységéből megszabadíták. Ebben minden népek regéi egyaránt megegyeznek; és noha az eszme maga különféle népeknél különféle alakban tűnik fel, mégis csak egy igazságot fejez ki: hogy t. i. a mindenható Isten az emberekkel közlekedett, s történeteiket igazgatta. Egyébiránt hagyjuk a történetet, s vizsgáljuk meg magát az emberi lélektant, s látni fogjuk mennyire eltévedtek azok, a kik az embert a természetre hagyatva is ilyennek képzelik, mint a minő mostan. Mi meg nem foghatjuk, Istennek közbenjárása nélkül mikép juthatott volna az ember, nem mondom a valláshoz, hanem csak emberi öntudata- s míveltségéhez is. Altalános törvény minden teremtetett lényre nézve az, hogy a tehetséget (Anlage) önmagában, bírja ugyan, de a kifejlődés csak akkor következik, ha kívülről valami rá hat. Ezt bizonyítják minden vegyészeti és természetrajzi tünemények, valamint az egész lelkes és lelketlen világ. Ezt bizonyítja az embernek rendszerint! nevelése is. Az ember neveli embertársát · a kifejlett ész tehetsége kiképezve, ugyanazon fokra, ha akadályok nem jönnek közbe, kifejlődhetik

s minden isteni befolyást kizárni. Továbbá az észvéd a vallást úgy tekint, mint a fejlődő ész eredményét, s egyedül természetes kinyilatkoztatást enged meg, mely az ész által történik; ennél fogva, szintúgy mint a naturalismus, tagadja a csodákat, jóslatokat, a szentírás ihletését, a keresztény hit minden ágazatait, különösen pedig azokat, melyek emberi felfogásunkat túlhaladjak. Az ó és új szövetség könyvei emberi mű; csupán természetszerű igazságokat foglalnak magokban mindenféle héjakba burkolva, s az embernek előítéleteihez alkalmazva; az emberi észnek, mint Isten legkitűnőbb ajándokának, kötelessége bölcsészeti ügyességgel s tapintattal ama burkok és alakok alatt lappangó természetes vallásigazságokat kikémleni, s minden hozzáadások- s külékektől megtisztázva előadni, Továbbá állítják, hogy Krisztusnak és az apostoloknak nem volt más tervök s szándékuk, mint a természetes vallás elveire megtanítani az embereket; mivel pedig akkori időben a pozitívtan és természetfelettség a népnél nagy tekintélyvel bírt, azért mint okos emberek kortársaik hibás véleményeihez alkalmazták magokat, hogy úgy a népek annál könnyebben felfoghassák a természetes vallásigaz-

a tanítványban is. A rendes tapasztalást erősíti a rendkívüli, p. o. azon szerencsétlen egyének, kik akár gonoszságból, akár esetileg a nevelés befolyásától elvonattak, mint teszem az angol és írthoni gyárakban dolgozó napszamosok, nőnek ugyan testiképen, de szellemök kisebb nagyobb mértékben fejletlen marad annyira, hogy még azon eszméket is, melyekkel előbb bírtak, megrongálva s megvesztegetve mutatják; most ezen törvényt az első emberre alkalmazván, nyilván kifog tűnni az igazság, miszerint az első ember semmi más ütőn nem juthatott az Isten ismeretére, mint az isteni tanítás útján. Mi ugyan, kik kifejlett lelki műveltség állapotában élünk, és azoknak hatását, kik minket kisded korunk hajnalától körülvesznek, folyvást tapasztaljuk, könnyen azt gondoljuk, hogy ész ereje az, hogy a természet szemlélete által Istenhez emelkedünk. Azonban a mit minmagunkból méríteni láttatunk, nem a miénk, hanem azoktól kaptuk azt, a kik

ságokat. Így p. o. a szent háromságtan által értetik az egy Istenről szóló természetes vallásigazság, a testfeltámadásnak a lélek halhatatlanságáról szóló tanítás felel meg; Krisztus helyettes elégtétele azt jelenti, hogy a bűnbocsánatra életjavulás szükséges stb. megannyi természetes igazságok. Napjainkban, mondják, midőn az ész bölcsészileg ki van képezve, s kisdedi pályából megszabadult, és férfias érettségre jutott, igen illő dolog, hogy valamint a mesterségek és tudományok, úgy a vallás is, minden titkos burkok- s héjakból kibontakozva, mindinkább nagyobb tökélyre s műveltségre emeltessék. Ezen tanokat szóval s írásban terjesztették: Wegscheider, Bretschneider, Roehr, Se h ültess, Schott, de Vette, Semler, Strausz, Bartdon, Barth, Hetsel, Eichorn, Koppe; Kuinoel. Fulda, Nachtigál és mások, kik Kant, Fichte, Schelling és Hegel iskolájában neveltettek föl.

Hova vezetnek az észvédő törekvések, már a mondottakból is könnyen beláthatni; ezeket megengedvén következnek, hogy minden a mi csak az ész körébe nem tartozik, a kor előítéletei közé számítandó; a keresztény vallás csak az emberi ész szüleménye, melyben nincsenek igazságok az emberi ész felfogását felülhaladok; azokat pedig, melyek olyanoknak tetszenek, úgy kell nézni, mint a természetes igazságoknak hüvelyeit, melyekből a bölcsészileg kiképzett ész tetszése szerint alkot magának saját vallás- és erénytant.

minket környékeztek; és mivel a gyermek ezen titkos csepegtetésekre nem vigyázott, meglelt korában azt véli, hogy ő mindazoknak szerzője, melyek másoktól a a gyermekbe becsepegtettek. Ámde az első ember maga egyedül élt az egész föld kerekiségén. Mások tehát az ő emberi és vallásos míveltetésére be nem folyhattak. Azért ha Isten az ő nevelését magára nem vállalja: értelmi kifejlődés nélkül az ember csak állat maradt volna, lelki tehetségei örökösen bepólyázva, és mintegy magába temetve vesztek volna el. De ki is lehetett volna más tanítója az embernek az ő értelmi kifejlődését tekintve? Tán a természet? De ezen vélemény hiúsága, képtelensége igen szembetűnő. Mi ugyanis meg nem foghatjuk, hogy értelem s észnélküli tanító az ő tanítványát oly tehetségek használatára tanítsa, a melyekkel ő maga nem bír; szinte meg nem foghatjuk, hogy egy, a neki szabott törvényeknek vak s föltétlen engedelmességgel hódoló, tanító a tanítványban a szabadság érzetét s fogalmát fölébressze, s midőn maga a törvényeknek szükségképen alá vették, a tanítvány szabad elhatározással végezze kötelességeit; végre megfoghatatlan dolog előttünk az is, hogy egy tanító, a ki ugyan Istennek alája van vetve, de erről mit sem tud, és nem is ismeri az Istent, mint eszes természettel nem bíró, a tanítványt, e részben még szinte mit sem tudót, az Istenhez elvezesse. Vagy talán a lelkes természettől tanulta meg az ember az ész és értelem használatát? De a mi az egészről áll, az annál inkább áll annak egyes részéről is. Mindig igaz marad Jézus mondása, hogy „a tanítvány nem feljebbvaló az ő mesterénél.”¹⁾ Az ember a mennyiben legközelebbi nemes szerint állat, az állatoktól tanulta meg az ő ösztöneit kiélegíteni; de egy felsőbb nevelés nélkül az ember csak állat maradt volna; az a mennyei szikra, mely kebelében lappang, kialutt volna, s az értelem csak úgy

¹⁾ Máté X, 24.

leendett ő benne, mint a kőben az arany. Tehát az egész föld kerekségén nincs semmi öntudat s szabadsággal bíró lény, mely kitűzött céljánál fogva az emberre hathatott volna. S így nincs egyéb hátra, mint elfogadni azt, a mit a szentírás és a népek történetei mondanak. – És ezzel megegyezik a katolika anyaszentegyház tanítása, mely szerint az Isten hozzánk szólott. Úgy van A t y á m - fiai: az Isten szólott az emberekhez. Minden nemzetek és századok hagyományai bizonyoságot tesznek ezen eredeti szóbeli kinyilatkoztatásról; maga a szó, mely mindig örökösödési úton tartatott fenn, s terjesztetett el, melynek eredetét a feltalálásból származtatni történetileg és gondolattanilag lehetetlen, ez is bizonyoságot ad arról, hogy csakugyan az Isten szava ment előre, melyet mi tőle öröklöttünk. Ennek valóságát a tapasztalás is erősíti; találtattak ugyanis erdőkben emberek, kik csecsemő korukban oda jutottak, s mivel az emberek társalgásától el voltak vonva, minden nevelés és oktatás nélkül maradtak, s inkább az állatokhoz, mint az emberekhez hasonlítottak, a szó az ő ajkaikon nem volt más, mint egy roszúl rendezett hang, vad kiáltás, mely csak az érzés jelenlétét, de semmi eszmét nem volt képes kifejezni. így a XVI. században a l y t v á n i a i erdőkben találtott két fiú,¹⁾ B e s z t e r c z e b á n y a közelében a h a r m a n e c z i erdőkben pedig nem régen egy, és F r a n c z i a - o r s z á g b a n szinte egy leány, a kik noha nyelvvel s aj-

¹⁾ Egyike ezen ifjaknak 1649-ben medvék közt fogatott el; egész teste szőrös volt, négykézláb járt, alig mutatta valami csekély jelét az emberi észnek, nem csak beszélni, de ember hangot sem tudott ejteni, s csak nagy nehezen lehetett megszelidíteni; lassanként tanult meg falhoz támaszkodva egyenesen állani. emberi módon enni, és végre – nem ugyan egészen emberhangon beszélni is. A másik 1661-ben szinte medvék közt fogatván el, négy kézláb járt, alig emelkedhetek föl, és nagy bajjal tanult fönállva járni; emberileg szólni nem tudott, hanem medve módra mormogott, és soha emberi beszédre meg nem taníttathatott.

kakkal bírtak, mégis mivel az emberektől távol neveltettek, beszélni nem tudtak. Továbbá figyelemre méltó azon esemény is, melyet Juvencius említ. Jeromos Ferenz Jézus társaságabeli atya beszéli, hogy maga személyesen hallotta Ackebur nevű mongol császárról, hogy ez harmincz kiseded gyermeket fogdostatott össze, mindnyáját egy helyre záratta, a hol kit sem hallanak beszélni. A császár igen vágyódott megtudni, valljon micsoda nemzet nyelvén szólamlanak meg először a gyermekek; azonban a kíváncsi embert megcsalta a kísérlet; senki a gyermekek közül, midőn érett korra jutott volna, nem tudott semmi értelmes szót kiejteni; mindnyájan mint oktalan s néma állatok találtattak, noha egymáshoz hasonlók társaságában valának, kiktől, mint némelyek akarják, a beszédet megtanulhatták volna. Ezen történetből kitetszik, hogy nem csak az emberek társasága, hanem a szónak hallása is szükséges, hogy valaki beszélni megtanuljon. Akár mikép magyarázzuk is ezt, az bizonyos, hogy az ember előbb nem beszél, míg beszélni nem hallóit; s így igaznak kell lenni, hogy valakinek az emberrel beszélni kellett, és ezen szóbeli megvilágosítás által bevégezni azt, a mit a lelki és érzéki világosság benne elkezdett. A szó oly elkerülhetlen segédtestvére a gondolatnak, hogy e nélkül az ember az érzéki világból ki nem vergődhetik. Ennek megértésére egy példát szándékom felhozni.

Nem régen egy francia pap megilletődve azon szegény teremtmények szerencsétlenségén, kik siketségök miatt nem beszélhetnek, mely körülmény a beszédnek az előre bocsátott oktatásnak szoros összeköttetésére mutat; e pap, mondom, megilletődve a siketnéma k sorsán, sokáig azon törte fejét, hogy módot találhasson ki, mely által ezen szerencsétlenek az ő gondolataikat, s lelkök belső állapotát közölhessék. S csakugyan talált is. A szeretet sokkal elmésebb a szerencsétlenség közepett!

feltalálta azon nyílást, melyet a természet elzárt, és belevetette a homályban letartóztatott lelkekbe a szónak hábár tökéletlen világosságát. A jótétemény nagy volt; de még nagyobb a jutalom. Mihelyest a nyomozás ezen szerencsétlenek belsejébe utat tört, az tűnt ki, hogy azokban semmi sincs, a mi egy túlvilági, annál kevésbbé erkölcsi vagy vallásos eszméhez csak hasonló lett volna is. Egyedül az találtatottbennök, amit az érzés képezhet; nemesebb kiképeztetésről szó sem lehetett. Az érzékek hathatósága nálok erőtlen állapotban találtatott, sőt maga az értelem is, noha az igazságnak eszményes magvai benne elhintettek, és az érzéki világ tüneményei által elősegítettett, mégis egészen meddő állapotban találtatott. Érett korú siketnéma emberek is, kik a polgárosodott világban születtek, s azt soha el nem hagyták; kik a házi s nyilvános élet minden szakaiban részesültek; kik templomainkat, papjainkat s szertartásainkat látták; ezen emberek is, ha meggyőződésök belső munkálkodásáról kérdeztettek, mit sem tudtak az Istenről, a lélekről, az erkölcsi törvényről, a túlvilági rendről, az emberi lélek általános elveiről. Majdnem egészen tiszta ösztöni állapotban találtattak. A kísérlet százszor is ismételtetett, de mindig ugyanazon foganattal. Az mit sem tesz, ha annyi adatoknál néha kétség, vagy kis eltérés is mutatkozik oly lényeges dologban, mely a lélektan legnagyobb fölfedezései közé tartozik, s melylyel a bölcsészet története leginkább dicsekedhetik. A mindenféle kísérletek eredménye oda megy ki, hogy „a siketnémán született emberek, noha látással felfogott sok emberi példa által emberiségre vergődhetni s kimívelődhetni látszatnak, szánandó állapotjokhoz alkalmazott nevelés és oktatás nélkül oda mégsem jutnak el, hanem buta állatok maradnak, az istenség, vallás és erkölcsiség eszméje nélkül, s természeti ösztöneiknél egyéb indító okoktól nem vezéreltetve, csupán testi fenyíték által tartathatnak vissza a rosztet-

tektől, hacsak jelek által valamelyet emberi beszédre nem tanítottak.” Az emberi beszéd, vagyis a szó tehát nélkülözhetlen segédtestvére a gondolatnak, hogy nélküle az ember az érzéki világból ki nem vergődhetett volna, a szó az a kapocs, mely a megismertetésnek minden működéseit összeköti, és a testet a lélekkel összekapcsolja. Úgy van Atyámfiak! az ember előbb nem gondol, míg a szóban foglalt eszmék azon magot, mely értelmében mélyen el van rejtve, meg nem indítják. Ha az értelemben a megismertetés csirája nem léteznék, hiába törekednék a szó a megismertetést fölébreszteni; ezen csira nélkül ő a szót csak mint pusztá hangot, s nem mint valami kifejezést, csak mint üres hangot, nem pedig mint az igazságnak világos kifejezését fogná fel. Azonban az igazság már az előtt benne létezik, valamint a fa a magban, vagy a következtetés az elvben. Valamint a következő oktatás mindnyájunknál számtalan következtetéseket idézett elő, melyek ugyan az alapeszmékben befoglaltatnak, de melyekről a lélek mit sem tudott: épen úgy idézi elő a kezdett oktatás magokat az alapeszméket értelmünkben. A szó a mi eszménk első és legszükségesebb megindítója, valamint a nap az által, hogy a széles légtér megindítja, benne ragyog, s ezen ragyogása által szemünket megvilágosítja! Innen következik Atyámfiak! hogy a katolika anyaszentegyháznak igaza van, midőn azt tanítja hogy Isten az első embert oktatta; már azután akár az által hogy őt szó által az igazság megismertetéséhez vezette, akár az által, hogy vele oly titkokat közölt, melyek a tiszta eszményi rendszernek erejét felülhaladják.

Egyébiránt az Isten nem csak kezdetben oktatta az embereket, hanem azontúl is, mert valamint a növények, hogy teljesen kifejlődjék, szünetlenül szükséges az ápolás, úgy az embereknek is, hogy a tudomány- s ismeretben napról napra növekedjék, egy

állandó ápoló s tanítóra való szüksége. Eleinte az Isten láthatólag társalkodott az emberekkel; a bűn után ez a viszony megváltozott: az Isten eltűnt szemeik előtt, de az ő oktatása mégis megmaradt, és pedig a közlekedésnek más eszközei által, mint p. o. a természet tünevényei: álmok, látások, jelenetek, ihletések stb. effélék által. „Az Isten szólt,” ez tartott Mózsés idejéig, kivel a kinyilatkoztatás új korszaka kezdődik.

Mózsés idejében az isteni tanítás írásba foglaltott. Eddig az írás hiányát az ős atyák hosszú élete, *) és a hagyomány pótolá. Az első embereknek kinyilatkoztatott Isten akarata a patriáráktól szakadatlan rendben fiúról fiúra szállott. Azért mondatik az ó testamentomban oly gyakran: „Beszélj el fiadnak. Kérdezd meg atyádat. Kérdezzed a ős nemzedéket.” stb. Ötven ember, kik közül mindenik száz évig élt volna, képes minket az első emberekkel kapcsolatba hozni. A törvény, melyet Isten kezdetben Ádámnak adott, és a Sinai hegyen megújított, továbbá a szent hagyomány és a Pentateuch, melyet Mózsés az Isten sugallásából írt, a sátorban őriztetetett. Zsidók voltak az első nép, melynél az Isten az Ő igéjét letette, és valamint Mózsés előtt az ősök családja arra rendeltetett, hogy benne a hagyomány fentartassék és átszállítassék, szintúgy a zsidóknál is választott az Isten egy különös törzsököt papok, leviták és főpapokból, kikre azon szent könyvet bízta, mely az emberi nemzet eredetéről és rendeltetéséről foglal adatokat magában.

Minden körülményeknél látjuk mily nagy gondját viselte az Isten az ő írott igéjének, azt minden hamisítástól megőrizvén, és népei csodálatosan

¹⁾ A szentírás bizonyossága szerint Ádám 930 esztendő volt, Szeth 912, Enosz 915, Kainan 910; Malalcel 895; Jared 962, Henoch 365, Methusala 969, Lamech 777, Noah 950.

fentartván, egész eljöveteléig Krisztusnak, az Isten örök igéjének, az Igének mely testté lön. *)

Valamint az ő úgy az új frigy kedvéért Isten számtalan csodákat művelt, az ő szent igéjének bizonyosságot adandó. A Szentlélek, kitől ihletve valának a próféták, leszállott az apostolokra. Nagy népgyűlekezet előtt beszélének Jézus tanítványai minden nyelveket, mert minden nyelvű népeket valának megtérítendőek. Férfiak a nép sorából írják a legfőbbesb könyveket. Férfiak, egymástól messze s egészen elkülönözve beszélnek, mit látanak és hallanak, minden eltérés nélkül a főtényekben. Ezen könyvek intézve valának Róma-, Athen-, Smyrna- s más egyházakhoz, a világ legismertebb helyeihez. Eretnekek állanak fel, és tanításaikat az ő és új frigy könyveivel támogatják. Valamint a samáriai hitszakadás arra szolgált, hogy a Pentateuch hitelessége bizonyíttassék, úgy az eretnokségek is az evangélium hitelességének bizonyítására szolgálának. Püspökök, megtért bölcsek írának egyházakhoz, császárokhoz; hivatkoznak az evangéliomra, és az ő idézéseik ellenmondhatlanul bizonyítják az evangéliom hitelességét. A nestoriak, euticheusok és hitszakadt görögök elválnak az egyháztól, megtartván az evangéliomot, és

1) Miután a 12 törzsök egymás közt meghasonlott, és Samaria Jeruzsálemtől elvált volna, a zsidóknál két ország alakúit; Juda és Izrael országa, Samaria Istennek épít templomot, és megőrzi Mózsés törvényét. Samaria nem fogadja el a próféták könyveit, melyek a 12 törzsöknek egymástól elválása után irattak, hanem a Pentateuchot híven megőrzi, s ez által bizonyosságot tesz, hogy ez Mózsés műve. Ki fog kételkedni e könyvnek hitelessége- s igaz voltáról? Két nép, mely egymást gyűlöli, és minden pontban ellenkezik, abban megegyez, hogy a Pentateuch a nagy törvényhozónak könyve; mindketten hasonló tisztelettel viseltetnek iránta; mindketten őrzik azt, és felvigyáznak egymásra, s átadják, mint Mózsés művét, a világnak,

Háromszáz évvel Krisztus előtt Ptolomaeus a zsidók könyveit kívánta ismerni, A zsidó főpap több zsidót küldött neki, kik nem csak a Pentateuchot, hanem a prófétákat is görög, akkoriban legdivatosabb nyelvre fordíták, hogy a világ olvashassa mi fog történni, minthogy

ez által az ő hitelességének bizonyosságot adnak; mi alatt az egyház, valamint egykor a zsinagóga, az ő isteni ihlettségére támaszkodik. Így gondoskodott az úr Isten, hogy az ő igéje, melyet az első embereknek adott, azután pedig a próféták által megújított, s vége az ő szent fia által befejezett, fentartassék és szeplőtelenül megőriztessék. – A mondottakból kitetszik, hogy az emberi ész nincs önmagába elzárva, hanem valamint kezdetben elfogadhatta Istennek közvetlen befolyását, úgy azt azontúl is elfogadni képes vala, sőt, mikép a történetből láttuk, azt valóban el is fogadta.

Ezen isteni befolyás, vagyis oktatás nélkül az emberek a baromi állapotból ki nem vergődhettek, sem a lélek felsőbb tehetségeinek gyakorlatára, az erkölcsiség, vallás és Isten első eszméjének képezésére föl nem emelkedhettek, s még csak valami emberi beszédet sem találhattak volna fel. Így czáfolja meg a keresztény bölcsészet a hitetleneket (rationalistákat), kik minden tapasztalással daczolva, az embert önmagától, minden felsőbb isteni s természetfeletti ápolás közbejötté nélkül, állítják kifejlettnek, és mostani míveltségi fokára jutottnak.

minden előre fel volna írva, és most minden népek szeme láttára teljesezésbe menendő vala. Épen azon időben, mikor a látnokok Izraelben elnémultak, idegen nyelvekre lefordíták ezen könyvet Egyiptomban. Dávidtól fogva Malachiásig a messiás országa oly körülmenyesen, s oly határozottsággal alapított meg, hogy ennek eljövetele felől nem lehetett többé kétkedni. Azért arról is kellett gondoskodni, hogy a zsidók meg ne változtathassák a jóslatok értelmét; mire nézve azt rendelte az isteni gondviselés, hogy a hetvenes fordítás által az ő igéje egész világnak tudtára adassék. Ha az első könyvek Samaria szakadása által ellenmondhatlan hitelességre jutottak: úgy Dávid, ízaiás és Dani el jóslatai kétségtelen biztosságot nyertek a hetvenes fordítás által, mely háromszáz évvel Krisztus előtt íratott, és a zsidók elszéledése, által az egész világra elterjed. A zsidók elszéledése és a hetvenes fordítás két feltűnő tény, melyek a Pentateuch és a próféták könyveinek hitelességét épen azon pillanatban bizonyítják, mikor az apostolok prédikálásának sikerét kellett biztosítani. Amidőn elkezdődött a vizálgodás

Az észvédők szent hitünket aláásni törekedvén, azt fogták a kereszténységre, hogy az nem egyéb, mint egyes egybeolvasztása a kelet- s nyugoti, és zsidó tanoknak. Vélemények szerint ezt bizonyítja ama nagy hasonlatosság, mely a kereszténységet és a népek regéit bélyegzi. Felelet: A kereszténység egy önálló isteni tanításnak fejleménye. Megengedjük ugyan, hogy a kereszténységnek több tanai vannak meg a népek régi hagyományaiban, és hogy némely bölcsészek a hagyományokra támaszkodván, oly tanokat adának elő, melyek az igazsághoz és a kereszténységhez közelebb vezetnek; egyébiránt igen szembetűnő, hogy ezen igazságokat nem a kinyilatkoztatott vallás vévé a népek- s bölcsészeketől, hanem a népek és bölcsészek a szent könyvekből sajátíták el azokat magoknak. Valóban méltán kérdezhetjük: melyik költész vagy filozoph az, ki bölcsészétét nem a szentírásból gazdagította volna? Már P y t h a g o r a s , műveiben találjuk ennek

a zsidók és keresztények közt a népek előtt, a könyvek, melyekre mind a két rész hivatkozott, minden gyanútól mentve valának. Minden változás mellett, mely XIX század Óta a zsidókkal történt, megőriztetett a szentírás, az Isten igéje Mózsés nyelvéen; élő csoda, mely semmi más néppel eddig nem történt; ugyanis, hol vannak az assyriusok, chaldaeusok, phoenicziaiak perzsák, egyiptomiak s más népek évkönyvei, melyek hajdan oly híresek valának a földön? Az idő eltemette azokat.

A szentírás, mely a samaritáknál Mózsessel végződik, s a zsidóknál a Makkabeusokig folytattott, új frigy nélkül tökéletlen mű volna. Az Isten könyvének folytatása az új frigy; a zsidónép történetéhez járul az egyház s a világ végének története; a jóslatokra, melyek megváltót hirdetének, következik a megváltó élete s beszédjei. Ezen új könyv, mely a réginék kiegészítő része, új népnek adaték. R ó m a lép J e r u z s á l e m helyébe; a keresztények főpapja következik K a i f á s a zsidók főpapja helyett. A papság, mely Aaronnál kezdődött, megégsz IX. Piusig. Isten az új frigynek is, mely a kinyilatkoztatást befejezte, hasonló gondját viseli. Ez a könyv teljesítése az ígéretnek, záradéka az isteni tannak, beszédje a testté lett igének, valósulása az előképeknek; világoság, mely az egész törvényre fényt áraszt.

nyomait. Clearchus tulajdon mesterét Aris to tel est vádolja, hogy a teremtés eszméjét egy zsidótól tanulá. Platót „Atticisans” Mózesnek hívták, mivel azokat írá munkáiban, miket Mózesstől tanult. Hasonlót mondhatni Ovid-, Seneca- és sok másokról. Szinte kétséget nem szenved, hogy a szentírás a pogány világ történeti regéire fényt derít, s azoknak elferdített igazságát kellő világosságba állítja! – Csak néhányat akarok felhozni. Így p o. a régi világ tele van a Prometheus-féle történettel, a ki monda szerint az égből tüzet lopott, s kit ezen rablásnak következtében Jupiter egy kősziklához vereté, a hol szívét reggelenként egy saskelyű faldosta. Ez a monda egy nagy gonoszságot jelentett a nép szájában, melyre későbbben engesztelés következett, miután Prometheus kínos helyzetéből Hercules megszabadította. E néprege bizonyos igazságon alapszik. Ugyanis Prometheus alatt mi Ádámot értjük, kinek szívét az elkövetett bűn után egy telhetetlen saskeselyű, t. i. a bű és gyötrellem emészté. Ádámot Krisztus, Prometheus! Hercules szabadította meg. – Ebben fekszik az elferdített igazságnak valósága. így a világ négy részei, melyekről Ovid s mások emlékeznek, a történetek különféle viszályait ábrázolják, p. o. az aranykor azon időt jelenti, mikor Ádám és Éva ártatlanok lévén, az édenben testi lelki boldogságban örömteljes napokat éltek; midőn a föld minden fáradság nélkül mindent természetett, a mi fentartásukra s kedvtöltésekre szolgált az embereknek. Az ezüstidőszak az elkövetett bűn első gyümölcseit, a fájdalmakat és gyötrelmeket jelenti, midőn t. i. a föld csak töviseket s bojtortjánokat terme, és Ádám arcának veritékével való kénytelen kenyerét keresni. A rézidőszak az értelmi homályt, és az emberek romlottságát jelenti, mely annyira elhatalmasodott, hogy az elromlott emberi nemet csak

általános vízözön boszúlhatta meg, melyben Noé családján kívül mindnyájan elvesztek.

A v a s i d ő s z a k azon viszontagságokra emlékeztet, midőn egyik nemzet a másik ellen fölkelt, s kölcsönös vesztére fegyverezte fel magát.

Saturnusnak a költészek szerint három fia volt: Jupiter, Neptun és Pluto, kik a világ birodalmát magok közt felosztották. Saturnus ugyanaz Noéval, kinek három fiát ismerjük, u. m. S z e m-, Chám- és J á fetet. Ezeknek utódai az egész világon elszéledtek. Saturnusnak atyja Óceán, anyja Thetis vala. Noé feleségével a nagy óceán (vízözön) habjaival küzködván, ismét száraz földre jutott. A pogányok Saturnus kicsapongásainak emlékeztére kicsapongó ünnepeket rendezének. Erre is fényt vet a bibliai történet. A szentírás beszéli, hogy Noé a bornak erejét nem ismervén, egykor többet ivott, mitől megrészegetett, és elaluván meztelen fekütt. Chám atyját kigúnyolta, s örvendezve beszélte el testvéreinek, s innen világos, mily alapon nyugszik a saturnusi ünnepeknek története, melyek Noé részeg állapotának emlékeztére rendkívüli szabadsággal üzettek.

Az óriások egeket megtámadni törekedő ügyekezete világosan a babiloni toronynak építését tanítja, melynek csúcsa az egeket érendő vala. Az óriások megbuktak, a kevély emberek nyelvét az Isten megzavarta, úgy hogy az építést abban kelle hagyniok.

Iphigeniának, Agamemnon lányának áldozata csodálatosan megegyezik Izsák áldozatával; mindkettő egyforma körülményekkel bír. Agamemnon, az árgusok vitéz fejedelme, Cal eh an parancsára, saját lányát Dianának készül feláldozni. De midőn Iphigeniaa máglyára lépne, Diana a fölemelt atyai pallost visszatartóztatja, s a lány helyébe egy szarvast helyettesít. Hasonlóképen Izsák is lehajtván fejét a farakásra, midőn Ábrahám kardját már a végső csapásra emelte, Isten őt egy an-

gyal által visszatartóztatja, s a fiú helyébe a közel lévő tövis bokorból egy kost rendelt feláldozni.

Most A t y á m f i a i ! az a kérdés támad: mi az oka, hogy a népek az igazságot rege s mesékkel cserélték föl? A szentírás ezen eseményitekképen fejt meg: az eredeli bűn következtében az isteni igazság az embereknel mindinkább feledékenységbé ment, és elrútítatott. Már Noé idejében veszték el a népek az Istennek tiszta ismerelét; későbbben szomorú tévelygések közepette átengedek magukat roszra való hajlamuknak, és oly mélyen sülyedtek alá, hogy igaz isten helyett a napot, holdat, csillagokat, embereket, állatokat, arany-, ezüst-, kős faképeket imádtak, s így minél tovább távoznak az igazság kútfejtől, annál zavarosabb mocsárokba merültek. A szent írás élönkbe adja, miképp gondoskodott az Isten, hogy az igaz hit és a jövendő messiás felőli reméoy végkép el ne enyészszék. E célra ugyanis a jó Isten Ábrahámot, és az ő nemzetségét választá; majd Istennek rendelése szerint időnkint ihletett férfiak jelenének meg, kik Ábrahám népénél szakadatlanul s minden hamisítástól megóva, Krisztus idejég megőrzék az Isten igéjét. – Ezen isteni ige azután a csalhatatlan egyház, a tanítói kar éber örködése mellett mindenkor szüzén és tisztán hangzott át századokról századokra, népekről népekre, ment levén minden korszosítástól és tévelytől; igaz felvilágosodást, üdvét és boldogságot terjesztvén szét az emberiség közt.

Ezek után átmegyünk azon ellenvetésekre, melyekkel a racionalisták Jézus Krisztus istenségét támadják meg. A kor hitetlen fiai jól tudják hogy a keresztény hit alapját Jézus istensége képezi, azért hitünknek ezen sarkigazságát vonják kétségbe, azt hazudják, hogy azon vallásos eszmék, melyek Krisztus előtt és után elvalának terjedve, hamisan Krisztusnak személyére vitettek által, is csak halála után gondoltattak ki ama csoda-

latos cselekvények, melyeköt minden emberek felett valami istenségi fénnel körülövedzik. „Krisztus, mondják a hitetlenek, ember volt, mint mi; az ő természetfeletti fogantatása, születése, feltámadása és mennybe menetele pusztá rege; a ki Krisztust imádja, az bálványozást követ el Krisztusimádás (Christolatria) alakjában, stb. De valljon micsoda forrás- és okmányokból merítették bölcsészeink e rendkívüli fölfedezéseket? A hitelenek a szentírásra mernek hivatkozni, a hol az üdvözítő gyakran emberfiának nevezi magát. – Azonban Atyám fia! mindnyájan tudjuk, hogy Jézus istensége eleitől fogva a keresztény hitnek alapját képezte. Igaz, nem tagadjuk: Krisztus maga is emberfiának nevezi magát, de micsoda ember fiának? oly emberfiának, kinek minden hatalom adatott mennyben és a földön. ¹⁾ oly emberfiának, a ki egyszersmind Isten fia is, ²⁾ sőt maga Isten, az atyával egyenlő. ³⁾ Krisztus több mint Mózsés, több mint az ótestamentumi főpap, előkelőbb az angyaloknál.⁴⁾ Ide illenek Naziánzi szent Gergely szavai, a ki Krisztusnak emberi és isteni természetéről ekképen nyilatkozik: „Ő született ugyan, de már ez előtt is megvolt; egy anyától, de az anya szűz vala egyszersmind; amaz emberi, emez isteni; az első viszonyban atyátlan, a másodikban anyátlan; de az egész az istenség dolga. Jászolba téte- tetett ugyan, de egyszersmind az angyaloktól megdicsőitett; csillag által megjelentetett, és a bölcséktől imádatott. Egyiptomba üzetett, de egyszersmind az egyiptomi sötétséget is elűzte; megkereszteltetett mint ember, de egyszersmind letörlötte bűneinket mint Isten; megkísértetett mint ember, de győzött mint Isten. Éhezett, de egyszersmind sok ezerét kielégített. Ő az élő kenyér,

¹⁾ Luk X.

²⁾ Ján. III, 16.

³⁾ Ján, I, 1. X, 30.

⁴⁾ Zsid. lev. I. 4.

mely mennyből alászállott; meghal, de egyszersmind elevenít; eltemetetik, de fel is támad; leszáll a pokolba, de egyszersmind megszabadítja a bűnösöket, és elvezeti a mennyekbe, és eljövend megítélni az élőket és hollakat.”

A vallásos eszmék, melyek Krisztus istenségére vonatkoznak, csak Jézusra a világ üdvözítőjére illenek, a ki Istentől meghatározott időben, mint Istenember a világban megjelent. Mennyi vakmerőség kívántatik tehát arra, hogy valaki Krisztusnak létezését *) kétségbevonja, vagy az ő természet feletti tulajdonságait a költemények s regék országába számkivesse. Nem, Atyámfiai! a józan ész s világtörténet rovására így gondolkodnunk nem szabad. Krisztusnak élete oly időbe esik, mikor az írás már régen virágzott; született pedig egy területen, hol a regének gyökeret verni, vagy kifejlődni lehetetlen vala. Krisztus élete az evangéliumban foglaltatik, az evangéliom pedig nyilvános írás, mivel egy nyilvános testülethez tartozott. Hogy az első keresztények testületet képeztek, igen világos; hogy az a társulat nyilvános vala, szinte nem szenved kétséget; mégis érdekünkbe áll ezt minden szigorral bebizonyítani. Könnyen megfogható, hogy egyes emberek, a föld alatt összegyülekezve s titkos tanítást hirdetve, a sötétségben valami titokteljes könyvet terjeszthettek volna, mely semmi ellenőrködésnek alája nem vettek, mely kézről kézre jára, és idővel tekintélyt nyere. Azonban mivel a keresztények társasága elejétől fogva nyilvános vala, mivel Krisztus halála után az ő apostolai Judaeának nyilvános piaczaín, és nem sokára a római birodalom téréin szinte nyilvánosan megjelenének, semmi titkos, hanem épen nyilvános har-

*) Fájdalom oly időkor élünk, midőn az emberi gonoszság még Krisztusnak valahai létezését is kétségbe vonja.

czot hirdetének, mondván: „Izrael nemzetéből való férfiak hallgassátok az igéket! Ama názareti Jézust, azon férfiút, ki meghitelesített Istentől erők, csodák és jelek által, melyeket Isten ő általa ti közöttetek munkált, a mint magatok is tudjátok; ezt a ki az Istennek meghatározott tanácsa és előtudománya szerint adaték halálra, ti általvévén a törvény nélkül élőknek kézei által keresztfára felfüggesztvén megöleték. Azonban az Isten őt feltámasztá, a halálnak köteleit feloldván, mivel hogy nem is vala lehetséges neki attól letartóztatni.”¹⁾ Ha a birodalom minden törvényszékei elé hurczoltatván, a kérdésre: kicsodák vagytok ti? azt felelék: mi keresztények vagyunk, azaz Krisztusnak fiai, a ki Isten volt, és a ki megöletett, de kit minden emberi gonoszságnál hatalmasabb isteni kar az ő sírjából megszabadíta és feltámasztá, hogy minden nemzetek örökös feje s vezére legyen; ha ők így szólának, s ha ez igaz, igaz pedig nem csak azon írások szerint, melyek tőlök származnak, hanem idegenek, sőt ellenségeik bizonyítása szerint is, megerősítve számtalan emlékek által: akkor méltán szabad következtetnem, hogy a keresztény társulat elejétől fogva nyilvános társaság vala, és hogy a keresztények írásai nyilvános írások valának; ennél fogva igaznak s valódi történetnek kell lenni annak is, a mi az evangéliumban Krisztusról mondatik, nem csak azért, hogy az ő élete írásban foglaltatik, hanem mivel ezen írás egy nyilvános gyülekezethez tartozván, nyilvános vala. – A mi az eseményeket illeti, melyekből Jézus élete áll; ezek szintoly szembetűnő nyilvánosságot hordoznak magokon! Miről volt tulajdonképen a kérdés? Tán egy bölcsészről, a ki tanítványait valamely csarnok vagy kertben oktatta? Egy Socrates volt-e az, ha még oly híres is? Nem! egy emberről volt szó, a ki kizárólagos egélyt alapíta, a ki nem kevesebbet forgat elméjében, mint minden szertar-

¹⁾ Apóst. Csel. II, 22. 24.

fást, és minden fennálló papságot megdönteni, egy ember-ről volt szó, a ki köz mondás szerint, nyilván hallatlan csodákat míveli, és mindenült számtalan követőkre talált kiket az ő csodái s tanítása vonznak maga után; egy ember-ről volt szó, a ki az ő nemzetének legfőbb törvényszéke elé hivatván, elítéltetek? megölettek, és azután feltámad, és tanítványait a világ erkölcsi meghódítására elküldé; egy emberről volt szó, kinek sikerült egy minden nemzete-kből álló nagy sokaság szívében rendíthetlen hitet, örö-möt, békét, türelmet, kegyességet, kitartást szelidség-et, önmegtartóztatást, szüzességet, szeretetett meg-alapítani; a ki egyedül az ő neve által egy új társaság-nak összekötő pontja lőn. Ha valaha nyilvános események voltak, úgy bizonyára ezek voltak azok.

Es ezen események, melyek az emberiség egész múlt életének ellenmondanak, melyek ha hamisak len-dettek, épen azért a történetek általános összekötteté-séből kiküszöböltettek volna: az emberi élet erős lánczá-ban századok óta helyöket elfoglalták annyira, hogy nélkülök maga a történet megfoghatatlan merő talány. – Valóban Mózesstől IX. Puisig, a történetek e két legszélsőbb pontjánál, melyek a történetek főkérdése? Tán az assíriai birodalom alapítása és romlása? Tán a trójai háború, vagy Nagy Sándor világhódító hadai? Tán a rómaiak szerencséje, vagy a korábbi népek halal-ma? Tán Amerikának fölfedezése? a művészet és keres-kedelem haladása újabb időkben? Nem! e kérdéseknek, bármily terjedelmesek is, egyike sem képi a történet főkérdését; egyik sem az, mely azon századoknak min-denséget magában zárná, melyek az emberiség emléke-zetében élnek. A főkérdés, mely az egész múltat, jelent és jövőt átöleli, az, hogy valamint Krisztus előtt a világ bálványozó vala: épen úgy Augustus császár utáni időkben keresztény leve. Ez azon két pont, mely az egész történetet két részre osztja; ez a régi és új világnak forduló pontja. Az

egyik bálványozó, testiségben elmerülve; a másik keresztény, a lelkeségben megtisztítva. A régi világban a test uralkodik a szellem felett; az új világban a szellem a test felett. Mi ennek az oka? Ki idézte elő ezt a nagy változást, mely az emberiség mindkét időszaka közt oly általános kiterjedésű? Ki változtatta meg e pillanatig az emberiség alakját és folyását? a mi atyáink bálványokat imádtak, s mi azoknak utódai, tőlök származván, Krisztust imádjuk! a mi atyáink mindent tagadtak, a mit mi hiszünk, s mit tagadunk mindent, a mit ők hittek! Valljon mi ennek az alapja? a történetekben nincs esemény ok nélkül, valamint a gépészetben nincs mozgás mozgató erő nélkül. Hol van tehát a történeti ok, mely a bálványozó világot kereszténynyé változtatta, és Nagy Károlyt Nérónak császári székébe ültette? Nektek kell azt ismerni, vagy legalább fölkeresni. Mi katolikusok nyilván állítjuk, hogy e csodálatos változás egy ember megjelenésével szoros viszonyban áll, a ki magát Isten fiának nevezé, küldetve lévén a világ bűneinek eltörlesztésére; a ki alázatosságot, tisztaságot, töredelmességet, szelídséget, békét hirdetett; a ki kegyesen bánt a kicsinyek- és együgyűekkel; a ki keresztfán halt meg, és az ő jótevő kezeit mindnyájunk felett kiterjesztette, hogy minket megáldana; a ki nekünk a szent evangéliomban az ő igéjét és példáját hagyta: és a ki, miután így sokaknak lelkét megindította, kevélységeket megfojtotta, s erkölceiket megjavította volna, híveinek szívében egy csendes, minden képzelet meghaladó örömet hagyott, melynek illatja a föld véghatáráig elterjed, és megszámlálhatlan sokaságot elbájolt. Igen egy ember, egyetlen egy ember állította fel a keresztények országát a bálványozó világnak romjain, és mi nem csodálkozunk rajta, mert úgy találtuk a történetben, hogy Jézus Krisztus a történetek utolsó igéje, azoknak kulcsa s nyilatkozmányja; ő nem áll be

a történetbe egyedül, hanem ő képezi az események fénykörét; nélküle maga a történet lehetetlen. Próbáljátok meg az események sorát követve a régi világból az új világra átmenni, és Krisztus nélkül magatoknak megfejtetni: mikép pótolta ki a pápa a császárokat a Vatikánumban? Nem, ti nem tehetitek ezt, mert ha egy kis becsületérvés van lelketekben, meg kell velünk együtt vallanatok, miszerint Krisztussal, a koponyák hegyén kiöntött vérrel az emberi nemzet újjászületése kezdetett meg. Mindezekből kitetszik, hogy a kereszténység léte s isteni eredete kétségtelen tényeken alapszik. A messiásnak a zsidók általi váratása, a jóslatok, melyek őt előre megjelentették; ezek beteljesedése Jézus Krisztus személyében; az ő tanítása, erkölcsi és feltámadása; a meggyőződés az üdvezítő istenségéről, mely az ő tanítványai által szinte megalapított; ezeknek hite az ő tanításában az ő csodálatos haladása, a világ megtérítése, az emberek újjászületése tagadhatatlan tények, melyeket a regék közé sorozni nem szabad, nem lehet.

Jézusnak megjelenése a földön, nem pusztán emberi jelenés, hanem istennek megjelenése egyszersmind. „Minekutána, úgymond szent Pál, Isten sok rendben és sokféleképen szólott volna régente az atyáknak a próféták által: végezetre szóla nekünk az ő fia állal, kit mindenek örökösivé rendelt, ki által e világot is teremtette.” *) Jézus befejezte és tökélyesítette azon kinyilatkoztatást, melyet különféle időben tett Isten a jövendőlkő lélekkel ellátott férfiak által. Az ige testté lőn a bűnös világ megvilágosítására. Jézus tanítása legtökéleteseb öszhangzásban áll az első embereknek adott törvénnyel, nem különben azon kinyilatkoztatással is, melyet Mózes által kaptunk, s melynek kiegészítő része a kereszténység. Jézus tanítása

*) Zsidók lev. I.

szerint az Isten minden dolgoknak alkotója, gondot visel minden teremtményekre, különösen az emberekre; ¹⁾ mindeneknek leggyöngédebb atyja;²⁾ irgalmas a megtért bűnösök iránt; ³⁾ legtökéletesebb szellem, ⁴⁾ az Atya, Fiú és Szentlélek mindent közösen bírnak, s különös viszonyban állanak egymással, ⁵⁾ kiket tisztelni tartoznak a keresztények.⁶⁾ J J é z u s nem csak Isten követe az emberekhez, hanem az emberi nemzet megváltója, a ki üdvességünk végett magát önkényt feláldozá. ⁷⁾ Az ő tanítása leghelyesb fogalmakat ad az Istenről, a világ célja- s az embernek rendeltetésétől. Itt jelenik meg az Isten gondviselése, jósága s igazsága legszebb fényben; megfejtí nyomoruságunk okait, és kielégíti a nagyság utáni vágyat, melyet bensőnkben érzünk. Magok az ellenségek megvallják, hogy a keresztény erénytan tiszta. „Szeresd a te uradat Islenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és minden elmédből. Ez a legfőbb parancsolat. A másik hasonló ehhez: Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. E két parancsolattól függ az egész törvény és a próféták.” Jézus vallásának minden titkai nagyok, főségesek, Istenhez méltók, az emberi szellem és szív természetéhez mérvek. Álljon itt egy nemes nyilatkozat R o u s s e a u „Emil” című könyvéből. „Megvallom, úgymond, hogy a szentírás fölsége álmélatra ragad, és az evangeliom szentsége szívemhez szól. Tekintsétek a bölcsészek könyveit minden fényes készülékkel együtt, mily csekélységek ezek az evangeliomhoz hasonlítva. Lehetséges-e, hogy ily fenséges, és mellette mégis egy-

¹⁾ Máté VI, 10. 1 I. Apóst. Csel. XVII, 23-27 Ján. V. 17.

²⁾ Mát, V. 48. VI. Jan. XVII.

³⁾ Mát. VI. 12, Luk. XV. Ján. III. 16.

⁴⁾ Ján. IV. 24. Mát. V, 48.

⁵⁾ Ján. III. 13. 35. 36. V, 17–21. X, 28. 39. XIV. 5-13, Mát, XXVIII, 18 Ján. XVI, 13–16.

⁶⁾ Mát, XXVIII. 49.

⁷⁾ Ján. V, 43. VIII. Mát. XX. 28 Ján. III, 14-18. X. 18-19.

szerű könyv emberi munka legyen? lehetséges-e, hogy az, kinek történetét írja, csupa ember legyen? Ilyen-e az ábrándozónak, vagy a büszke eretneknek beszéde? Mennyi kellem, mennyi tisztaság uralkodik erkölcsében! mily szívrehatók tanításai! mily fönségesek elvei! mily bölcsék előadásai! mily ébredt lélek, mily finomság, mily szabatosság uralkodik feleletében. Mennyi előítélet, mennyi vakság kívántatik arra, hogy valaki S o p h r o n i c u s fiát (Socratest) Mária fiához (Krisztushoz) hasonlítani bátorkodják! mennyire vannak ezek egymástól; azt mondod, hogy ő találta fel az erkölcstudományt. Igen, hanem mások már ő előtte gyakorlatba hozák. Arisiides igazság szerető volt, mielőtt Socrates tanítá, hogy mi az igazság. Leonidas meghalta hazáért, mielőtt Socrates a haza szeretetét kötelességgé tévé. Spárta józan életet gyakorlott, mielőtt Socrates a józanságot magasztala; smielőtt megmagyarázá az erényt: Görögország erényes emberekkel bővelkedék. De honnét vette J é z u s övéi közt azon fényes, azon tiszta erkölcstudományt, melynek ő volt egyedül tanítója s példája.” Igen A t y á m f i a i ! mi is kérdezzük honnét vette Jézus ezen hasonlíthatlan tanítást, mely a világon oly nagy változást idézett elő? A racionalisták az ő lángeszének és szerencsés körülményeknek tulajdonítanak mindent.

Azonban ha megengedjük is, hogy Krisztus urunknak lángesze volt, mégis életírásából kitetszik, hogy oly nemzet keblében született, mely míveltségről sohasem volt híres, csak szertartásos istentiszteletnek hódolt, és nemzeti negéddel világi messiást várt; továbbá szegény szüléktől növeltetett, kiknek dicséretök a jámborság és igazság, nem pedig tudomány vala. Nem különben kitetszik, hogy J é z u s azon korszakban élt, midőn a zsidó nemzet vallási és polgári állapota elhanyaglott. De a különhiaktól sem tanulhatta meg ezen bölcseséget, mert hozzájok nem ment. Mint csecsemőkisded vitetett ugyan

Egyiptomba, de csakhamar Heródes halálával visszatért Názáretbe, s itt szüleinek engedelmes vala. Ennélfogva ha az egyiptomi papok valami nevezetesebb míveltséggel bírtak is, ez Krisztuson nem segíthetett, de nem is látszik, hogy az egyiptomi míveltségnek valami jele volna rajta. Jézus már 12 éves korában oly bölcseséget fejtett ki a templomban, hogy a jeruzsálemi tanárok felkiáltanak: Mi lesz ebből a gyermekből, az ő kérdései és feleletei mindnyájunkat álmélkodásra ragadnak. ¹⁾ Mint nyilvános tanár ²⁾ híressé lőn. Názáret mezővárosában magános életet élt, mely a zsidó nemzetnél csekély tekintetben állott, ³⁾ azért csodálkoztak honosai, midőn közöttök föllépett; ⁴⁾ rokonai is akkor kezdek őt becsülni, midőn csodákat mívelt, ⁵⁾ azért Jeruzsálemben is csodálták az ő bölcseséget. „Honnét tudja az írást, midőn nem tanulta.” Mindnyájan bizonyosságot adának róla, és bámultak a kegyelem szavain, melyek szájából ömledezének, mondván: „Nemde József fia ez.”

Jézus tanítása elüt minden bölcsészek tanításától; felülhalad minden rendszereket, melyeket valaha az emberi ész alkotott. Jézus tanításának szelleme a legtökéletesebb fő ész, a legtisztább szentség eredménye, mely a hit, remény és szeretet karjain szállá alá a halandók közé, és határtalan tökéletesedési pályát nyila fel. Az ő evangéliumában az örök bölcseségnek koronája van letéve; ebben a fejedelemtől fogva a legutolsó szolgálíg, a legmélységesebb bölcsésztől a legegyszerűbb emberig minden különbség nélkül minden halandó a maga kötelességeit, földi s mennyei boldogságára szükséges oktatásait feltalálhatja, Jézus tanítása

¹⁾ Luk. II.

²⁾ Ján. V, 34. VIII. 29.

³⁾ Ján. 1, 46.

⁴⁾ Luk. IV, 16-30.

⁵⁾ Ján. IV, 45. II, 5.

minden kormány alakhoz alkalmazható, minden házi és polgári erényt megszentésit, és tökélyre emel, minden törvényszerű hajlandóságot megneemesítve a kicsapongástól megőriz, a barátságot puha kedveskedéssé, a bátorságot vadsággá aljasodni nem engedi. – Jézus tanítása sikeresen meggyógyítja az emberiségnek legmélyebb sebeit, u. m. a kevélységet és a bujaságot, melyek ellen sem a hajdankori pogány világ, sem a jelenkor kereszténytelen bölcsészei semmi írt nem nyújtanak. Jézus tanítása tökéletesen kielégíti és megnyugtatja az emberi elmének és szívnek a való-, igazra és boldogítóra törekvő kívánságát és vágyait, minden igazságokra oly fénysugarakat derítvén, melyeket a ki követ, az Isten szava által vagyon biztosítva, hogy el nem fog tévedni, nem fog sötétségben járni. Jézus tanítása az emberiség minden bajának gyógyszerét készített; a kétségeskedést hittel felvilágosítja és szilárdítja, a lelket reménynyel vigasztalja és erősíti, a szívet szeretettel megszenteli és tökéletesíti. Jézus tanítása hathatósan indít az erkölcsi törvények teljesítésére akkor is, midőn nehézségekkel összekötvék. Jézus iskolájában tanultuk meg, hogy minden erőszakkal, melyet magunkon teszünk, mennyországot, minden tusakodással, melylyel jámborságunkat védelmezzük, koronát, minden áldozattal, mellyel Istennek viszünk, örök életet érdemelhetünk, „így ember még nem beszélt.” A tanításnak ily fönsége előtt elsápadnak, háttérbe szorulnak Plato, Socrates és minden más bölcsészek.

Vannak mérsékelt gondolkodású észvédők, a kik megengedik ugyan, hogy Jézus tanításában nagyszerű dolgok, fölséges eszmék s gondolatok foglaltatnak, de a titkokkal mégis sehogy sem tudnak megbarátkozni. Ok vallást minden titok nélkül szeretnének, – egy egész észszerű s természetes vallást. De hol találnak ilyennemű hitvallást? A vallás titok nélkül lehetetlen, mert ez ön-

kényt és szükségképen Istenhez vezet, a ki maga is legfőbb titok. Igaz ugyan, Krisztus urunk ránk emberekre nézve elmozdította a leplet, melybe az istenség burkolva vala, s elbeszélte azon csoda dolgokat, melyeket az ő mennyei atyjának keblében látott; mégis jelen korlátolt s gyarló állapotunkban az isteni bölcsesség mélységeit kimerítnünk nem lehet. Egyébiránt ez mit sem tesz. Mi keresztények jól tudjuk, hogy épen a titkok teszük azon ismerető jeleket, melyekről a religio mennyei eredetére lehel esmérni; az igazságszerető s nyomozó elme belátja, hogy sokkal korlátozottabbak az ember tehetségei, mintsem képes lehetne azon igazságokat felfogni, melyek mélységüknél fogva el vannak rejtve előttünk, s csak Istennél tudvák. A jó keresztény nem kívánja a lehetetlent, hogy agyába az istenségnek megmérhetetlen bölcsességét befoghassa. Még a lángeszű bölcsészek is kénytelenek oly igazságokat megengedni, melyeknek módját mikép vannak és lehetnek, magoknak meg nem fejthetik. Ezek számából való: a lélek halhatatlansága s szabadsága, az Isten mint mindenható, véghetetlen s legtisztább szellem léte stb. Maga az ember önmagának örökös titok; testből és lélekből áll, azt tudjuk, de mikép állítatott össze, mikép hat a test a lélekre, és viszont a lélek a testre, nem tudjuk. Az egész mindenségben szinte sok titkokra akadunk. Napjainkban a természetvizsgálók mindenféle tudományokban iszonyú nagy előmenetelt tévének, meszsze haladtak a természet ismeretében, sok új törvényt és erőt fedeztek föl; mégis őszintén megvallják, hogy ezen erőknek utolsó okait nem ismerik, p. o. a villany s delej erejét. Azért nem is csodálhatni hogy több tudományunk épül hiten, mint megfogható valón, és annak is a mit látunk, kézzel megfogunk, minden tekintetben teljes tudományával nem bírunk. Hány fű, mennyi milliárd virág van, melyet látunk, s még sem tudjuk mily erejű, hasznú, titkú; mennyi tárgyat látunk, megfogunk,

és nevezni sem tudjuk és az Isten titkait megfogni, tudni akarjuk? Ha a természetben vannak tárgyak, melyek ránk nézve titkok: micsoda tehát, ha az isteni kinyilatkoztatásban, melylyel az isteni irgalom emberi gyengeségünkön segíteni akart, oly titkok foglaltatnak, melyek jelen állapotunkban látásunk s véges elménk erejét felülhaladják? A titkok felsőbb rendű igazságok, hová korlátozott értelmiségünk nem hathat.

Egyébiránt noha a titkokat egészen fel nem foghatjuk, mindazáltal mindenkép nem ismeretlenek előttünk. így példának okáért, midőn azt mondjuk, hogy az isteni természetben három személy van, két ismeretes eszmét fejezünk ki, noha a módot, mikép van a legegyszerűbb természetben három egymástól különböző személy, fel nem foghatjuk; midőn azt állítjuk, hogy Krisztusnak egy isteni személyében két természet egyesült, szinte két ismeretes eszmét fejezünk ki; noha a módot, mikép állhat meg egy személyben két önálló természet, nem ismerjük, s így tovább. Hát ha elgondoljuk, mily nagy hasznunkra szolgálnak a szent titkok! Nincs A t y á m f i a i a keresztény vallásban egyetlenegy titok sem, mely minket az ájtatosságra ne buzdítana, vagy a hit gyakorlására alkalmat nem adna. A titkok eszünkbe juttatják az Isten szeretete-, jósága-s kegyelmének mélységeit. Midőn mondjuk: az Isten fia emberré lőn, s meghalt a keresztfán, hogy minket megváltana, nem beszélünk .chínai vagy malabar nyelven, miknek csak üres hangját hallanók, hanem igen világosan értjük mit jelentnek. Csodáljuk az Isten véghetetlen szerelmét, a ki úgy szerelte a világot, hogy egyetlen egy szerelmes fiát adá érettünk, ki a bűnösökért magát önkénytelenül feláldozta. Midőn mondjuk: az úr Jézusnak szent teste és vére jelen van az ol-tári szentségben, nem beszélünk búbajos nyelven, hanem az isteni üdvözítőnek határtalan jóságáról elmélkedve felkiáltunk: oh kimondhatlan szeretet! isteni jóságod-

nak nem volt elég, hogy szent testedet adtad érettünk, és véredet kiontád a világ bűneiért: még ezen szentség titkában is velünk akartál maradni, hogy minket méltatlan szolgálodat táplálj az örök életre. – így midőn mondjuk: hiszem a test feltámadását, nem említünk érthetetlen dolgokat, hanem azon meggyőződést fejezzük ki, melynél fogva sz. Pál apostol szerint tudjuk, hogy ha a mi földi házunk, a melyben lakunk, elbomlik, épülésünk vagy az Istentől, nem kézzel csináltatott, örökké való házunk a mennyekben, a honnan várjuk az üdvezítőt is, a mi urunk Jézus Krisztust, ki megújítja a mi gyarló testünket, hasonlóvá tévén az ő dicsőséges testéhez a cselekedet szerint, melylyel mindeneket magának alávetet,¹⁾ s így tovább. Ily titkokat csak a véghetetlen jóságú Isten nyilatkoztathat, kinek tulajdona sőt lényege „a szeretet.” S vajmi szép azon öszhangzás is, mely hitünk titkait oly fölségesen bélyegzi! Úgy van a keresztény vallásnak minden titkait a legtökéletesebb öszhangzásban állanak, egyik a másiknak alapú szolgál. így a szent háromság titka az Isten emberré léte titkának szolgál alapjául, mely ismét az eredeti bűn titkára dérit világosságot. Az eredeti bűn minden emberekre átment; Jézus megváltása szinte minden embereket illet. Ebből kitetszik az Isten véghetetlen bölcsesége és jósága, valamint az emberi nemzet gyengesége. A véghetetlen irgalmú Isten nem vetette el örökre az embereket, s megváltót ígért; az atyának egyszülött fia pedig hozzánk való szeretetből emberré lön, bűneinkért a keresztfán meghalt, s áldozat és áldozati ajándék gyanánt nálunk megmaradt; a szentlélek Isten megszentel, az ő kegyelme által bűneink eltöröltettek, Isten előtt igazak, kedvesek leltünk, és az üdvösségre érdemes cselekedeteket tehetünk. Ezt adja élönkbe a szent háromság titka, mely nélkül testi s lelki vakság-s nyomorban sínlődnénk. Meny-

¹⁾ Kor 2 lev. V. Filip III, 20. 21.

nyi előítélet és szemtelenség kívántatik tehát arra, hogy valaki hitünknek titkait kétségbe vonja, vagy azt állítsa, hogy ezek csak hüvelyei a természetes vallásigazságoknak, melyeket az emberi ész kikémlél és eredeti valóságokba visszahelyez. Nem! ily csapodár véleményben keresztény ember nem lehet; a kiben csak egy kis becsületérzés van, jól tudja, hogy a titkokat az emberi ész-től föltételezni nem szabad.

Az örök bölcsesség igéje, Jézus Krisztus föltétlen hitet kívánt, sőt ehhez kötötte az üdvösség elnyerésének lehetőségét: „A ki hiszen, úgymond, üdvözül, a ki nem hiszen elkárhozik.” És hogy senki az ő hitetlenségét ne mentegesse, emberi értelmet haladó tanítását, szent hitünk titkait mindenkor természetfeletti jelekkel, azaz csodákkal erősítette meg, hogy igya kik szavaiknak nem hisznek, legalább hitelt adjanak azon jeleknek, melyek az ő istenségéről bizonyosságot tesznek.

Egyébiránt halljuk, mikép ügyekeznek a hitetlenség fiaí észvédi eljárásukat igazolni. Azt mondják; „Krisztus semmi csodákat nem tett, mert ez lehetetlen. Miért? mert a természet általános törvényeknek alája van vetve, és az egészből egy öszhangzó s tökéletes egységet képez, melyben minden rész a másíknak megfelel annyira, hogy ha egyik rész megsértetnék, az egésznek romlásba kellene mennie. A rend maga, ha Istentől van, nem önkényes dolog, melyet tetszés szerint felfüggeszteni vagy megmásítani lehetne; a rend szükségképen kizárja a rendetlenséget, nem is lenne gondolható a természetben nagyobb rendetlenség, mint ama felsőségi tény, mely a törvényeket és azoknak alapítását csak úgy megsemmisítené. E szerint a csoda mind a két részről lehetetlen, mert a természet részletes megsértése az egésznek megsemmisítését vonná maga után.”

Tehát Atyámfiaí! az Istennek lehetetlen lesz egyetlen egy tény által, mely az ő jelenlétét nyilván és

okvetlenül bélyegzi, lehetetlen lesz az ő mindenhatóságának ténye által önmagát kinyilatkoztatni? Míg a legcsekélyebb lénynek is joga van a természet keblében az erőnyilatkozat által, mely neki sajátja, önmagát megmutatni, egyedül az Istennek lesz megtiltva saját hatalmát személyes mértékben nyilvánítani. E szerint az Isten nemcsak nem nyilatkoztatta ki magát, sőt ezt nem is teheti meg soha, még a rendnek korlátai közt sem, a melynek ő az alkotója. Működni tesz élni, megjelenni tesz élni, önmagát közleni tesz élni; de az Isten nem képes működni, sem megjelenni, sem önmagát közleni; ez neki lehetetlen. Az ő néma s homályos örökkévalóságának alapjára szorítva, e kérdésre: ő hozzá folyamodjunk-e, vagy tőle várjunk segédelmet? csak azt adhatja válaszul, ha mégis kérdéseinkre válaszolhat: „mit akartok tőlem? én törvényeket alkottam, kérdeztétek a napot, és a csillagokat, kérdeztétek az ég madarait, a tengeri fővényt; a mi engem illet, az én sorsom el van döntve, az én szerepem be van végezve, én mi sem vagyok egyéb, mint nyugalom, és az én jobbam munkáinak szemlélő szolgája.”

Oh Atyám fia! így eddig az emberiség nem fogta fel az Istent; ez őt mindig szabad önálló lénynek tekintette, és habár az ő természetének teljes ismeretével nem is bírt, legalább a hatalmat és a jószágot nem tagadta meg tőle. Mindenütt és mindenkor e két tulajdonáról levén meggyőződve, ő hozzá bocsátá fel imáját, és most is hozzá fohászkodik, tőle kérvén mindent a mire szüksége van; tőle kéri a lelki világosságot, a szívbeli kegyelmet, a testi egészséget, neki esedezik, hogy a roszakat eltávolítsa, s győzelmet adjon a hadban és szerencsét békeség idején. Mi a másik ellenvetést illeti, hogy t. i. a csodák által a természet rendje megsértetik, törvényei felfüggesztenek. Ezen ellenvetésre felelünk ez:

A csodák által a természet rendje meg nem sérte-
 tik, törvényei fel nem függesztetnek, csak kivétel tör-
 ténik a természet rendes járásától, mely kivételt az Isten
 egy magasabb szellemi cél elérésére öröktől fogva
 elhatározá. A csoda természetfeletti és rendkívüli, de nem
 természetelleni esemény. így p. o. olvassuk a szentírás-
 ban (Sz. Ján. ev. II, 1-11.), hogy az isteni mester Ga-
 lileának Kán a nevű városában egy menyekző alkalmával
 a vizet borrá változtatta; ezen csoda általa természet
 rendje korán sem szenvedett, mert más víz a kutakban,
 folyók-, tavak-s tengerekben csak víz maradt, más víznek
 eleme meg nem változott; csak ez esetben történt kivé-
 tel egy magasabb szellemi cél elérésére: hogy t. i.
 ezen rendkívüli eseményben a világ megismerje Jézus-
 nak mindenható hatalmát s isteni küldetését. A
 szentírás ezen eseményről mondja: „Ez vala az első
 csodatétel, melyet cselekedet Jézus galileai Kánában, és
 kinyilatkoztatá dicsőségét, és hívének ő benne az ő tanít-
 ványai.” Az ó testamentumból egy példát hozok fel. így
 olvassuk Dánielnél (III. r.), hogy egykor Nabukodo-
 nozor Babilon királya Sídراك- Misák- és Abdená-
 got, mivel a királynak aranyból készített szobrát nem
 imádták, szokottnál kétszer jobban fűtött kemenczébe do-
 batta, kik azonban Isten angyala által csodálatosan meg-
 tartattak életben; a tüzes kemenczében fel s alá jártak,
 dicsérvén az Istent, a nélkül hogy egy szál hajuk elégett
 volna. Itt is csak kivétel történt a természet azon törvé-
 nye alól, melynél fogva a tűz éget és emészt, kivétel
 történt mondom, mert a szentírás bizonyossága szerint
 ugyanazon tűz, mely Sídراك- Misák- s Abdenágot meg-
 kímélte, a férfiakat, kik őket bevetették, megöle. S vall-
 jon mi eredménye lett ezen csodának? A király látván,
 hogy a három ifjú a kemenczében meg nem ég, kivé-
 tette őket abból, és halálos büntetés alatt megtiltá, hogy
 senki a zsidók Istenét káromolni ne merje. „Áldott az ő

Istenök, felkiáltva monda Nabukodonozor, áldott a Sidrák, Misák és Abdenágo Istene, ki elküldé az ő angyalát, hogy megszabadítsa az ő szolgálait, kik ő benne vetvén bizodalmokat, a királyi parancsolatot elmellőzték, és testöket a tüzes kemenczébe való vettetés végett általadák: mivel Istenökön kívül más istent tisztelni és imádni nem akarának. Én azért határozom és parancsolom, hogy ha ki, bárminő néphez, nemzetiséghez és nyelvhez tartozzék, Sidrak-Misák-és Abdenágo Istenét szidalmazandja, darabra vágatván veszzen el, háza is pusztítassák el, most nincs már Isten, a ki így megszabadíthatna.” (Daniel III, 95. 96.) Ebből kitetszik az is, miért szabadítá meg Isten az ő hü szolgálait csodálatosan a haláltól hogy t. i. mind Nabukodonozor; mind pedig főbb tisztjei ismerjék meg mennyivel hatalmasabb Izrael Istene a pogány isteneknél.

A csodák, melyeket Jézus az ő isteni személye- s tanításának megerősítésére mívelt, mindég jótékony hatással valának az emberekre. Most több százakat kevés kenyérrrel s hallal kielégített; majd halottakat támasztott fel, vagy pusztá szóval gyógyíthatlan betegségeket gyógyított meg. így a mai evangéliomban egy az ördögtől megszállott némának a beszédet visszaadta. Mind a mellett az emberi szemtelenség és gonoszság fűhöz fához kapkod, csak hogy istenségének hódolni s tanítását elfogadni ne kellessék. „A csodák mit sem bizonyítanak, mert minden tanítás maga részére csodákkal áll elő.” Felelet, kereken tagadjuk ezt Atyámfiai! Nincs egy történeti tanítás is, mely hiteles emberek által bizonyított csodálatos cselekvényeket tudna előmutatni. A mi a jelenkort illeti, egyetlen egy példányt sem találunk; annyi mindenféle tanító közt egyetlen egy sincs, a ki nekünk oly hatalomnak használatát ígérné, mely azokon túlterjed, melyekre nekünk is hatalmunk van; annyi híres kortársak közt egyetlen egyet sem látunk, a ki nyilvános

tereken a vakokat látókká, a sántákat járókká, a siketeket hallókká tenné, a betegeket pusztá szóval meggyógyítaná, vagy a holtakat feltámasztaná; annyi eretnekfőnök között egyetlen egy sem találkozott, a ki azzal dicsekedhetnék, hogy ő a természetnek parancsol, s kevély szellemének kifakadásait csodákkal megerősítené. – Végig mehetünk minden századokon, kérdezősködvén: hol vannak a tanok, melyek a történet fényénél csodákra támaszkodnának? hol van a történeti világban egy más halalom, mint a Krisztus Jézus hatalma? hol vannak más csodák, mint az ő csodái, vagy azon szent férfiak csodái, kik őt mesterökül választák? mi sem mutatkozik a láthatáron! Jézus egyedül marad és ellenségei, kik őt hallatlan megtámadással körülvevék; de ezek is csak kételeyeket vethetnek ellene, és semmi tényeket, melyek hozzá hasonlók lehetnének, vagy csak közelíthetnének.

Egyébiránt az emberi elménczség mindent megkísért, mindent megpróbál, csak hogy hitetlenségét igazolhassa, így némelyek Jézusnak csodáit elhomályosítani akarván, ama jóspapra hivatkoznak, a ki Rómában borotvakéssel egy kemény követ ketté metszett; vagy ama híres vestaszűzre, a ki övénel fogva egy terhes hajót elhúzott; vagy ama vakra, a ki Vespasiántól, midőn ez császári székére lépne, megvilágosított. Egyébiránt akármit tartsunk is e költeményes csodalényekről, azok ridegen állanak, semmi öszszeköttetésben nem lévén valamely tanítással, semmi változást nem idéztek elő a világban, s mit sem alapítottak meg; ezek nem tanté-nyek. Itt pedig oly csodákról van szó, melyek a vallásos tanokat megerősítették, melyekkel a jó Isten a mi javunkat s örök rendeltetésünket előmozdítani akarta.

Ismét azt mondják, hogy „a természetben titkos erők vannak; mi pedig nem ismerjük egészen a természet erejét, s így megtörténhetik, hogy olyasmi csodának tartatik, a mi a természet ismeretlen erejének kifolyása, ”

Azonban elég, ha azon természeti törvényt ismerjük, mely alól a kivétel történik. Így p. o. a halál ketté vágja az élet fonalát, melyet többé a világ orvosainak összes száma, sőt az egész természet ereje sem képes öszszeforrasztani. A természet rendje azt hozza magával, hogy a holt ember kiszakíttatván egyszer az élők sorából, e nap alatti világban soha többé föl nem ébred. Ezen törvényt tudjuk, s naponkint tapasztaljuk mindnyájan, és ismerjük tökéletesen. Midőn tehát a szentírásban olvassuk, hogy Jézus holtakat támasztott fel, sőt halottaiból maga is feltámadott, azonnal meggyőződünk, hogy ez nem emberi, hanem csak isteni hatalommal történhetett meg. Ismét előállanak az észvédők mondván: „Ha Krisztus az ő életében s egyháza első zsengejében csodákat mívelt, miért nem míveli azokat napjainkban is?” Oh Atyámfiai! az Úr keze nem rövidült meg napjainkban is, ő mivel csodákat most is, noha nem oly gyakran mint hajdan, mert látjátok! napjainkban már beteljesedett ama társadalmi és erkölcsi legnagyobb csoda, melyet ő akkor életbe léptetni kívánt. Midőn az ő anyaszentegyházának alapját megvetette, akkor a hitelenek végett szükségesek valának a csodák; most pedig midőn az anyaszentegyház fenáll, nem szükségesek többé, mert maga az anyaszentegyház fenállása is élő folytonos csoda. Úgy van, ez a legyagyobb csoda, mely álmétkodásra ragad mindnyájunkat. Kívülről mennyi ellenséges megtámadások, s belől mennyi czívódások nem ostromolták ezen védbástyát? A pogányság véres üldözései után a meghasonlás- és eretnekségtől zavartaték; máskor a vallástalan elmék gúnyoló nyilaikkal ostromiák azt; ő mégis túl éli minden elleneit! Királyságok és császárságok enyésztek el daczára minden hatalmuknak, s az anyaszentegyház megóttalmazva a magasságbekinek ereje által, fenáll rendületlenül. Minden hatalom, minden tudomány megtörte rajta szarvait, minden rága-

lom meggyalázta őt, s mégis itt van 18 század óta! Ha ezt nem látjátok, minek kívántok Jézustól csodát? Minek mívelne az Isten csodát azok kedvéért, kik a legnagyobb csodát nem látják. Egyébiránt az anyaszentegyház sohasem szűkölködött csodák nélkül. Az anyaszentegyházban mindig találatnak szent életű férfiak, kiket az ur Isten kiválasztott, hogy általok az ő hatalmát, dicsőségét és jóságát a világnak megmutassa; az úgy nevezett kegye-
 l e m h e l y e k mind onnét lönek nevezetesekké, hogy itt az úr Isten az ő jóságát rendkívüli s természetfeletti utakon mutatta meg p. o. Szentkút, Mariaczell, Radna, Sasváré s számtalan más helyek az egész világon. Évenként nem egy vak nyéré itt vissza szemeinek világát, nem egy néma a beszédet, nem egy sánta hagyá itt az ő mankóit, nem egy beteg szabadula meg az ő nehéz és gyógyíthatlan betegségéből. A tények bizonyos voltáról kezeskednek azon megvizsgált s meghitelesített tanúk, kik az események színhelyén jelenvalának, s a történt csodát saját szemeik- s érzékeikkel tapasztalak.

Krisztus urunk nem csak csodákkal, hanem j ö v e n d ö l é s e k k e l is megerősítette az ő tanításának igazságát S isteni eredetét. Kétséget nem szenved, hogy a j ö v e n d ő t csak az Isten tudhatja, kinek mindentudó lelke előtt a múlt, jelen és jövő egyaránt tárva van. Mi emberek egyedül a jelent és múltat tudjuk, a jövőt leleplezni nem áll emberi hatalmunkban; és mégis vajmi kíváncsiak vagyunk a jövőbe is bepillantani! Tetszett a mindenhatónak időnként férfiakat támasztani, kik az ő lelkével betelve jövő dolgokat jelentettek, és ez által Isten nevében előterjesztett tanításuknak hitelt szereztek. Jézus ama nagy próféta, kit Mózsés az ő népének ígért; ezért méltányos dolog, hogy az isteni mester látnoki tehetséggel, a jövőnek leleplezésével erősítse meg tanítását. Halljuk tehát mit jövendölt Krisztus urunk az ő vallása, s Vitásának bebizonyítására. Megjövendölte, hogy egyik

tanítványától el fog árultatni, a másiktól megtagadtni, halálra ítéltetni, a pogányoknak kiadatni, megpökdös-tetni, megostoroztatni, keresztre feszítetni és harmadnapra feltámadni; ezeket még akkor jövendölte meg, mid-
 dőn emberiképen a veszélyt sehogy sem gyaníthatta, mid-
 dőn a népnél legnagyobb kegyben állott. A szentírás bi-
 zonyítja, hogy ezen jövendölése még ugyanazon héten
 szóról szóra beteljesedett. ¹⁾ Továbbá Krisztus urunk
 megjövendölte, hogy Jeruzsálem feldúlása előtt az ő evan-
 gelioma az egész világon ki fog hirdettetni, az oltári
 szentség az ő halálának emlékezetére ünnepeltetni, és az
 ő egyháza örökké megmaradni. ²⁾ Ezeket is oly körülmé-
 nyek közt jövendölte meg, melyekben emberiképen
 ily kimenetelre számolni sehogy sem lehetett. Elküldé
 ugyanis tanítványait, mint a juhokat a farkasok közé,
 minden világi tudományos készület, minden tekintély,
 pénz és fegyver nélkül; hogy gondolhatta tehát emberi-
 leg, hogy ezen tudatlan, gyámolatlan, félénk férfiak el-
 menvén az egész világra, hirdetni fogják az ő evangéliu-
 mát? hogy ígérhette magának, hogy az oltári szentség
 titkát az ő halálának emlékezetére ünnepelni fogják, mi-
 után halála oly borzasztó körülmények közt vala történendő?
 hogy mondhatta, hogy az ő anyaszentegyháza a világ vé-
 gezetéig megmarad, miután annyi sok híres birodalmak
 alapítóikkal, országok törvényeikkel, hatalmak minden
 fényeikkel az enyészet sírjába szállottak? és mégis a
 jóslat szóról szóra beteljesedett. Az apostolok szózata el-
 hatott a földhatáráig, s a keresztyének naponkint ünne-
 pelék az Úr vacsoráját, és az anyaszentegyház már 18
 század óta áll, s ki fog rajta kételkedni, hogy az Úr jö-
 vendölése ezentúl is be fog rajta teljesedni? Végre Je-
 ruzsálem városának feldúlását oly élénk, oly világos szí-

¹⁾ Luk. XVIII. Mát. XX

²⁾ Mát. XXII, Luk. XXII.

nekkel adja élőkbe, hogy jóslata már lett, vagyis megtörtént dolgokat látszik foglalni. „Elleneid körülkerítenek sánczczal, földre rontanak tégedet és fiaidat, mert nem ismered meglátogatásod napját.” – „Kő kövön nem marad.” Körülményesen leírja a pusztítás iszonyatosságát, mintha tulajdon szemével látná; atyai gyöngédséggel inti tanítványait és híveit: „Mikor pedig látjátok; úgymond, Jeruzsálemet hadiseregtől körülvétni, akkor tudjátok meg, hogy elközelített annak elpusztítása. Akkor a kik Júdeában tartózkodnak, fussanak a hegyekre, és a kik a városnak kebelében lesznek, menjenek ki abból, és a kik a környékben, be ne menjenek abba, mert a bosszúállásnak napjai ezek, hogy beteljesedjenek mindenek, melyek megírtak. Jaj pedig a nehézkeseknek és a szoptatóknak azon a napokban, mert nagy szorongatás leszen a tartományban, és nagy büntetés fog szállni e népre,”¹⁾ Krisztus születése után 70-ik esztendőben Titus hosszú ostrom s nyakas ellentállás után bevette Jeruzsálem városát, mely alkalommal Jézusnak a város és templom sorsát megjövendölő szavai betűről betűre beteljesedtek, s kő kövön nem maradt, mert még a templom alapkövei is széthányattak. Egy millió és százezer zsidó veszté életét, a többiek hazájokból kiűzetének, és mint az isteni büntetés élő bizonyossága, az egész világra elszóratának. A jeruzsálemi keresztények pedig még ostrom előtt elhagyák a várost, s a Jordánon túl fekvő Pella nevű városba menekültek, megemlékezvén Jézus intéséről: „Midőn talándjátok a pusztítás iszonyatosságát, akkor fussatok a hegyekre.”²⁾ –

Van még egy menedék, hová Jézus tanításának fénye elől futnak az észvédők, t. i. azt állítván, hogy Jézus és az apostolok az evangéliom hirdetésében a kor és népek előítéletéhez alkalmazták magokat. Valóban nem

¹⁾ Luk. XXI, 20-23.

²⁾ Mát, XXIV. 15, 16.

tudni gonoszságnak vagy gyarlóságnak tulajdonítsuk-e e csalfa fölfedezést. A ki figyelemmel olvasta az evangéliumot, az legjobban észrevehette, hogy az igazságnak fölkent fejedelme Krisztus Jézus az ő isteni tanítását szabadon, függetlenül és minden személyválogatás nélkül terjesztette elő. Minden alkalommal szabadon fedtte a gonoszokat, szabadon korholta a vak vezéreket; személyválogatás és kímélet nélkül dorgálta a farizeusok hiúságát, a saduceusok hitetlenségét, és a nép ferde előítéleteit; minden tetteiből rendíthetetlen igazságszeretet s egyenestelkűség tűnt ki, ezt elismerték még az ő esküdt ellenségei is, midőn egykor így szólának hozzá: „Tudjuk mester, hogy te igaz vagy, és az Isten útját igazságban tanítod, nem tekintesz senki személyére, hanem kinek kinek egyenesen megmondod az igazat.” stb. Kicsoda mondhatja tehát, hogy az üdvözítő az ő isteni tanítását akár a nép előítéleteinek, akár a saduceusok hitetlenségének, vagy akármiféle más eretnek tévelygéseinek alárendelte, feláldozta volna. Nem, A ty á m fi a i! ezt állítani annyit tesz, mint magát az Istent csalásról vádolni, a ki az emberek tévelygéseit nem csak el nem oszlatta, hanem még az ő tekintélyével megerősítette volna.

De tán az apostolok tántorodtak el az igazság útjáról? tán honosaik előítéletei, vagy a pogány népek bálványozása vett erőt rajtuk? Oh nem vegyük csak kezünkbe a szentírást, melyben az ő cselekedeteik megírják, s meg kell győződnünk, hogy ők is az isteni mester példáját rendíthetetlen hűséggel követték. Úgy van A ty á m fi a i! ezek is, a hol csak megfordultak, apostoli szabad elműséggel ostromolták az előítéleteket, irtották a babonát, eretnokséget és tévelygést. Mindenütt azt hirdették, a mit az igazság lelke nekik sugallt. „Van egy Isten, a ki az eget és földet teremtette, a bálványok semmik; minden tisztelet a mi nekik történik, az ördögnek, a hamisság

atyjának történik.” Azt mondák a mindenhatót be nem zárhatni emberi kezek által épített templomokba; nagy tévelygés azt hinni, mintha az istenség emberi műhöz hasonlítana. És midőn némely kis ázsiai népek elbájolva a bölcseségtől, melyet Pál és Barnabás szájából halottak, nekik mint halhatatlan isteneknek áldozatot akartak bemutatni; miután Barnabásban Jupitert, Pálban pedig Mercurt gondolták lappangni, valljon hogy viselték magokat az apostolok? A szentírás mondja: „Megszaggatták kontöseiket, és a község közé futamodának, kiáltván s mondván: férfiak miért akarjátok ezt cselekedni? Mi is hozzátok hasonló emberek vagyunk, hirdetvén nektek, hogy ezen hiúságoktól térjete meg az élő Istenhez, ki az eget földet, tengert alkotta, és minden azokban levőket teremtet.”¹⁾ Mindenütt szabadon ostromolták a tévelygést és babonát, sőt minden üldözések daczára mindenütt világos okokkal megmutatták, hogy nem a bálványokat illeti a tisztelet és dicsőség, hanem az élő Istent, a ki mindenható, mindent tud, lát és hall, legszentebb, legjobb, legigazságosabb, s így megvetvén a bálványokat, az élő Istenhez utasították az embereket, mondván: Veszélyben forog valaki, segítséget s tanácsot akar? Jézus nevében mindent meg nyerhet. Kinek bölcseségre van szüksége, ám ne kérje azt Minervától, hanem attól, a ki minden bölcsesség forrásának mondatik, s ki bő mértékben szokta azt osztogatni az esedezőknek. Életet és egészséget kivan valaki? ne kérje azt Apolló vagy Aeskuláptól, hanem attól a kiről irva van: „Elküldé az ő igéjét, és meggyógyítá őket.”²⁾ Szerencsésen akar valaki utazni zen és tengeren? ne folyamodjék Aeulos és Astraushoz, hanem ahhoz kinek mindenható, szavára „a felháborodott tenger szélvészerei lecsillapodnak.” Gazdag gab-

¹⁾ Apost. Csel. XIV,

²⁾ 106, Zsolt,

na – s bortermést óhajt valaki? ne híjja segítségül C e r e s t vagy Bachust hanem azt, ki isteni hatalmával az öt kenyeret megszaporitá és a vizet borrá változtatta. így vízért nem kell folyamodni Óceán vagy anymphákhhoz, hanem menjen kiki az élő forráshoz, melynek vize örökre lecsillapítja az ő szomját. S így a hol csak megfordultak, mindenütt az úr Jézusnak győzedelmes zászlaját tűzték ki s rendithetlen bátorsággal hirdették az evangéliumot. Kicsoda mondhatja tehát, hogy ők az eretnekek kedvéért Jézus tanításába holmi emberi véleményeket keverték? vagy emberek tévedéseihez alkalmazták az isteni mester igazságát? Nem, nem; az ő jellemök, csak emberileg is vévén a dolgot, sokkal nemesebb vala, hogyszem ily alávalóság s hűtelenség férhetett volna hozzájuk. Az igazság lelke vezette ötét, s nem is keltek ki semmi ellen annyira, mint a hamis tanítók ellen, kiket keserűségnek epéjében és hamisságnak kötelében lévőknak, ragadozó farkasoknak, hamisakat szóló férfiaknak, tévelygésbe ejtő csábítóknak, minden csalárdsággal és álnoksággal teljes ördög fiainak, minden igazság ellenségeinek, az ur Jézus igaz útjait felforgatóknak, az Isten igéjét hamisítóknak, gonosz munkásoknak neveztek, s a híveknek tőlök őrizkedni megparancsolák. *)

De tán az apostolok utódai rontották, vagy hamisították meg Jézus tanítását? Oh nem! Az Isten lelke az anyaszentegyházat nem hagyta el soha. Az apostolok utódai, kiket a Szentlélek rendelt az egyház kormányára, úgymint a római pápa és a püspökök, szinte rendithetlen hűséggel ragaszkodtak Jézus tanításához, és készebbek valának számkivetésbe vagy halálra menni, mintsem az

*) Ap. Csel. VIII, 23. XIII. 10, XV, t -32, XX. 28-31. Korint 1, lev. III. Korint 2. lev. II, 17. X, 22. Galat. lev, I. 6 – 9, 111. 1, Filip lev. III. Kol. lev II. 4, 8. Tess 2 lev. II, 1-3. Tim. 1. lev. VI. 3-5. Til. lev III. 10. H.Péter2.lev, III. 16. Jan. 1 lev. II, 26. IV. 1. Jan. 3. lev. IX. Jud, lev. IV.

üdvözítő tanításának valamelyik ágazatát megmásítani, vagy megtagadni. A mit találtak az anyaszentegyházban, azt tartották; a mit tanultak, azt tanították; a mit az atyáktól vettek, azt adák át a fiaknak. Nem különben fő kötelességöknek tartották a püspökök az apostolok idejétől fogva egész a mai napig vigyázni, hogy ki mit s hol tanít, és minden Krisztus tanításával ellenkező tanítást csirájában megfojtani. Így tartotta meg a katolika anyaszentegyház a Szentlélek kormányzása alatt mindig és mindenütt Krisztus tanítását egészen és változatlanul, soha ahhoz valami újat nem ragasztván, sem a régiből el nem hagyván, sem annakértelmét meg másítani nem engedvén. –

Ezek után még egy kérdésre akarunk felelni: képes-e az emberi ész, és van-e joga az isteni kinyilatkoztatást mindenképen az ő ítélő széke elé vonni, és megbírálni? Ezen kérdésre Atyámfiai! tagadólag válaszolunk, okfőinket pedig a következőkben öszpontosítjuk. Midőn valaki más felett akar ítélni, mindenekelőtt tartozik az ő felsőbbségét bebizonyítani; nemde nevetséges dolog volna, ha egy gyermek az ő atyja, a tanítvány az ő mestere, a szolga az ő ura, az alattvaló az ő fejedelme felett akarna Ítéletet tartani? Szintoly nevetséges, sőt vakmerő dolog lenne az, hogyha a véges elme a végtelen elmének bírójaul akarna feltolakodni, annál is inkább, mivel a tételben még az ész elméleti tehetetlensége és erkölcsi romlottsága forog fen, melyeken épen a kinyilatkoztatásnak kell segíteni. Továbbá vagy szükséges az emberi észnek ez az isteni segítség, vagy nem. Ha szükséges, akkor, nehogy bölcsebb- s belátóbbnak akarjon láttatni az ő orvosánál, az isteni segítséget egész terjedelmében hálásan s bizalommal tartozik elfogadni. Tagadni pedig, hogy az észnek ttem szükséges az isteni segítség, annyit tesz, mint él-fene mondani a történetnek. Igenis a történet megczá-

folja azokat, kik az észnek a vallás dolgában oly tágas kört szeretnének adatni. A régiek botlásait nézzük, ha ítélni akarunk, mire mehet az emberi ész önmagára hagyatva a religio feltalálásában; mert könnyű ám akkor tisztán látni, tanítani s szép okokkal támogatni a természet törvényeit, az erkölcsiség szabályait, mikor feljött a nap; midőn a keresztény vallás igazságai népszerűkké lőnek; a gyermekség legelső tanulmányival egyesítettek; a családok közt örökség gyanánt kézzől kézre adatnak. – Az bizonyos, hogy az ember nem csak a vallásra, hanem általán emberi műveltségre sem képes eljutni isteni nevelés, útmutatás nélkül. Már pedig valamint minden nevelésnél, úgy itt is, nehogy a nevelés czélja felforgattassék, a tanítvány nem lehet nagyobb az ő tanítójánál, mert másképp nem volna rá szüksége; ennél fogva a tanítványnak nincs joga, nem is szabad az ő tanítójának rendszerét bírálgatni, mert különben oda volna a természetes rend, s az ilyen felfordult nevelés csak káros gyümölcsöket hozhatna. Tapasztalásból tudjuk, hová sodortattak némely protestáns atyánkfiai, kik az isteni kinyilatkoztatás rovására az emberi észet túlbecsülték! oda t. i. hogy minden hitet elvetettek, és a kinyilatkoztatott igazságokat egyenkint mind megtagadták. Végre a kinyilatkoztatás titkokat foglal magában; már pedig kicsoda jogosíthatja fel itt az észet, hogy ezeket saját belátása szerint bírálgassa, rostálgassa. A titkok, mikép már feljebb említettük, felsőbb rendű igazságok, melyeket isteni tekintély miatt elfogadni tartozunk, noha értelmi felfogásunkat túlhaladják. A titkok, tehát oly körbe tartoznak, hova az emberi okosság nem emelkedhetik, mert felül van az emberi természetén, és az értelem gyenge világa elenyészik ott az örök fényben. Itt az észnek kötelessége, behunyni szemeit, mint a kerubok az Isten színe előtt, s egész hódolattal elfogadni azon fénysugárt, mely az örökkévalóságból rá lövel, mely megmutatja azokat, a melyek

nem láttatnak, és érezteti mintegy azokat, a melyek az emberi ismeret tárgyai nem lehetnek. A keresztény ember az észet nem szegezi a hit ellen, sőt használja annak fáklyáját hatása határáig, leteszi pedig a hol elhomályosul. Vezetve az észről megérti, hogy Jézus Krisztus, és az apostolok e földön megjelentek, és hogy isteni küldetéseknek világos bizonyítmányait adák. Ezen eseményeket, úgy mint a tapasztalás körébe tartozókat, az ész meghányja, és miután a józan bíráló szerint megesméri rajtok az Isten ujját, s a magasságbelinek munkálkodó erejét (bebizonyítva természetfeletti dolgok által), ekkor az emberi ész meghódol az isteni észnek, s ennek csalhatlan tekintélye miatt föltétlenül elfogadja a kinyilatkoztatott igazságokat.¹⁾

De már bezárom jelen elmélkedésünket. Úgy hiszem eléggé megértettétek, mely ingatag lábakon nyugszik az észvéd, s hova vezetnek törekvései. A hitetlen bölcsészek beszélnek ugyan Istenről, de az igaz Istent nem ismerik. Vakmerő gondolkodásuk szerint az Isten be nem folyhat az emberi észbe, magát nem nyilatkoztathatja, A tagadó bölcsészek nem veszik észre, hogy az ember nem csak vallásos, hanem akármiféle más miveltségre sem juthatott volna máskép, mint az isteni ne-

1) Az észvéd szomorú következményeit legvilágosabban láthatni a protestantismusban. Luther megvetvén az egyház csalhatlan tekintélyét, ennek helyébe magánszellemet, s egyéni észet állított. Mint bíráló a szentírásból több könyvet kitörölt; mint értelmező úgy magyarázta a szöveget, a mint neki tetszett; mint dogmaticus oly hitágazatokat gondolt ki, melyek eleinte a protestáns tanokat képeztek. Luther a vallásban korlátlan szabadságot adott, s ezen elvből, mint a trójai lóból, azonnal több vállásújító jött elő, Zvinglius Sveiczban, Kálvin Frankhonban, Karolostad Némethonban, Münster Westfaliában stb. Ezek tetszések szerint megjavították a mit Luther javítlanul hagyott, vagyis felforgatták amit Luther még érintetlenül megtartott. De ezek is nem sokára új javítókat nyertek a quakerekben, cseh testvérekben, pietistákban, herrnhuterekben, schwedenburgiakban, arminianusok- és socinianusokban, a kiket is-

velés és oktatás által. Az emberi ész hasonló a gyertyához, mely előbb nem gyűl meg, míg csak más égő gyertyához nem érintetik: – isteni közbenjárás nélkül az emberek legszebb tehetségei becs nélkül maradandottak. Egyébiránt a véghetetlen jóságú Isten a saját képére s hasonlatosságára teremtett embert maga nevelte, maga oktatta, törvényeket adott neki. Még a bűn után sem vont meg tőle atyai oktatását, gondoskodását. Láttuk mennyi gonddal ápolta Isten az ő igazságát, míg végre eljőve maga az úr Jézus, a ki az ős atyáknak adott, kinyilatkoztatásokat befejezte. Az isteni mester mennyei tanítását csodákkal s jövendölésekkel erősítette még. Mily nagy háladatlanságot követnek el tehát az észvédők, kik Jézusnak természeteladó vallását véges eszköz ítélő széke elébe idézik, vagy saját felfogásuk szerint értelmezik s akarják tökélyesbíteni. Távol legyen tőlünk Atyámfiai ezen vakmerőség! Mint Krisztusnak igazi tanítványai és hívei alázatos szívvel ismerjük el gyengeségünket, s hálatelt kebellet fogadjuk a világosságot, mely megvilágosít minden e világra jövő embert, sőt értelmünk és szívünket egész hódolattal vessük

mét helyökről letaszítottak az úgynevezett világrosság barátok észvédők, és naturalisták. – Sok mindenfélét lehetne mind ezekről egyenkint mondani! Jelenkorunkban a rationalisticus bölcsélet elnyelte a hittant. Soha sem volt szembetünőbb a protestantismus negatív jelleme, mint épen e korban. Mindenütt szomorú de igazságos szöszatok hallatszanak ellene, mert nyomai mindenütt kárhozatosak s üdvveszélyeztetők. Olvasván Strausz, Feuerbach és Brúnó protestáns hittanárok munkáit, bennök a kereszténységet egészen, s alapjaiban feldúlva találjuk. Mind a hárman a protestantismus utolsó menhelyének a pantheismust mutatták és jelelték ki. Az ember haja szála feláll, mire nem képes az eltévedt emberi ész vetemedni. Mirigyos és epével telt mondataik nem csak a kereszténység, hanem minden vallás megsemmisítésére czéloznak. Fölkeltek ugyan ellenök némely jobb lelkű protestánsok, de mi haszna? ők a korlátlan szabadságra, mint a protestantismus lényegére hivatkoznak, és melyik protestáns veheti nekik rősz néven, ha a szabadságot használva ennyire jutottak.

alája a hitnek, mely nélkül lehetetlen kedvesnek lenni Istennél. Gyakran halljuk felvilágosodott jelen korunkban, hogy az ó világ az új világgal harcol. Igaz, az ó világ küzd az új ellen. De melyik az az új világ, ha nem az, melyet a kereszténység képezett? s melyik a régi világ, ha nem az, mely keresztény hit nélkül sínlődött? Valamint a keresztény ember a szentírás szavai szerint új ember: úgy a kereszténység új emberiség. A ki a kereszténységet megtámadja, az a régi pogány sötétséget idézi vissza; a ki a kereszténységet védelmezi, az a jövőnek boldogságát alapítja meg. Tudom, sokan egy új kinyilatkoztatást várnak, mely tökéletesb lenne, mint a Krisztusé; egy új emberiséget, mely tökéletesbb lenne, mint a Krisztustól képzett emberiség; egy új anyaszentegyházat, mely tökéletesebb lenne, mint a Krisztustól alapított anyaszentegyház. De hol van új Krisztus? hol van az új emberiség? hol van az új egyház? s mit veszünk észre körülnézván magunkat? látjuk a régi szenvedélyeket, a régi pogány sötétséget emelkedni. Legyünk igazságosak! húzzuk le a korszellem szemeiről az állapelt, és mondjuk ki egész őszinteséggel, hogy az észvédő (rationalisticus) felvilágosodás, a kereszténység romjai felett a régi pogányság rémletes alkotmányát akarja fölemelni. Oh Atyámfiai! ne hagyjuk magunktól az üdvezítő hitét elragadtatni, sőt annál nagyobb erélylyel aljunk szent meggyőződésünk mellett, mennél álnokabb az ellenség, mely e legnagyobb kincstől meg akar fosztani; álljunk társulatokba, s vállvetve harcoljunk a tudomány, bölcsészet, műipar, művészet és szabadság harczát. Rántsuk le a korszellemről az álarcot, és mondjuk meg neki, hogy ez nem haladás, hanem viztasztítás a pogányság sötétségébe. Mondjuk meg nyilván, hogy a keresztény hit a népek nagyságát, intézvényeik szabad fejlődését nem gátolja, sőt hatalmasan előmozdítja; valljuk meg nyilván meggyőződésünket, és tanítsuk eltévedt atyánkfiait boldogságun-

kat, hitünket ismerni, ha elég szerencsétlenek voltak azt elveszteni. Legalább az utóvilág fogja majd mondani: a hitetlen bölcsészek Jézus tanítását félreismerték, a hitet meggyalázták; de ekkor a nemes szívek felfohászkodtak a mennyei világosság atyjához, és egész erélylyel síkra szállának a megcsúfolt kereszténység védelmére. Ők a katolika hit s meggyőződés zászlaját magasra emelték, melynek szemléleténél sokan magokba tértek s elismerték, hogy csak ezen az úton lehet eljutni a boldogságra, melyet Isten a világ kezdete előtt készítette az ő választottinak, Amen.

NEGYEDIK BESZÉD

a

„PANTHEISMUS”ról

(mindistenség).

Ez az örök élet, hogy megismerjenek téged egyedül igaz Istent.

Ján. XVII, 3.

Böjt IV. Vasárnap.

Evangelium sz. János VI. 1 – 15.

Krisztusban szeretett Atyámfiai! a mai szent evangéliom azon eseményt adja tudunkra, midőn Jézus Krisztus, a világ megváltója öt árpa kenyérrel és két halal ötezer embert – ide nem számítva a nőket és gyermekeket – kielégített. Ha ama csekély eleséget és a nagy sokaságot Jézus körül elgondoljuk, mi is felkiálthatunk Andrással: „Micsoda ez ennyi népnek?” De ha ismét megfontoljuk, hogy Jézus oly csekély eleséggel annyi népsokaságot kielégített, sőt mi több, hogy még tizenkét kosarat töltenek meg az öt árpa kenyér hulladékból, ismét a csodán álmélkodó néppel föl kell kiáltanunk: „Bizonyára ez ama próféta, ki e világra jövődő váratik, ¹⁾ a kire Mózsés utal bennünket. ²⁾ Atyámfiai! a mit ez alkalommal isteni megváltónk tett, azt az Isten minden esztendőben teszi. Jézus Krisztus az öt kenyeret kezében megsokasította: Isten a magszemet megsokasítja a mezőn, s naponkint nem csak ezer és ezer embereket táplál, hanem megszámlálhatlan mindenféle állatok sokaságát is. Nincs madár a légtérben, nincs hal a vízben, nincs féreg a földben, nincs állat a sűrűségben, erdőben, mely az ő eleségét meg nem találná. Mindeneknek szemei Istenben bíznak, és ő ad nekik ele-

¹⁾ Ján. VI, 14,

²⁾ Mózs. 5ik k. XVIII, 15.

delt alkalmas időben; megnyitja kezeit és betölt minden állatot áldásával. És mi volna az ember fiából, a föld gyermekéből, ha a mindenható a mindennapi kenyeret, a szükséges táplát megtagadná tőle? A teste elsorvadna, el kellene vesznie, s éhen meghalnia. De nem csak testből áll az ember, ezen kívül van neki lelke, van szelleme. Valamint tehát a test fentartására okvetlenül szükséges az anyagi táp, úgy szinte lelki eledel nélkül romlásba dül a lélek. A véghetetlen jóságú Isten, a ki oly bőkezűleg gondoskodott testünk eledeléről, lelkünkről sem feledkezett meg. Az Isten fia, az atyának örök bölcsesége, lelkünk számára az ő szent testét és véré, szellemünk számára az ő igazságát adta eledelül. Jézus maga azon mennyből alászállott kenyér! És valamint a földi kenyér a testnek erejét növeli és megtartja, úgy ő is a Szentlélek által lelkünket is megőrzi a végenyészettől. Boldog ember, a ki ezen mennyei kenyérben részesül. Jézus lakik ő benne, és ő Krisztusban. Az atya is szereti őt, s mindent a mit Jézus nevében kér, megad neki. Az ő lelke szükségét nem szenved, és nem fog éhezni örökké. Vajmi boldogtalan tehát az, a ki ezen mennyei tápban nem vesz részt, kinek lelkét és szellemét az égből alászállott kenyér nem élteti. A ki Krisztusban nem osztozik, az halálban marad, lelki és szellemi halálban. Ennek élő példáját a p a n t h e i s t á k n á l találjuk. Az ember el borzad mily sötét a tartomány, melyben ezen bölcsészek Isten, világ, önmagok s embertársaik feletti szempontból tartózkodnak. Hiába! Krisztus nélkül nincs a léleknek élete, s a szellem távol az igazságtól, örök halálban sorvadoz; ellenben a ki Jézust, az igazság napját követi, nem lesz többé önmagának megmagyarázhatatlan tünemény, vagy rejtély; ismeri a világ alkotóját, a legfőbb lényt, tudja honnét ered, ismeri lelkünkben az istenség képe meghomályosodásánk kútfejét, Isten, ön-

maga s embertársai iránti kötelességeit, a külvilághozoi viszonyait, stb.

Atyámfiai! ez alkalommal a pantheismus elveit, fonákságait, s kárhozó következményeit szándékom veletek megismertetni. Jézus, a valódi bölcsesség kútfeje kísérje elmélkedésünket, hogy kikerülvén a kevélység szülte ábrándozásokat megismerhessünk: Téged egyedül igaz Istent!

A pantheismus (magyarul mindistenség) a való világot, azaz Istentől különféle véges lényeknek valóságát tagadja. E rendszer elve: „Isten minden, csak a végtelen bír valósággal; a véges létező puszta látszat, tünemény, a végtelennek jelenés módja. E szerint az Isten nincs látható világon kívül és világ nélkül. Ő a természet szelleme, és a természettel öröktől fogva szükségképen össze van kötve. A látható világot s annak részeit emberek, állatok, növények, ásványok stb. lakják. Ezek csak tüneményei, fejlődései a világszellemnek, melyek a meghatározott idomulva ismét a világ- s természetszellem keblébe térnek vissza, más fejlődéseknek helyet és anyagot adandók. A világszellem fejlődik, és a teremtmények különféleségében valósítja magát, és végre hosszú vándorlása után az emberben jő öntudatra”. Így zavarodik meg az emberi szellem, midőn az örök világosság forrását, mely a sötétben világít, elhagyja, s önmaga erejébe bizakodik. Az egész teremtés, az egész világ eltűnik szemei előtt, mi sem marad belőle egyéb puszta látszathál; az ember és az igazság, az ő lelke, teste, a természet, az egész mindenség minden lény neki Isten; minden Isten, minden egység; az egyikre nézve az „én,” a másokra nézve a „föltétlen” szolgál; ennek az anyag, amannak az emberi szellem felel toeg; minden egység, minden Isten. Ész, hit, erénytan, szabadság, szembetűnés, oszthatatlanság, valóság előtte semmi; nincs semmi egyéb, mint Isten; az Isten minden; Isten ama borzasztó zagyva, ama rémítő és mély töm-

keleg, a rettentő éj és álom, hol minden tévedések és szenvedélyek örjögve és féktelenül harcolnak. Ez a mindistenségnek veleje. Egyébiránt úgy hiszem, mielőtt a mindistenség elveit, bizonyságait és következményeit vizsgálónók, nagyfontosságú dolog annak történetébe bepillantani.

Míg a zsidó ősatyák az egy Istenről való fogalmat, és a világ teremtéséről szóló hagyományt legbecsesebb örökség gyanánt megőrizték: az alatt a népek a külső világ szeretetébe annyira elmerültek, hogy az eredetileg kinyilatkoztatott igazságokat és szent szabályokat, melyekhez az emberi nemzet boldogsága kötve van, elfelejték. A természetnek, mely az ő teremtőjének helyébe állítatott, bűnösen tömjént gyűjtanak. A teremtés fogalmának helyébe lépett a kifolyás elmélete. Ez idő óta a politheismus, minden romlottságnak e forrása, az emberek szívét s eszét elbódította, s méghezá keserű gyümölcsseit.

Kezdetben tehát nem voltak bálványok, s csak későbbben midőn a bűn, gonoszság és feslettség elválasztá az embert az ő teremtőjétől, hagyták el az igazság forrását, s vagy a tüzet, vagy a szelet, vagy a gyors levegőt, vagy a keringő csillagokat, vagy a hatalmas tengert, vagy az ég világított: a napot, holdat állíták e világot igazgató Istennek lenni, ¹⁾ s Isten helyett imádták, mivel a napban, holdban, tűzben természetfeletti erőt sejdítettek. Majd a hősök, világhódítók, hasznos mesterségek feltalálói háladatosságból isteni tiszteletet nyertek; majd ismét isteni tiszteltetésre vágyó uralkodók önképeiket gyakran messze tartományokba küldék, és azt kívánták, hogy azokat Isten gyanánt imádják alattvalóik, így támadt a bálványozás, mely nem sokára kevés kivétellel az egész világot elborította, s feslettség és romlottság örvényébe ragadta. A politheismusnak vér-

¹⁾ Bölcs XIII, 2.

rokon a pantheismus, melynek eredetét s tüzhe-lyét Indiában találjuk, itt akadunk egyszermind a kifolyástannak legelső nyomaira. *)

A pantheismus tanait könnyű módon e tételre szoríthatni: Létezik egy véges határozott lét valóság nélkül; és továbbá létezik egy általános véghetetlen lét, melyre nézve mit sem lehet tagadni vagy állítani, vagyis mely minden tagadást és igenlést kizár.

De ezen állítás, mint a pantheismus veleje, ellenmond az emberiség közszellemének. Tagadhatják a kába bölcselek a világ valóságát, az ember személyességét; mondhatják, hogy ezen dolgok csak pusztalátszat s tünemény, az ember fogja még is hinni mind az egyiknek mind a másiknak létét. Az emberiség hisz a világ valóságában; hiszi hogy az ő „én”je valóban létezik; ő hiszi, hogy más valóságok is vannak. Ezen legyőzhetlen hiten minden elmefuttatások hajótörést szenvednek. Az emberiség hiszi, hogy van véges és végetlen valóság, hogy van Isten, van világ; ő hiszi, hogy van egy fő ok, mely a maga nemében legértelmesebb, leg-

*) Indiai egély szerint; „minden lények Brahmából eredtek, abba ismét visszatérendők; V e d a és M a n a u könyvek szerint a világnak teremtése és felbomlása úgy tekintetik, mint Brahmának élete és halála. Az egész mindenség újólág helyre fog állítani, ha Brahma még egyszer a világra születik.” Ki fog még kételkedni, hogy Vedának bölcsészetében a mindistenség tanának szoros rendszere, mely valaha létezett, foglaltatik.

India után Egyiptom azon környék, melyben a kifolyás rendszere egész következetességgel kifejlődött. N e r o d o t, S i c i l i a i D i o d o r Plutarch, Jamblicus és Porfirius írásaiból kitetszik, miből állott az egyiptomi hittan rendszere. „Mindenek előtt létezik Isten név nélkül; ő az eredeti sötétség, megfoghatatlan lény, minden létnek s világozágnak forrása. Az eredeti isteni erők O s i r i s és Isis személyében képviseltek; Osiris világító s cselekvő elv a természetben, Isis sötét, szenvedő anyagi elv,”

„Minden a mi létezik és lehel Osiris és Isis egyesülése által lön, t. i. a szellem és az anyag öszszeköttetése által, A gonoszknak elve T y p h o n, kinek eredete igen homályos. Egyébiránt az egyiptomi

bölcsebb, legigazságosabb, legjobb, és önálló személyességgel bír. Ezen tántoríthatlan hit minden erkölcsiségnek és reménynek alapja. Az emberiség sohasem fog beleegyezni, hogy Isten helyébe amaz elvont, s nehezen érthető fogalmak állítassanak: soha sem fog ráállani, hogy ezen homályos eszméknek isteni tiszteletet mutasson. Az emberiségnek ezen hitét a pantheisták nem képesek tagadni, sem azt feldúlni, annál kevésbé megfejteni.

Tarthatnak tudós beszédeket a véges és végetlen felett; fölemésztethetik az egyiket a másik által, kétségbe vonhatják most a végetlennek, majd a végesnek létezését; az emberiség azért nem fog az ő hitétől eltántorodni, nem akad meg menésében, s hinni fogja mind az elsőnek mind a másodiknak létét.

A t y á m f i a i ! minden bölcsészeti vizsgálatnak, hogy ki ne csapongjon, a közszellemből kell kiindulnia, és a közszellemnél megállapodnia. A közszellemnek homlokgyenest ellenszegül a pantheismus, s azért kicsapongás, melyet menteni nem lehet. Mit akar Spinoza személyte-

jelképtan szerint Typhon minden rász és kicsapongó erővel bír; és Nephtissel, azaz a tökéletesség- és szépséggel egyesült. Innét származik a rosznak és jónak vegyítéke, mely a világ lényegét képezi.”

Perzsiában dualismusra (kettedvédre) akadunk. Itt a világ teremtése úgy állítatik, mint a jó és rász, a világosság és sötétség, a tisztaság és tisztátalanság, Ormuzd és Ármány közti iszonyatos harcnak eredménye. Ezen kettedvéd különbözik egy másiktól, mely két teremtetlen, szükséges és örök elvet vitat. Az egység a világ végén fog elő jönni, midőn a jó a rosztat meggyőzendi. Egyébiránt kétséges dolog, valljon Á r m á n y természeténél fogva, vagy szabadságávali visszaélés által lőn gonosszá.

A chinaiak hittani rendszere ment azon ábrándos meséktől melyek az indusok és egyiptomiaknál találtak. A chinaiak világteremtése észszerű alapokra van fektetve, és az igaz hagyományyal nagyobb összhangzásban áll, A görögök polgárisodása keletről veszi eredetét, s azért a kelleti hittannak alapját a keleti hittanrendszerekben kell keresnünk. Linus és Orpheus töredékei szerint valamint az istenek, úgy ez a nagy mindenség a zagyva öléből keletkezett. S t o b e u r Linus

len állománya, Schelling általános léte, Hegel tiszta eszméje? Foszszátok meg őket minden tulajdonoktól, minden alakulástól, minden meghatározástól; válaszsztatok el tőlök minden kiterjedést, gondolkodást, eszméletet és valót; különözzétek el őket a világtól; mi marad még hátra? Tiszta eszme, érzéktüli elvonás minden élet és erő nélkül. Azt vélitek, hogy valóságot fogtatok: és pusztá árnyékot kergettek; azt vélitek, hogy mélyen gondolkodtok: és gondolkozástok nem egyéb hü álomnál. Kapcsoljátok össze az álományt a világgal, a létet a lényeggel, az egységet a sokasággal, a végtelent a véggel: és bent leszte a csalódás és látszat országában. Hasonló gondolkozás mellett az Isten eltűnik, oda van személyességünk, és a világ pusztá szóvá változik: az általánosság ösvénye mindent elnyel és megemészti.

Továbbá ismereteink származását elfogulatlanul vizsgálván, értésünkre jó, hogy a mi „énmünkben a végtelen eszméje a véges eszméjével egy időben támad s keletkezik, és ezen két eszme egymástól elválaszthatlan. Ha tehát a véges eszméjének nin-

tanát ekképen adja elő: Egyetlen egy cselekvény intéz minden dolgokat; minden dolgok a mindenségből eredtek, és a mindenség minden dolgokban áll; minden dolgok egy, és mindenik rész mindenség, mert egyetlen egy mindenségből eredtek minden dolgok, és az évek végén minden dolgok egygyé lesznek, A p u l e j u s szerint: „Jupiter minden dolgoknak elve, módja, lényege és célja. – Csak egyetlen egy állomány létezik a világon, mely minden dolgoknak eleme.” – Görög országban annyi nagy elméjű bölcsészek közt egy sem találtatott a ki tisztán felfogta volna az Istenség eszméjét. Pithagorásnál, úgy mint egyéb görög iskolák tanaiban, pantheismusra akadunk. Pláto legközelebb járt az igazsághoz; de ő sem bírt kilépni azon körből, mely az eltévedt emberi észet korlátozá. Egyébiránt nem tartozik ide a görög bölcsék különféle rendszereit részletesen felhozni, úgy is tudjuk, mily gyenge az emberi ész, ha isteni hagyományok által nem támogatottak. A g n o s t i k u s o k n á l szinte a kifolyás rendszerére akadunk, mely Perzsia, Syria, és Egyiptomból hozzájuk átszivárgott, A gnosticusok több pártokra szakadtak. Tanítmányukat „gnosis”nak ismeretvagy bölcséletnek nevezik. Ezek között némelyek állították: „Van

csen valósága, úgy a végtelen eszméjének sem felelend meg. Mind a kettő „én”ünkben jelenik meg. Ha pedig „én”ünk nem bír valósággal, hogyan fogják azt bírni azon eszmék, melyek „én”ünket előállítják? hogy bírhatnak ezek több valósággal, mint az „én” maga. De föltéve, hogy csak a végtelen bír valósággal, mit nyertek ezzel a pantheisták? még mindig hátra marad nekik megfejtteni a tüneményeket, az „én” s világ valóságábani hitünket, a szemeink előtt fekvő végesnek létezését. Kicsoda kényszerítheti a végtelent, hogy az ő változatlan nyugalma- s feneketlen mélységéből kilépjön, s a dolgok sokaságát létesítse? Mi kényszerítheti a végtelent önmaga korlátozására hogy végest állítson elő? Minek oszlik, miért hasad az isteni egység végtelen különféleségre? A pantheismus elveiben sohasem találjuk meg e kifejtésnek, vagyis az úgynevezett véges világ ezen megjelenséinek alapját. Egyébiránt ez nem egyetlen titok a pantheismus jelképtanában.

Vizsgálván a világot, a világ megjelenik előttünk, mintegy jól elrendelt s a maga nemében tö-

egy egyetlen örökös és teremtetlen elv, ebből ered a szellemi és anyagi állomány; „mások ismét két teremtetlen állományról, és mérhetetlen világosságról álmodoztak, a hol Isten lagnék; nem különben a jó és rossz szellemekről, kik egymással folytonosan küzdenek, egy alsóbb isteni szellemről, s egy másikról, ki e világot teremtette, ki ezt megváltotta, stb.

Azután következnek az új platonisták, kik a keresztény hit tanait a pogány bölcsek tanításaival törekedtek összeegyesíteni, s különféle tévedésekbe estek, A IX. században Erigena Scot az új-platonisták tanait feltámasztotta. A természet osztásáról szóló könyvében védi a mindistenség alapját, u. m. az állomány egységét, azonosságát. A XII. században Amauri, Charter és Dinárt Dávid élesztették föl a pantheismust. A XV és XVI században ismét új alakban jelent meg a régi mindistenség. E korszakban Bruno Jordán híres pantheista tüntette ki magát, Bruno szerint van egy lény, mely minden létező dolgokat magában foglal, mely a mindenségben nyilatkozik. Bruno után Spinoza fejtette ki legvilágosabban a mindistenség rendszerét. Spinoza szerint az Isten föltétlen s véghe-

kéletes mű; ebben mi sok adatot találunk a különféleségre, és az észre. – E szembeötlő tény azonnal elvezet minket egy bizonyos terv eszméjére, egy önmagával teljes öszhangzásban lévő értelmesség eszméjére. Innét következteti a józan ész, hogy létezik egy végtelen, értelmes, hatalmas értelmesség. De a pantheisták elvetik a világnak személyes okát, s mindenütt csak egy vak szükségnek hatását, munkálkodását szemlélik. Szerintök az Isten egyedül az emberi észben ismeri meg magát, fejlődik s teremti magát az emberi ész haladása szerint. Az emberi ész ismer egy tervet, mely soha nem tervezetett, egy szándékot, mely soha elő nem vétetett; azonban terv és szándék értelmiséget föltételeznek. A világ oka semmi viszonyban nem áll az ő hatásaival; a hatásnak semmi viszonya nincs az ő okához, és a világ úgy jelenik meg előttünk, mint ok okozat nélkül, vagy mint okozat ok nélkül.

Az emberi szellem azon elvek szerint, melyek ellen kikelünk, nem kevésbé megfeyjthetetlen, mint a világ. Ugyanis vannak elménkben bizonyos

tétlen lény, a végtelen tulajdonságok állománya, melyeknek mindegyike az állomány örök és végtelen lényegét fejezi ki. Ezen lényeg az ő egysége s örökkévalóságában a lét által fejlődik. Az örökkévalóság alatt, úgymond Spinoza, értem a létet magát; ez a lét mint örök lét egy s mindenkor önmagához egyenlő, mert a dolgok természetében két állomány nem lehet. A világon tehát csak egyetlen egy állomány van, mely szellem és anyag, gondolkodás és kiterjedés egyszersmind.” – Ez Spinoza rendszerének veleje.

Újabb időkben a pantheismus nagy pártolókra talált Fichte, Schelling és Hegel német bölcsekben. Ezen bölcsek újólag az állomány egységét és azonosságát elevenítették föl. Fichte bizonyos egyedi mindistenséget alapított. Ő az „én”től nem csak az ismeret alakját, hanem tartalmát is származtatta, Nála az „én” minden, egyedül az „én” bír léttel. Neki az Isten csak erkölcsi világrend, s az emberiség minden haladásainak végcélja. Ez ámbár tudós tanár, a ki egyszer felolvasásainak kezdetén a tanítványoknak ki jelentette, hogy ő Istent fog teremteni. Schelling visszavezet minket Eleatok s az új platonistákhoz. Valamint ezek, úgy ő is megengedi a lét és ismeret

eszmék, melyekben a függetlenség, szükség, változatlanóság, tárgyilagos értékiség jellemét nem szabad félre ismernünk. Ezen eszmék közt a végtelen tökély eszméje legcsodálatosabb s legfőnségesebb. Minden bölcsészeknek feladata: ezen eszméket megfejteni, s azon tárgyat, mely nekik megfelel, megmutatni; mert ha ezen eszméket a nekik megfelelő tárgytól megfosztjuk, akkor az emberi ész elkerülhetlen tévedésben, hibában forogna, s az igazság csak kétkedéségekben állana.

A mindistenség feldúlja a végtelent, midőn azt létezni állítja. Nézzétek meg a végtelent önmagában és önmagáért, s lesz egy fogalmatok minden becs nélkül; engedjétek őt a világba lépni, s azonnal megszűnik végtelensége, a végtelen végesre változik, s a csalódás országa elkezdődik. A végtelen tökélynek nincs semmi léte, nekünk nincs módunk azt megismerni, eszméink csalóka képzetek, és így minden igazság eltűnik, elhagy bennünket. Még több – az állítások: „a véges végtelen egyszersmind, más szempont alatt a végtelen végessé lesz, a véges és végtelen azonos;” – ezen

állítások, mondom, melyek az egész pantheismust magok-azonosságát, és kétféle világot különböztet meg, a valódi és látszólagos vagy csalékony világot. Schelling az anyagi világot a szellemivel olvasztja egybe, s az egyetemet a chaost isteníti. Szerinte az erkölcs egy isteni érzemény, mely fölüllemeli az embert az egyetemi- ben; a régióval ugyanaz, vele és általa öszeolvadva. Schelling szerint: „az Isten tárgyilag nem különbözik az észről. Isten az egység és mindenség. A mindenség és Isten egy s ugyanazon lény, A mit a gondolkodó lény különbözőnek lát, p. o. sokféleséget és korlátolást, annak nincs semmi lényeges léte, hanem csak látszólagos. A véges lét csalódás! Schelling után következik Hegel. Hegel e három szó közül: „van, van, van,” okoskodik mint sarkpontok körül; ez által fejtegeti a szent háromság titkát, s e háromságot egységbe ismét egy „van” szóval szorítja. Hegelnek gondolattani kifolyásai, melyeket ő valóságos lényekre átváltoztat, szembetűnő viszonyban állanak a gnostikusok kifolyásaival, az általános a dolgok lényege. Az általánosnak élete soha nem tökéletes, sem bevégzett; azért nem létezik az Isten a szónak igazi értelmében, hanem naponként teremti magát. „Az Isten naponkint fejlődik s leendő félben van; ezen kifejezés legjobban értelmezi Hegel iskolájának ta-

ban foglalják, nem esnek-e kézzel fogható ellenmondásba, egy szembetűnő képtelenségbe? Mi a végtelen? föltéve, hogy ez se nem szaporítható, se nem kisebbíthető; mi a véges? föltéve, hogy szaporítása s kisebbítése folyvást lehetséges 5 lehetne-e ennél fogva a mi se nem sokasítható, se nem kisebbíthető azonos azzal, a mit szüntelen szaporíthatni vagy kisebbíthetni? lehet-e a határtalan azonos azzal, a minnek határai vannak? Lehet-e ennél nagyobb képtelenséget gondolni? Nem annyit tesz-e ez, mint önmagának ellenmondani, a józan emberi szellemet felforgatni? s azért úgy hiszem, eléggé világos, hogy a pantheismus kézzel fogható ellenmondásban van az egészszel, a gondolattal, az ember személységével, a világ valóságával, s az általános lét fogalmával. Most pedig ezen ábrándos tanoknak következményeit fogjuk vizsgálni.

Hamis elvből szükségképen veszélyes és ártalmas következmények származnak. A pantheismus már többször feltűnt, de mindig ugyanazon eredménnyel. Napjainkban szintűgy mint egyébkor megmutatta, hogy ő ellenése az észnek, a józan emberi értelemnek, az erkölcs-

nait. A német pantheisták műveiből merítették a francziák, se gonosz tanokat még jobban kifejtették.

Ha a pantheismusnak elősorolt különféle rendszereit figyelemmel kísérjük, azt veszszük észre, hogy minden rendszer külön nyelven és alakban egy elvből indult ki, s tökéletesen hasonló tanokat foglal magában. Mindenütt mindistenséget alkotó elv: az állomány egysége és azonossága. Csak egy állomány létezik, melynek az ember és az egész világ csak tulajdonítmányai. Ebben alapszik minden pantheismusnak lényege.

Spinoza e végtelen állományt szükséges tulajdonokkal ruházta fel, u. m. kiterjedéssel és gondolattal Schellingh és Hegei tovább mentek; ők megfösztották a végtelen állományt minden tulajdonítmányai- és sajátágától, csak pusztá alany nélküli létet hagynak meg neki. A tudós bölcselek állítása szerint ezen állomány, ezen általános lét az ő természetes kifejtésénél fogva teremti azon véghetlen sok tüneményeket, melyekből e nagy mindenség áll; azt mondják ők, hogy ezen általános lét minden tüneménynek alapul szolgál, és mindenkor önmaga-

nek, a családnak, és az emberi társaságnak. A történetírás már sokszor szemünk elé állítja a pantheisticus eszméknek káros következményeit; azonban alkalmazásban és az életben ritkán vannak ki az emberek az elfogadott elvekből mindent, a mi bennök van; a való világában határookra akadnak, melyek őket visszatartják, és ha azokat olykor elég esztelenül áthágnák, mégis hiányzik nekik az erő! Azért nem elég csupán a történetben a pantheismus következményeit szemügyre venni, hanem a gondolatban segédelmével a tanok bensejébe hatni, s minden következményeit napfényre hozni szükséges.

A pantheismus „felforgatja a józan emberi értelmet, a közérzést, istentagadásra vezet, minden religiót lehetetlenig a szerencsétlent megfosztja minden vigasztalástól, felforgatja a jó erkölcsök elveit, s iszonyú vészt hoz a köztársasági s családi életbe.”

A dolgok általános azonosságának következményei felforgatják a józan emberi értelmet. Ha minden egy, akkor önmagától következik, hogy a dolgok közt semmi valóságos különbség nincsen. így az alany és az állítmány, az ok és okozat, a cselekvőség és nyugalom, szellem és anyag egy s

hoz hasonló marad. Ha pedig kérdeztetnek; mit értenek e lét alatt? akkor e letét Istennek nevezik. Azonban, noha ők e letét Istennek nevezik, mégis tagadják e lét személyességét, értelmességét, szabad akaratát és tulajdon életét. Tagadván az Isten személyességét, tagadják egyszersmind az érzék fölötti világ valóságát is. E világ, mint szükséges kifejtkezése a végtelen állománynak, az általános létnek, semmi valósággal nem bír! a véges dolgok sokasága csak pusztá látszat, tü-nemény, s nem egyéb mint a végtelen állománynak jelenésmódja.

Ezen szükséges gondolatani következtésektől a mérsékelt pantheisták sem menekülhetnek meg. Ezeknek is okvetlenül kell tagadniok az Isten tulajdon életét, személyességét, és védniök annak e világgal való öszeegyedését. Ennek következtében a világban csak egyetlen egy állomány létezik, és ezen egyetlen egy állomány véghetetlen az ő lényegében, s csak szellemünk csalódása által jelenhetik meg véges lény gyanánt. A véges létező tehát a mérsékelt pantheisták szerint sem bír valósággal.

ugyan-az. Én p. o. ismerem embereket, köztem és köztök különbséget teszek mely elég szembetűnő! Azonban ez mind tévelygés és csalódás! Mi igazán és valóban csak egy lényeg vagyunk, a család és az összes emberi társaság viszonyai nem egyebek külső látszatonál. Azt hiszik az emberek, hogy ők valami igazat és valót állítanak, mondván: a tévely nem igazság, a jó nem rossz, az erkölcs és a bűn örökké különböznek egymástól; de ők mind tévednek, a közönséges azonosság szempontjából minden különbségek elenyésznek. És mégis A t y á m f i a i ! az emberi értelem csak efféle különbségek által állhat fenn. Ismerni tesz megkülönböztetni; viszonyokat felállítani nem egyéb, mint a különbségeket meghatározni; valami tárgyat megnevezni nem egyéb, mint azon tárgyat minden más tárgyaktól elválasztani, és mintegy kijelelni; eszmével bírni tesz különös létet az elmében magának előállítani. Mi emberek csak ilyen föltételek mellett gondolkodhatunk, beszélhetünk és cselekedhetünk. Ezek nélkül az értelmiség, a társaság és az élet megfoghatatlanok. A dolgok külön féleségének észrevételét elnyomni nem lehet. Nemde A t y á m f i a i ! sohasem fogjuk magunkkal elhítni, hogy a fa márvány, hogy a növény állat, hogy a kör négy-szög, hogy valaminek egy része egész. Mondhatják a kába bölcselők, hogy az emberi tudomány azonosságon alapszik; hogy mi igazán csak ezt ismerjük, és ebben mindent felfogunk; ők mégis hitünket nem képesek felforgatni a nélkül, hogy magát az emberi értelmességet is meg ne semmisítsék.

A pantheismus megsemmisíti az emberi közérzést. A pantheisták állítása szerint az ember isteni lényegű, mivel minden a mi létezik egy s ugyanazon; a véges csak néhány tökélyi fokkal különbözik a végtelentől; az ember noha szabadon és önkénynt cselekszik, mégis egy kikerülhetlen szükségnek van alája vetve; az Isten minden jó és rossz cselekvényeknek szerzője;

nincs erkölcsi rossz stb. Ki nem látja át, hogy ezen ábrándok az emberi közérzést elnyomni törekszenek, s hogy magoknak az igazságot biztosítsák, a közérzést tévelyegni állítják? Egyébiránt a józan ember tudja hányadán vagyunk; ő tudja, hogy azon tanítás, mely az ő fennállása érdekében az emberi közérzés igazságát tagadni kénytelen, igaz tanítás nem lehet.

A pantheismus egyenes irányban istentagadásra vezet. Ugyanis e tudós bölcsek az Istent név szerint megengedik ugyan, de valósággal megsemmisítik. Hogy hogy? Az Isten, kiről azt mondják, hogy létezik és mint egyetlen állomány létezik, most az emberrel vagy az emberiséggel, majd saját gondolkodó „én” jökökkel egy s ugyanazon lénynek vallják; majd a világ állományával, majd a mindenséggel, majd a természettel összezavarják; ismét azt állítják, hogy az Isten nem egyéb, mint valami nagyon községes képezet, egy elvont eszme. Soha nem veszik őt tökéletes és személyes lénynek; oly lénynek, a ki az ő állománya s lényege által minden más lénytől különbözik. Már pedig akár pusztán elvonásnak vegyük az Istent, akár pedig az emberrel és a világgal egy s ugyanazon lényegű s állományúnak állítsák, nyilván kitetszik, hogy az Istent csak név szerint vallják, valósággal megsemmisítik, s mi sem marad egyéb belőle, mint egy ugyan önkényt működő, de a vakesett s vas szükség törvényeihez kötött természet, mely azután Isten vagy akármiféle más néven neveztessek is. Innét következik, hogy minden pantheisticus alakban legfeketébb, noha személyesített istentagadás lappang. Ezen oknál fogva a pantheistákat többnyire istentagadóknak tekintették, p.o. Spinozát, Jordán Brúnót, Fichtét és másokat; mert ha közelebbről nézzük a dolgot, ők ama szörnyet, melyet agyukban teremtettek, Istennek nevezik, valamit a zsidók Krisztust királynak neveztek, midőn kirá-

lyi tekintélyét elismerni vonakodtak; királynak csu-
folák, midőn kezébe királyi pálcza helyett nádat,
és fejére arany korona helyett töviskoronát tevének.
Fájdalom rá illik a pantheisták istenére Virgilius-
nak ezen verse: „Monstrum horrendum informe
ingens, cui lumen ademptum.” A pantheisták istene bizo-
nyára rosszabb s alávalóbb minden istenségnél, melye-
ket valaha a bálványimádók kigondoltak; tiszta semmi-
üres fogalom, melynek semmi valóság, semmi tárgy
meg nem felel. Ki nem hallott valamit azon eszelős dal-
ról, melyet a bujdosó német mesterlegények 1849-ben
énekelték. A dal ezen szavakkal kezdődik.

Weg mit dem Gotte, dem blinden dem tauben
Zu dem wir vergeblich gebetet im Glauben,
Auf den wir vergeblich gehofft, geharrt.
Er hat uns betrogen, er hat uns genarrt, *)

És lehet-e kárhoztatni e suhanczokat, hogy ők csak
rosz költészetben adák azt, a mita bölcsészet bámulandó
mestereitől, a német tudomány fölKent hőseitől hallottak
és eltanultak. Ha Isten nem egyéb, mint minden dolgok
lénye, mely mint fő erő s ősanyag a nagy mindenségben
elszórattott, szétment, s végtére hosszú fokozatos fejlő-
dés után az emberi nembn szellemi életre és öntudatra
ébredett, ki fogja őt még félni, benne bízni s őt segít-
ségül híni? Vagy fölállhat-e az istenségről való ily esz-
me mellett valami vallás? Nem!! A vallás embernek Is-
tenhezi viszonyát tárgyazza, de minden viszony két dol-
got föltételez, melyek egymásra vonatkoznak mivel pe-
dig a mindistenség az Istent a világgal s az emberrel
egy s ugyanazon lénynek vallja, az által minden viszonyt

*) „El az Istennel, a vakkal, a sükettel, kihez mi hiába imádkoztunk a
hitben, kibn hiába bízunk, ő megcsalt minket, ő bolonddá tartott
minket,” így tisztelik ez eltévedt földfiak az ő Istenöket.

lehetlenít. Micsoda tisztelet- és szeretettel viseltessünk azon Isten iránt, a ki magát nem ismeri, a ki csak az emberi öntudatban veszi magát észre, és csak az emberi ész haladásának köszöni létét? Hogy szeressük, hogy féljük azon Istent, a ki nálunknál csak erővel, de nem tekintélyvel feljebb való? a ki minket nem jószágból, nem szabad akaratból teremtett, hanem kinek lényegéből önként és szükségképen folytunk ki, eredtünk? a ki mit sem tehet arról, a mit teremt vagy cselekszik, a ki más-kép nem is cselekedhetik? hogy viseltessünk hálával egy oly istenség iránt, a ki semmi kegyességgel nem viseltetik irántunk, hanem velünk együtt egy vas szükségnek van alája vetve? Illy rendszer mellett esakugyan semmi igaz religio meg nem állhat. Utoljára is ön istenítés, ön bálványozásnál állapodik meg. Természetes, ha a dolgok véghetetlen rendjében az ember Isten, úgy az ember csak magát imádhatja, csak önmagától függhet. De mielőtt oh kába bölcselők emberből Istent csinálnátok, irtsátok ki az ő függésének s nyomorának legyőzhetlen érzetét; az értelmesség törvényei vezetik az észet, a természet törvényei éltetik és mozgatják a testeket, minden emlékezteti az embert az ő szükségeire s függésére. Oly időben születik-e, mikor ő akar; oly magasságra növekedhetik-e, minőre ő akar; oly szerencsére tehet-e mindig szert, minőre ő akar? különös egy Isten. És mégis mily könnyelműleg csatlakozik az ember ezen gondolathoz, melynek képtelensége szintúgy mint istentelensége oly nyilvános és félreismerhetetlen. – A pantheisták Istene semmi segítséget nem hozhat a szerencsétleneknek; és nem szerencsétlen-e minden ember? Nincs a nagy világban semmi állapot, semmi életnem, semmi életkor, mely ment volna minden szenvedéstől. Az emberi élet láncza a szenvedés- és viszontagságnak. Midőn először a nap fényét megpillantjuk, megragadjuk a láncz kezdetét s az élet

legszélsőbb végéig magunkal hurczoljuk. Most a világ nagy tengere felháborodik ellenünk, majd szép reményeinkben megcsalódunk, ellenünk támad az idő, a múltban bánat, a jelenben meg nem elégedés, a jövőben félelem szorongatják szívünket. Ki fog rajtunk segíteni? A mindenség süket, a csillagok nem látnak, a földnek egész állatvilágával együtt nincs érzése fájdalunk felfogására, emberek nem vigasztalnak; nincs egyéb hátra, mint kétségbe esni. Szellemünk ismerni akar, szívünk szeretni, de a földön mi sem elégítheti ki végtelen kívánságainkat. Mi törekszünk egy véghetetlen jó után, melynek előérzetét szívünkben bírni gondoljuk; mi törekszünk egy véghetetlen jó után; akarunk ismerni és ismertetni; akarunk szeretni és szerettetni; nekünk szükségünk van egy élő s véghetetlen valóra, melylyel örökké egyesülhetünk. Ebben állanak kívánságaink, szükségaink. A mindistenség ezt mind balgatag csalódásnak, ábrándozó játéknak tekinti. Élvezetek, úgymond, e földön, ha van módok, a síron túl mindennek vége! Mint a harmat csépjjei esőre változnak, és a tengerbe vitetvén elnyeletnek és elvesznek: úgy ti is valaha minden érzésből, minden személyességből ki fogtok vetkeződni, s a természet végtelen ölébe elmerülni. Így vigasztalja az istentelen tanítás az ő ábrándos követőit.

A pantheismus felforgatja a jó erkölcsök elveit. Atyámfiai! egy szabályival sem mutathatni meg biztosabban valamely tannak hamisságát, mintha bebizonyítjuk, hogy ama tan a jó erkölcsök elveit felforgatja és megsemmisíti. Ezt pedig vajmi könnyű a pantheismusról bebizonyítani. Hogy a pantheismus a jó erkölcsök elveit felforgatja, arról napjainkban ki sem kételkedik többé, a ki ezen istentelen rendszer műhelyébe csak némileg betekintett. Mégis szándékom a dolgot a gondolatlan segedelmével néhány adatokkal felvilágosí-

tani· t. i. miért ellenkezik ez a rendszer a jó erkölcsökkel?

a) Jó erkölcsök, vagy erkölcsileg jó cselekedetek nem lehetnek az azokat parancsoló erkölcsi törvény nélkül. De hogy igazán erkölcsi törvény lehessen, arra okvetlenül szükséges, hogy az, kinek az erkölcsi törvény adatik, más személy legyen, s egészen különbözzék azon személytől, a mely a törvényt adja. A pantheisták pedig azt állítván, hogy mindenek amik léteznek, lényegesen egymástól nem különböznek, hanem egy s ugyanaz minden: ez által kétszeresen semmisítik meg az erkölcsi törvénynek amaz első és szükséges föltételét, melynél fogva mind a lények valódi sokféleségét, mind pedig a lények igazi személyességét tagadják. A mindistenségi rendszer szerint tulajdonképen csak egy lény létezik, de ez sem bír azon sajátágokkal, melyeket a tudósok a személy fogalmára közönségesen megkívánnak; a lények pedig, miket mi egyéneknek nevezünk, nem egyebek, mint ezen egy lénynek különféle alakjai, módosításai, kisugárzásai, részei, tagjai. Már pedig akár személyesnek veszik ezen lényt, akár személytelennek, az emberek, kik annak csupán alakjai s tagjai gyanánt állítatnak, oly kevésbé szoríthatatnak erkölcsi törvény által, mint kezeink és lábaink, hogy testünknek szolgáljanak; nem is képesek sem szégyent, sem büntetést elfogadni, úgy mint melyek ettől sem lényegesen nem különböznek, se nem igazi személyek.

b) Hogy valóban erkölcsi törvény lehessen, szükséges, hogy az a ki törvényt hoz, jogánál vagy tekintélyénél fogva, f e l j e b b v a l ó legyen annál, kinek számára a törvényt hozatik. Ha a törvényhozó csak természeti erővel és hatalommal haladja felül azt, kinek törvényt szab, akkor erőszakkal hajthatja ugyan s kényszerítheti cselekvésre azokat, kiket fölülmúl, lényeket vagy tagokat, de erkölcsi kötelezettséggel, vagy igazi törvényt nyel nekik nem képes sem parancsolni, sem tiltani

Már pedig noha megengedik némely pantheisták, hogy az ember felett valami ész-elvonultság van; mind a mellett senki sem ismer közülök lényt, mely az ember tekintélyénél feljebb való volna. Ugyanis a pantheisták legfőbb ágazata ez: csak egy fő lény van, mely különféle és számtalan alakok-, módok-, dolgokban nyilatkozik; e lénynek legfőbb fejlődése az ember, kiből maga az istenség öntudatra jő. E szerint az ember tekintélye s hatalmánál mi sincs feljebb való, mikép ezt olykor magok a pantheisták büszkélkedve s őszintén mégis vallják. Már pedig a hol ilyenmő elvek alkotják a rendszert, ott az ember öntörvényű- (autonomos) s erkölcsi tekintetben függetlennek állítatik. A pantheisták nem tagadják ugyan, hogy külsőképen az embernél mi sem volna erősebb, de azzal, hogy az ember tekintélyénél semmi feljebb valót nem ismernek, feldúlnak minden erkölcsi törvényt, minden kötelességet, minden erkölcsi kötelezettséget, s ezektől az embert fölmentik.

c) Az erkölcsi törvény meghatározására szükséges föltétel, mely a pantheismusáltal semmivé tétetik, az embernek szabad akarata. A szabad akarat oly szükséges föltétel, hogy ennek hiányában, ha t. i. az embernek nem szabad úgy cselekedni, vagy nem cselekedni a mint akar: akkor önként cselekedhetik ugyan, mint p. o. midőn leheli, s a vért az ereken forgatja, de nem mondhatni hogy szabadon s erkölcsileg cselekszik. S íme Atyám fia! a pantheisták szerint sem az Isten, sem az ember, sem más valaki igazán szabadnak nem mondható; mind a mi létezik, szükségképen létezik; minden a mi történik, önként történik ugyan, de szükségképen; a cselekvényekben nincs más szabadság, minthogy cselekedeteink önkéntesek, azaz valamint az állatok önként követik az ő étvágyokat; úgy az emberek önként követik az Ő étvágyokat és eszméjüket. Ennélfogva, noha a pantheisták névszerint nem mindig, de valósággal mindig felfor-

gatják a szabad akaratot, mely nélkül semmi erkölcsi cselekedet, semmi erény, semmi vétek nem állhat meg, sőt nem is gondolható. Végre

d) még egy az erkölcsi törvény hathatóságára szükséges föltétel, melyet a pantheismus megsemmisít, ugyané törvénynek biztos szentesítése. Mert nincs törvény, kötelezettség s megtartás hathatós szentesítés és nélkül; a szentesítés pedig csak akkor lehet hathatós, ha mind a törvénytartókra, mind a törvénysértőkre bizonyos jutalmak és büntetések határozzák, melyek a) minden a törvény által parancsolt vagy tiltott cselekvényeket illeszenek; melyek b) minden cselekvényeket kinekkinnek saját érdeme fokához igazságosan megjutalmazzanak, vagy megbüntessenek; és melyek c) minden becsületes embert a törvény teljesítésére hathatósan rábírjanak. Hogy ilyennek kell lenni az isteni törvény szentesítésének, melylyel az embereknek a jó cselekedetek parancsoltatnak, és a rosszak tiltatnak, semmi józan kedélyű ember nem fogja tagadni. Mivel pedig ez életben az isteni törvény szentesítését egész mértékben nem tapasztaljuk, azért az isteni kinyilatkoztatással megegyező közérzés szózata az, hogy az emberi lélek halhatatlan, és ez élet után, mely a jövőnek előkészítő iskolája, kiki az ő érdeméhez képest örök jutalmat vagy örök büntetést veend. Ennélfogva Atyám fiai! az erkölcsi törvénynek szentesítését, sőt magát a törvényt semmisíti meg az, a ki a lélek halhatatlanságát tagadja, vagy a jóknak és rosszaknak egyenlő sorsot ígér. S valljon hogy vélekednek a pantheisták lelkünk állapotáról ez élet után? Némelyek azt hiszik, hogy a lélek a halál után elfog nyeletni az egy általános állomány által, annyira, hogy még ama személyes és egyéni léte sem marad fen, melylyel ez életben bírni látszék. E vélemény, mely régente sokkal több védőkre talált mint most, nyilván tagadja a lélek halhatatlanságát. Némelyek ismét azt hiszik, hogy a lélek szám-

talán változásokon menend keresztül, míg végtére valami bizonytalan czélnál megállapodik. Mindnyájan pedig abban egyeznek meg, hogy a síron túl minden emberek, a jók és rosszak, egyenlő sorsban vesznek részt. Ki nem látja át, hogy ilyenmő sületlen és istentelen mesék által a a jó erkölcsök szabályai feldulatnak és megsemmisítetnek?

e) Más ok, amiért a pantheismus istentelenséget és mindenféle gonoszsgot leghívebben pártol, az, hogy ezen tanításnak fő elvéből „egy és ugyanaz minden a mi létezik” nyilván következik, hogy nem az ember szerzője bármely cselekvényeinek, hanem az Isten vissz végbe mindeneket, a mik akár ember, akár más lények által történnek. Mert ezen elmélet szerint csak egy lényeg vagy állomány létezik, azaz isteni; de a cselekvények elve vagy oka csak állomány lehet, s így a cselekvények csak állomány- vagy lényeghez tartoznak, nem pedig az állomány tárgyaihoz, melyeket csak eszköz gyanánt tekinthetni. Ebből következik, hogyha van az emberek cselekvényeiben valami jó vagy rász, szép vagy rút, becsületes vagy becsstelenítő, dicséretre vagy gyalázatra méltó: az mind nem az ember-, hanem (oh iszonyú káromlás) Istennek beszámítandó. Már pedig mi fog egy gonosztevő embert a büntől visszatartóztatni, ha egyszer elhitesi magával, hogy minden a mit tesz nem neki, hanem az Istennek tulajdonítandó? mi fogja őt visszatartóztatni, hogy szabad tért ne engedjen gonoszra való hajlamának, miután e rendszerből elég következetesen megtanulta, hogy akkor is a benne munkáló istenségnek ösztönzését követi, mikor a gonoszsgot gonoszsgra, a vétkeket vétkekre halmozza?

f) Hogy végtére a bűnnek minden félelmét kiirt-hassa az ember szívéből a pantheismus, tagadja az erkölcsi rosszat, s ezen tagadással ama végső akadé-
kot is, mely a gonoszokat fékezhetné, eltávolítja s meg-

semmisíti. Úgy hiszem nem nehéz dolog átlátni, hogy a pantheismus főelvével a bűnnek ismerete sehogy sem állhat meg. A pantheisták főelvéből következik: hogy az ember öntörvényű, hogy mi sincs az ember akaratjánál feljebb való; hogy az ember önként cselekszik ugyan, de nem szabadon; már pedig a mi a nem szabad akaratból származik, az erkölcsileg rossz nem lehet, és minden a mi a független akarat által tétetik, az azonnal jó. Örvendjenek tehát a gonoszok és istentelenek, nincs erkölcsi rossz; ők nem vétkezhetnek, bűnösök nem lehetnek, bármit kövessenek el jól cselekesznek; az ő cselekedeteik szükségképen jó cselekedetek. *)

*) A pantheismusnak szomorú erkölcsi következményeit igazolja a történetírás. E mirigyos fának keserű gyümölcseit leginkább Indiában találjuk, mert sehol sem terjedt el annyira a mindistenség, s maradt meg oly állandóan, mint I n d i á b a n , a hol az előkelőknél még most is épen úgy, mint 3000 év előtt divatozik; mialatt a népsokaság a pantheismussal vérrokon polytheismusnak hódol. De ki nem tudja mily lábon áll Indiában az erkölcsiség? Mint hajdanában, úgy most is durva testiség, míveletlenség, romlottság és elvetemülés uralkodik itt. Az i n d u s o k , kik legvallásosabbnak tartatnak, ájtatosságból udvari bolondok gyanánt holmi nevetséges alakokat aggatnak magokra, s majd közszánakozást, majd közcsodálkozást koldulnak embertársaiktól, mások egészen meztelenül járnak körül a falukat és városokat, s minden becsület- és szeméremérből kivetközve, mindenféle kicsapongásokat elkövetnek; mások ismét ájtatosságból a targonzának, melyen bálványuk vitetik, kerekei alá vetik magokat, hogy ettől széttiporassanak; mások az özvegyeket rábími iparkodnak, hogy férjeik holttetemeivel égessék meg magokat, és miután ezen borzasztó áldozatba beleegyeztek, erőszakkal a tűzbe kergetik. Nem régen hírlapok útján értettük, mikép L a h o r e király tetemével 11 asszony, és ismét utódja tetemével 4 asszony égettetik meg. A lakosok többnyire a fejdelmek kemény rabszolgasága vagyis zsarnoksága alatt az emberi méltóságnak minden érzését elveszteni láttanak; a nők oktalan állatok gyanánt férjeik hatalma alatt görnyednek, s tiszteletnek tartják, midőn férjeik holttetemeivel megégettetnek. A művészet, tudomány, míveltség s egyéb szellemi foglalkozások, melyek az emberi nemzetet ékesítik, egészen el vannak hanyagolva, a mi kétségkívül onnét van, mert a pantheisták szerint az ember földi vándorlásának végén az Istentől elnyeletik; ezért az indusok testi s lelki helynyelésben gyönyörködnek, sőt ez által az Istent tisztelni gondolják,

Jertek A t y á m f i a i ! a sötét képektől vidorabb világba; jertek a názáreti Jézusnak iskolájába; itt az örök világosság fényénél földerül az elme, és a szív vigasztalással telik el. Láttuk A t y á m f i a i ! mily nagy zavarba s kétségbe hozza az embert a kába emberi bölcselet, az eltévedt tudomány. Oh! tanuljuk becsülni azon isteni igazságot, melyet a Szentlélek a mi boldogságunk- s vigasztalásunkra följegyeztetett a szentírásban. Itt is írva van A t y á m f i a i ! hogy az Isten szellem, de nem olyan szellem, minőnek őt az oktalan bölcsészek akarják, u. m. természetszellem, világszellem, mely a levélben zörög, a villámban fénylik, a növényben nő, a feregben mászik, a virágban illatoz, az állatban érez, s végre a gondolkodó emberben hosszú s fáradalmas vándorlása után öntudatra jő, s magát feltalálja; nem az úgy nevezett isteni mindenség, melyből minden ered, s melybe ismét minden visszater és elvész; az Isten szellem, de egy önálló, személyes és öntudattal bíró szellem, oly szellem

példányul követvén az ostoba Jogit, a ki egész életét a nap orrának vagy tányérának szemlélésében tölti,

Mit mondjunk a görög pantheisták erkölceiről? Nyilván tudva van, micsoda tisztátalanság- s erkölcstelenségekre vetemedtek az új platonisták, kik mindent megkísértenek, hogy az evangéliom világosságát eloltsák, és a jó erkölcsökkel ellenkező s mármár roskadozó bálványozást fentartsák. A gnosticusok istentelensége, erkölcsi romlottsága s gyalázata oly nagy vala, hogy feslettségök közbeszéddé vált. A középkorban a pantheisták nem merték magokat nyilván mutatni. Újabb korban milyen életet viselt J o r d á n B r u n o , kiki tudja. Nem is hoznám fel egy magán ember mocskos' életének emlékezetét bizonyos okfő bebizonyítására, ha nem élt volna azon elvek szerint, melyek a pantheismus velejét képezik. Szinte előttünk van St. Simon grófnak s párthíveinek élete, kik pantheisticus elveik következtében a legalábbvaló undokságokra vetemedtek; az örökségi jogot, magán birtokot, házasságot megtámadták, s ezek helyébe nő- gyermek- s jószág közösséget állítottak; a szilaj fajtalanságnak cselekedeteit mint az isteni tiszteletnek legjobb gyakorlását szóval és írásban ajánlották, s bizonyosan nem sokára ez istentelen társulat minden undokságok gyűlhelyévé leendett, hahogy a rendőrség közbe nem szólal, s a veszedelmes társulatot szét nem kergeti.

a ki magáról mondja: „Én vagyok a ki vagyok.” *) Én vagyok a lét kezdet nélkül, én magamtól való. „Mielőtt a hegyek lennének, és alkotnád a földet, a világot, öröktől fogva te vagy Isten! Ezer esztendő a te szemeid előtt olyan mint a tegnap, mely elmúlt, és az éjnek egy szakasza.” ²⁾ Az Isten szellem, a ki mindent betölt kiterjedés nélkül, mindent áthat ellentállás nélkül, mindent felülhalad mozgás nélkül, mindenütt marad megállapodás nélkül. Azért oh halandó „hova mehetnél az ő lelke elől? és hová futhatnál az ő színe elől? Ha fölmegegyek az égbe, te ott vagy; ha alászállok a pokolba, íme jelen vagy. Ha a hajnal szárnyait venném föl, és a tenger végső határánál telepedném, még oda is kezded vinne el engem, és jobbad tartana meg engem.” ³⁾ Az Isten szellem, a ki az ő nagyságában végzetlen. „Az egek meg nem foghatják őt.” ⁴⁾ a ki az ő erejében mindenható; „ő híja azt a mi nincs, hogy legyen,” ⁵⁾ a ki az ő jóságában kimeríthetlen; „mindent a mi él, betölt áldásával a ki az ő bölcseségében utólérhetlen. Ő benne föltétlen lét, lényeg, élet van. Az Isten szellem, ki végzetlenségénél fogva önmagában s önmaga által létezik, ő nála semmi sincs esetleges, hanem minden lényeges; a jóság, hatalom, bölcsesség nem tulajdonai, hanem lényege. Az Isten szellem, rettenesek az ő végzései, igazságosak az ő ítéletei, titokteljesek az ő gondolatai, felülhaladják az emberek gondolatait. Az ő igéje igazságos, az ő utai egyenesek, az ő ösvényei szentek, és kikutathatlan az ő irgalmassága. Ő türelmes a bűnösök iránt, engedékeny a töredelmesek iránt, és kegyes az igazak iránt. Midőn szeret, ő a szeretet maga, de csak a jót szereti, „csak is az

¹⁾ Mozs. 2 könyv. III, 14.

²⁾ LXXXIX. Zsolt. 2, 4, 5.

³⁾ CXXXVIII. Zsolt. 7-10.

⁴⁾ CXXXVIII. Zsolt.

⁵⁾ Királyok 3-ik könyv. VIII, 27.

fog tartózkodni az ő sátorában, s fog lakni a szent hegyen, a ki ártatlanul él, s igazságot cselekszik; a ki igazat beszél szíve szerint, nem rágalmaz nyelvével, nem cselekszik rosztat felebarátjának, és nem gyalázza társát.”¹⁾ Mikor ítél, ő az igazság maga; ő előtte nincs semmi személyválogatás; ő megfizet kinek kinek az ő érdeme szerint. „A bűnösök ki fognak irtatni! Látám a hatalmas istentelent fölemelkedve, és kiterjesztve a libanoni zöldellő cédrusként, de túlmenék rajta, s íme már nem vala ott; keresem őt, és már helye nem találtaték meg. De az igazak segedelme az Úrtól vagyon, ki erősségük a nyomorúság idején; és megsegíti őket az Úr, és megszabadítja őket, megmenti őket a gonoszoktól, és megtartja őket, mert ő benne bíztanak.”²⁾ Mikor ótalmaz, ő az üdvösség maga. És milyen üdvösség? miután az ő neve „mindenható.” Az Isten szellem, a ki betölt mindent világosságával, ő előtte misem múlt el; ő neki mi sincs jövőendő, neki minden jelenvaló, minden idők feltárvák szemei előtt, és minden helyekre kihat tekintete. Minden teremtmény nyilván áll előtte, az ember hajai megszámitvák, „ő a szívet és veséket vizsgálja.”³⁾ Ő szellem, és ha uralkodik, ő a felség maga, „az én dicsőségemet, úgymond, nem adom senkinek.” Ő szellem, kitől minden élet származik: ő adja azt, és csak egyedül ő tartja fen. „Mindnyájan te tőled várják, hogy eledelt adj nekik annak idejében. Ha elrejtéd orczádat, megzavarodnak, megháborodnak, ha elveszed lélekzetüket, meghalnak, és a porba viszzatérnek midőn beléjök bocsátod a te szellemedet, megelevenednek és megújítod a földszínét.”⁴⁾ „Ő benne élünk és mozgunk.” Tőle eltávozni nem egyéb,

¹⁾XIV. Zsolt. 1-3.

²⁾XXXVI. Zsolt,

³⁾XXXVI!. Zsolt.

⁴⁾CIII. Zsolt.

mint elesni, hozzá közeledni tesz fölkelni, belőle kilépni halál, ő benne lakni élet” mondja szent Ágoston.

De talán a pantheisták kedvéért már megváltozott az úr Isten? tán az ő tökélyei megfogyatkoznak? Oh nem! nem, A ty á m f i a i ! ilyes valamit Istenről gondolni nem lehet, nem szabad. „Istennél nincs semmi változás, sem a változásnak árnyéka.”¹⁾ Ha az Isten megváltoznék, akkor ezen változás által vagy tökéletesebb- vagy tökéletlenebbnek kellene lennie. De az Isten tökéletesebb nem lehet, mert ő öröktől fogva legtökéletesebb; mert ha Isten öröktől fogva mindentudó, azaz mindent tud, úgy az ő ismeretei nem szaporodhatnak többé; és ha az Isten mindenható, azaz mindent megtehet, a mit akar, úgy hatalmasabb nem lehet. S hol van hatalom mely erősebb volna az Istennél? Hisz ő maga az, a ki minden dolgot és erőt teremtett és fentart. Azonban ember vagy más szellem önmagától is válhatik tökéletlenebbé, sőt gonoszsá fajulhat, ámbár jónak teremtetett. Ez onnét van, mert az ő jó akarata és szentsége, sőt gyakran mivel az ő ismerete még erőtlen és tökéletlen, Istenben pedig minden tökéletes, és azért az Isten önmagától semmi tökélyt el nem veszthet; az Isten változhatatlan. „Az ég és föld elmúlnak, de az ő szavai el nem múlnak”²⁾ Bármit erőlködjenek is az emberi eltévedt bölcsélet az Istent megváltoztatni, azért változatlan marad; el nem múlik az ő hatalma, sem az ő szeretete, sem az ő rettenetes fölsége; el nem múlik az ő szentsége és igazsága. „Te ugyanaz vagy ma és örökké.” Mi látszik erősebben állani mint ég és föld, és mégis elmúlnak ezek; de ha ezek is elmúlnak, mégis örökké szilárdul s változatlanul megmarad az Isten ígéje, az Isten akaratja és ígérete. Ha tehát az Isten ígéje mondja. „Semmi tisztátalan be nem megyén az Isten országába,” mikor remélheti a tisztátalan, hogy üdvezül? soha, mert

¹⁾ Jak. lev. I, 19.

²⁾ Máté XXIV, 33.

az Isten ígéje változhatlan. És ha az Isten ígéje mondja: „Ha ellenségeiteknek meg nem bocsátotok egész szívekből, úgy a ti mennyei atyátok sem bocsátja meg bűneiteket,” mikor várhatunk engesztelhetlen szívvel Istentől bocsánatot? ismét soha.

És el nem múlik az ő hatalma. – Valamint tehát Isten hajdan, midőn neki tetszett, megfoghatatlan dolgokat cselekvék, úgy most is erre hatalma van! Ha a zsidóknak testi kenyeret mennyből adott; ha egyiptomban a vizet vérré változtatta, úgy adhat most is az oltári szentségben a lélek számára mennyből kenyeret, és átváltoztathatja a szent misénél a bort Jézus vérévé. És ha Istennek hatalma vala ígéret szerint az üdvözítőt halottai-ból feltámasztani, úgy kétség kívül hatalma van az utolsó napon a sírból minket is feltámasztani, amiként ezt megígérte; mert el nem múlik az ő hatalma.

És el nem múlik az ő szeretete! Valamint Isten elejétől fogva szerette az embereket, úgy még most is szereti őket, és szeretni fogja ezentúl is. Valamint az első embereket szeretetből teremtette, és saját képére s hasonlatosságára alkotta: úgy minket is ezen indokból az életre s örök boldogságra hívott meg. És valamint a töredelmes Dávidnak az ő bűnét megbocsátotta, és ezen bocsánatot Náthán próféta által neki tudtára adta: úgy bocsátja meg most is a töredelmes bűnösnek bűneit a gyóntató atya által; mert az Isten szeretete el nem múlik.

És el nem múlik az Isten rettenetes fölsége. Látjátok A t y á m f i a i ! az Istennek rettenetes fölsége nyilvánossá lőn, midőn monda: „Mivelhogy ettél azon fának gyümölcséből, melytől megtiltottalak vala, átok alatt legyen a föld te miattad. P o r vagy, s p o r r á leszesz.” S íme már 6000 esztendő múlt el azóta, hogy Isten ezen ítéletet kimondotta, és az ember még mindig orcájának veritékével míveli a földet, hogy tövisek és burján helyett gyümölcsöt és kenyeret kaphasson; és a halál

6000 év óta még mindig tovább halad. Istennek rettenetes fölségét látjuk minden halálos ágyon, minden sírkertben egész a mai napig, és látni fogjuk az utolsó Ítéletig, midőn az ember fia Krisztus Jézus nagy hatalommal és dicsőséggel eljövend az ég felhőiben; mert el nem múlik az Isten rettenetes fölsége.

És meg nem szűnik az ő dicsősége és igazsága. Valamint az Isten már az első embereket engedetlenségökért komolyan és keményen megbüntette, s a bűn miatt az emberek millióira ezer éves szenvedéseket bocsátott: úgy jelenleg is utál az Isten minden tudva s készakarva elkövetett bűnt, és sokkal keményebben fenyítendi meg, mint az emberek közönségesen vélik; mert az Isten szentsége és igazsága változhatatlan! Azon hatalmas hullámok, melyek a bűnös világot elboríták, azon tüztenger, mely a fajtalan városokat megemészté; azon soknemű csapások, melyekkel az Úr az ő hűtelen szövetséges népét megbüntette, ama kőhalmok, melyek Jeruzsálem elpusztulását örökítik, minden emberi ékesszólásnál hangosabban juttatják eszünkbe, hogy az Isten szintoly igazságos, mint hosszútűró. Ne mondja senki „íme vétkeztem, s mi bajom történt?” mert „lassú lépéssel halad az Isten haragja, és a későséget keménységgel pótolja ki.” Mózes csak egyszer kételkedett, hogy ad-e Isten a háládatlan népnek vizet a kősziklából; s íme mivel Isten ígéretében kételkedett, be nem ment az ígért földre, hanem Nébo hegyén halt meg a pusztában. Az Isten ítélőszéke előtt a kisebb vétkek sem maradnak boszúlatlanul; mert az Isten ugyanaz ma és örökké. –

A t y á m f i a ! ugyanazon isteni kinyilatkoztatás, mely az Istenről oly helyes és oly magas fogalmakat ad, szinte mi rólunk is, azaz lelkünk méltóságáról legfényesebb s legvigasztalóbb tanítást közöl. Szent hitünk szerint mi is isteni nemből vagyunk teremtve, az Isten képére s hasonlatosságára. Az atya teremtelt, a fiú megváltott, a szent-

lélek megszentelt. Az ember a természet három országát egymaga felülhaladja. Van létünk a kövekkel, életünk a növényekkel, növekedésünk a fákkal, érzésünk az állatokkal, értelmünk az angyalokkal; azért olvassuk a szentírásban, hogy mikor Isten az embert teremte, aztán megnyugodott, mintha az ő hatalma, bölcsesége és jósága ezen a képen kifáradt volna! Oly magasan áll az ember méltósága, hogy a királyi zsoldárnok méltán felkiálthata: „Dicsőséggel s tisztelettel megkoronázád az embert, kezeid alkotmányain úrrá rendeled őt. Kérdezzétek csak a teremtőt, mennyibe került neki az emberi lélek megszabadítása, mily magas áron váltotta ki a bűn s az ördög rabszolgaságából? miért született istállóban? miért sirt a jászolban, miért növekedék szegénységben? S azt fogjátok hallani: ennyire méltó lelketek, ily áron vett meg titeket! számláljátok meg az ő harminczhárom éveinek óráit; a fohászokat, melyek szíve mélyéből fakadtak; a könyeket, melyeket sírt; a gondolatokat, melyeket elméjében viselt; a szavakat; melyeket beszélt; a sebeket, melyeket kapott; a töviseket, melyek szent fejét meghasogatták; a szegeket, melyek lábait és kezeit átnyilalták; a véres csépeket, melyeket onta; tekintsétek a keresztfát, melyen három óráig a legiszonyúbb fájdalomnak közepette függött, melyen az ő életét kilehellé, melyen az ő szent lelkét kiadá; mindez tudtul adja nektek, hogy nincs a föld színén kincs, mely az ember lelkével szemközt állhatna. Az emberi lélek életeért egy Istenembernek kellett meghalnia.

Egyébiránt jól jegyezzétek meg magatoknak Atyámfiai! noha a lélek méltósága oly nagy, hogy hozzá képest az égen tündöklő csillagok, s a földnek minden toncsei elenyésznek, mégis nem az a rendeltetésünk, „Úgy ez élet után a mi lényünk az Isten lényével összevegyitéssék, és az örök világosság fénytengerében elderüljön; nem, ez nem a mi rendeltetésünk; a mi bol-

dogságunk abban fog állani, hogy a véghetetlen jóságú, szépségű s legtökéletesebb Istent színről színre látandjuk; látni fogjuk őt, ha ez életben ő benne hiszünk; mint jelenlevőt fogjuk őt bírni, ha őt a t á v o l b a n szerettük; azonban egyéni természetünk és személyességünk mégsem fog változni ő előtte. Az Isten és ember örökké k e t t ő marad, kettő az ő lényök, kettő az ő személyességük által. Még egy pár előítéletet szándékom eloszlatni: A pántheisták haladás embereinek tartják magukat. Senki sem gondolná mily csodálatos hatása van e szavaknak az emberi képzelőtehetségre nézve. Hányan hiszik jó lélekkel hogy azon emberek, kik ezen szavakat szünetlenül szájokban viselik, a haladás valódi apostolai!! Azonban nagy csalódás lappang e szavakban. Ha minden egy, ha minden azonos, ha minden alakok a valóság tekintetéből egymáshoz hasonlóak, hogy lehessen ott tökéletesülés és haladás? Összeegyeztethetn-e ezeket? Hogy valaki az ő haladását bebizonyíthassa, a haladás fokát meghatározhassa, szükség, hogy az emberiségről s annak rendeltetéséről igazi és szilárd fogalma legyen; ismernie kell a cél, mely felé haladni akar. Szintúgy ha művelődni, vagy képződni akarunk, szükséges tudnunk, kinek képmása szerint kell képeztetnünk. A „képezni” szó annyit tesz, mint valakinek példányképéhez magát idomítani; a képnek eredeti jellemét és vonásait önmaga alakjában elütüntetni. A milyen az előkép olyan a képmás is. Az ember utánozhatná az állatok tulajdonait, példányul vévén magának valamely állatot; azonban ezen képzés nem válnék becsületére, főleg ha egy ravasz, daczos vagy ragadozó állatot venne magának előképül. Olykor mondják valamely gonosz emberről: ez igazi ördög; és ezzel azt akarják kifejezni, hogy azon ember a gonosz szerint képezte magát. Borzasztó dolog, ha az ember még ily rémítő képet is választ magának. És ez bekövetkezik mindig, valahányszor az ember nem

képezi magát ama legtökéletesebb kép szerint, mely az Isten maga. Ezen képnek eredeti képmása, mellképe az ember, valamint ezt a szentírásban olvassuk: „Alkossunk embert a mi képünkre s hasonlatosságunkra.” Ezen szavakban fekszik egyszersmind a mi művelődésünk feladata, hogy tudniillik a teremtőnek képmása szerint képezzük magunkat, utánozván az ő isteni tökélyeit. Szentek legyetek, mint a ti mennyei atyátok szent.” „Szentek vagyunk, ha hiszünk s bízunk Istenben, és szeretjük őt a legfőbb jót; ha az ő szent akaratja vagy az örök törvények szerint magunkat kiképezni törekedünk. De a pantheisták nem indulnak ki az igazság föltétlenül eszméjéből; ők nem ismerik az emberiség eredeti előképeit, hogy fogják tehát az ő haladásokat bebizonyítani? Keresztény tanítás szerint a bűn miatt elvesztettük eredeti szépségünket, u. m. a szentséget és az igazságot, azért a fiú Isten emberré lőn, hogy az ő látható isteni személyében feltalálhassuk a formát, mely szerint képződnünk kell. Jézus a valódi műveltségnek s haladásnak mestere; Ő rá, mint a szentségnek, előképére kell figyelmünket fordítanunk, ő benne szemléljük minden tökélynek példányát. Jézus emberré lőn, az isteni fölség szolgálai természetet vőn magára, s azért ő általa, és az ő nyomdokain juthatunk el az örök tökély dicsőségébe; ő a közlöny, kiben Isten s ember egyesülve, kiben a véges ember fölemelkedjék a véghetetlenhez, s lássa milyennek kell lennie, hogy Istenhez hasonlítson. Azért a keresztény műveltségnek s haladásnak előképe Krisztus Jézus, a ki tehát valóban haladni akar, az búvárkodjék Jézus életében, s az ő példáját kövesse. E szempontból legyen szabad az üdvezítő életéből néhány vonásokat ide igtatnom. Jézus Krisztus a világnak megváltója, egész földi vándorlásában Isten iránt legforróbb kegyeletet tanúsított; mindent az Isten dicsőségének előmozdítására áldozott fel; oda irányoztak min-

den cselekedetei, s beszédei; az Isten országának terjesztése, s az ő igazságának életbe léptetése volt fő célja. Ha valakit szeretett, kiválólag azokat szerette, kik az Isten akaratját teljesíték. Egyébiránt ő kivétel nélkül minden emberek iránt kegyes vala. Mennyit járt kelt, hogy a tudatlanokat oktassa, hogy a bűnösöket az igazság útjára visszatérítse, a betegeket meggyógyítsa? Egész életét az emberiség testi lelki javára áldozta fel! Tanítványinak szinte megparancsolta, hogy ők is minden emberek iránt testvéri szeretettel viseltessenek, nem csak, hanem szeressék ellenségeiket is, imádkozzanak azokért, a kik őket üldözik és sanyargatják; e parancsola tot mindenkor először maga teljesítette, különösen midőn a keresztfán legdühösebb megfeszítőiért imádkozott, mondván: „Atyám bocsásd meg nekik, mert nem tudják mit mívelnek. Oly tiszta és szeplőtelen vala az ő élete, hogy ellenségeit nyilván felszólította: „Ki fedd meg engem a vétekről;” ők pedig mit sem tudtak szemére vetni egyebet, mint azt, hogy a bűnösökkel közlekedik, a mit ő ezen legszebb felelettel utasíta vissza: „Nincs szükségök, úgymond, az egészségesekeknek orvosra, hanem a betegeknek.” Jézus ment vala minden szenvedélytől; a fősvénységet annyira gyűlölte, hogy őszintén elmondhatta magáról: „A rókáknak tulajdon barlangjaik, a madaraknak saját fészkeik vannak, és az ember fiának menedékhelye sincs, hova az ő fejét lehajthassa.” Menynyire került a nagyravagyást, abból kitetszik, hogy midőn a nép őt királynak akarta választani, elrejté magát szemeik elől. Ő ment vala minden hiú dicsvágytól, csak az atyának tiszteletét és dicsőségét kereste; került a nagyravagyást, nem jöve szolgálatni, hanem másoknak szolgálni, s magát követésre méltó például ajánlotta: „Tanuljatok tőlem, úgymond, mert szelíd s alázatos szívű vagyok.” „Énpéldát adtam nektek, hogy valamint én, ti is tigy cselekedjetek.” A szenvedés óráiban szinte meg-

tartotta jellemét. Csodáljuk benne a hajthatatlan békétű-rést és állandóságot; a legiszonyúbb kínokat, és a legyalázatosabb halált szenvedte a nélkül, hogy az ő száját legkisebb panaszra megnyitná; a mit beszélt, az mind kimondhatatlan kegyességet, szeretetet és szelidséget lehelt. Atyámfia! itt a tökéletes példány, az eleven evangéliom! Ily példa után csakugyan lehet művelődni s képződni. Egyébiránt Krisztus urunk a mi veltségnek nem csak tanítója s előképe, de m e s t e r e i s. Ő világítja értelmünket, ő éleszti jóra akaratunkat, ő tisztítja meg lelkünket, éltet kegyelmével, ő táplál tulajdon testével s vérével; ha elesik valaki, ő fölemeli; ha eltéved, ő útba igazítja, ha megbetegszik, ő meggyógyítja; ha meghal, ő feltámasztja. Boldogok a kik Krisztus szerint képezik magokat, és eljutnak a valódi tökélyre!!

Ezen isteni példány szerint képezték magokat a szentek, kik az anyaszentegyházban elejétől fogva mint ragyogó csillagok fénylének; Krisztus élt bennök, miképen ezt sz. Pál magáról bizonyítja, mondván: „Nem én, hanem Krisztus él bennem.” Krisztus volt a fő, kihez ragaszkodtak; ő volt a gyökér s törzsök, kitől elevenítették s növekedének; Krisztusnak példája ragyogott szemeik előtt; Krisztus kegyelme segítette őket! Szívreható látni a szeretetnek azon számtalan áldozatait, melyek e forrásból fakadtak; ott látunk p. o. egy sz. Miklóst, miképen viszi birtokát a szegény lányok házába, hogy őket megszabadítsa azon veszélyből, melyet némely gonosz akaratú emberek készítenek nekik; ott látunk egy Boroméi sz. Károlyt, miképen jár házról házra, hogy az epe-lázban szenvedő betegeket vigasztalhassa, ápolhassa; egy Salezi sz. Ferenczet, P a u l a i sz. V i n c z é t és sok másokat, miképen áldozták fel magokat az emberiség javára. Ez ama szeretet, mely a jót nem egyedül azért cselekszi, mivel az magában véve jó, hanem mivel Istennek kedves, és Isten dicsőségét előmozdítja. Úgy van Atyám-

fiai! a szeretetnek, mely Jézust példányul választá magának, nincs egyéb célja, mint az Isten szeretete és dicsőítése. Csendesen, mikép a virág csirájából fejlődik, és a harmat- s napsugárban az ő illatát s színe pompáját kifejti, nem gondolván azzal, ha valljon az emberi szem tetsszével mulat-e rajta, vagy virága s lombjai ismeretlenül hullának-e le; úgy ő is az Isten malasztja által új életre születvén, s az egyház életében megszenteltetvén, kifejti igazsága gyümölcseinek egész gazdagságát, melyeket a Szentlélek benne megérlelt; ő mit sem aggódik, valljon megismerik-e az emberek az ő tetteit, áldozatait; minden földi nyereség reménye nélkül csak az Isten fiára tekint, a ki mondotta, hogy „menjen és gyümölcsöt hozzon, és az ő gyümölcse megmaradjon.” Ez a szeretet hosszútűrő, mert a neki okozott fájdmát békével viseli; kegyes, mert a rosztat jóval fizeti; nem irigykedik; az ő szívét semmi földi szenvedély nem zaklatja; fel nem fuvalkodik, mert az örök jutalom öntudatában mindent a mit cselekszik, csekélységnek tart; nem viseli magát illetlenül, mert Istennel egyesülvén, mihez sem fog, a mi őt az Istentől elvezetné; nem vadászsa tulajdon hasznát, tiszteletét, mert mindenben csak Isten tetszését keresi, és nem az emberek dicséretét; szívét nem köti a világ javaihoz, mert jól tudja, hogy ez árnyékvilágban minden mulandó; nem tart haragot, mert jól érzi saját gyengeségét; nem forgat elméjében gonoszságot, mert az önzéssel együtt mindent kitépett szívéből, a mi azt beszennyezhetné; nem örül a hamisságnak, örvendez pedig az igazságon. Mindent elfedez, mindent hiszen, mindent remél, mindent elszenved, mert a kegyelem soha el nem hagyja. Az Isteni szeretetnek ily dicső tulajdonival ékeskedtek azon számtalan szent férfiak, nők és szüzek, kik a katólika anyaszentegyházban minden századokon át virágnak-

nak; mindnyájan Jézust, az isteni míveltség példányát követték; mindnyájan az ő vallásának útmutatása mellett növekedtek a jó erkölcsök- és életszentségben, s az emberi tökély legmagasb fokára emelkedtek. Az isteni szeretet megnevesíté bennök az emberi szeretetet; ez tette őket nagyokká s dicsőökké Isten s emberek előtt.

Végtére a ki csak némileg tekintett a világ történetébe, észrevehette, hogy az isteni szeretet, Jézus vallása nem csak a jó erkölcsöket, az élet szentségét mozdította elő, hanem sikerdúsan ápolta még a tudományokat, és a művészetet is; itt is az örök bölcsesség, az isteni mester szolgált mintául. Hol van tudományos intézet, tanoda, egyetem, mely eredetét, keletkezését kiváltképen a kereszténységnek nem köszönné? Sőt ama századokban is, midőn a népek vad csordák gyanánt tűzzel vassal pusztították az országokat, Jézus egyházának jutott a szerencse: a világi tudományok, a régi írók emlékeit is megmenteni a végenyészettől. S hol virágozik nagyobb szerencsével a művészet, jelenkorunkban szintúgy mint hajdan, mint a katolikus Olasz- Francia-, Spanyol-, Bajor- s Belgaországokban? hol taníttatnak nagyobb sikerrel atudományok, mint a katolikus egyetemekben? Elhiszem, hogy az álfelvilágosodás korában itt is sok kárt okozott a hitetlenség szelleme; egyébiránt mégis igaz marad, hogy a tudományok és művészetek csak akkor boldogítanak igazán, s vezetnek célhoz, ha azokat az örök bölcsesség, Jézus Krisztus szelleme lengi körül. Mit ér minden tudomány, minden művészi ügyesség Krisztus nélkül? A tudomány felfuvalkodik, a lángész megtéved, az erény megtántorodik, ha az örök igazságtól elpártol. Előttünk a világtörténet könyve, melyben sokféleképen be van bizonyítva, hogy a tudákos felvilágosodás és hamis képzés mindenkor megvesztegette a népeket. A sok közül csak egyet emelik ki. Hogy mennyire vetemülhet a valláskorlátain átrontott felvilágosodás, ennek vérfagy-

laló példáit adá a múlt század alkonyán dühöngött világrendítő francia forradalom, midőn az ifjúság nevelése elvetetvén az egyház szolgálaitól (jezuitáktól) oly férfiak kezére bízott, kiket nem Krisztus szelleme, hanem a hitelenség ármánya lelkesített! Oh ekkor mint Pandora szelenczéből a feslettség és zabolátlanság csakhamar eláradt mindenfelé; letapodtatott mindaz, a mit századok véleménye szentnek és sérthetetlennek tartott; a legczégéresebb gonoszság s erkölcstelenség hatalmaskodott; a nép lázas szabadsága kitüntetésére a vétket istenité; lerontattak az oltárok; megölettek vagy számkivettettek az egyház szolgálai; a megváltónak irántunki szeretetére emlékeztető keresztje lehányatott s meggyaláztatott; az isteni szolgálat végképen eltöröltetek; a templomok megfertőztetének; még a megváltás nagy munkájára emlékeztető időszámítás is eltiltaték. De bezzeg Frankhon megadta az árát! a királyi trón feldúlva, a fejedelmi család kivégeztetve oda lett az egész ország bátorsága, békesége, boldogsága. Az özszeomlott reli-giónak hantjai közül a pokol az ő borzasztó fejét fölemelé, és kénköves lángokkal lobogó tüzes üszögeit, egyik határról a másikra szóra; a legszentebb természeti kötelekek elszaggattattak, s az egész nemzet saját vérében fetrengett. így fizet a hamis felvilágosodás!

Ezek után tekintsük meg miben áll azaz elhírhedt mindistenségi míveltség, kiképzés vagy haladás? micsoda alapon nyugszik, s miféle követke-zéssel bír? Ha az Isten nem egyéb mint világszellem, természetszellem, és magában csak vakerő; ha először az emberben jó öntudatra: akkor következképen az egész mindenség, sőt maga az ember is nem egyéb, mint csupa természeti tünemény (natur-product); akkor szigorúan véve senkinek sincs joga vagy kötelessége másra oktatva, növelve vagy egyébkép hatni, valamint a fának nincs gondja más fára, az ökörnek az ökörre, mert

az Isten minden lényben, minden emberben fejlődik saját módja szerint. A szülék nemzõik gyermekeiknek a természet következtében, valamint a gyermekek szülõttjeik nemzõiknek a természet rendje szerint. A szüléknek és gyermekeknek tehát nincsenek egyéb viszonylagos kötelességeik, mint melyeket a természet elõír. Ugyanez áll szinte más emberekre általában. Csak természetes rugók és indokok szolgálhatnak alapul az emberi akaratnak s cselekvényeknek; mert ha az ember, mint csupa természetszellem, az õ halála által ismét a természet kebelébe visszatér, és minden személyessége elenyészik: akkor az õ személyes java és jaja csupán e földi életre van szorítva; s azért mindenkinek természetes joga azt hozza magával, hogy kiki az õ szerencsáját és jóllétét minden erejébõl itt keresse, mit sem gondolván azzal, hogy mások mikép keresik és találják meg azt, valamint ez az állat-, növény-és ásványországban történik. Hol az érdekek, óhajtások és vágyak egymásba ütköznek, ott az ököljog, az erõsebb joga áll. Ha így egyenes vonalban tovább megyünk, az következik, hogy minden emberi képzés a természet ellen van, mert minden idegen behatás által a természet- s világszellemnek szabad fejlõdése akadályoztatik. Ez ama világosság, a pantheisták csillaga, mely egyenesen õserdõkbe vezet; ez ama felvilágosodás! tûz-oszlop, mely az embereket ismét hajdani vadság-, rengeteg- s pusztákba vezérli. Egyébiránt bízunk az élõ Istenben, hogy ezen borzasztó csapást nem engedi ránk! de a fonák okoskodás következtében az ut csakugyan oda volna építve. Mily alakot venne magára e természeti élet, ha ezen elvek közönségesen elfogadtatnának, könnyû elgondolni. Az embernek legfõbbje, az õ Istene volna õ maga; minden kötelme csak magára vonatkoznék; pusztá önszeretetet s meztelen önzés uralkodnék minden kebelben; az Isten- s felebaráti szeretetnek két keresztény parancsai egygyé olvadnának; szeresd magadat, mert te vagy

tenmagadnak Istene; te vagy magadnak felebarátja.” A másokkal való társaságban öszszeköttetésnek alapját képezné az önszeretet; míg ez kielégítettnek, addig a szerződés kötelezne s adna jogot; különben minden alku, minden ígéret elvesztené kötelező erejét. Ezen önszeretet vezetné a fejedelmeket és hatóságokat alattvalóik iránti gondviselésökben; ez határozná meg a viszonyt, melylyel viseltessenek az alattvalók az ő törvényes hatóságaik irányában. Csak az volna jogos és igazságos, a mi hasznot hajtana, s jövedelmezne; ellenben elvetendő s igazságtalan volna minden, a mi a tulajdon hasznot megsértené. Csak addig míg az önszeretet s önhaszon sürgetne, bírnanak a hatóságok és alattvalók közti viszonyok kötelező erővel. Csak addig míg az önszeretet és saját haszon parancsolná, köteleztetnének a szülék gyermekeikre gondot viselni, és viszont a gyermekek szüleiknek engedelmeskedni; ellenben mihelyt ezen gondviselés a szüléknek alkalmatlanná lenne, úgy ezek minden tétovázás nélkül kithetnék gyermekeiket az utcára, mint a chinaiak, vagy meg is ölhetnék, mint a spártaiak és mások. Es viszont mihelyt a gyermekeknek terhessé válnék az engedelmes-ség, majd ezek is saját nagyobb hasznok kedvéért elhagyhatnák szüleiket, s elaggott korukban őket gyámolítlanul megvethetnék, stb. S így lassankint ez a boldogtalan viszony más embereknél is beállana. Megszűnván a haszon, vége szakadna a kötelességnek is. Az ember felebarátjának életét s tulajdonát csak addig tartoznák becsülni, míg ezt saját haszna követelné, tovább nem. Röviden szólva: ha minden ember önmagának Istene s törvényhozója volna, akkor ki sem kényteleníttetnék másnak alattvalója lenni. Csak önkényt saját haszna kedvéért lehetne még ilyenmő alárendeltetés. Ennek természetes következeit kiki könnyen beláthatja, t. i. felbomlását az egész társaságnak, és minden rendnek. Ily körülmé-

nyék mellet sem társadalmi, sem vallásbeli társaság nem volna lehetséges. *)

Még csak egy kérdést! Valljon ki fog ellentállani az eláradó gonosznak s lelki mirigynek? Némelyek azt gondolják, hogy szabadság az ember legszebb ékessége. Hadd vélekedjék, gondolkozzék kiki a mint akar, a népek a tévelygéseket belátván, majd önként megvetik azokat; a legrosszabb esetben pedig van a császárnak elég vitéz serege, a ki a kicsapongó kalandorokat rendre utasítja. Egyébiránt bármint szeretem a szabadságot, a gondolkodás és cselekvés szabadságát, mégis őszintén megvallom: csak azon szabadság kedves előttem, melynél fogva az ember szabadon gondol jót, igazat, szabadon megteszi a mit az igazság parancsol. Ellenben én félek azon szabadságtól, mely az igazság- és hamisságnak, Krisztusnak és Belláinak egyenlő jogokat s pártfogást biztosít. Egyébiránt a sereg vitéz is legjobb szellemű lehet, de ha a nép szívét a városban szintúgy, mint a faluban egy keresztényiden párt tévtanai s hazugságai ál-

*) Minden okos ember csodálkozni fog, hogy e tanítás jelen századunkban lábra kaphatott. Azonban a ki a protestáns bölcsészet és hittan természetét figyelemmel kíséri, a pogányok ezen koholmányainak visszatértét igen természetesnek találandja. Igen messze tévedett az emberiség, mióta a protestánsok, a mennyire csak lehetséges vala, a hitet a hittanból és Cartesiust a bölcsészeiből kizárták: az önmagára hagyatott emberi ész a tudományok minden szelétől ide s tova hányattaték. Innét ama tévelygő rendszerek, részint újonnan fel-találva részint megújítva melyeket egymás után elfogadott. Azonban ezen rendszerek magoknak a tévtanároknak sem tehettek eleget, mivel következetesség- s állandóságuk nem volt. Innét természetesen a pantheismusra kellett hajolniok s hanyatlaniok, mert a ki elv helyett azt állítja, hogy a bölcelet s hittan köréből minden hitet ki kell küszöbölni, és pedig nem csak vallásos, hanem természetes hitet is, nem különben a külérzések hitét, és a történeti hitet, a ki azt vitatja, hogy az ember semmi bizonyost nem ismerhet meg; hogy igazán csak az bizonyos, a mit tudunk; hogy mit sem tudhatunk, csak a mi belsőképen világos, és ekképen mi sem világos; csak a mi elmével gondolkodó egy s ugyanaz: a ki ily elveket elfogad, az, ha következetes akar ma-

tal megmérgeztetni engedik: úgy egy pár tized múlva nem lesz hívő nép, nem lesz a jó ügyért önkényt harczoló sereg: az eskü szentsége elveszti hatását, s a fejedelem iránti szeretet elalszik, mert a sereg is a népből vétetik, s csak jó nép adhat jó sereget.

Oh lények lényege, édes Istenem! eltévedt emberek, kik tőled kapták az ő személyességöket és mindent, a mivel bírnak: tőled el akarják vitatni az életet és a személyességet. A vakok nem látják be, hogy minden tökély a legfőbb fokban te benned van; az istenhagyottak a te változhatatlan lényedet megváltoztatni merészlik! Ők kezeid művéhez hasonlónak akarnak tenni, ők nem tudják, hogy a te lényeged semmi osztást, sem kisebbítést, sem semmi korlátozást nem enged. Véghetetlen

radni, kénytelen kimondani, hogy ő egy s ugyanaz mindazokkal, a mik előtte tudvák, s ennél fogva minden egy, és egy minden; egy lény egy lényeg és egy állomány⁴ Mit sem fogadnak az emberek háladatosabban, mint a hazugságnak gyümölcsét, csak a szemnek kellemes, és az íznek édes legyen. Kinek nem volt már alkalmá tudákos munkástól, a ki napi dolgán kívül még az álbölcsésznek édes mérgét is megízlelte, megtanulhatni, mily szép az az új divatú pogányság. A fiatal ember kün a szabadban andalogván először mező- s virányokra, azután szívére mutat, mondván: ott kün csupa élet, itt ben szinte; a mi kün és ben van, az mind ugyanaz., . . Nemde ez ama híres tan. az isteni egység- s mindenségről. irányozhatnék ugyan a könnyelmű szónok tekintetét ama kis egyvelegre, mely ott egy közel levő ganéjgödörben mutatkozik, s kérdezhetnék őt, valljon az a mi ebben mozog és fajzik, szinte annak nevezendő, a mi az ő szellemi életében öntudat-, szabadság-, kötelesség- s észnek mutatkozik? Azonban ez őt nem fogja eltántorítani, ha csak az igazi iskolát kitanulta, s jól felfogta, hogy az öntudat a legtokéletesb érzéki világ egységéből fejlődött ki, s az emberben, mint legfőbb természetkifejlésben kiképezetik. Más úton is bebizonyíthatni, mikép hanyatlanak az emberek a pantheismusba, önistenítésbe. Ugyanis a ki minden hit közbenjárása nélkül a dolgokat legnagyobb bizonyossággal megismerni gondolja, az minden esetre isteni tudománnyal kérkedik; isteni tudománnyal pedig nem bírhat más, mint az Isten maga, vagy a ki az Istennel egy s ugyanaz. Ily keserű gyümölcsök fakadnak azon elvből, mely szerint az emberi ész önmagának elegendő, s a hit dolgában legfőbb tekintélynek állíttatik. Először többistenségre (polytheismus) azután mindistenségre, s végre isten tagadásra vezet.

szereteted hozá létre a teremtmények ezreit, hogy dicsőítsenek örökké! De íme emberek, kik nagyoknak s erőseknek hiszik magokat, megtagadják tőled a tiszteletet, melylyel tartoznak; a dolgok mindenségében tévedő parányokat életedhez szükségképen tartozóknak nevezik. De vajmi keservesen megbüntettetnek ezen tévelygésök által. Mialatt tőled a létet megtagadják, magoktól szinte megtagadják azt; és midőn vonakodnak a te életedet elismerni, látják mint tűnik el minden előttök: ész, erény, rend, igazság, szeretet, remény és jóllét, minden fut előttök; minden enyészik, a valóság csupa csalódássá, az élet csak keserű álommá változik. Oh örök igazság! gyógyítsd meg a beteg szemeket, erősítsd meg ismét a megrendült észet, és adj a szívnek szeretetet. Amen.

ÖTÖDIK BESZÉD

az

„INDIFFERENTISMUS”ról

(különbőség).

Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség.

Efez. lev, IV, 5,

Bőjt V. Vasárnap.

Evangelium sz. János VIII, 46.

Édes üdvezítőnk minden alkalommal az ő isteni küldetésére figyelmeztette a zsidó nemzetet. Azonban tanítását minden fáradozásainak daczára igen sokan megvetették, s majd ostoba ellenvetésekkel, majd rágalomteljes szitkokkal gyalázták. Alig van beszéd, melyből Jézus szeplőtelen szívének ártatlansága, igazságszeretete, s e mellett személynagysága és szabadelműsége világosabban tűnnék ki, mint a felhozott beszéd; s mégis Atyámfiai! kevés hiányzott, hogy őt agyon nem kövezték. Hogy ellenségei bűnösök s a bűn rabszolgái volnának, azt más alkalommal megmutatta nekik; most tehát felszólítja őket, hogy ők is hasonlót mondjanak róla: „Ki fog engem közületek bűnről vádolhatni?” És nem találkozott senki, aki a száját felnyitotta volna; azért hallgatva, noha önakaratjok ellen, kényszerítették megvallani, hogy az ő tanítása csupa igazság; ők pedig Isten fiai nem lehetnek, mert ezen isteni igazságnak készakarva ellentállának. „A ki Istentől van, Isten igéjét hallgatja; ti nem vagytok Istentől, mert az ő igéjét rágalmaztatok, üldöztél az őt, kit ő a világnak váltóságául rendelt.” Erre felháborodának a zsidók, mondván: „Nemde samaritánus vagy te, s gonosz lélek szól belőled?” Jézus pedig egész gyöngédséggel felelé: „Nem a gonosz lélek, hanem az Isten lelke szól belőlem; én nem keresem az én dicsőségemet, van a ki

keresi és megítéli. Az én országom öröktől fogva áll; minden ősatyák és látnokok Örvendeztek lélekben, hogy az én születésemet láthatták.” Erre a zsidók dühbe jövének, s köveket fogtak, hogy agyon kövezzék őt, azonban az üdvezítő elrejté magát. – Úgy hiszem Atyámfia i! nem volna érdek nélkül a zsidó népnek ezen háladatlan viseletét bővebben elötüntetni, és méltán meg róni; azonban eltökélt szándokom e jelen órában a közönbösségről szólni hozzátok; azért Isten irgalmába ajánlván a megátalkodottakat, a vallási indifferentismust választjuk elmékedésünk tárgyául. A kik ezen tévelygésbe estek, azok nem kelnek ki ugyan oly nyilván szerelmes üdvezítőnk ellen, mikép ezt a mai evangéliumban a zsidók tették; mindazonáltal ezek is nagy igazságtalanságot követnek el az Isten és az emberiség irányában. Miután az úr Isten csodálatraméltó szeretettel adá az ő szerelmes fiát érettünk, és ez által számunkra egy új megváltási üdvintézetet alapíta: mily nagy háladatlanság s istentelenség azt állítani, hogy ezen intézkedése fölösleges, minthogy azt bármely emberi koholmány is kipótolhatja; mily távol esik az emberiség igazi javától másokkal elhítenni akarni, hogy tévelygéseikben bátran maradhatnak, s őket mintegy biztosítani, hogy kiki azon vallásban, melyben született, minden veszedelem nélkül megtalálhatja üdvösségét. Fájdalom e lelki nyavalya már annyira elharapódzott sokaknál, hogy nem is felvilágosult, a ki nem közönbös. Vámpírként tapad jelenkorunk fiaira ezen erkölcsi métely, ez a jég hideg betegség, mely a velőt kiszáritja, a lelket igazság és hiba iránti egykedvűség szenderébe sülyeszti. Vannak, kik minden iránt egykedvűek, igazság, hit, üdv, Isten, szóval minden iránt, s midőn már nincs mit feláldozniok a közönbösség oltárára, szilaj kárörömmel felkaczagnak, s önmagokat áldozzák föl. – Atyámfia i! üdvességünk ügye ránk nézve legnevezetesebb ügy; ez határoz ideig

s örökké való sorsunk felett; az ő kimenetele örökkévalóság, mely vagy örök boldogságot, vagy örök kárhozatot szerez; ily főbenjáró dologban nem szabad ingadozunk, nem szabad üdvességünket kockára lágymelegen kitenünk; azért fölkérem figyelmeteket, hogy ezen, az indiiferentismusról tartandó beszédet isteni félelemmel hallgassátok.

Indifferentismus latin szó; magyarul egykedvűséget részvétlenséget jelent. Mindenek előtt e tévelygésre vonatkozólag ezen kérdést teszszük föl: valljon van-e általában valami részvétlen dolog a földön? és válaszul adjuk: tulajdonképen misem közönbös (indeferent) a földön, minden részvétre mutat. Vegyünk például egy követ, mely holtan s mozdulatlanul fekszik s minden élet nélkül látszatik lenni; tekintsük azt bizonyos idő múlva, és változást veendünk rajta észre, mely cselekvőséget föltételez, mert az például elporlott, vagy megmohosodott. A mi az ásványokról áll, azt annál inkább mondhatni a növényekről, és még inkább az állatokról. Végére vegyük elmélkedésünk tárgyául az embert, és minden kétségen kívül tapasztalni fogjuk, hogy mi sem közönbös a földön. Így minden, még az oly közönbösnek látszó ember is azonnal different lesz, mihelyest hivatalát, iparát vagy hajlamát érintjük. Beszéljünk csak egy földműves jelenlétében a gazdaságról, egy zenekedvellő jelenlétében valami híres zeneszerzőről, egy katona jelenlétében bizonyos híres vitézről, stb. állításom igazságát az adott szóra azonnal tapasztalni fogjuk. Noha tehát közönségesen nem mondhatni, hogy emez vagy amaz közönbös volna, mégis a dolog egészen más-kép van, mihelyt beszédünket a menyeeiekre, az érzékfelettiekre, az üdvösség- s halhatatlanságra irányozzuk; mert beszédbe ereszkedvén egy a földi dolgokban egészen elmerült emberrel, s figyelmeztetvén őt az Isten-

szellem- s örökkévalóságra, azonnal úgy fog tetszeni, mintha efféle dolgok iránt vak és süket volna. –

A jelenkor közönbös fiai a vallással nem gondolnak, csak az ember becsületes legyen. De lehet-e valaki valóban becsületes ember vallás nélkül? ez oly kérdés, melyre bizvást válaszolhatunk, hogy nem. Mint a sötétben utazó kalauz szövétnék nélkül, olyan az ember a religio világossága nélkül. A becsületességnek hévmértéke az erényszeretet; már pedig akár egyeseknél, akár a társaságban csak akkor áll szilárd alapon az erkölcsiség, ha az ember tudja honnét jött és hova megy, mi az ő eredete és végezel ja? e kérdésekre pedig csak a vallás adhat illendő felvilágosítást. Továbbá az erény gyakorlása gyakran harczra szólít minket, miután szünet nélkül kell harczolnunk a világ ellen, a test ellen és az ördög ellen. Ezen viaskodással nehéz kísértetek és áldozatok vannak összekapcsolva melyeknek legyőzésére ismét csak a vallás adhat erőt és ótalmat. És mi volna az emberi társaságból, ha a cselekvények alapját egyedül csak a külső becsületesség képeznék? kevés idő alatt tönkre jutna a társaság. A ki ezt nem hiszi, ha földműves, fogadjon csak szolgálatába egy olyan hitehagyott becsületes napszámost. Míg vele dolgozni fog. ő is szorgalmasan fog szántani, ásni irtogatni, de hagyja őt egy kevéssé magára, és henyélve fogja találni. Szerencsétlen a mesterember, kinek efféle legénye van, mostoha az a darab kenyér, melyet ezen vallástalan becsületes (?) legénye neki szerez. Sajnálom a kereskedőt, ki ilyen istenhagyott emberrel egy társaságba lép; mert könnyen megtörténik, hogy koldusbolra jut, midőn a tolvajok becsületes emberek maradnak a világ előtt. És hová jutna az emberi társaság, hahogy a vallásos lelkiismeretesség helyett is csak a külső becsületesség vezérelne cselekvésre. Lehetnek az ország igazgatói bármily vigyázók; szaporíthatják törvényeiket vég-

telenig; körülvehetik katonák- s örökkel a városokat: mégis az emberek ezer módot fognak találni a törvények kijátszhatására, sőt azt is becsületességnek fogják tartani, hogy a törvényeket oly büntetlenül áthágták. – Mit jelentenek annak a törvények, a ki nem hiszi, hogy az előjárók Istennek helyetesei, kinek vallása nincs? Vallás nélkül a törvények csak a külső embert tarthatják zabolán, a belsőt nem képesek eléggé fékezni; megakadályoztathatják a nyilvános tolvajokat és rablókat, de hog-y valaki valóban jó is legyen, azt nem tehetik. A legszigorúbb törvények nem bírnak oly hathatós erővel, hogy azoknak külső fenytéki félelme által a gonoszság sikeresen elfojtassék; mivel csak addig tart a fenytő törvényeknek külsőképeni munkálódó ereje a gonoszok keblében, a meddig a félelem; megszűnik pedig a félelem tüstént, mihelyt a gonosztevő tapasztalja, hogy őt egy Istenen kívül senki sem láthatja, s meg nem ragadhatja. A gonoszság elfojtására tehát leghathatósabb orvosság a religio, vagyis az Úr félelme, mely a lelkiismeretre felvigyáz, a vétkezőt a rejtekben épen úgy, mint a nyilvánosságban mindenütt egyaránt visszatartoztatja, fékezi és a büntől elvonja. – „A vallásos érzelem az éber ellenőr, mely elrejtett gondolatoknál is jelen van; meghallja a bűn lassú sugallatát, ellenáll az alkalom ingerléseinek, s kézen vezeti a tévedni akarót.” Ha elgondoljuk a terheket, melyek kötelességeinket nehezítik; a gátokat, melyek becsületes ügyekezünkkel oly sokszor ellenkeznek; az áldozatokat, melyeket tőlünk hivatali pályánk pontos betöltése kíván; az örömeket, melyektől tartózkodnunk; a keserőségeket, melyeket szenvednünk kell: oh akkor igen könnyű belátni, hogy valódi becsületességünk megőrzése végett lelki erőre, mennyei kegyelemre, isteni malasztra vagyon szükségünk, mely az életben előforduló terhek s keserőségek elviselését segítse, mely ger-

jedelmeinket eloltsa, gyarlóságunkat ótalmazza, erőtlenségünket gyámolítsa, és a jóban állhatatosabbakká tegyen. – Sőt a látszólag legvirágzóbb társaság is, ha nincs a religio befolyása által gyámolítva, nem lelkesítettvén attól, olyan épülethez hasonlítand, mely pompás és aranszem külseje daczára roskadni készül; mert az idő azon kapcsokat megrontotta, melyek külön részeit összeforrasztották.

„Religio nélkül sem a fölségi hatalom, sem a törvény, sem a kötelezések nem bírhatnak elégséges erővel a közbátorság, személy és vagyon fentartására, és a társasági testület tagjainak czélszerű korlátozására; hanem midőn a religio a hatalmat az Istentől származtatja, a törvények teljesítését, lelkiismeretes pontosságát sürgeti, a kötelességeket az eskü szentségével biztosítja: kezeskedik egyszersmind a társas élet s polgári szervezetek bátorsága- s boldogságáról. A religio szenteli meg a polgári törvényeket, midőn azokat úgy adja hívei elébe, mint Istennek akaróját, és midőn azoknak megszegéséhez olyan büntetéseket köt, melyek az örökkévalóságig terjednek, s melyeknek végrehajtója maga a mindentudó Isten. Az emberi törvények csak némely cselekvényeket vesznek tekintetbe: a religio minden tetteinket, még gondolatinkat és kívánságinkat is; amazok csak a kezek erőszakoskodását zabolázzák: ez a szíveket is; a törvények csak a polgárt érintik: a religio az egész emberen uralkodik, és a polgári kötelességeket is lelkiismeret tartozásává szenteli, és a polgári társaságnak ótalmazójává magát a mindenható teremtőt teszi.” Azért Atyámfiai! kerüljétek azon embereket, kik vallás nélkül becsületet színlelnek.

Továbbá azt állítják a közönbösök: hogy a vallások közt nincs semmi különbség; hogy a pogány, török, zsidó és keresztény vallás mind egyenlő vallás, de rútul csalatkoznak. Nyissák csak fel a világ tör-

ténetének ívlapjait, s tapasztalni fogják mily nagy különbség vagyon a pogány, török, zsidó és keresztény vallások között. A pogány hit derengő korában általános sötétség, számtalan tévedés, babona és előítélet minden lehető nemeiben környezé s földé a világot; tudatlanság, lélekölő tunyaság uralkodék a földön. Az emberek igaz Isten helyett a napot, holdat, embereket és állatokat, arany- és ezüst-, kő- és faképeket, de még a kerti vetemények közül is többeket imádtak; azoknak templomokat kápolnákat, szobrokat állítottak, és nem csak állatokat, hanem emberi vért és szemérmertességet is áldoztak fel nekik. A pogányoknál a sok istenségi tan a földet és eget holmi tisztátalan és kegytelen istenségekkel népesítette meg; a kicsapongások, elvetemedett cselekedetek ez álistenek példája által megszentésévé lőnek; és az ész, mely a tudományok s művészet minden szakában a legmagasb fokra bírta emelni Athénét s a világ uralta Rómát, nem bírta kiirtani e ferde fogalmakat, nem bírta megjavítani a világot. A bölcsek, kik a pogány sötétségben feltűntek, szinte kételkedtek, s mit sem Indának helyesen az Istenről, az ő tulajdonságiról, az ember természete mivoltáról, fölséges rendeltetéséről, a jövő életéről, s egyéb igazságokról, melyek a polgári társaság állandó boldogságra is annyira szükségesek. Minden elemefuttatásáik e tárgy körül többnyire nem egyebek, mint merő álmok valának. Ily bizonytalanság- s kétségeskedésben voltak a pogány világnak leghíreseb bölcsei a legszükségeseb ismeretekre nézve! A mit fel tudtak volna is érni eszökkel, azt a testiség, az indulatok, az előítéletek meghomályosították; hiába! a magára hagyatott legkiképzettebb emberi ész sem képes föllebbenteni a fátyolt, mely a természetfeletti dolgokat takarja. Csak az Isten biztos és csalhatatlan tanító e részben; ha ő nem adja tudunkra mi ő, legalább ránk nézve: akkor minden föllengző tudományunk csak ide s oda csapkodó szél,

hitünk feneketlen habzó tenger, melyen szívünk, lelkünk a szenvedélyek s indulatok habjaitól hányatik, s révhez, hol pihenhessen, nem juthat. Azért minden népek és nemzetek bölcsei sóhajtva fohászkodtak a világ Urához, hogy jön-e vajha e világra egy tökéletesebb valóság, ki mennyei világával eloszlassa az emberi elmének gyászos vakságát, s az embert az Istennel s végső rendeltetésével megismertesse; a tudatlanságnak sötét homályában vakoskodó elmének, a megvesztegeti emberi szívnek jobb, s végső céljának elérésére bizonyosabban vezető irányt adjon; a ki éltetve világító szövétnekével fényt derítsen azon igazságokra, melyeket a magára hagyatott emberi elme magának soha kielégítőleg meg nem fejthetne, de a melyek megfejtése a valódi boldogságra mégis oly múlhatlanul szükséges.

S íme eljőve az idők teljében Jézus, a halál árnyékának tartományában lakozóknak nagy világossága, és szétoszlatván mennyei tanításával a tudatlanság és kétség borúit, azonnal a bölcsesség és művelődés, a szellemi felvilágosultság szelíd angyala lebegé körül a világot, s lassanként így kezdenek terjedni a népre nemes érzelmek, tiszta és szeplőtelen életmód. Jézus vallása győzedelmeskedvén a pogányságon, kitisztázza az értelmet, üdvös irányt adott az észnek, s készséget az akaratnak. Mily nagy hálátlanság tehát azt állítani, hogy az igaz vallás és a pogányság egyre megy.

Szinte vétkeznek azon emberek is, kik lágymeleg hitelenségökben nem tesznek különbséget az izlam és igaz hit között. Atyámfia! minden javak közt legdrágább az igazság; az igazság alatt pedig értjük amaz örök igazságot, melyet Isten az ő teremtő ujjával szívünkbe írt, melynek magyarázatját Mózes kő táblára írta, melyet Jézus legtökéletesebben megvilágosítani jött, mely szó nélkül is beszél lelkünkkel, megmutatván mit kell cselekednünk és távoztatnunk. Az igazság igéje tehát a kije-

lentetett isteni tudomány, az emberi tökély és üdv tudománya. Ez a tudomány az értelemre nézve világosság, az indulatokra kalauz, a félelemre vigasztalás, a szenvedésre nézve enyhülés, gyarlóságunk sebeire nézve pedig orvosság. A kijelentett igazságot nem szükség tűzzel, vassal terjeszteni: annak égiszikrája iránt dicső fogékonyságot oltott belénk a természet ura. „Egyike a legdúsabb, legnagyobb és szeretetre legméltóbb lelkeknek, melyeket ismerek, – így ír egy német bölcsész, – már kora ifjúságában a nagy világ által a k. religiótól elidegenítetett; de sohasem elégítette ki őt a nagy világ; mindig hódolt ő az erénynek, s keresé az igazságot azon szomjival, melyet Isten nem hagy hiába keresni. Sokáig hívé azt elolthatni Socrates bölcsességében, kihez őt annak főséges egyszerűsége, a föld fölöttiek utáni vágya, az elismert igazság iránti lángoló heve, s szeretetre méltó szerénysége rokonszenvvel vonzák; s mégis magasabbra kezdé sovárgni, s midőn némely keresztények életéből kitűnt, a mit ő mindinkább sejtett: elkezdé sz. János evangéliumát olvasni. Meglepetett volt e fenségétől, ez egyszerűségtől, e tisztaságtól, a szeretet e lebegésétől; azon helyre jövén, hol üdvezítőnk monda: „Az én tanításom nem az enyém, hanem azé, ki engemet küldött; ha valaki ennek akarátját cselekszi: tapasztalni fogja, valljon e tanítás Istentől van-e, vagy enmagamtól beszélek-e?” örömmel felszökött, s monda: „Nem, így nem szólt soha bölcs, ki csupán ember volt.” Úgy van Atyámfiai! Világi bölcs nem veté tanítását ily próbának alája; ezt csak Jézus, az örök igazság tehette. De valljon kicsoda volt az izlam szerzője? Egy ravasz csábító, a ki a VII században K. sz.u. Isten követének adván ki magát: pogány, zsidó és keresztény szokásokból egy religiót csinált össze, melyet későbbben tűzzel, vassal terjesztett, sőt vallási kötelesség gyanánt meghagyá utódainak, hogy addig folytassák a szent harczot, míg egyetlen egy hi-

tétlen (nem muzelman) lesz a földön. Mohamed ábrándozó ember volt, a ki hiú álmait valóság gyanánt akarta elhitetni. Jézus pedig Isten volt, a ki az ő isteni küldetését szent életével, számtalan csodajelekkel és jövendölésekben bebizonyította. A keresztény vallás és erkölcstudomány egy olyan összefüggő szép egész, melyben a legfőbb és őszszehangzást látja az ész; az Alkoránban pedig a tudósok számtalan tévedéseket, ellenmondásokat és történeti elferdítéseket fedeztek föl, melyek mind a józan észszel, mind a kinyilatkoztatással, mind a történetírással ellenkeznek; csak egy két példát hozok fel. így az Istent testi s véges lény gyanánt állítja; Máriát, Jézus anyját, Mózsés és Aaron testvérének írja; egyik cikkben azt mondja, hogy a zsidók és a keresztények üdvözülhetnek, más helyen pedig tagadja, stb. Továbbá a félelemből történt istentagadást mentegeti; a borivást, mint halálos bűnt tiltja; az örök boldogságot testi gyönyörökben helyezi. Vakesetet védelmez, stb. A hely szűke nem engedi, hogy minden tévelygésit megczáfoljunk, azért rövidség okáért elég azt tudni, hogy minden a mi jó van benne, azt Mohamed a kinyilatkoztatott vallásnak kincstárából orozta, p. o. az imádságot, alamizsnálkodást, böjtöléseket. stb. Mohamed tanítványai imádság előtt mosdanak, a körülmetéltetés szabályait megtartják; mint a zsidók sertéshústól, borivástól megtartoztatják magokat. Borzasztó Mohamednek azon elve, mely szerint az Isten minden embernek sorsát változatlanul meghatározá, melynél fogva az embernek e részben nincs szabad akarata. Mohamed vallását tűzzel, vassal terjeszté, nem pedig a tanítás és meggyőződés útján; millió leöltek csontalmira alkotá épületét, embercsontokkal foldozandót, vérrel és könnyükkel festendőt be; azért előbb utóbb roskatag alapjáról ledülend, ezereket temetve magával sírba. Eilenben Jézus tudománya isteni; oly igazságokat foglal magában, melyek a legbensőbb meggyőződés útján az

emberi lélek és szív kívánatinak teljesen megfelelnék; ezért Jézus vallása rendületlenül fenmarad a világ végezetéig, és lehetetlen, hogy azt a világnak akárminemű változásai, vagy a gondolkodás módjának bárminemű történései megváltoztathassák. – Ki nem emlékezik továbbá azon siralmas befolyásra, melyet Mohamed vallása a népekre, s egész társadalmakra gyakorol? Törökországban, s hol az izlam hatalomra kapott, még mindig a régi világnak barbársága, elnyomatás, önkény és a vad-erkölcsök szilajsága uralkodik. A török Alkorán féltékeny elvei szerint minden egyéb tudományokat, tanodákat, s minden magasabb fejlődést tilt, nehogy vallási ármányai felfödöztessenek; híveit sötétség és szellemi halál árnyékában tartja. Ezt bizonyítja Ázsia s Afrikának elvadult barbársága. Innét nyilván következtethetni, hogy csak Jézus vallásának világa képes eloszlatni a tudatlanság, míveletlenség és zsarnoki önkény rémletes fellegeit; csak az ő befolyásának következtében áll Istentől nyert méltóságában az emberiség. A keresztény vallás megszelídítette az erkölcsöket, megszüntette a zsarnoki önkényes hatalmat. Igen! a keresztény hit a királyt mennyei eredetű tekintélyivel ruházza fel, de egyszerűen kárhóztatja a zsarnokságot s féktelenséget; nem kevésbé kötelezi a fejedelmeket igazságszeretetre, mint a népeket engedelmességre. Minél fogva egyedül a kereszténységé azon dicsőség, hogy a kormányokat nagyobb állandósággal, s a nemzeteket több szabadsággal egyszerre megajándékozta. Hol a keresztény vallás becsben tartatik, ott annak törvényes ótalma alatt kiki biztosan él, és abban helyezi szabadságát: hogy a törvényeknek önkényt híven hódol; ott a szelíd s békés polgárok nyugodt egyetértésben működnek a természetes kifejlődés és józan haladás útján, a társasági szenvedések enyhítésén, a visszaélések megszüntetésén. Atyámfia! ezekből is átlátjátok, mily gonoszul cselekesznek azok,

kik az igaz vallást az izlammal azonosítják, mondván: mindegy, legyen valaki török vagy keresztény. Nem kevésbé vétkeznek, kik könyelműségökben a keresztény hitet a zsidó vallással egy osztályba állítják.

A teremtés célja: a keresztény egyháznak alapítása, monda egykor egy mély belátású bölcs. Első pillanatra meglepő ezen gondolat, de teljesen igaz. Igenis az egész ó világi történetnek feladata az volt, hogy Istennek templomot építsen, melyben neki Krisztus által minden népek-s nemzetségekből örök dicséret s magasztalás nyujtassék. Mózsés vallása csak előkészítő iskolája volt a világüdvözítő országának, s magában hordozá leendő felozlatásának okait. Az ó szövetség, melyet az Úr Ábrahámmal nemzetségével kötött, úgy áll az új szövetség irányában, mint a kép a személyhez, mint az árnyék az igazsághoz, mint az ígéret a valósításhoz, mint a jóslat a beteljesedéshez. Mind a két szövetség szoros, elválaszthatlan viszonyban áll egymással. Az új frigyben lesz világos, mi az óban homályos volt, mondja sz. Ágoston. Az ó szövetség a bűnös emberi nemnek megváltót ígér; az új mondja: már eljött a megígért megváltó. Az ó szövetségben isteni szózat mondja: vérontás nélkül nincsen bűnbocsánat; az új bizonyítja: Krisztus a kereszt oltárán értünk ontá az ő szent vérét. stb. Az ó szövetség élőkbe állítja a próféták jövendöléseit, melyek egykor teljesedésbe menendők valának: az új szövetség czáfolhatlanul bizonyossá tesz a felől, hogy ezen jövendölések Krisztuson csakugyan beteljesedtek.

A zsidó religio ugyanis nem volt minden időkre rendelve; már maga Mózsés előre mondotta, hogy helyébe más religio fog következni, így szólván: „Prófétát támaszt te neked a te urad Istenned a te nemzetségedből, és az atyádfiai közül, mint engem azt halgassad.” Ezen próféta állal értetik a messiás, kinek eljövetelét a

többi próféták is megjövendölték. A látnokok isteni ihletésből meghatározták az időt, mikor jövend el, és a jeleket, melyekből rá lehessen ismerni; ¹⁾ előre megmondották, hogy a messiás Dávid király nemzetségéből fog származni; ²⁾ Jákobból csillag támad s vessző Izraelből; ³⁾ hogy az ő anyja egy szűz leend; ⁴⁾ hogy Betlehemben fog születni; ⁵⁾ a bethlehemi anyák Heródes által megöletett gyermekeiket siratni fogják; futni fog Egyiptomba, s onnét ismét vissza tér Izrael földére; ⁶⁾ tiszteletére királyok jövendének, símadandják őt; ⁷⁾ előkövetelesen; ⁸⁾ hogy a népet tanítani fogja, s tanítását csodákkal erősítendő meg, midőn a vakoknak a látást, a siketeknek a hallást, a némáknak a beszédet fogja visszaadni; ⁹⁾ a nemzetek világossága ieend; ¹⁰⁾ egy számaron Jeruzsálembe menend; ¹¹⁾ ott a templomból a kereskedőket és pénzváltókat kiüzendi. ¹²⁾ Azt is megjövendölték a látnokok, hogy sokat fog szenvedni, s végtére saját népétől keresztre feszítetni. A ki figyelmesen olvasta a XXI. zsoltárt, Bölcs. k. II. 12–22, Izaiásnak LIII. részét, meggyőződik, hogy Krisztusnak kínszenvedését ábrázolják. Nem lévén rajta semmi vétek, saját barátja- s tanítványától el kellett árultatnia, ¹³⁾

¹⁾ Mózs. 1. könnv. XLIX, 8, 9, 10. Dániel IX, 24–27. Aggaeus II, 7–10. Málachiás III.

²⁾ Izai. II. Jerem. XXIII.

³⁾ Mózsé. 4-ik könnv. XXIV, 17.

⁴⁾ Izai. VII, 14. Jerem. XXXI, 22.

⁵⁾ Micheás. V.

⁶⁾ Ozeás. XI, 1.

⁷⁾ LXXI. Zsolt. 10,

⁸⁾ XL. Zsolt. 3.

⁹⁾ Izai. IX, I. XXXV, 5. 61.

¹⁰⁾ Izai. XLIX, 6.

¹¹⁾ Zachar. IX, 9.

¹²⁾ LXVIII. Zsolt. 10.

¹³⁾ XL. Zsolt.

harmincz ezüst pénzen eladatni, ¹⁾ övéitől elhagyatni, ²⁾ a zsidó tanácstól halálra kerestetnie. ³⁾ Azt is megjövendölték, hogy a zsidók- s pogányoktól elítéltetik; ⁴⁾ hogy egész testét elcsúfítják úgy, hogy nem leend emberhez hasonló, s mint egy szelíd bárány, száját sem nyitja meg; ⁵⁾ halálra hurczoltatik letőtül talpig megsebesítve; ⁶⁾ hogy ruhájából kivetkeztetik, s öltönye felett kockát vetnek; ⁷⁾ hogy kezei és lábai át fognak fúratni; ⁸⁾ hogy a gonoszok csúfolni fogják, ő pedig imádkozni fog azokért, kik őt gyűlölik; ⁹⁾ hogy halottaiból feltámad, és teste a sírban nem rothad el; ¹⁰⁾ mennyekbe fölmege, és elküldi a Szentleket; ¹¹⁾ hogy az atya Istennek jobbján fog ülni, ¹²⁾ hogy az ő anyaszentegyháza minden népekre ki fog terjedni; ¹³⁾ a zsidók elvettetnek és a pogányok meghivattatnak; ¹⁴⁾ hogy Jézus anyaszentegyháza örökké fog tartani; ¹⁵⁾ és országának nem leend vége. ¹⁶⁾

Lehetne-e most, miután Izrael minden törzsökéi összezavarvák, még egy Dávid utódra, és egy Juda sardjából származott maradékra ráismerni? Az idők eltelték. És valóban a zsinagógákban is fenhagytak azoknak számításával.

Nem viseli-e Krisztusé messiási vonásokat,

¹⁾ Zach, XI.

²⁾ Zach. XIII.

³⁾ Bölcs. II 12. Jer. XVIII, 15.

⁴⁾ II. Zsolt.

⁵⁾ Izai. LUI.

⁶⁾ Izai. L. Jerem. keserv. III.

⁷⁾ XXI. Zsolt.

⁸⁾ Zach. XIII, 6.

⁹⁾ CVIII, Zsolt.

¹⁰⁾ XXI. Zsolt.

¹¹⁾ LVII. Zsolt. Joel II.

¹²⁾ CIX. Zsolt.

¹³⁾ Izai, LX.

¹⁴⁾ Izai. XXIX. XXXV. XLIII.

¹⁵⁾ XLVII, Zsolt.

¹⁶⁾ LXXXVIII. Zsolt. Izai. II.

akár születését, akár szenvedését, akár halálát vagy feltámadását tekintjük? Nem mondta-e egy halásznak: „Emberek halászána akarlak tenni, kövess engem.” És nem terjesztik-e 18 század óta Péter és utódai a három alap igazságot Isten létéről, a bűnről és a megváltásról az egész földtekén? és a 256 pápa, kik Péter után következtek, nem bizonyítják-e, hogy Áron főpapsága egy másikkal váltatott fel? nem jövendölte meg Krisztus Jeruzsálem városa- s templomának feldúlását? nem tiszteltetik-e az üdvözítő sírja azon a helyen, hol ennek előtte az egy igaz Isten egyedül tiszteltetett? nem szóratlak-e el a zsidók az egész világra pap, áldozat, áldozó hely nélkül, mindannyi bizonyítványul, hogy a zsidó religionak a prófétáktól jövendölt eltörlesztése beteljesedett? nem hirdettetik-e az evangeliom az ismert földnek minden részeiben, a mint ezt Jézus előre megjövendölte? nem voltak-e azon férfiak, kik a földnek e hallatlan megváltoztatását előidéztek, és Isten tisztelését lélek- s igazságban taníták, salakjai a zsidó népnek, szegény halászok a Genezáret taván? Íme „szavok elhangzott a föld véghatáráig,” és rendíthetlenül áll az anyaszentegyház, melyen sem a századok viszontagságai, sem a vad nemzetek pusztító tüzei erőt nem vehettek.

Mindezekből kitetszik, hogy az ó és új szövet-ség között egy igen csodálatos összehang-zás vagy on; az ó szövetségből az új szövetség ügyeire pedig annyira szembetűnő az átmenet, hogy mi keresztények bízvást fölkiálthatunk: Uram! ha csalatva vagyunk, te általad vagyunk azok. De nem, mi nem vagyunk, mi nem lehetünk csalatva, miután Krisztus Jézust a csalhatatlan igazságot követjük. Azért A ty á m fia i! hálákat adjunk a véghetetlen jóságú Istennek, hogy minket az ő fiának országába meghívott, a hol látjuk az ő bölcseségét és hatalmát. –

Ezek után átmegyünk azoknak tévedéseire, kik részvétlen közönbösségöket azzal mentegetik, hogy mindnyájan, kik keresztény nevet viselünk, ugyanazon Istent imádjuk; hogy a különbség, mely minket egymástól elválaszt, nem lényeges, és csak külső alakban alapszik. Efféle tévedésekre tehát bátran s egész őszintességgel elmondjuk meggyőződésünket.

Krisztus urunk csak egy religiot, s csak egy anyaszentegyházat alapított. Valamint egy az igazság, egy az Isten: úgy a kinyilatkoztatott tanítás is csak egy lehet. A mely tanítás ezen isteni tanítástól elszakadt, és azzal ellenkezik, az nem Krisztus tanítása, nem igazi tanítás. Továbbá Krisztus urunk azt akarta, hogy valamint ő csak egy evangéliomot hirdetett, egy végrendeletet alkotott, s egy hitet követelt; úgy ezen egyetlen egy hitvalláshoz ragaszkodjanak a hívek is, és egy akol legyen, valamint egy a főpásztor. A ki tehát Krisztusnak ezen akaratját félreismeri, s ezen egy tanítását elhanyagolja: az üdvösségétől elesik; el fog száradni mint a fának letörött ága, el fog apadni mint a forrástól elszakadt folyó. „Egy az úr, egy a hit, egy a keresztség,” mondja sz. Pál, s inti a híveket, hogy őrizkedjenek a tévesztőktől: „Meglássátok, úgymond, hogy valaki benneket el ne ámítson a bölcselkedés és hiába való költemények által;” sőt a gal. írt levelében még tovább megy, azt írván: „Ha szinte mi, vagy mennyei angyal hirdetne tinektek valami olyant, a mi ellenkeznék azon tanítással, melyet mi hirdettünk nektek, átok legyen.”

Édes üdvezítőnk az ő anyaszentegyházat oly jelekkel különböztette meg, hogy lehetetlen azt meg nem ismernünk. Egy szív s egy lélek lakik ezen szentegyházban; hívei mindig s mindenütt ugyanazon egy hitet vallják, ugyanazon szentségekkel élnek, ugyanazon áldozatot mutatják be, s egy közös

fej alatt vannak. Ez az anyaszentegyház s z e n t, mert valamint az alapítója szent, úgy az általa hirdetett tanítás is szent; nem különben szentek a m a l a s z t e s z k ö z e i is, melyek az üdvösségre vezetnek, a legtisztább erkölcsöket alapítják, és az Isten tökélyeit legpontosabban kitüntetik; azért találtattak keblében mindenkor s z e n t e m b e r e k, a kiknek szentségét az Isten elvitázhatlan csodajelekkel megismertette, s czáfolhatlanul megbizonyította; kik a Szentlélek tüzetől felhevülve Jézus szerelmeért és felebarátjaikért vagyonukat, hazájukat, rokonaikat elhagyták, és verőket ontották. Jézus anyaszentegyháza mindenkor fennállott s fenn fog állani a világ végezetéig. Nincs idő, nincs hely, nincs állapot az emberiségben, melyhez nem illenék isteni tanítása; e z h o z z á i l l i k minden korhoz, minden tehetséghez, minden jellemhez, minden kedélyhez, sőt hozzá illik az emberiség életének minden szakához. És ha történik is eset, hogy anyai keblétől elszakadnak némely engedetlen fiai, ez által ő kárt nem szenved, sőt megtisztul a tisztátalantól, valamint az arany a salaktól, mint búza a polyvától. Ezen anyaszentegyház apostoli, mert azt hiszi és tanítja, a mit az apostolok hittek és tanítottak; nem különben a romai pápa- s p ü s p ö k ö k b e n tiszteli az apostolok utódit. Ez a szentegyház a hit s erkölcsi fegyelem dolgában csalhatatlan, mert a Szentlélektől kormányoztatik, és Jézus Krisztus is vele van a világ végéig, azért az egyház oszlopai ellen hiába vívott, s fog örökké vívni a sötétség hatalmainak egyesült ereje. Krisztus rendíthetlen kősziklára építette az ő anyaszentegyházát, s ennél fogva a világ tengerének erőszakos csapkodása mellett mindenkor ingatlan marad; nem is szorul senki más fentartó erejére, mint azéra, ki monda: „íme én veletek vagyok a világ végéig.” Ezen hatalmas erő tartá fen eddig az anyaszentegyházát ama számtalan üldözés és eretnenség özönében, melyeket az

ellenséges szellemű lelkek támasztottak ellene. Krisztus csalhatatlan apostoli tanító kart rendelt az anyaszentegyházban, melynek rendeltetése a korlátokat túrni nem akaró véges értelem tévedései közt a Szentlélek isteni segedelmével az emberiséget az igazság útján vezetni az örök békehon felé. A kath. egyháznak ezen csalhatatlan tekintélye az, mely nélkül felbomlanék a kereszténység, mely nélkül a legsarkalatosb igazságok körül úgy tévelyegnénk, mint a hajdankor bölcsei!

S mily fölséges, szívemelő és nyugasztaló a keresztény katolika hitnek a hét szentségről való oktatása? Alig hogy felnyitom a szememet, úgymond egy hittanár, és meglátom a napvilágot; azonnal az üdvességnek vízében, mint Krisztus vérének fürdőjében, az eredendő bűnnek szennyétől megtisztítatom; az Ígéretnek földére bevezettetem; az Istennek választott népe, a mennyei atyának fiai és országának örökösei, Jézus Krisztusnak pedig örökös társai közé számláltatom. Alig kezdek eszemmel élni mint ember, s a bérálás által kihivatom a bajvívó csatátra, s mint bajnok szent olajjal megkenetetem a viadalra. Ha meggyőzött az emberi vágy, gyarlóság vagy gonoszság, nem vetem el kedvemet és a fegyvert; fölkelek a penitencziatartás szentségében, és kettőztetett erővel kezdem el a baj vívást, kivált ha még az angyalok kenyérétől is megizmosodom az oltáriszentségben; mikor meg lett korra jutok, és az anyaszentegyház két állapota közül vagy egy házi elöljáróságra adom magamat, vagy pedig az alattvalóságban maradván, kedvem telik a házasságban, mind a két állapotra különös segítséget és malasztot veszek az egyházi rend vagy a házasság szentségében. Ha pedig az örökkévalóságra akarok indulni, felkészülök a nagy útra az utolsó kenettél, melyet Krisztus urunk a halállal már tusakodó híveinek vigasztalására rendelni méltóztatott, hogy az által bűneiknek maradéki eltöröltessenek, a betegségek-

nek békeséges türessel való elviselésére segítsenek, a kísértetek ellen erősödjenek, s hogy ha lelkek üdvességére válnék, előbbi egészségöket is megnyerjék. –

Szép a katolika religio az ő tudományában, vonzó szertartásaiban, áldozatra, erkölcsre, jámborságra indító erejében. Lépünk csak egy katolikus templomba, s mindenütt szívünk ájtatos gondolatokra fog ébredni. Ott az oltári szentség, melyről Jézus azt monda: „A ki ezen kenyérből eszik, annak örök élete vagyon;” ott a szent kereszt, mely bizalomra szólít minket, mondván: „Bízzál fiam, íme ezen dicső fán függött a világ váltsága; Isten-ember halt meg üdvességért;” ott vannak a szentek képei, melyek a dicsőült hitbajnokok erényeit tüntetik élőkbe, hogy mi is az ő nyomdokaikat követvén, szentek és boldogok legyünk; ott az égő gyertyák, melyek folyvást intenek minket, hogy a mi buzgóságunk lángjai szinte az egek felé lobogjanak; a temjének fölfelé emelkedő füstje példát nyújt, hogy a magasságbelinek a szent kívánságok illatival tömjénezzünk; ott a keresztút, mely azon fogadásra emlékeztet, melyet kereszteltetésünk alkalmával nevünkben tettek keresztszüleink, hogy t. i. hiszünk a sz. háromságban, ellene mondunk az ördögnek és az ő cselekedetinek. Ha vétkeztünk, ott vagyon a bűnbocsánat- és az Isten megengesztelésének széke, melynél irgalmassága letörli gonoszságainkat, és megbékéltet minket; ott a szent szószék, melyről az örök élet igéi hangzanak! – Es ki mondja el szóval érzéseinek égberagadtatását, midőn az egyesült szent se-reget hosszú sorokban térdelve, átnézi, s hallja az isteni hitéletnek szívemelő ájtatos énekét? Itt az érzékeny könyüket hullat, a szomorú földerül, a lankadt felvidul, a megátalkodott ellágyul; itt a szegénység nem akadályoztatja a lelket fölemelkedésében, a nyomor fia elfelejti házi szükségait, s gondolja magában; „Oh ha Isten

háza már itt e földön oly szép, oly elragadó, milyenek kell lenni a mennyek országának, hol hozzáférhetlen világgosságban lakik ő, kihez szívünk minden érzelme, s lelkünk minden kívánata vonz oly ellenállhatlanul. Valóban a katolika anyaszentegyház az élő Krisztus; ebben, csak ebben látjuk mintegy megtestesülve tani társában, szentségeiben, kormányában, tetteiben az egész keresztény életet. Ítéljétek meg Atyámfiai szabad-e Jézusnak ezen anyaszentegyháza iránt különbösöknek lennünk?

Ezeket előre bocsátva vessünk egy futó pillanatot azon felekezetekre, melyek a korszellem irányát követve az anyaszentegyházról elszakadtak. Ezen felekezetek legnagyobb része csak rövid ideig tartó buborék volt az idő s egyetemes egyház tengerén. Hol vannak az úgynevezett ariánusok, sabelliánusok, eutichiánusok, pelágiánusok s több efféle eretnekek, kik a közönséges anyaszentegyházról elszakadtak, s egykor oly nagy zajt támasztottak? Nincsenek többé! Az idők folyamában eltűntek. Ezen sorsban fognak osztozni azok is, kik a XVI. században az anyaszentegyházról elpártoltak. A hazugság rendszerei eltűnnek, a tévelygő tudományok elenyésznek, csak az igazság maradhat rendíthetetlenül örökké. Az igazság, a nélkül hogy megavulna, örök, valamint a forrás, melyből kibuzog. Az eretnekségek sorsa ezen szavakban foglaltatik: volt idő, mikor nem voltak, lesz idő, mikor nem lesznek. Lám a régi igazságok most is azok, a mik előbb voltak, változhatlanok; a tévelygő hit pedig, mint a már többször tettén rajta kapott de mindannyiszor nevét változtató bűnös, most elhúzza fejét, majd idő jártával ismét homályos fénynyel üti elő magát! Egyébiránt dicsekedjenek elpártolt atyámfiai a megtisztított evangéliommal, ők magát a hitet döntötték meg. Elszakadván az anyaszentegyház hitegységétől, biztos kalauz nélkül ide s tova hanyattatnak, isteni tekintély helyett gyarló emberi

szellemet követvén; az Istent nem tisztelik többé azon tisztelettel, mely neki kedves; nincsenek apostoli küldetésű papjaik; nincs törvényszerinti áldozatjuk, miután a Szentlélek által az anyaszentgyház igazgatására rendelt püspökök szakadatlan sorát megszakasztották, s az úr Jézus tanítását saját kényök szerint értelmezik. A mi tetszik, megtartják, a mi nem tetszik, elvetik; kiki azt gondolja, hogy ehhez joga van. S mennyi tévelygésnek s roszaknak nyitott kaput ez a szabadság? A függetlenség lelke, mely a hit dolgában semmi tekintélyt nem ismer, átment az erkölcsök és a fegyelem országába. Egyik kötelesség alóli feloldozást követte a másik kötelesség alóli feloldozás. – Azonban Atyámfiaik nem titok a mit beszélünk. Azon „a szoros kapun menjetek be, mert tágas a kapu és széles az út, mely a veszedelemre viszen”¹⁾ szavaknál fogva csak könnyen állathatni, hogy azon tagos úti vallás, mely az evangeliomi szabadságnak kecsgető színe alatt számkiveté a börtöket, az önmegtágadást, az egyházi engedelmisséget, a jószágos cselekedetek hasztalanságát állítván; mely a bűnökért ideiglenesen is vonakodik lakolni; mely az evangeliomi javallatokat utálja, az egyháziakat házasodásra feljogosítja, a házassági köteléket felbontja: semmiképen nem üdvhozó, vagy evangeliomi vallás, mert homlokegyenest ellenkezik az evangeliomi tanítással, melyben igen különbözőleg rajzoltatik le azon szűk, de üdvre vezető ösvény: ²⁾ „Ha az életre be akarsz menni, tartsd meg a parancsolatokat.” „Tagadd meg magadat „ stb., „A ki engem szeret vegye magára az ő keresztyét „ stb. De a test szerint gondolkodó ember meg nem fogja azokat, melyek az Isten lelkétől vannak, sőt bolondság-

¹⁾ Máté VII, 13.

²⁾ Máté XIX, 17.

nak lenni véli, és nem értheti meg azokat, mivel felölök lelkiképen kell ítélni. – A testnek okossága halált, a lélek okossága pedig életet és békeséget szerez. Hiába dicsekednek elpártolt atyánkffiai „evangelicus” nevezettel, mert a kik az evangeliom tanítása ellen ki-keinek, azok e névre méltatlanok. Igenis Atyámffiai! a ki az evangeliom parancsolatit megveti s kí-gúnyolja, az nem evangelicus keresztény, mert az evan-geliomi hit jóságos cselekedetek nélkül holt; nem is használ az evangelicus névnek méltósága, ha azzal az erkölcs és az élet meg nem egyeznek. Az evangelicus és a hitetlen közt nem csupán a névnek kell tenni a kü-lönbséget, hanem az evangeliomban ajánlott hitnek, az istenes életnek, és az erényeknek, hogy így az igaz hit a hamis vallástól cselekedetekkel megkülönböztessék. Mert micsoda hit lehet azoké, kik evangelicusoknak címeztetnek ugyan, de az evangeliom törvényeit és ja-vallatait megvetik? A miről Jézus egyházát különösen meg-ismerhetni, az a szentség, melyre híveit oktatja és vezeti. Innét van, hogy a katolika anyaszentegyházban elejétől fogva mindenkor találtattak is szentek. Itt csak némely-eket akarok felhozni, és pedig azon időből, mely az úgy nevezett reformatiot megelőzte, és közvetlenül kö-vette. *) Mit sem szólok azokról, kik a következő szá-zadokban éltek, és a szentek lajstromábaigtattattak; nem

*) A XV és XVI századbéli nevezetesebb szentek nevei: Paulai Ferencz, szül. 1438 † 1507. Genuai Katalin, 1447-1510. Kázmér, 1458 † 1484. Kajetán, 1487 † 1547. Villanovi Tamás, 1438 † 1555, Lojola Ignác, 1491 † 1556. Istenes János, 1495 † 1550. Xaveri Ferencz, 1497 † 1552. Alkantarai Péter, 1499 † 1562. Ötödik Pius, 1504 † 1572. Borgia Ferencz, 1510 † 1572. Nerei Fülöp, 1515 † 1595, Kantaliczioi Felix, 1515 † 1587. Teréz, 1515 † 1582. Avollini András, 1520 † 1608. Ricci Katalin, 1522 † 1589. Brandi Lajos, 1526 † 1581. Boroméi Károly, 1526 † 1590. Bailoni Paskal, 1540 † 1592, Keresztes János, 1542 † 159 Solani Ferencz, 1549 †. 1610. Kost-

szólok azokról sem, kik életöket a katolika hitért odaadták, és vértanuk gyanánt tiszteltetnek; azokat sem hozom fel, kik e folyó században szentül éltek, s kiknek erényeik- és esedezésökre történt csodák a római szék által részint már megvizsgáltattak, részint még vizsgálat alatt vannak csak azt jegyzem meg, hogy a felhozott szentek, az ő magasztos erényeik s kétségbevonhatlan csodáik által igen nyilván megmutatták a világnak, hogy a kereszténység igaz szelleme, a szeretet, alázat és önmegtagadás szelleme, az egyházból ki nem halt, mint hitünk ellenei fájdalom! igen gyakran állították. Ezen szentek mindnyájan a római kath. anyaszentegyházban éltek, mikép azt az ő életírásuk bizonyítja; ezen egyházban haltak meg, lőnek szentekké és elnyerek az örök boldogságot. És most kérdezzük csak az anyaszentegyházról elszakadt atyánkfiat, tudnak-e csak egyet is nevezni a ki az úgy nevezett reformált vagy protestáns egyházakban élt, és szentté leve, vagy egy csodát mivel volt? 300 esztendő óta hogy Luther és Kálvin az anyaszentegyházról elpártoltak, tudtak-e csak egyetlen egy nem katolikus szentet felmutatni? Olvaszuk át rendre a legendákat, lapozzuk át a naptárokat, melyekben annyi szentek nevei olvashatók, s utoljára is azon eredményre jutunk, hogy egyetlen egy protestáns szentet sem találni, a ki a keresztény tökéletességet egész terjedelmében gyakorolta, s kinek szentségét az

ka Szaniszló. 1550 † 1568. Leilisi Kamill. 1550 † 1614 Leonissi József, 1556 † 1612. Pasizzi Magdolna, 1566 † 1607, Szalézi Ferencz 1567 † 1622. Gonzaga Alajos, 1568 † 1691. Paulai Vincze. 1575 † 1660. Sigmaringi Fidel, 1677 † 1622. Limai Róza, 1586 † 1617. Regisai Ferencz, 1597 † 1640. Ezen szentek sok nagy dolgokat műveltek, és Isten előtt foganatos imádságaik által a vakokat láttókká, a sántákat járókká, a siketeket hallókká tevék; betegeket gyógyítottak, holtakat támasztottak; szóval mindenféle nyomorúságokon enyhítettek.

Isten csodajelekkkel megbizonyította volna. A protestánsoknak szentjeik nincsenek; hiányzik nálok az ápoló Szentlélek malasztja, hiányzanak a megszentelési eszközök. A protestánsok nem törődnek a keresztyény erkölcsszabályokkal, melyek keresztyény kötelességeinknek mi-voltát, alapjait, indokait s céljait tanítják; ők megelégesznek a természetes becsületességgel; az alázatosság engedelmesség s önmegtágadás szellemeit kerülik, az evangeliomi tanácsokat megvetik, melyek a keresztyény tökéletességet, az élet szentségét oly hatalmasan mozdítják elő. Innét van, hogy nem találkozott még senki a ki katolikus létére azért lett volna protestáns, hogy ott szentebb és jámborabb életet éljen; hanem inkább, hogy szenvedélyeinek annál szabadabban hódolhasson. Ellenben pedig a kik protestánsokból katolikusokká lesznek, azok közönségesen azért lettek katolikusokká, mert jámbor szent életet akarnak élni, s vallásos meggyőződéseiket cselekedettel be is bizonyítják. Szinte a világ történetében sincs példa, hogy egy katolikus ember, a ki egész életében az anyaszentegyházat hallgatta, s kötelességeit hiven teljesítette, élete alkonyán hitét megtagadta volna; ellenben pedig számos példákat tudunk felmutatni, hogy sokan épen haláluk órája közédeltével a katolika anyaszentegyházba kíváncsoztak, mint katolikusok óhajtván meghalni. így nyilatkozik a katholicismus ereje a Szentlélek munkálkodó malasztja által. „En vagyok az út, az igazság, és az élet,” monda a megváltó. „Ez az örök élet, hogy megismerjenek téged, és a kit te küldöttéi, a Jézus Krisztust. Más fundamentumot senki sem vethet azonkívül, a mely vettetett, mely a Jézus Krisztus. Ha valaki erre a fundamentumra épít, aranyat, ezüstöt, fákat, szénát pozdorját; kinek kinek munkája nyilván leszen, mert az Úrnapja megmutatja; mert a tűz által megjelentetik, és kinek kinek minő legyen a munkája, a tűz próbálja meg.” 300 esztendő ugyan szép idő?

hogyan az úgy nevezett reformációnak gyümölcseit érdeme szerint megítéljük. És milyen gyümölcsöket hozott ezen hitszakadás? Majd az egész éjszakot bizonytalanságba, kételkedés-, egykedvűségbe, s végre vallástalanságba ejtette, s az időtől fogva jelentkeznek oly számos csoportokban az úgy nevezett radikálok, socialisták, kommunisták s több effélék, kik most is oly nagy rettegésben tartják az európai világot. S valljon kinek köszönhetjük mindezeket? Mi tagadás benne: előttünk a történetírás, melynek lapjai bizonyosságul szolgálnak, hogy éppen az óia nehezedett az Úr keze Európára oly nyomasztólag, mióta a protestantismus lábra kapott; mióta a népek megvetvén az anyaszentegyházat, hamis tanítókat kerestek magoknak.

Jó lesz A t y á m f i a i ! e helyen megemlíteni a katholika anyaszentegyház t e r m é k e n y s é g é t a hitetlenek megtérésében. Miután egyedül ő kapta Krisztustól a küldetést: „Menjete az egész világra, hirdessétek az evangéliomot minden teremtménynek;” ezen parancsolatnál fogva soha meg nem szűnt az ő fiait különféle tartományokba küldeni, kik valóban apostoli szellemben a halál árnyékában ülő hitetleneket az evangéliom világosságára hozták. Az anyaszentegyház valamint h a j d a n , úgy jelenleg is hivatásához képest híven teljesíti magas rendeltetését: a világ minden részeire hittérítőket küld, kiknek élő szava, példás maguk viselete lelkeket nyer, s értelmet és szívet képzőleg terjeszti a valódi felvilágosodást. Ezen hittérítők nagy dolgokat vittek és visznek véghez; számtalanok pedig vértanúságot is szenvedtek. Valóban benső fájdalom s vigasztalás nélkül nem emlékezhetünk a legújabb vértanúk szenvedéséről. Csak néhány hónap előtt értesítettek a hírlapok Mittelbroni Schaffler Ágoston 29 éves hittérítő borzasztó kivégeztetéséről, k i S o n - J a y b a n Cochinchinában május elsején lefejeztetett, miután

négy éven át Jonkinban az Isten igéjét hirdette a legnagyobb veszélyek, nehézségek és fáradsalmak közepe-
 pett. – Tíz év előtt ugyanazon Cochinchina és Türkin földet a püspökök, papok és hívek vére áztatta, kik főleg az ős korban ragyogott keresztények példáját megújítva, Krisztus hiteért a legkegyetlenebb halállal megküzdének. Egyébiránt ez úgy ment mindig. A katholicus hittérítők mindenkor dicsőségüknek tartották Jézus hiteért vérök- s életökkel áldozni. Az Isten áldása ilyen munkásoktól nem maradhatott el. Az Isten rendkívüli ulakon is segítette őket. Azért olvassuk a kath. missiók történeteiben, hogy minden században találkoztak látnoki és csodatevő erővel ékeskedő hittérítők, kik a keresztény vallást legkitűnőbb buzgósággal s legfényesb sikerrel terjesztették. Nincs ország vagy tartomány, de egyetlen egy város vagy falu sem az egész földkerekségén, mely Krisztus hitéhez nem a katholicus egyház munkásai által jutott volna. Az egyházi történet évkönyvei minden században tudnak felmutatni nemzetet vagy országot, mely a római pápától küldetett hittérítők által az evangéliomot elfogadta. Ellenben a katholicus egyház hitetlenségétől elpártolt felekezetek mindig terméketlenséggel büntetettek az Istentől, annyira, hogy fel nem hozhatnak egy nemzetet sem, mely a hitetlenségből az ő közbenjárásuk által tért volna Krisztus hitére. Ezt ők sokféleképen tapasztalhatták, s azért utoljára a hitetlenek megtérítésével felhagytak, mert annyi szerencsétlen kísérlet s meg-
 hiúsult ügyekezett után kedvök megcsökken, s csak a katholicus missiók megromlására fordíták figyelmüket. Azonban a XVII. század vége felé látván mily fényes sikerrel haladnak naponként a katholicus missiók, ökis komolyan kezdenek gondolkozni a hitetlen népek közötti missiókról, s ennél fogva Angol országban egy társulat alakult, mely azonban mire sem mehetett, míg e század elején 1804ben Londonban brit egyesület alakult, melyhez

más kisebb egyletek is csatlakoztak. A londoni főegylet mindenféle felekezetekből 5000 hittérítőt számlál, évenként temérdek pénzt, bibliát, vallásos értekezéseket, imádásos könyveket, különféle homíliákat szokott kiosztatni, csak a térítőkre 3,000,000 franknál nagyobb öszveget költ. Minden hittérítő évenként 6112 franknyi díjt kap; ha felesége van, rendes díja 1015 frankkal megtoldatik, és ha fiai vannak, ismét 508 frank pótlékot húz. E díjakhoz járul még a nagy pártfogás a világi hatóságok részéről.

Most tehát az a kérdés: valljon kicsoda szerencsével működnek e hittérítők? Magok a jobb lelkű protestánsok megvallják, hogy annyi munka s költség után semmi, de épenséggel semmi sikerök nincs. Alig számítanak néhány egyént, kiket pénzzel elcsábítottak, vagy kiket saját sorsosaik üztek el. Magok a hittérítők is kedvet vesztenek ennyi legyőzhetlen akadály miatt, melybe mindenütt megakadnak; közleményeikben szorgosan kikerülik a történt térítések számát megnevezni; minden reménységök csak a jobb jövőt illeti. És ha itt ott némely egyéneket megneveznek, mások által meghazudtoltalak. Minden hittérítők állomásai vagy veszendő félben vannak, vagy éppen elvesztek. Ez a protestáns missiok sorsa, és pedig nem egyik vagy másik világrészben,

*) Fölötte csalódnék, ki a protestáns missio, a bibliatársulatok által pazar kézzel osztogatott biblia példányok számából akarna a protestáns proselyták számára következtetni. A bibliatársulatok bérelt megbízottjai igen szeretik a vagyonos pártfogók könnyenhívóságát kizsákmányolni, hogy térítői buzgalmokhoz képest annál nagyobb díjt kapjanak, Dr. Wisemann több efféle példát idéz, még pedig angol és. protestáns kútfők után. Felhossa a többi közt a m a h r a t t o k elleni háború történet leírt Hislop generálisnak következő szavait: „E missionariusok, mond a britt vezér, azt hiszik, hogy a chinai sanscrit, hindu és malagi nyelvekre lefordított evangeliomoknak e népek közti kiosztásával már céljokat érik; s a mint e könyveket az angol ügyvivők- és hatóságoknak megküldik, azonnal e számhoz mérik convertitáik összegét is, működéseik sikerét a kiosztott példányok mennyiségével hozva arányba.

nem ez vagy amaz hitfelekezetről, hanem általában mindenütt; az egész föld kerekiségén ugyanazon fogyatkozásokat vehetni észre annyira, hogy méltán elmondhatni rólok, miszerint annyi hittérítő, annyi költség, annyi elosztott könyv semmi más gyümölcsöt nem hozott, mint hogy a katolikusok misszióit vagy feldúlták, vagy megzavarták, vagy azoknak eredményét megakadályoztatták, a mi mindig legfőbb törekvésök. Ellenben a katolikus hittérítők, noha a föld hatalmasinak részéről kevés vagy épen semmi pártfogásban nem részesülnek, elmennek a legszilajabb erdei vad népekhez, s szünet nélküli életveszély között, a hova csak érnek, isteni küldetésüket mindenült fényes siker koronázza. Maga Xaveri sz. Ferencz saját kezével tízszer százezer embernél többet keresztelt meg, sok fejedelmet és királyt a keresztény vallásra térített, mindenhol templomokat építtetett melyek még mai nap is fennállanak, daczára a legdühösebb ellenszegülés, és üldözéseknek az azokat felforgatni törekvő eretnekek részéről. És hogy a legújabb hittérítésekre átmenjünk, nagy örömünkre szolgálnak ama számtalan diadalok, melyeket annyi akadályok mellett Amerikában, India és más hitetlenek tartományiban aratnak a katolikus hittérítők; mindenütt keresztetnek azoktól, a kiknél valaha megfor-

Mi magunk is több ügyvivősegeit ismertük a keletindiai társaságnak, hova alig lehetett egyetlen hajót is érkezni látni a nélkül, hogy az egy láda vagy csomó chinai kiosztásra szánt bibliával ne volt volna terhelve. A residens száz számra küldözé szét egyszerre minden tartományokba. A chinaiak tudomásul vették a küldött könyveket, de csakhamar akkép nyilatkoztak, hogy saját irodalmuk is gazdag a legjobb elbeszélésekben; nem tudván felfogni valljon e könyvek mulattatásukra lönek-e küldve, vagy pedig oktatás végett. Miután pedig olvasták, félredobták, s a residens nem vala képes köztük többet szétosztani. De azért a malaccai missionarius égő buzgósága egyetlen hajót sem engedett tovább elvitorlázni a nélkül, hogy mindig újabbakat ne küldött volna. A könyvek, úgy szólván, egész halmokban érkeztek, s végre oly magas rakásra gyűltek lakhelyén, hogy kénytelen vala házán kívül egy raktárba hordatni. E missionarius az, kiről az angol lapok néhány

dúltak, és honnét azután az európaiak által elhajtattak; az ő közbenjárások által mindenütt számtalan hitetlen megismeri és elfogadja az evangéliomot. így nyilatkozik az isteni szellem a katolika anyaszentegyházban, így teljesíti szerelmes megváltónk az ő anyaszentegyházának tett ígérését: „íme én veletek maradok a világ végéig.”

Ezen előadásból is eléggé kitetszik, hogy Jézus anyaszentegyháza nélkül a világ még mindig hitetlenségben, és a halál árnyékában sínlódnék, s hogy Isten áldása nélkül minden földi kincs, emberi pártfogás és iparkodások, nyom nélkül vesznek el. Gondoljátok meg Atyámfiai! ily dicső bizonyságok mellett lehetünk-e egy kedvűek azon egyház irányában, melyet az úr Isten a pogányok megtérítésében oly fényes sikerrel megkülönböztet! –

Hátra van még Atyámfiai! egy kérdés, melynek megfejtésétől szinte igen sok függ, t. i. miért van jelenkorunkban annyi közönbős ember az igaz hit s a lelki üdvösség iránt? Ennek fő oka Atyámfiai! az, mert az emberek kerülnek az elmélkedést, soha

évvel ezelőtt írák, hogy a bibliatársulatot felszólítá, miszerint neki három száz millió bibliát, vagy Apostolok Cselekedeteit küldjön. Hisz neki könnyű volt még e számon is túladni, ha a fönnebbi modort használt kiosztásukban, ilyforma térítők lehetek azok is. kik 1829-ben Chinába mentek, és nem sokára azt írták Európába, hogy ahány biblián túladtak annyi proselytát nyertek. Azonban egy hiteles szemtanú bizonyítja, hogy ezen proselyták közül egyetlen egy sem vette föl a keresztény hitet; némelyek pipagyújtásra, mások bepakolásra használák a szent lapokat, vagy a kath. misionariusoknak átadák mint haszontalanokat. Hislop úr beszéli, hogy a Movrisson által chinai nyelvre fordított bibliák, melyeket a chinai birodalomba bevitt, árverésen adattak el, és legnagyobb részben vargák által vásároltattak össze oly célból, hogy azokat saruk talpalására használják. Hasonló sors érte azon bibliákat is, melyeket a Kaukasus vidéki határok közt kiosztottak; a szent lapok puszkák töltésére fordítottak. – S mégis a szent könyveknek megbecstelenítését vélik a protestánsok legjobb eszköznek az evangéliomi világosság terjesztésére! –

sem fohászknak a koronás prófétával mondván: „Uram mutasd meg nekem az utat, melyen járjak, hogy megértsem a mire szükségem vagyon.” Elaltatva a közönyöség s tétlenség által, vagy holmi hasztalanságokban elszórakozván, félik és kerülik az elmélkedést, a komoly meggondolást; soha sem tesznek magoknak egy vizsgáló kérdést is, hanem vakon oda engedik magokat minden szélnek, minden véleménynek, minden nézetnek; s így tova úzetnek, mint kormányvesztett hajó, azaz levetik az egészséges érzelmet, az észet, a hitet, a közönyösség mélységébe elmerülnek, és ezen állapotban évekig megmaradnak a nélkül, hogy önmagokkal számot vetnének, vagy hogy pályájok végcélját csak egyszer is megtekintnék. Az alatt pedig múlik a drága idő, noha nem titkos aggodalmok nélkül, és az igaz utat, mely a boldogságra vezet, elvesztik szemeik elől, sőt készakarva elfordulnak tőle. A közönbösök mit sem gondolnak az egyházzal, mely XIX százados fenmaradása mellett szüntelen azt hangoztatja, hogy az isteni jegyes ott van, a hol ő maga akart, a hol maga vőn lakást magának, nem pedig a hol némely emberek őt gondolták. – De mi haszna ezen igazságnak! A közönbös ember restéi vizsgálódnak; inkább tévelyg, mintsem hogy az igazságnak csak kis áldozattal is hódoljon. Úgy van A t y á m f i a i ! nem lehet eléggé megsiratni a közönyös emberek nyomorúságát, kik ha a mulandó örökségről szó vagyon, azonnal nem kímélnék semmi fáradságot, olvassák a könyveket, meghányatják a régi okleveleket; de ha szó kerül az égi hazáról, a lelki üdvességről: alusznak mindnyájan, senki föl nem ébred, a szorgalom és az ipar tespedez. Ha valami drága kő elvesz, mindent megtesznek az emberek, csak hogy megtalálhassák; de ha lelkök kárt vall, elvesztvén Isten kegyelmét: azt föl sem veszik, épen úgy, mintha a pokol éden, az örökkévalóság csak mese s hazugság volna. Az igaz, ezek közt is találkoznak

némelyek, kik olykor megismerik az igazságot, fájlalják, hogy a sötétségben és a halál árnyékában járnak, s a világosságot óhajtják, de ha csakugyan felakarjuk őket világosítani, azonnal visszahúzzák magokat, hogy az előkerült világosságot ne lássák. Kihez hasonlítsuk Atyám-fiai! e boldogtalanokat? Ők hasonlók azon aluvókhoz kik fölserkenni ügyekeznek ugyan, de elnyomatván a mély álomtól, ismét szunyadozásba merülnek, s ha kiáltunk, vagy tüzet érintünk hozzájuk, fölébrednek ugyan, s néhány össze nem függő szavakat mondanak, de nem sokára elszédítve a mélységes álomtól, ismét csak elalusznek. Szegény bűnösök! egy órára sem képesek szemeikről leráznia halálos álmot, melyben már sok ideje hogy sínlődnek. Ez a lelki halálnak természetet ez a jelenkorunkban oly annyira elharapódzott közönyösségnek oka. A középkorban a vallási buzgóság halhatatlan remekműveket állított elő, a szellemet újra fölfrisítette. Ezt bizonyítják ama roppant s szép egyházak, melyek mainap is ékesítik a katolikus földet. Jelenkorunkban is mindenütt élénk iparkodásokat veszünk észre; bár merre fordítsuk figyelmünket, minden mozog, minden előre halad. Ott viraszt a tudós mély tanulmányai mellett, s igazságot keres; itt dolgozik fáradhatlanul a kormányférfiú, mély gond mutatkozik ábrázatján; amott töri fejét a művész új találmányok fölfedezésében; emitt búvárkodik a régi történetész a régi oklevelek s események felkutatásában, hogy a jelenkor számára üdvös tanulságot írhasson; szóval mindenütt anyagi és szellemi tekintetben élénk mozgalmat és haladást tapasztalunk. Isten mentsen, hogy efféle ipart gáncsolnánk, sőt dicsőség a lelkiismeretes tudósnak, ki az igazságot célul, és a hitet kalauzul tűzte ki magának. Tisztelet a bölcs kormányférfiúnak, a ki életét a közjónak szentelte. Dicséret a lelkes férfiúnak, a ki a szépnek és igaznak bájait frisszíniel tudja megújítani, és nem hízelnél a bűnnek.

Tisztelet a művészet szerencsés tanítványának, a ki a néma s érzéstelen anyagnak életet és lelket tud adni. Dicséret az igazságot szerető történetésznek, a ki a világ folyásában az isteni gondviselést felfogta, s kortársainak előtűnteti. Becsület a fáradhatlan természetvizsgálónak, a ki nagyszerű fölfedezések által a természet titkainak fátyolyát föllebbenti, s az elemeket az emberiség hasznára alkalmaztatni tanítja. Hála a jó hazafinak, a ki honszeretetéből azon van, hogy szegény ember s honfitársain segítve legyen. Ne higgyétek Atyámfiak a mit oly gyakran szemünkre lobbantanak a hitetlenek: a vallás nem ellensége a haladásnak; ő áldja azon hős elszántságú lelkeket, kik a köz jólétet alapítják; ő megszentel minden intézetet, melyből az emberiségre haszon háromlik; ő lelkesíti a művészt, a tudóst stb. De ha az ember minden fék s szabály nélkül átadja magát egy lecsillapíthatlan szomjnak, nyugtalan szenvedélynek, anyagi érdekek hajhászásának, s e mellett életének legfőbb gondját elhanyagolja; igen, ha a lelki javulás, a vallás és erkölcsiség háttérbe szoríttatik, és az ember oly mulandó cselekvőségnek áldozza fel magát, mely minden óhajtásait, minden gondolatait, minden erejét és idejét igénybe veszi; ha a pénz- s tiszteletvágy tervei- nek kivitelére szakadatlanul újabb elméletekbe, találmányokba, összevetések- (combination) és szemlélődésekbe (speculation) elmerül, akkor méltán elmondhatjuk róla, hogy az ilyen ember jártas lehet ugyan a művészet s iparágakban, de önmagát meggyőzni nem bírja, mely dicsőség minden más dicsőségnek elejébe teendő. – Ekkor nem az erkölcsi jó kormányozza a társaságot, hanem az anyagi érdek s földi haszon. Ily tevékenység, mely jelenkorunkban annyi súlylyal nyomja az emberi szívet, szinte egyik oka a vallásos közönyösségnek.

Csodálatos vakság! az emberi lélek, mely nagyobb az egész mindenségnél, készakarva elszórakozik, s ezer

kínzó gondok s erőködések közepette hervadoz a nélkül, hogy csak egyetlen egy pillanatot is szentelne a vallásos elmélkedés-, imádság-, s egyéb hitgyakorlatoknak, s Istenben éledne föl. Ez Atyámfiai ama mesterkéltnél világ, mely lakosait nyeldesi, midőn az ember a sok lármára, zaj s gőz miatt nem hallja az üdvösség szózatját, nem látja az isteni kezet, mely közönbös feje fölött lebeg s örök kárhozatát jeleli.

Még egy kérdést teszek: „lehet-e valaki aszó teljes értelmében üdve iránt közönbös? nem. A leghidegebb közönbös életében is van óra, pillanat, melyben megnyílik keble az igazság befogadására, de, mert lelkiesmérete megkövesült, ismét bezárja. De kísérvétek őt egy sötét riasztó éjjel a villamos ég alá, midőn a viharzó elem dörgő mennyköve dülő fergeteggel táboroz, midőn minden villámlásban a halál borzasztó képe fénylik a bűnösre, s kérdezzétek meg tőle egykedvű-e üdve iránt? Ha némán elfordul tőletek ne higyetek neki, mert egy szózat zúg keblében, mely némaságát meghazudtolja. Vagy lépjétek halálos ágyához, egy iszonyú jelenet merül fel szemetek előtt. Ott fekszik ő megtörve, rángatag szemeiben kétségbeesés, beesett sápadt arczvonalain a belvihar torzképe ül. Föl-emelkedik ágyából, s eszmélni kezd leélt napjairól, csak egy eszme merül fel agyában: a közönbösség eszméje. Eszmél újra, de csak egy, mindig csak egy tűnik lelke elé. Tetteit mérlegre hányja, s a mérleg súlyos terhe alatt földre esik, és kétségbeesve hanyatlik vissza halálos ágyára. Imádkozni akar, és nem tud: átkozni akar, és nem mer. Kérjétek meg őt, valljon akar-e még üdvezülni? feszítő kínja közt őrvongva fogja röhögni „akarakok,” s töredezve sóhajt fel lelke az üdv Istenéhez, ki iránt egykedvű vala. – Oh a halál ágya kemény, rajta megtörik a közönbös kebel fagyos kérge.”

És így törik meg a legkeményebb közönbös is.

Élte tavaszán lehet egykedvű, de a halál karjai közt, mely hidegebb a közönbösség fagyánál, nem lehet; csak hogy fájdalom: e pillanatban többnyire késő a bánat, mert oda van élet és minden remény!!

Azért Atyámfiai töredelmes szívvel járuljunk az igazság kútfejéhez; ne hagyjuk magunkat elámítatni, mintha Krisztus és Beliál, az igazság és tévelygés, a buzgóság és tunyaság megférnének egymás mellett. A tunyáknak és resteknek nem adatik Isten országa. Harcz nélkül nincs diadal, diadal nélkül nincs jutalom, harczolni és győzni hivatása a kereszténynek. „Isten országa erőszakot szenved, és csak azok, kik erőszakot használnak, ragadják azt magokhoz.” Gondoljuk meg Atyámfiai mennyi nyughatatlansággal, mennyi veszedelmek közt hajhászsák az emberek a mulandó dicsőséget; mire nem képes a levente egy győzelmi koszorúért; mennyi veszélyekkel daczol a kereskedő, hogy az új világból kincseket szállítson hónába; mennyi álmatlan éjét és fáradságot szenved a tudós valamely nevezetességért! És mi Atyámfiai közönbösök legyünk üdvességünk iránt? Oh nem! Mit használna ugyanis, ha az egész világot megnyernők, de lelkünkben kárt vallanánk. Egy lelkünk van, s ha ezt elvesztettük, mindennünk oda van. – Nem hiába jött az Isten fia a földre, nemhiába ontá véré, és halt meg a keresztfán; nem hiába szenvedtek üldözést és halált az apostolok, és a vértanúk. Az igaz hitért haltak meg mindnyájan! Mi is Atyámfiai vitézkedünk az igazság zászlaja alatt, készek levén életünk- s halálunkkal is bevallani meggyőződésünket. Nincs boldogság a religiónak tanításain kívül; csak a Krisztus által alapított üdvintézetben vannak léteve azon segédszerek, melyek által romlott állapotunkból kiemelkedhetünk; csak a Jézus anyaszentegyházában munkálhatjuk bizton és veszedelem nélkül üdvőségünket. – Egy az Isten, egy a kinyilatkoztatás, egy

az üdvösségre vezető út. „A ki az anyaszentegyházat nem hallgatja, legyen neked mint a pogány és nyilvános bűnös,” mondja az üdvezítő. „Annak nem lehet Isten az atyja, ki az egyházat nem vallja anyjának,” egy szent atya (Cyprián) szavai. „A ki üdvözülni akar, mindenekelőtt szükséges, hogy megtartsa a katolika hitet,” mondja a nicaeai egyetemes zsinat. Igen Atyámfiai li üdvözülni akartok! Oh utáljátok meg tehát a lágymeleg részvétlenséget, melyről az üdvezítő fenyegetőzve mondja: „Mivel lágymeleg, se hideg se meleg nem vagy, elkezdek kihányni.” – Nem különben kérjük mélyen leborulva a világosságnak atyját, hogy valamint bennünket az ő szent fiának világosságába meghívni méltóztatott, úgy adjon mindnyájunknak egyességet Jézus Krisztusban, hogy az ő véghetetlen érdemei és parancsolatinak buzgó megtartása által méltóknak találtassunk az örök éleire. – Igen kérjük az Istent, hogy elpártolt és az igazság iránt közönyös atyánkfiainak szívét lágyítsa meg, miszerint kivetkőzvéen minden előítéletekből, jöjenek vissza az egy, szent, közönséges és apostoli anyaszentegyházba, s használják szorgalmasan azon eszközöket, melyek az igazság-s üdvösségre vezérelnek, hogy így mindnyájan egyetemben példás buzgósággal szolgálván Istennek, elnyerhessük a dicsőség koronáját. Amen.

HATODIK BESZÉD

a

„SOCIALISMUS” ról

(társadalmi mozgalom).

Minden lélek alája vettessék a felső hatalmasságoknak.

Rom. lev, XIII, 1.

Virágvasárnap.

Evangelium sz. Máté XXI, 1-9.

A tyám fia i! ma tartotta édes üdvözítőnk ünnepélyes bemenetelét Jeruzsálem városába. A nép megtudván az ő legnagyobb barátjának jövetelét, azonnal pálmaágakkal indult elébe, s kitörő örömrivalgások közt kíséré őt a szent városba. A gyermekek zöld fagalyakat tördelének, s ruháikat teríték az útra, melyen a békeség fejedelme szamaröszvéren járt vala. A város kapuihoz érkezvén, a népsereg dicsőítő énekeket kezdte zengedezni: „Hosanna Dávid fiának, áldott legyen ki az Úr nevében jő.” Méltó dolog A tyám fia i! hogy mi is az örvendező sokaság dicsénékébe vegyítsük háladalunkat, mondván: igenis áldott legyen a dicsőség királya, a ki végzetlen szeretetét az ő népe iránt oly fényesen megmutatta; áldott legyen az Isten fia, a ki oda hagyván mennyei hazáját, lealázta magát a földre, s kimondhatlan kegyességgel
az üdvözítő, a ki isteni tanítása által világosságot gyűjtött a sötétség országában; kinek mindenható szavára futott a nyomor, enyhült a fájdalom, s a szenvedés örömmé változott. Boldog az ország, melyben az ő isteni tanításának napja világít; boldog a haza, melyben az ő törvénye áldást tenyészte; boldog a nemzedék, mely őt pálmaágakkal kíséri, s tiszteletére dicső énekeket zengedez. Igen A tyám fia i! boldogok valának ősapáink, míg Jé-

zusnak üdvözítő hitszabályait követték; de mióta az ő hite megfogyatkozott a földön, és az emberek elpártoltak az ő törvényétől, azóta az elégedetlenség otthonossá lón közöttünk, azóta a nyughatatlanság, a henyeség, az előjárók iránti engedetlenség és pártoskodás kárhuzatos fúriái sanyargatják az emberiséget. Nemde A t y á m f i a i ! hallottatok már valamit azon elhírhedt s világrendítő tervek-ről, melyeket a socialismus- és communismusféle hitetlenségnek apostolai életbe léptetni szeretnének. Ezen vészterhes propagandák napról napra mélyebben haladnak, fáradhatlanul oda működvén, hogy a fenálló társadalmi rendnek oszlopaít megingassák. Alig van ország, alig van város, mely ezen mótelytől kisebb nagyobb mértékben nem sanyargattatnék. A socialisták mit sem tartanak oly szentnek, miről ítélniök szabad nem volna; semmit oly fellengzőnek, mit megfoghatni nem képzelnének; sem oly okosan elrendeltnek, mit ők felforgathatónak nem vélnének azon hiedelmökben, hogy az elrontottnak helyébe jobbat állítandanak, s azt igazságosabban intézik el.

Ezek szerint a fennálló állapotok és intézmények mind korhadtak; csak gyökeres gyógyítás segíthet a bajon; a régiséggel fel kell hagyni; most a forradalom teljes jogában van; ennek maradandónak kell lennie. – Ez egyetlen szentjök, kinek emléknapiját folyvást kell ünnepegni. – Az úgynevezett politikai vétségek dicséretre méltó hős tettek; a forradalomnak, a népnek legmélyebb rétegeibe kell lehatnia, hogy onnét egy új emberiséget idézzen elő. S ha majd egyszer elérték a valódi demagógiát, a mi nem egyéb, mint az egyházi és világi hatalomnak, a törvénynek és tulajdon jognak megszüntetése; ha annyira jutottak, akkor a XIX század rendeltetését befejezte. Minden tekintély megszüntetése csak socialis forradalom által érhető el. És most azzal biztatják az együgyű szegényeket, hogy az új társadalmazott világban minden teher

és adó megszűnik; hogy mindenkinek vagyona munkája mennyi- és értékűségéhez lesz mérve; hogy nem lesznek bírák, ügyvédek, mert az egész közönséget barátság és szeretet lengendi körül; nem kellenek erdészek, csendőrök és pandúrok, mert minden önkényt megadandja magát; nem kellenek se templomok, se iskolák, se tömlöczök, mert ezeknek senki sem veendi hasznát; nem kellenek se számvevői, se pénzügyi tisztek, mert a polgárnak misem leend fizetni valója; nem keilend semmi felügyelet, legalább érette pénzt nem keilend adni, mert a kormányférfiak mindent ingyen megteendenek; szóval kiki a socialis társulat malasztiban fülíg fog úszni. És valljon ki nem szeretne egy ily társaságnak tagja lenni, melyben az ember, mint a hal a vízben, minden bús gond nélkül élélhet? ki nem szeretne megválni minden tehertől, miután ez a földi létet csak nehezíti? – Ennek következtében nem csodálkozhatni hogy a socialista ámítások oly mélyen találjanak viszhangra az embereknél, a kik valóban azt hiszik, hogy minden boldogtalanságok oka, a fennálló társadalom hibái- s igazságtalan szervezetében rejlik. –

Atyámfiai az idő int, s igen sürgetőleg int, hogy ébren legyünk, hogy imádkozzunk, nehogy a kísértet órája aluva s készületlenül találjon bennünket. Keresztény kötelességünk hozza magával, hogy ezen kárhuzatos és messzeható tévelygéseket a józan ész és kinyilatkoztatott vallás fáklyájánál megtekintsük. A socialisms és communismus között ugyan nem nagy a különbség, ez alkalommal mégis csak a socialismust veendjük elmélkedésünk tárgyául. Jézus a valódi népbarát, s isteni világboldogító vezérelje elmélkedésünket!

A socialismus (magyarul társadalmi mozgalom) feladatúi tűzte ki magának, a társaságot egy jobb állapotba helyezni; az iparnak czélszerű elrendezése által a

proletárok ¹⁾ sorsán könnyíteni, mihez képest a socialismus körébe tartoznak mindazon törekvések, melyek az ipar szabályozása által a társadalom tökéletesebb állapotára vezetnek általában, s különösen, melyek az embert az ő természetes rendeltetésének valósításában segítik és támogatják. ²⁾

A tudós socialisták megtanítanak minket, hogy a világon kétféle rossz van: természeti és erkölcsi. A természeti rossznak soraiba tartozik: a dér, forróság s más földi viszontagságok, valamint a betegség és a halál. Ezek mind következményei a természet törvényének, tehát szükségesek. Az ember arra van hivatva, hogy tu-

¹⁾ A „proletariátus” név a legrégebb római időkből veszi eredetét, midőn t. i. azon embereket értették e szó alatt, kik a hazának nem adhattak egyebet gyermekeiknél (proles). Azonban e nevezet soká feledve volt. Az újabb kor vette megint elő, és elkeresztelte vele a vagyontalan honpolgárokat.

²⁾ Sz. Simon (1802) francia gróf volt az első, a ki a socialismus lobogóját kezébe ragadta. Ez már régóta fájlalta, hogy azon osztály, mely iparral foglalkozik, s mely az egész emberi életnek legfontosabb részét teszi, még mindig legutolsó valamennyi osztályok közt; s aztán egész életében e két kérdésnek megfejtésében fáradozott, t. i. hogy eredhetett ez a ferde viszony? s hogy lehessen rajta segíteni? Sz. Simon a baj okát a munka és tőke közti ellentétben, az embernek ember általi kizsákmányoltatásában találta; ő az államot vádolta, hogy soha sem iparkodék a dolgot komolyan megkísérteni, hogy t. i. a kisebb osztályok szegénységén és nyomorán enyhített volna, sőt ellenkezőképen egy alkalmat sem mulasztott el, miszerint törvény, szabadíték, kiváltság és szerződés által egyik állapotot a másik fölébe uralkodóvá emelje a társaságban. Továbbá Sz. Simon a katolika vallást vádolta, mintha uralkodása hamis volna, mert inkább a hit mint az erény mezején szokása mozogni; mintha befolyása a népre elégtelen volna, mert a papság semmi ismeretekkel nem bír; mintha a pápaság mit sem érne, mivel az egyházi államnak kormányzása rosszúl van elrendezve. Szerinte egy új vallás szükséges, mely a társaságot az ő sorsának javításában segítse; vagy inkább az eddigi vallás-rendszernek öszhangzásba kellene hozatnia a tudományok haladásával. A religiónak társadalminak kellene lennie; az ő kötelessége volna visszahozni a földi szerencsét, s megőrizni azon elvet: emberek úgy tekintésék egymást, mint testvérek; hagyjátok el a különféle félekezeteket; egyesüljetekek egy vallásban, hogy jöhessen hozzátok az Úrnak országa

dománya- és mesterségeivel e roszaknak részint ellenálljon, részint azokat legyőzze s megkevesbítse. Az erkölcsi roszak, neveztesenek akár vétségek-, akár kicsapongásoknak, a polgári társaság roszul intézett állapotából és fonák elrendeléséből származnak, és koránsem szükségesek, sőt eltűnnek azonnal, mihelyt a társadalmi élet másféle alakot veend föl. A sírontúli megváltást természeti és testi bajoktól remélje a ki akarja, az nem tartozik hozzájuk, elég az, hogy a síron inneni bajokon és szenvedéseken a kereszténység eddigi felfogása szerint nem képes segíteni. Az ő jelszavuk: „átok a keresztnek; a nevelést és tanítást fel kell szabadítani a

és legyen a szeretet vallásából vallása az örömmek és élvnek. St. Simon 1825-ben meghalt, s tanítványai folytatták mesterök pályáját. Ezek közt kiválólag kitűntek Bazard és Enfantin. Az első az „Exposition de la doctrine de St. Simon” (1829) című könyvében azon elvet vitatá, hogy mindenki képessége, és minden képesség munkája szerint jutalmaztassák. Enfantin pedig St. Simont új messiásként tünteté fel, kinek küldetése volt, hogy Mózsest és Krisztust egy új tanba foglalja össze. Ezen új tannak alaptéte volt: szenteljetek munka és öröm által. – Enfantin 1830-ban a francia követ-kamarának benyújtá vallástételét, melyben alapelveit mint egyedül igazakat tünteté fel. Ezen feliratában kijelentette, hogy Ő nem kívánja a birtokok egyenlő felosztását, csak azt követeli, hogy mindennemű kiváltság és vele az öröklési jog eltöröltessék, mi által a henylésnek vége vettének, stb. Később egy nevezetes napilap, „Globe” lón orgánumává; ő pedig felolvasásokat kezdte tartani, melyekre sokan leginkább kíváncsiságból jelentek meg. Azonban nem sokáig hirdethette örömtanát Frankonban, mert a legnagyobb rész csakhamar belátta hová vezet ezen ábrándos bohózat. Végre Enfantin kevesed magával oda hagyta Parist, és Melinmontantba ment, s itten egy ideig patriarchális életet élt, míg tilos összeköttései miatt a francia rendőség az egész családot felosztatta 1832-ben. Jelenkorunkban a socialisták közé tartoznak Louis Blanc, Pierre Le roux, Biangin, Ledru Rollin, Mazzini Girardin, Emil Olivier, Pronthon, Lamennais stb. Továbbá a német vörös pártiak, az olasz és lengyel száműzött nemesek, kik közül sokan Schveiczbán telepedtek le; a magas tanács (Central Comité) Londonban székel. A híres 1848 óta nem mernek nyilván föllépni, de titkon annál nagyobb ravaszággal működnek, s céljaik elérésére a rászajtot használják fel, hogy a népet a hitetlenség- és istenkáromlásra csábíthassák, jól tudván, ha ez si-

vallás homálya- s terheitől; a vallásos érzést ki kell szá-
rítani az ember kebléből. Ők nem akarják a hit szabad-
ságát, hanem a hitetlenség szükségét, mert a babonás
félelem az ítélő bírótól a szabadságnak legkisebb moc-
czanasát megakadályoztatja, és mindazon régi előítéle-
teket, u. m. a család, birtok és jogosság szentségéről
táplálja, melyek által az ember az ő földi boldogságának
elérésében és valósításában határaltatik – És valljon
mit tanítanak az ember rendeltetéséről? A socialisták
az embernek rendeltetését a szellemi és érzéki erők és
tehetségek lehető legtökéletesebb kifejlődésében, vala-
mint a földi javak s gyönyörök aránylagos élvezetében

kerül nekik, akkor úgy is a rohadó állam s egész társasági épület ön-
kényt le fog dűlni. Különösen a naptáriralomra adták magokat. 1850-
re B l a n c L a j o s tól egy almanach jelent meg „Du nouveau monde”
czim alatt, melyben a köztársasági időszámítás ismét elfogadva, és az
egyház ünnepei kizárva vannak. Szinte ugyanazon írás egy társadalmi
kátét adott ki a katonák számára, melyben egyebek közt a katonáknak
ígéri, hogy a haszontalan órállomások el fognak töröltetni, a napi
zsold föl fog emeltetni, a hozzadalmas elméletek félre fognak tétetni,
s az annyi vesződséggel járó exercir- s manőverek helyébe önkény-
tes és kellemes testi gyakorlások állíttatni. így szeretné, L. Blanc a
katonákat az ő világboldogító tanának biztosítására megnyerni. Ezen
kívül figyelemre méltók: a Népparát naptára, a reformátusok munkás-
egyletek . száműzöttek és elnyomottak naptárai, melyek mind forradal-
mi naptárok. Ezen naptárakban a szentek eltűnnek, és eretnekfőnökök
s forradalmi hősöknek, a zsarnokok gyilkosainak adnak- helyet. A re-
formátorok naptárában Fourier, Owen, L. Blanc. P. Leroux.
és P r o u d h o n rendszerei népszerűleg tárgyaltatnak, és az olvasó-
nak új evangéliom gyanánt terjesztetnek elő. A száműzöttek és elnyo-
mottak naptáiraiban Ledru Bollin C a u s s i d i é r e B e m a r d Már-
ton és M a z z i n i öntik ki epével telt gyűlölségi érzelmeiket a tár-
sadalmi rend ellen. Mindnyájan pedig ügyesen felhasználják az egyen-
lőség, testvériség és szabadság nevezetes szavait és efféle szédítő be-
szédekkel ügyekeznek a munkásokat gazdáik ellen felizgatni, a családok-
kat megvesztegetni, a házasságot megszeplősíteni, a nőket megrontani,
a buja életet mindennemű kicsapongásokkal együtt előmozdítani. Azt
hiszik, hogy így sikerülend nekik a fennálló társadalmat megbuktatni.
És mivel jól tudják, hogy efféle istentelen iparkodásoknak a keresz-
ténység hatalmasan ellenáll, azért rajta vannak mindenképen, hogy az
egyházat meztelenség- és szegénységre juttassák. Ők ugyan a hitet-

helyezik. E szerint a socialisták az embernek rendeltetéséből kifeledék a vallást, s a hitre támaszkodó erényt, mely oktat minket mikép kell magunk-, embertársaink-, hely-, idő-, múlt-és jelentől szerzett ismereteinket a teremtő dicsőségére, az emberek javára s örök rendeltetésünk elérésére használni. Ők mit sem gondolnak az örök étellel, azért ketté akarják szakítani azon lánczot is, melylyel az emberiség össze van kapcsolva a mindenhatóval. Ők a jelen életet végczélnak tekintik, azért minden törekvéseik oda mennek ki, hogy földi létüket minden túlvilági befolyástól megőrizték. A hitetlen emberbarátok t. i. elvetették a szent hitet, s az Isten fiát a mesék országába számúzték, vagy legalább nem hisznek az ő istenségében. Azt vélik, hogy már az ő egyháza is. az örök időkre alapított anyaszentegyház, végéhez közelít, és most tulajdonképen fogna kezdődni azon világosságnak országa, melylyel ők a világot boldogítani akarják. Azért az anyaszentegyház, mely meg nem rendülhet, se nem engedhet, s mely nyilván s mindenütt Jézust hirdeti, és az ő isteni tanításához ragaszkodik, a hitetlen socialisták elvetemedett dühösségének ki vagyon téve. Ők ezen bátyát szeretnék lerontani, és min-

lenség terjesztésében óvakodnak azon kifejezéssel élni; nincs Isten mert ezt csak igen kevesen hitetnék el magukkal; hanem annál nagyobb figyelmet fordítanak arra, hogy a népet az Isten rendelkezéseivel elégtelenné tegyék, s utoljára Isten ellen felbőszítsék. Szinte Krisztusnak is tulajdonítanak valami tekintélyt a népnél, s őt első sanskulotnak, legnagyobb socialista-, demokrata és proletárnak nevezik. Egyébiránt legnagyobb dühösséggel a katolika hitet támadják meg; a Pápát mint egy sötét zsarnokot, a jezsuitákat mint legveszedelmesebb világosságoltókat mindenféle rágalom- és szennyes hazugsággal iparkodnak gyűlöletesekké tenni. Szinte gonosz terveikhez tartozik a keresztény hitélet emelésére oly nagy sikerrel ható n é p m i s i ókat megakadályoztatni, az iskolákat az egyháztól elválasztani, a t a n i t ó k a t önhittség- s kevélységgel betölteni, áltatok a keresztény ifjúság hitét megvesztegetni, ártatlanságát elpusztítani, a javíthatlan lelkészeket, kik a kereszténységtől elpártolni nem akarnak, elkergetni.

den isteni és emberi rendet felforgatni, magok pedig a mindenható örök Istennek oltárára leülni. Azt hízelgik magoknak, hogy a haladás és világosságnak szolgálnak, mialatt a barbárság és az anarchiának játszanak kezére. Oh boldogtalan népbarátok! mikor szűntök meg az istenit szentségtörő kezekkel illetni? mikor szűntök meg rágalmazni az igazat, káromlani a jót, csábítani az együgyűt? mikor vetitek le az álarcot, mely alatt nyilván türelmet, igazság- és emberszeretet árultok, titkon pedig békételenséget, hazugságot és gyűlölséget tápláltok és hintetek! Azonban Atyám fiai! térjünk vissza feladatunkhoz.

A mint főlebb említettük, a socialismus a társaság javítását tűzte ki magának, különösen pedig ígéri, hogy majd ha emberszerető törekvéseinek következtében az ipar kellőleg elrendeztetik, és a művészet virágzóvá tétetik, akkor az egész emberiség boldogulni fog, akkor kiki munkája után aránylagos részt veend az élet örömeiben, s nem lesz szűkölködő proletár, nem lesz szűkölködő többé. De szabad legyen kérdezni: ha csak az veend részt a föld javaiban, a ki dolgozni fog, hová maradnak a szegény betegek, öregek, bénák, sánták, vakok stb. kik az ipar körül magoknak érdemeket szerezni vagy épen nem képesek, vagy csak nagy megerőltetéssel tehetnek valamit. Ezek nemde ki lesznek zárva az élet örömeiből, és a társadalom terhére esnek, mely velők, mint az oktalán állatokkal, kénye szerint fog rendelkezni? A socialisták szerint kétféle rossz van a világon: természeti úgymint, és erkölcsi; az ember, mondják mint a teremtés koronája, uraságra van hivatva, s mindkettővel annak módja szerint parancsolhat. Már mi a természeti rosakat illeti: megengedjük mi is, hogy az ember uraságra van hivatva, hogy t. i. az anyagi természetén uralkodjék. Hisz előttünk a történetírás, azt bizonyítja: hogy az emberi ész már számtalan akadályo-

kat leküzdött, melyek a föld fiát az ő ideigvaló jóléte, boldogsága élvezetében eddigelé hátráltatták. A fáradhatlan szorgalom kitűnő ügyességgel megmívelte a vadon pusztáit; megtermékenyítette a kopár földeket, és erdőket; házakat épített, melyekben az idő viszontagságai ellen magát megóvhatja; megnépesítette a városokat, falvakat; majd ismét az erőművek feltalálása által hatalmába kerítette a tűz, víz s levegő erejét, s ezeknek segédelmével a természetfeletti uralmát annyira kiterjesztette, hogy a külső világ önkénytelenül hódol az ember tettejének és akaratának, valamint a természet három országa szabadságvesztette rabszolgaként simul lábaihoz. Mind a mellett az anyagi világban még sok baj fordul elő, melyen tágitani hiába ügyekvék az emberi ész; a tapasztalás bizonyítja, hogy minden fellengző találmányok mellett számtalan nyomorúságok környékezik a halandót, melyektől őt sem ész, sem ügyesség, sem rakásra gyűjtött kincshalom nem képes megóvtalmazni. De így kell ennek lenni; így van jól az emberre nézve, nehogy különben a földön keresse mennyországát. –

A socialistákszerint az erkölcsi rosznak a polgári társaság rosszul intézett állapotából származnak, s eltűnnek mihelyt a socialis élet másféle alakot veend föl. Erre nézve nem tagadjuk mi is, hogy a jó intézmények, a czélszerű törvények és bölcsen igazgató kormányok sok rosznak elejét vehetik; mind a mellett az erkölcsi rosztat megszüntetni vagy tökéletesen megakadályoztatni lehetetlen. Az erkölcsi rossz nem annyira a társadalom, mint az ember szabad gonosz akaratjának következménye. Isten az embert szabadnak teremtette; azért ellehet a polgári társaság legjobban intézve, legczélszerűbb rendeletekkel el látva: míg az ember ember lesz, addig ő csak gyarló teremtmény marad. Azonban tudjuk hova czéloznak socialistáink; ők t. i. oly társadalmat szeretnének felállítani,

melyben sem Isten-, sem törvény-, sem lelkiismeretről szó sincsen. Ekkor természetesen a fogalmak egészen megváltoznának, és az, mi eddig vétek címével bélyegeztetett, ezután tökéletesen más alakban jelennék meg. Tudjátok Szerelmesim! hogy szokták eddig is némely bűnösök gonosz tetteiket szépítgetni? A sötétség fiai s lányai szép festékekkel hímezik az undok bűnt; a világ szokásával, tisztos udvariság nevezetével mentetetik a rút fertelmességet; a természet szükségével ajánlgatják a csélcsap féktelenséget; a fősვნységet takarékoságnak, a pazarlást bőkezűségnek, a csalást okosságának, a hitszegést bölcseségnek, a boszúvágyat nemes érzésnek nevezvén. Ily értelemben igaz, nincs semmi különbség erény és bűn között; világosság és setétség mindegy. De valljon ily álbölcsélet mellett mi lesz az emberből? Egy céljátévesztett szerencsétlen teremtés, egy eltorzított képmása az örök Istennek, rémletes ferde születménye a földnek, kínzó ördöge embertársainak, hóhérló ostora saját magának. Látjátok A t y á m f i a i ! ily szörnyeteggé fajúi a legnemesebb teremtés, ha Istenről helyes fogalma s erkölcsszentesítő vallásos érzete sincsen. Továbbá azt állítják a socialisták, hogy idáig azért hozott oly kevés jót a kereszténység, mivel az emberek rosszul fogták fel; hasztalan félelem s rettegéssel körülsánczolák törvényeit. Az sem tetszik nekik, hogy e vallás egy sírontúli boldogságra utasítja híveit. Ő nekik nem kell mennyország, ők itt akarnak boldogulni, – Ezen hiú álmományokra, röviden csak azt feleljük: hogy a Krisztus leikétől áthatott apostolok, s ezeknek utódai a római pápa és a püspökök minden kétségen kívül legjobban fogták fel a kereszténység szellemét, mi onnét is kitetszik, mert ezen mennyei tanításnak következtében a világ egészen más alakot nyert. A keresztény vallás az ő üdvhozó szellemével egészen megújította a földi életet! Ki győzné

előszámlálni mindazon jótéteményeket, melyekben a kereszténység anyagi tekintetben is részesítette ez emberiséget. Azon mértékben a mint a népek elfogadták az evangéliomot, szelidültek vad erkölcsök, kezdődött földi boldogságok; mert noha nem tartozik az ő egyenes céljához követőinek anyagi boldogságot szerezni, mégis a dolog természetében fekszik, hogy az isteni parancsolatoknak hív betöltése által a hívek ideigvaló jólétét is eszközli és előmozdítja. Az idő rövidsége s helyszűke nem engedi ez alkalommal előadnom mindazon áldásokat, melyeket a ker. vallás akár az erkölcsök megszelidítésében, akár a köz- és házi jólét előmozdításában, akár a tudományok- és az igaz felvilágosodás terjesztésében, akár a törvények megjavításában, akár végre a szeretet és béke tanításában kifejtett; azért jelenleg csak azokra szorítok, kiket isteni vallásunk embertársaink- s testvéreinkként tisztelni és szeretni parancsol. Szegény embertársaink állását akarom párvonalba állítani a pogány és keresztény korszakokban.

A t y á m f i a i! sír az emberben az érzés, midőn a pogány társadalmak viszonyait vizsgálja. Itt az ember oly nyomorult féreg volt, melyet eltiporni akármely erősebb sem irtódzott. Az emberrel mint marhával kereskedtek, dolgoztattak, rajta szántottak; nem volt a ki rajta könyörült volna. És ez nem csak a barbár népeknél volt gyakorlatban vagy a kik zsarnokilag kormányoztattak, hanem az akkori világ legmíveltebb népeinél is, és ott hol a politikai szabadság leginkább dicsőített. A r ó m a i törvény a rabszolgát még embernek sem ismerte el; megengedte az urnák, hogy vele egész kénye szerint bánhasson. Az aquilija-féle törvény a rabszolgákat egy osztályba helyezi az oktalán állatokkal; a ki állatot vagy rabszolgát meggyilkolt, egyformán büntettetett. A rabszolgának nem volt szabad házasságra lépni, sem családot képezni, sem tulajdonra szert tenni; ő nekik sem hazájok, sem

vallásuk nem vala. Némi durva babonákat megtarthattak ugyan, de a templomokból ki voltak zárva. A rabszolga-, kat senki, még a hatalmas t r i b ü n ö k sem ótalmazhatták uraik ellenében; részökről minden bizonyság vagy tanú-tétel érvénytelen volt. Az emberi nem kétharmadrésze, mielőtt az evangéliom a pogány sötétséget eloszlatta volna, ily módon sínlődött a rabszolgaság által baromi állapotban; s a pogány bölcsészet fejedelmei, úgymint: Pláto és Aristoteles védokokkal támogatták s igazolták a rabszolgaságot. De még inkább elrémül az emberi ész azon bánásmód felett, melylyel e szerencsétlen emberlársaink sanyargattattak. Rómában eleinte ugyan szelidebb bánásmódban részesültek, mert p. o. Cato megengedi, hogy neje rabszolgájának gyermekeit étethesse; azonban későbben, midőn Róma győzedelmeskedvén a világon az örömmélvezetek szenvedélyibe elmerült, a rabszolgák bilincsei is megsúlyosbítottattak. Mit szenvedett az elnyomott emberiség ez utolsó és legvirágzóbb hosszú időszakban, az felülmúlja minden képzelődésünk s keresztény elménket. Plautus három versben adja elő azon kínzásokat, melyeket az urak használtak, hogy ezen gyá-moltalan teremtményeket az engedelmisségben megtartásák. Egész commentárok kellenének e szavaknak megértésére. Hála Istennek nyelvünkben nem is létezik ige, mely azoknak valódi értelmét visszaadhatná.

Halljátok a szíjcsapások alatt meghaló rabszolgának kiáltozását! s kérdezni fogjátok: miféle gonoszságot követett el? Köhögni mert urának jelenlétében, feleli Seneca, talán ki is pökött. Ez az egész bűne:

Amott jó sírva s zokogva egy szegény asszony úrnője hálósobájából, törölvén könyeit és a vért, mely nyaka- s melléről foly alá. – Valljon mi baja van? Úrnője megvérezte őt. A római hölgyek a rabszolanóktól öltöztetvén, öltözés közben a gyöngéd hölgyek kezökben elefántcsontból készült gyilkot tartottak, melynek hegye

aczélból vala; ha némelykor megtörtént, hogy a szegény rabbszolganő elvétette, vagy nem eléggé vigyázott, vagy pedig asszonyának kedve telt, e gyilkot testébe szúrta s kegyetlenül megvérezte.

Augustus császár Polliónál mulat. Pollio pártfogója s barátja vala Horácznak s Virgilnek, nem különben ő maga is költész. Itt vagyunk tehát a legmiveltebb s legerényesb római társaság körben. Kicsoda az, a ki ott könyörög egészen sápadtan, reszketve s a császár lábaihoz borulva? Rabszolga az, a ki épen egy asztali edényt ejtett el, s azért halálra Ítéltetett ura által, miszerint vízbe vettessék a málnáknak eledelül. O nem kíván tovább élni, ő tudja, hogy halált érdemlett; de a víz fenekén a málnáktól föl emésztetni nem akarna! – Térden állva könyörög tehát a szelíd Augustus előtt halálos ítéletének megváltoztatásáért; egy halálért p. o. a tágas ég alatt a levegőben, az akasztófán. – De Augustus minden szelídsége mellett nem képes rajta segíteni, mert a császárnak sem szabad az úrnak az ő rabszolgája felett kimondott ítéletét meg másítani. Az urak korlátlanul rendelkeztek rabszolgáik élete s halála felett, ezért őket senki sem vonhatta felelet terhe alá. Ily nemű barbárságok előadása végtelenig terjedne! Ha akarjátok a római életnek még egyik legborzasztóbb oldalát megismerni, úgy nézzétek csak a tornáczos színekör, hol a gladiator nevű rabszolgák a romai nép mulattatására egymást gyilkolják. Ezen rabszolgák vad állapot gyanánt küzdenek egymással, és vérengző küzdésök tapsok s vad öröm kitörésével fogadtatik. Háromszáz ezer néző tolakodik a tornáczokra. Egész Róma áll előttetek. A császárok, tanács, hivatalnokok, papok, bölcsek mind tanúi a véres küzdelemnek. A hölgyek tapsviharral uszítják az oroszlánokat és tigriseket azon szerencsétlen gladiátorokra, kik a csatában elveszni nem akarnak. – E barbár szokás a pogány vallás és kormány részéről

nem csak helyben hagyatott, hanem annak egyik kiegészítő részét telte. A császári nemzetség a rabszolgák vérontásában gyönyörködött, dicsőségét és hatalmát helyezvén benne. Ily vérengző játékok gyakran családi ünnepélyekhez is tartoztak. A rabszolgáöldöklés a patriciusok házában felülhaladá az édes házi élet örömeit. Titus a vadállatoknak háromezer zsidót vettetett, hogy ez által atyjának születése napját megszentelje, és ötezerét égy másik ünnepély alkalmával. Oh gyalázatos társaság, melyben a gyilkosság a házi örömek veszteségét, és a nyilvános vigalmakat pótolni vala kénytelen; melyben az emberi testek öldöklése indokul szolgált némely magasztos emlék megújítására, vagy a legforróbb szeretet bizonyítására, melyet az atyafiság tagjai egymásban élesztettek. – Így bántak a rabszolgákkal szinte más nemzetek is. Ezek folytán kérdeztek Atyám fia i! valljon milyen lehetett a szabados szegények sorsa? Igen szomorú. A nagy római birodalomban nem volt szem, mely nyomorúságukat enyhítette volna; nem volt szív, mely irántok részvéttel viseltetett volna! Mit csináltak hát velök, ha a gazdagok ajtainál alamizsnáért esedeztek, s terhökre lönek a vagyonos polgároknak? Ezt legjobban fejti meg nekünk ama zsarnok, ki egykor a szegényeket három hajóra felrakatta, s a tengerbe dobatta. – És minő sors jutott a szegény gyermekekre? Erről ismét megtanít minket a bölcs Seneca: „Vannak speculánsok, úgymond, kik a szegények gyermekeit össze vásárolják, karjaikat s lábaikat kitördelik, s így megbénítva koldulás végett oly helyekre viszik, hol emberek szoktak járni. Hogyha estve a megkoldúlt öszveg nem elég nagy, azt mondják a nyomorék gyermeknek: te büntetést érdemelsz, meg fogsz vesszőztatni, mert a koldulásban hanyag voltál. Ha aztán a szegény gyermek a vesszőcsapások alatt sírásra fakad, még keményebben rá riasztanak, mondván: te gyermek! úgy kellett volna

sírnod, mikor koldultál, s bizonyosan többet kaptál volna. Látod most elvennem életedet, de hogy tovább büntet-hesselek, meghagyom azt neked.” De tán a görögöknél jobb sorsa volt a szegényeknek? Semmiképen. Egyike a legkitűnőbb görög bölcseknek, kit isteninek neveznek, Plato, egy indítványt tőn a nemzetnek, hogy minden irgalom nélkül e tisztátalan teremtményeket mind ki kellene pusztítani a tartományból. Így bántak a legmí-veltebb pogányok az ő embertársaikkal. Így sínlődött az emberiség, mielőtt a keresztény vallás az ő tanainak be-folyása által eltörlötte volna a rabszolgaságot, és az em-beri nem méltóságát eredeti jogaiba visszaállította volna. De ismét előállanak a socialisták, s kérdezik! mu-tassatok nekünk egy lapot az evangéliomban, mely arab-szolgaságot nyilván kárhoztatja és elítéli. Oh Istenem! nem egy lapon, hanem majd minden lapon! Krisztus urunk egy szót sem beszélt, mely a rabszolgaságnak eliteltetését nem foglalta volna magában, mely egy szemét nem törte volna szét azon láncznak, mely az em-bert kötözi. Midőn kimondá, hogy felebarátunkat tartozunk szeretni mint min magunkat, megszabadí-totta az embert; midőn különbség nélkül minde-nekért meghalt, megszabadította az embert. – Ti meg-szoktátok a törvényes formákat, gépezeti fordulásokat; ti Krisztustól követelitek a végzést, mely a világot meg-szabadította; ti csudálkoztok, hogy nem találjátok azt a történetben körülbelül ily formán: azon napon, midőn p. o. a pesti főtoronyóra annyit fog verni, nem lesznek többé rabszolgák. Ez a ti modorotok; de nem veszitek észre, hogy az úr Isten egészen más nyelven hirdeti az ő akaratát s végzéseit. Sz. Pál beavatva lévén az isteni működésnek élő titkaiba, eze-ket írja a korinthetaiaknak: „A mely hivatásba valaki hivatva van, abban maradjon: szolgának voltál hivatva, ne ag-gódjál; de ha szabad lehetsz, inkább úgy.” Ezen szavak

szinte szabadulást lehellnek vala mint, a következők: „Én Pál, öregebbik és megkötözve Jézus Krisztus miatt, kérlek az én fiamért, kit szültem fogságomban, Oneszimusért, kit neked visszaküldöttem... többé nem mint rabszolgát, hanem mint szeretett testvért. „Mindnyájan egy atyának gyermekei vagyunk; egymás között pedig testvérek; mindnyájan szabad erkölcsi lények, mindnyájan igazságra, erkölcsi tökélyre s boldogságra hivatvák, ugyanazon atyának gondviselése alatt; azért embernek nem szabad elnyomni embertársát, hanem támogatni gyöngeségében, oktatni tudatlanságában, segíteni szükségében, szóval úgy bánni vele, mint jó testvér jó testvérével szokott. A kereszténység nem tesz személyválogatást sem görögök vagy barbárok, sem tudósok vagy együgyűek, sem zsidók, vagy pogányok közt. Egyébiránt ezen tanításnak nem volt célja halomra dönteni a fennálló hatóságok tekintélyét, mert ugyanazon sz. Pál az efezusbeliekhez írt levele V. részében az urak és szolgák közti viszonyt illetőleg ekkép szól: „Ti szolgák engedelmesek legyetek testszerinti uraitoknak félelemmel, rettegéssel, együgyű szívből mint a Krisztusnak; nem szemre szolgálván mint azok, kik csak embereknek kívánnak kedvesek lenni, hanem mint Krisztus szolgái, jó szívvel teljesítvén az Isten akaratát, tudván azt, hogy kiki valami jót cselekszik, annak jutalmát elveendi az úrtól, akár szolga akár szabados legyen. De ti is urak ugyanazokat cselekedjétek ő vélek, elhagyván a fenyegetéseket, tudván azt, hogy a ti uratok is mennyben vagyon, és hogy nincs annál személyválogatás.” Ily értelemben nyilatkozott sz. Péter is midőn 1. lev. II. részében a szolgákat béketűrésre inti, s Jézus példájával vigasztalja, mondván: „Szolgák engedelmesek legyetek uraitoknak minden félelemmel, nem csak a kegyeseknek és szelídeknek, hanem a nehéztérmetűeknek is, mert az által nyerünk Isten előtt

jó tetszést, hogy nem Istennek ránk figyelmezése miatt tűrjük a viszontagságokat, igazságtalanul szenvedvén; mert mi dicsőség hogyha vétkezvén arculütéseket tűrtök? de ha jól cselekedvén békeségesen szenvedtek, az kedves Isten előtt; csakugyan e végre hivatattok is: mivelhogy Krisztus is szenvedett mi értünk, példát hagyván néktek, hogy az ő nyomdokait kövessétek, a ki semmi bűnt nem cselekedett, sem a felől nem vádoltathatott, hogy csalárdság találtatott volna szájában.” Midőn tehát a kereszténység egy részről a gyöngék is elnyomottak mellett jogokat vallott, melyeket a hatalmasoknak tisztelni kötelességök, midőn az előjáróknak alattvalók iránt igazságosságot parancsolt, mind a mellett nem lázította fel a szolgát az úr ellen, nem törte erőszakkal össze az idő szentesítette intézvényeket, hanem határozottan megkívánta és megkívánja, hogy a fejedelmeknek s előjáróságoknak megadassék a köteles engedelmissége

És vajmi fenségesen fejtette ki édes üdvözítőnk azon viszonyokat, melyek a ker. társadalomban az uralkodási vágyat fékezik: „Azok, úgymond, kik nemzeten fejedelemséget viselni láttatnak, uralkodnak azokon, és fejedelmi hatalmat gyakorolnak rajtok. De nem úgy vagyon ti közöttetek; hanem valaki nagyobb akar lenni, legyen szolgátok; és valaki akar közületek legelső lenni, legyen mindenik szolgája; mert az emberfia is nem azért jelent meg, hogy szolgálta magát, hanem hogy szolgáljon. (Márk. X.) Mily hatalmasan korlátoztatik itt az önkény és az uralkodási vágy, miután az üdvözítő nyilván kijelentette, hogy a kik az ő országában uralkodnak, alattvalóiknak szolgálniok, és azokért magokat egészen föl kell áldozniok. Ezen szavak érdeménél fogva Krisztus helytartója a római pápa „szolgák szolgájának” nevezi magát. – Egyébiránt lássuk mit tett az egyház a rabszolgákra nézve anyagi és szellemi tekintetben.

Az egyház kiemelni akarván a rabszolgát az anyagi lealáztatás- és az erkölcsi romlottságból, nevelést adott neki, fölvette őt keblébe. A keresztség által urának testvérévé lőn. A szent hit eltörlötte homlokáról a rabszolgai bélyeget, s arra képesítette őt, hogy urak és fejedelmek oldalánál helyet foglalhasson. A szolgai állapot megszűnt lenni gyalázatos és nyomasztó. Sőt találtak nagy lelkű fejedelmek és urak, kik a jámborság által indítatva, és bűneik bocsánata reményében szabadon bocsáták szolgálóikat. Egyházi zsinatok és pápák mind az igazságra, mind a szeretetre hivatkoztak, hogy a szolgaság igája alatt sínlődő embertársaik szabadságát visszaadhassák. Minden századokon át erélyesen sürgették, hogy az ur mondása szerint mindnyájan testvérek vagyunk; ha pedig testvérek vagyunk, nem szabad szolgaságra kényszeríteni senkit azok közül, kik velünk nem csak a természet hasonlatossága, hanem a verség kapcsolatai által is összefűzvék. Az egyház kanonisálta a szegény szolgálókat, kik ez életben a keresztény tökéletesség, az alázatosság, önmegtagadás, önfeláldozás által kitüntették magokat. Az isteni gondviselés t. i. nem csak a királyok, hercegek, egyháziak és gazdagok, hanem a szegények és szolgálók sorából kívánta a világnak egy tökéletes társaság példányát adni, midőn minden kor- és állapotból magának szenteket választott. Itt látjuk valóban, mily csodálatos az Isten az ő szentéiben. Az egyház szolgálók és szolgálók tiszteletére oltárokat emelt, és az egész világ tiszteli s segítségül hívja őket. A királyok és fejedelmek, uralkodó hercegek birodalmaikat partfogásaikba ajánlják; koronájukat s királyi czímereiket sírjaiknál s oltáraikra leteszik, s magokat családjukkal egyetemben az egykor szegény szolgálók és szolgálók, pásztorok és koldusok óalmába ajánlják. így tisztelik századok óta a francziák sz. Genovefát, a szegény pásztorlyányt; a spanyolok sz. Izidort, az egyszerű földmí-

vest; a tiroliak sz. Nothburgát, a szegény szolgálólyányt stb. így folyamodik az egész keresztény világ pusztító nyavalya idején Isten előtt közbenjárásért egy koldushoz, sz. Rochuszhoz, s tiszteletére templomokat épít. Azért Atyámfiai! adjunk hálát a kereszténység jótévő szellemének, mely által helyre van állítva az ember méltósága, s megismerve, hogy Isten előtt az emberek mind egyenlők, mindannyian szabadok; s azért minden ember tehetségeinek kifejtésére egyenlő joggal bír, testét akár darócz, akár bíbor fedezze; a köznép nem salakja, hanem egyik igen hasznos, igen érdemes része a társaságnak! Testvérek vagyunk mindnyájan, meghíva a szabadságra – a bűn s tév rabságtól!! De lássuk mit akarnak az elégületlenek a kereszténység pótlásául vagy helyébe állítani? Azt mondják; nekünk nem kell törvény, melytől félnünk kellene; mi szeretetet követelünk; ezt akarjuk mi a gyermek szívébe is csepegtetni. És valljon mit követel inkább a kereszténység, mint szeretetet. Az egész keresztény világ tudja, hogy szereteten alapúinak minden hitczikkeink, szeretetet lehellenek minden törvényeink. Nemde szeretetből teremtelt, váltott és szentelt meg minket az Isten? nemde az első és legfőbb parancsolat is szeretetet parncsol: „Szeresd Urad Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és minden erődből;” nemde a második parancsolat is szeretetet követel tőlünk: „Szeresd felebarátodat mint tenmagadat.” Nemde a szeretetnek e kettős parancsolatjától függ az egész törvény és a próféták? Csak a szeretet ellen vétőket, a gonoszokat fenyegeti büntetéssel vallásunk, hogy a kiket sem az Isten jósága, sem a saját ideig s örökkévaló boldogságuk nem indít, legalább a büntetés iránti félelem szorítsa a szeretet kötelességének teljesítésére. Egyébiránt jól meg kell jellemeznünk: a keresztény szeretet nem pusztá állati vak

ösztön, hanem az örök szeretet kisugárzása, mely a természeti hajlamokon felül az örökkévalóságra kihat, s a földi embert az egekbe emeli. A keresztény emberszeretet az isteni szereteten alapú. Valamint az Isten nem utál semmit azok közül, a miket teremtett, úgy az emberszerető keresztények sem vetnek meg senkit az ő embertársaik közül; s valamint az Isten felhossa a napot, és esőt, s földi áldást ad a jóknak és rosszaknak, úgy az emberszerető keresztények sem vonják meg segédkezőket a szükségben sínlődőktől; sőt miként az Isten egyetlen egyszülött fiát adta a mi vállságunkért, úgy az igazán emberszerető keresztények is készek embertársaik iránti szeretetöket még önfeláldozásukkal is bebizonyítani. A keresztény szeretet ruházza a mezítelent; ételt nyújt az éhezőnek, italt a szomjúhozónak; vigasztalja a szomorúkodót; gyámolítja a gyengét; útba igazítja a tévelygőt; orvosolja a beteget; ótalmazza az ártatlant. A keresztény szeretet siránkozik embertársa elestén; imádkozik a bűnösökért; jót tesz az üldözővel, és kezet fog a halálos elenséggel. –

A socialisláknak nem kell semmi túlvilági mennyország, ők itt akarnak boldogulni; eddig azért nem boldogulhattak, mert a gazdagok a törvény ótalma alatt élvezték az élet örömeit, míg a szegények keserves munkájokért semmi aránylagos jutalomban nem részesültek. De méltán kérdezhettük: hát a keresztény nem akar boldogulni? Sőt igen, ő is boldogulni akar, és pedig nem csak a síron innen is. De mily nagy a különbség egy keresztény és socialista között! Mind ketten dolgoznak, smunkájok után boldogulnak; de míg a socialista mit sem gondolván se Isten- se engeszteléssel, minden reményét csak pillanatnyi öröm- s földi boldogság megszerzésére szorítja, addig a keresztény, túlelmedvén a földnek szűk határain, dolgozik, hogy rövid földi pályája

után ez életben, egykor örökké boldogulhasson a mennyországban. Ő tudja, hogy a földi élet az eredendő bűn által a nélkülözés és szenvedés, a fáradság és áldozat tanyájává változót; és noha az üdvözítő megváltott a bűntől, kiengesztelt az Istennel, s békét szerzett szívünknek; mégis ez életben csak szenvednünk kell. Az üdvözítő, a mi legnagyobb vigasztalásunkra, az ő békéjét hagyta szívünknek, oly békét, melyet a világ nem adhat, s mely felülmúlja a világ minden örömeit. A keresztény ember megelégszik munkája bérével, azért keblét mindenkör csendes megnyugvás tölti el, melyet sem az indulatok zaja, sem a mulandó jóknak kívánása, sem a vágyak mértékletlensége nem háborgat. Az ő keblében megelégedés és véghetetlen boldogság honol. Ő megtalálta a valódi életbölcséséget. A keresztény jól tudja, hogy el lehet az ipar még oly jól rendezve, de ha az emberek bensőképen nem lesznek megelégedve önmagokkal, azaz ha szertelen bűnös kéjek után indulnak, minden külső szerencséjük mellett valóban boldogok nem leendenek. A bűn az, mely egyeseket úgy, mint egész népeket boldogtalanokká tesz; ez okozza ideig s örökkévaló boldogtalanságukat. Az Isten nem tesz csodát a mi rendetlenségünkért, hanem engedi, hogy a restségnek unalom és szűkölködés, a telhetetlenségnek nyavalya, a buja életnek keserűség és gyötrelem, a fenhéjázásnak gyalázat, a hazugságnak hitelhiány és becstelenség, szóval a rossz fának rossz gyümölcssei legyenek; ugyanis méltatlan dolog volna, hogy ő felforgassa a természet rendjét azért, mivel mi felforgatjuk az ő törvényét. Valódi boldogság csak ártatlan és tiszta szívnek tulajdona, míg a bűn s abból eredt rossz lelkiismeret minden örömet megkeserít. – És csakugyan hordja valaki rakásra a föld minden kincseit; ragadja meg a világ minden méltóságát; emelkedjék föl a hír s dicsőség szárnyain egész az egekig; uralkodjék milliók fölött; virág s liliomok terítsék útjait; szóval bír-

jon mindent, mit a sors, mit a szerencse adhat, de a mellett bűn marja lelkét csak nyomorult ő minden fény: és ragyogás mellett is. Egy pillanat a jövőre, mely komoly léptekkel siet előre, keblébe hordva a teremtés és enyészet magvait; egy gondolat a minden javakat felosztató végperczenetre, elegendő arra, hogy álmaiból felriaszsa a bűnöst, sőt a gyönyörúségek s hatalom közepe, a szerencse minden kedvezése mellett szerencsétlenné tegye. Tartós boldogságot és megelégedést tehát nem is lehet képzelni ott, hol a lelkiismeret furdalásai éjjel nappal üldözik a gonosztevőt, és a bűnöst iszonyú félelem- s rettegéssel töltik el. Ellenben az istenfélő igazaknak boldogságát mi sem képes megrendíteni. A ki tehát az emberiséget valóban boldogítani akarja, az mindenek előtt a bűn kiirtására emelje fejszóját, hogy a bűn által elvesztett belbékét visszatérítse, azon békét, melyet sem magas földi tudomány, sem rakásra halmozott kincs, sem egész világ nem képes kipótolni. Szerelmes üdvöztők is, a ki legjobban ismerte emberi természetünket, szinte minden kitelhető erejéből a bűn kiirtásához fogott, és azon volt egész életében, hogy az emberek értelmökre és akaratjukra nézve megszenteltessenek s jobbítsanak. Ki nem ismerné őt békesség fejedelmének? hiszen ő fedezte föl az utat, melyen kiki békés lehet magával, embertársával és az Istennel. Ő volt a valódi világboldogító, a szegények barátja, a szomorúak vigasztalója, a gyengék és kisdedek védője; ő mutatta meg nekünk az utat az igazi boldogságra; és csakugyan, hogyha minden emberek olyak volnának, milyeneknek Jézus tanítása és példája szerint lenniök kellene, örök béke és boldogság uralkodnék a földön; akkor kinek sem jutna eszébe, panaszkodni a gazdagok ellen, mintha ezek miatt nem boldogulhatnának a szegények.

A világboldogító socialistákat szerfölött bántja a szegénység, melyben számos embertársaik

sínlődnek; ezt szeretnék ők az emberi társadalomból kirekeszteni és örökre megszüntetni. Vizsgáljuk meg tehát Atyám fia i! oly rossz-e a szegénység, minőnek őt socialistáink festegetik; ítéljük meg keresztény szempontból, valljon mi vezet az emberek közönségesen szegénységre. Atyám fia i! a világot komoly figyelemmel vizsgálván, a szegények különféle soraira akadunk. Vannak ugyanis szegények, kik büntelenül szenvednek, és vannak szegények, kik mások miatt szenvednek, és vannak szegények, kik saját hibájok s vétkeik következtében bűnhődnek.

a) Büntelenül szenvednek: az igazak, kiket az ur Isten szegénységgel látogat azért, hogy ez által hilők próbáltassék, erényök köszöröltessék, szívök képeztessek, és a föld porából mennyeiekre tereitessék. Tűz, víz, jég, eső, terméketlenség, marhadög, egészség s pénzhiány, hivataibeli kárvallás, mind fenytő vesszők, melyeket az ur Isten kezében tart, s minden személyválogatás nélkül majd jobbra majd balra, az igazakat és bűnösöket egyaránt sújtogatja. Isten akaratján való megnyugvás enyhíti a veszteséget, s azt érdemre méltóvá teszi. Enyhíti igenis, és akármely bánatunkban balzsama mi szívünk sebén annak meggondolása, hogy szomorú eseteink az Istennek, a legjobb atyának bölcs és kegyes kormányától jönnek, a ki akkor is atyánk, midőn ostoroz, és erényünket próbakőre állítja; s azért a büntelenül szenvedő igazaknak, ha mindjárt szükségét és nyomort is szenvednek, ha megvetve is néz rajok a világ, ez semmit nem árt, mert nyugodt az ő szívök, és a szegénységben is szerencsések. Ok tudják, hogy a kereszt, melylyel az Isten meglátogatta őket, : és a sanyarúságok, melyek életöket terhelik, mintegy országútja azon boldogságnak, hol könyhullatásaik minden csépje halhatatlanságuk gyöngyvirágává változik. Azért szegények lévén nem panaszkodnak, hanem békével türik a szegénységet, és szemeiket teljes megalégedéssel

jobb hazájokra fordítják. Továbbá a büntelen szegények közé számíthatjuk még a testileg elnyomorodottakat, u. m. a vakokat, sántákat, bénákat, erőtlen öregeket, kik a mostoha idők miatt mit sem takaríthattak meg öreg napjaikra; továbbá valamely betegség következtében ideiglenesen munkatehetleneket, a munkára még nem képes gyenge árvákat. Ezeknek irányában a felebaráti szeretet, ösztönöz hogy minden kitelhető módon iparkodjunk bajaikat enyhíteni.

b) Másoknak vétkei miatt szegénységben szenvednek azon gyermekek, kiknek ama szerencsétlenség jutott, hogy gondatlan, kicsapongó és tékozló szülőknek gondviselésére bíztattak; mert azon gyermek, kit gyenge korától fogva szorgalmasan s keresztényileg nevelnek, hasznos ismeretekkel ellátnak, mihelyt ereje engedi, munka- s gazdasághoz szoktatnak, ki saját szülein látja a bölcs dologszeretetnek élő példáját: azon gyermek mondom, bizonyára megvédendi magát minden nyomor és szegénység ellen; bezárandja erősen az ajtót és ablakot, hogy házába a szűkölködés be ne férhessen. De ha a nagy reményű gyermek zsenge korában nem szoríttatik tanulásra, nehogy a szegénykének feje fájjon; ha későbbben nem adatik mesterségre, nehogy ott keserőségeket ízlelni kényszeríttessék; ha a közsorsú lyánka csak a tükör s szaladgálásban gyönyörködik; ha a kisasszony csak az ének-, zene- s mindenféle színdarabok olvasása- s tánczban találja kedvét; ha az ifjút többször kell ébreszteni, hogy fölkeljen, számtalanszor hajtani, hogy dolgozzék, szóval, ha a gyermek tulajdon szülein nem lát egyebet, mint henyé s rendetlen életet, kedvhiányt a munkához; nem hall egyebet, mint hasztalan beszédeket, irigykedéseket és mások rágalmazását: mit gondoltok Keresztények! mi lesz az ily gyermekből? A szentírás megfelel érettetek! „Az ifjú, ha megöregszik is, el nem tér az útról, melyen kisdéd korában járt.” Ezt bizonyítja a mindennapi tapaszt-

talás is. Ilyen gyermekekre szegénység várakozik, mely egyszer erőt vevén rajtok, egész életökben kíséri őket, utoljára pedig könnyelmű szüleiket átkozzák. Bár példát vennének efféle szülék a madártól, mikép tanítja ez fiait a repülésre, vagy az anyatyúktól, mikép oktatja csibéit a féreg s búzamag keresésére.

Szinte mások bűnei miatt szenvednek szegénységet a k i s z o l g á l t c s e l é d e k, kiknek véres verítéssel szerzett béröket lelkiismeretlen gazdáik letartóztatták, vagy kik tovább dolgozni nem bírván, a házból kiűzettek, és élelmöktől megfosztattak. Nem különben mások gonoszsága miatt látunk a szűkölködő szegények körében némely öreg a t y á t és a n y á t, kik gyermekeik háladatosságára számolván, minden vagyonokat idő előtt oda engedték, most pedig szeretet helyett gyűlölséget, öröm helyett szomorúságot, ápolás helyett gyötrelmet, tisztelet helyett gyalázatot, hála helyeit keserűséget tapasztalnak kötelesség-feledett gyermekeiktől. Vajha meggondolnák az ilyenmű háladatlan gyermekek, mily büntetés várakozik rajok! Mit mondjak azon szegénységről, melyet okoz némely uzsorás, midőn olcsó pénzen összevásárolja a gabonát, s azt a drágaság idejére tartogatja; midőn felebarátjának pénzt csak iszonyú kamatok mellett kölcsönöz, nem elégedvén meg a törvényes kamattal, és mit sem gondolván az Úr intésével. És kinek tulajdonítsuk azon szegénységet, melybe estek sok jó lelkű emberek, kik nehezen szerzett csekély pénzőket, vagy nagy gondal takarított gyűjteléköket némely hitetlen embereknek kölcsönözték, vagy érettök jót állván, idő folytában csúfosan megcsalattak! Végtére, hogy másokat elhallgassak, ki egyébnek, mint az emberi gonoszságnak rovására számíthatjuk be azon nyomort, melyben sínlődik a szent házasságon kívül nemzett gyermekek nagy része? Ha a könnyelmű házásoknak félniök kell, mivel élelmök nem lévén, és kenyeret becsületes úton szerezni nem tudván,

mégis házasságra léptek, és egy ügyefogyott, noha becsületes nemzetséggel nyomorúságot szaporítottak a világon; hogy fognak majd felelni a buja életűek azon könyekért, meztelenség-, éhség- s egyéb szenvedésekért, melyek az ő féktelen buja szenvedélyeik következtében becstelen nemzetségekre bizonyos örökség gyanánt szállanak? – S mily nagy azok száma, kik sem Isten- sem önmagokra, hanem egyenesen felebarátjaikra, mutathatnak! mint szegénységük szerzőjére. Oh hánynyal kevesbítettének meg ezek, hahogy a szülék gyermekeiket, s általában minden keresztény saját szenvedélyeit féken tartaná, kötelességeit pedig a vallás szentesítette erélytan szabályai szerint teljesítené! –

c) Ezek után átmegyünk azon szerencsétlenekre, kik szegénységüket saját magok okozták, kik ö n h i b á j o k m i a t t szenvednek. Ide tartoznak azon m e s t e r e m b e r e k és m e z e i g a z d á k , kik ifjú korukban nem akarták mesterségüket, vagy a mezei munkát tökéletesen megtanulni. Ezek későbbben a mihez csak fognak, mindent roszúl végeznek.

Azért nálók senki sem dolgoztat; őket napszámba senki sem fogadja be; földjök konkolyt terem búza helyett. Ők ugyan a rász idők ellen panaszkodnak, de panaszuk merő hazugság; panaszkodniok kellene inkább saját tudatlan fejök s ügyetlen kezeik ellen. Vannak ismét szegények, kik csupa r o s t s é g- s hanyagságból elszegényednek. Az egész természet munkára inti az embert, dologra lelkesítik őt minden teremtmények; a világrendje is azt hozza magával, hogy a ki hanyagon viszi napszámát, az elébb utóbb ínségre jut, és borongó napjaiban kérlelhetlenül koplalni lesz. kénytelen Ezeket a szentírás a hangyához küldi: „Eredj, úgymond, a hangyához oh rest! szemléld mint iparkodik, és tanulj bölcseséget; ámbár nincs vezére, sem előljárója, sem fedelme: mégis nyáron szedeget eledelt, aratáskor

gyűjti be élelmét; meddig henyélsz még, meddig alszol óh rest, mikor kelsz föl álmodból?¹⁾ Vannak továbbá szegények, a kik dolgoznak, fáradnak, s mégis napról napra csak szegénységben s nyomorúságban tengődnek. Ennek az oka a rossz háztartásban rejlik, mert az életből-cseség nem csak munkás kezeket, hanem rendes keresztény háztartást is igényel, és gyakran nagyobb mesterség valamit megtakarítani, mint újonnan szerezni. A rossz háztartásnak következményei többnyire az egész életre kihatnak; természetes dolog: a ki ifjúságában takarékossághoz nem szokott, az öregségében végpusztulásra jut. Példának okáért, vegyük az iparos osztályt, s vizsgáljuk meg az életmódot, melynek következtében sokan végínségre jutnak s elszegényednek. Közvetlenül felszabadulása után a legény keresménye aránylag csekély, és nevededik a mindinkább gyarapodó ügyességének mértéke szerint, mely őt akkor gazdagon táplálja, midőn majd vándorlását elkezdi. Most napi kiadásainak nem volna szabad a bevétel felét meghaladniuk, mégis ritkán gondol ő arra, hogy t. i. a megtakarítottat magának eltegye, vagy pedig övéinek küldje; sőt azok közül is, kik a szülei házat el nem hagyták, csak igen kevesen vannak, „kik minden keresményüket az atyai ház szükségéinek fedezésére engednék át, s egy bizonyos részt magoknak nem tartánának meg, rendes és el nem csábítva maradjon bár a vándor, mégis a jelenkor szokásai elég varázserővel bírnak, hogy egy 19-23 éves ifjúnak minden takarékköltségét ruhára, vendéglő-, színház-s más vasárnapi mulatóságokra igénybe vegyék. Ifjúkori könnyelműségében megfeledkezik a jövőről, a betegség idejére gondoskodni még fiatal, egész vándorlása alatt pedig elég gondatlan. Egy ilyenmű öröm- s bánatteljes életpálya erkölcs, figyelem s kötelesség nélkül sokaknak úgy tetszik, mint a földi szerencsének eszménye; de végére jár ez is, mint

¹⁾ Példabesz. k. VI, 6-9.

minden ez árnyék világban. Előbb utóbb házasságra lép a kalandor, és mit hoz majd magával a gazdaságba? tán szabályozottabb életmódot, némi ügyességet az iparágban, vagy bizonyosan valami pénzüsszeget? Alig annyit, hogy menyasszonyának csekély takarékos filléreivel együtt lakását és műhelyét fölszerelheti. – Mind a mellett a kezdet még elég fényes; a férj és asszony keresnek valamit; megelégszenek egymással, fiatalok és jókedvűek; nehéz gondok, aggodalmak nem háborgatják őket. – Azonban a terhek naponként nőnek, a keresmény nem gyarapodik, és minél nagyobb a gyermekáldás, annál inkább igénybe veszi az anya figyelmét, és csak a férj képes valamit megérdemelni, de 35 éves korában már nem úgy mint 25 éves erőteljes ifjúságában. Akkor csak magáról kellett gondoskodnia, most pedig ugyanazon jövedelem mellett az asszonyt és még gyermekeket is kell tartani. De e jövedelem sem biztos mindig, mert jönnek idők, melyek e forrást is megghiúsítják. A munka szünetkor ki akarna lépni az útból, de a megtelepedett gazdának nem lehet többé azonképen, mint lehetett egykor a vándorlásban. S így elmennek apródonkint a takarékos fillérek is, még mielőtt a gyermekek fölneveltettek volna. Nem csekély teher őket iskolába járattatni, inaskodás ideje alatt táplálni, ruházni, s odáig segíteni, míg szabad szárnyra bocsáttatnak, és tulajdon keresmény után megélhetnek. És ha most az atya elég feledékeny volna gondolni, hogy öregebb fiai a kisebbek nevelésére, fentartására valami segítséggel hozzá járulhatnak, majd nem sokára bús tapasztalása saját ifjúságára fogja őt emlékeztetni, és ez annál fájdalmasabban esik neki, mennél kevesebb kilátása van egy jobb jövőre; s így bekövetkeznek a nehéz napok, midőn a szegény proletár, inség s nyomor közepett, örömtelenül hordozza nehéz sorsát, s keservesen panaszkodik a rossz idők ellen. Kedves Atyám fiai! csak keresztény háztartás képes itt segíteni, azon

háztartás, mely a szüléket folytonos munkára ébreszti, gyermekeik iránti gondoskodással betölti, és minden fölösleges kiadásoktól óvja, nem különbén a gyermekeket is a munkás, takarékos élethez szoktatja, ifjúkori könnyelműségeiben korlátozza; s ellenálhatatlan féken tartja, hogy sohase feledkezzenek meg szüleikről, főleg midőn segédkarjaikra van szükségek. –

Szinte önhibájok miatt szenvednek azon szegények, kik rögtön meggazdagodni akarván, elhagyják mesterségüket vagy a rendes házi gazdaságot, és fa-, gabona- vagy másféle kereskedésbe ereszkednek, nem értvén sem az időnek járását, sem az emberek szükségzeit, sem a veszteség és költségek kiszámítását. Önvétkök miatt elszegényednek a perlekedők, kik nem hogy okosan barátságos egyezkedésre lépnének, vagy a csekély kárt béketűréssel elviselnék, hanem készek mindenöket elveszteni inkább, mint kevés veszteséggel visszalépni. Hányan vannak ismét, kiket a bőség édenéböia pazarlás, fényűzés, vendégeskedés, vagy a szolgálatban hűtelenség, koldusbotra juttatott? És kinek bűne miatt nyomorog sok részes? míg ő ott a bordélyházban vigadozva torkát nedvesíti, addig otthon minden veszendőben van; gazdasága parlagon hever, gyámoltalan felesége s éhes gyermekei sírni kénytelenek. Hová siet a játékos és kártvás? az életnek arany éveit, melyeket Istentől kapott ideig s örökkévaló boldogságának eszközlésére, nem becsüli; azon édes örömeiket, melyek a csendes házi élet szeretete s egységéből fakadoznak, pénze-s vagyonával együtt elvesztegeti. Hová siet a buja életű az ő képzelt rózsapályáján? nemde ínségre, nyomorúságra, koldusbotra! Ezek mind saját bűneik miatt szenvednek; saját rendetlen életök, csapodár s dobzódó erkölceik következtében kenyér nélkül szűkölködnek; sorsuk pedig annál nyomasztóbb, mennél kevesebb kilátások van egy

jobb jövőre, minthogy hit, remény és szeretet hiányában Istentől sem várhatnak kárpótlást földi szenvedéseikért, miután önvétségök okozta terhes állapotjokat nem viselik béketűréssel, zúgolódnak az ég ellen s átkozzák születésök napját.

Szerelmesim! ezek az emberek közt elterjedt szegénységnek fő okai. Édes üdvözítőnk, a ki legjobban ismerte emberi természetünket, mondotta: „Szegények mindig lesznek közöttetek,” és isteni ihletéssel kimondott szavait a tapasztalás századokról századokra igazolja. Nyomor és ínség tehát az emberi nemet mindig fogja nyomni, és lehetetlen, hogy a szükség foltjai végképen eltűnjenek; egyébiránt a keresztény polgári alkotmány törekedett elejétől fogva, s most is törekszik, hogy a szűkölködő szenvedőnek sorvasztó terhe könnyebbüljön. Az anyaszentegyház mindig kimondhatlan kegyességgel pártfogolta a szegényeket; nincs nyomor, melyet nem enyhített volna! Ő a büntelenül szenvedő szegényeket Krisztus szavaival vigasztalja: „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa;” a hanyag és pazarló keresztényeket dologra és takarékoszágra ösztönözi; a saját bűneik miatt szenvedőket töredelmességre vezérli. Az ő világosságánál látnak a vakok; az ő vezetése mellett járnak a sánták, beszélnek a némák, hallanak a siketek; az ő útmutatása szerint isteni félelemben tanítatnak a gyermekek; az ő ótalma alatt megpihennek az öregek; az ő jósága által megvigasztaltatnak az árvák, ápoltatnak a betegek; az ő irgalmassága által kiváltatnak a foglyok, felszabadítatnak az elnyomottak; az ő közbenjárása által üdvezülnek minden töredelmes bűnösök! Ez a valódi philantropismus, ez a keresztény emberszeretet! Hát a socialisták miképp iparkodnak e nyomor fiai segíteni? Azt mondják nekik: minden nyomor és szegénységnek oka az igazságtalanság; a földijavak igazságtalanul vannak elosztva; jobb lábra kell állítani az ipart,

egyszer mindenkorra biztosítani kell a munkát, virágzásba hozni a kereskedést, és nem lesz szűkölködő ember, nem lesz nyomorúság a földön. Most a tőzsérek miatt nem lehet élni, nem lehet boldogulni. De ez tovább nem úgy lesz; szállj le a keresztről te kínzott nép! Üsd agyon elnyomóidat*, addig nem boldogulsz, míg csak e vérszopó nadály ki nem pusztul. Nézd magad körül, mily szép az élet, te is jólétre születted. Lám mások fényes palotákban pompás ablakok mögött tanyáznak, mindennel bővelkednek, jól esznek isznak, pompásan ruházkodnak, kényők kedvök szerint hevernek, mialatt te kitagadva minden emberi jogaidból poshadt lyukakban sínlődöl, testedet rongyokkal fedezed, éhséget s szomjúságot szenvedsz, télen nyáron hidegben, melegben nyomorult díjért dolgozol! Oh ezen igazságtalanságot nem lehet túrni! Nemde nincs semmi arány a te fáradalmas munkád és csekély béred között, erre pedig természetes jogod van. Szállj le a keresztről végy boszút ellenségiden. – Elgondolhatni mily nagy erővel hatnak ilyenmü izgatások a nyomor fiaira, kik azt hiszik, hogy minden legkisebb áldozat nélkül, minden eddig viselt teher alól egyszerre, mintegy tündérpálcza által, fölmentetnek, és az ember-szerető socialisták kegyelméből úszni fognak a jólétben, és fuladozni a boldogságban; azért csodálni nem lehet, hogy csak biztos alkalomra várakoznak, miszerint istentelen mestereik tanítását rémítő gyakorlatba vegyék. Ez a gyakorlati socialismusnak természete.*)

*) Egykor egy jámbor német zarándoka szent földre utazván Ptolomaisba érkezett. Este felé szabadidejét használni óhajtván, zarándok társaival egy homok dombon a tenger partjánál letelepedett, mialatt csakhamar finom köd emelkedék, s egy messze távolságban a tenger felett elterjedt; nem sokára felolvadt a köd lepel, és alighogy kiderült, íme egy pompás tünemény adta magát elő, melyet a barátok nem tudtak eléggé csodálni. A tenger tükre felett szép magas pálma s fenyő mondolafákkal benőtt hegy emelkedék, melynek teteje erősségek, paloták, tornyok és oszlopsamokok ormaival volt koronázva; a földről innen

Végezetre A tyá m fia i! mielőtt jelen elmékedésünköt befejeznek, nem fog ártani az isten hagyott socialismus ellenében a keresztény socialismusnak, és egy keresztény polgárnak képét adni. Oh! a keresztény socialismus egészen másképp néz ki, egészen másféle polgárokat nevel, mint a készülöben levő pogány társadalom. A keresztény polgár, kinek saját családjá jóléte, a nyilvános béke, s hazájának dicsősége fekszik szívében, bizonyosan nem osztja azon elveket, melyekkel az emberi nemzet ellenségei minden fennálló intézmények megbuktatására céloznak. A keresztény polgár lángoló szeretet-, sérhetlen hűség- s változtatlan

merész íveken egy hatalmas híd emelkedék, melyen lóháton és gyalog majd fényesen fölfegyverzett harcosok, majd népes karavánok tevékkel ide s tova járók. Egy ideig nagy figyelemmel bámulták a zárandokok ezen változó képeket, midőn a jámbor Henrik (így hitták a német vándort) őket a félbeszakasztásra inté. „Keljünk föl testvérek, monda ő, s imádkozunk, mert az ördög a mi szemünknek készíti e fényvesztéseket, hogy szórakozásunk által törbe ejtsen, miszerint anyagok és röstök legyünk az Isten szolgálatában. Erre sokan fölkeltek, engedelmeskedvén az intésnek, a midőn némelyek a kíváncsiságtól lekötve, oly sokáig bámulták a tündérjátékot, míg a nap lealkonyodék, és az egész dicsőség sűrű ködben elmerült, E d é l i b á b történetében szép tanulság fekszik. Emlékezzünk csak vissza azon szemfényvesztő bájképekre, melyekkel a socialismus már oly sokakat elcsábított. A sötétség e fia i minden alkalmat felhasználnak, hogy a szegény emberiséget, mely Istentől elpártolásában nem elégszik meg többé sorsával, a korszellem részére megnyerjék. Ők a szabadság körében teljes emancipatiót s népföliséget hirdetnek; az élet s birtok körében teljes megváltást ígérnek minden földi szenvedésektől; a nyomor és szükség tanyája helyett pompás paradicsomot (édent) kínálnak, ellátva a legnemesebb gyümölcsfákkal, aranyhegyekkel, aranykereseti forrásokkal. És fájdalom! sokan a család kígyónak hitelt adnak. – A jámbor zárandok észrehevén a természet csalóka képeiben a kísértetnek kíváncsiság- s bűnre ingerlő leleskedéseit, imádságra szólítá fel vándor társait, jól tudván, hogy a kísértet nyilainak megtompítására legalkalmasabb eszköz az imádság. Mi is imádkozunk, s kérjük a véghetetlen jóságú Istent, hogy nyissa meg az ő népének szemeit, melyet drága szent vérével megváltott; üzze el határainkról a csábítókat, kik mindenféle ámitásokkal az emberiség romlása- s végveszedelmére törekednek.

engedelmességgel hódol az ő fejedelmének. Ő meg van győződve, hogy ezen alávetés nélkül sem a társaság, sem a rend nem állhat meg; a nép prédának, erőszakoskodásnak és mindenféle igazságtalanságoknak volna kitéve. Ő életszabályul vallásának tanítását veszi, mely az uralkodók tekintélyét és méltóságát védelmezi és ótalmazza; mely Istent, mint legfőbb parancsolót s minden királyok királyát., tisztelni parancsolja. A ker. polgár engedelmeskedik Istennek, mint legfőbb kormányzónak s bírónak, de hódol egyszersmind a királynak is, mint Isten képviselőjének, és a mennyiben az emberi gyengeség engedi, az ő akarátja végrehajtójának. Ennélfogva önkényt s kényszerítés nélkül aláveli magát a polgári törvényeknek is, mert ezek csak bővebb magyarázatja az isteni törvényeknek, s engedelmeskedik nem csak a büntetés félelméből, mert ez nem eszélyes de szolgálai érzés: ő engedelmeskedik meggyőződésből és lelkiismeretesen; ő erényes és becsületes alattvaló, azért nem fél a hatóságtól, nem is tartja a hatalom gyakorlását zsarnokságnak, mert jól tudja, hogy a hatóság csak a gonoszoknak félelmes, és a ki jót cselekszik, annak nincs mitől félnie. Ő tartozó tisztelettel viseltetik a főnökök iránt, is, kik az ország kormányzásában a fejedelmet segítik. Ebben is isteni rendelést lát, a ki mindenkinek az ő saját helyét meghatározta. Ő híven ragaszkodik a fennálló kormányhoz; még azon esetben is, ha a társaság, vagy az állam kormányzásában némi hiányokat fedezne föl, nem érzi magát följogosítva, kikelni a hatalom ellen, mert különben legnagyobb zavar következnék, miképz a legközelel elviharzott múlt idő s mindenkori tapasztalás bizonyítja. Ő a hibákat és vétkeket, melyektől egy emberi intézet sem ment, a szeretet palástjával betakarja, jól tudván, hogy a megkorosodott károkon, mélyen gyökeret vert előítéleteken csak halkkal és nagy fáradsággal segíthetni. Ő nem felejtethi el, hogy ócsárolni mindig

sokkal könnyebb, minisem javítani; hogy némely rosza-
kat belátni igen könnyű, de orvosolni legnehezebb; hogy
maga az örökké valónak legfőnségesb és legtökéletesb
szelleme, mely noha minden gyermekeit legnagyobb
atyai szeretettel átöleli: mégis mindnyájunknak kénye
kedve szerint nem tehet. – Végre a keresztény polgár
szívesen hódol nem csak a jó és kegyes, hanem a rossz
hatáságnak is. A keresztény polgár irtózik a forrada-
lomtól; ő jogát sem erőszakkal, sem szenvedélyesség-
gel, sem titkos és törvényellenes társaságokkal nem
szándékozik kivívni. Ő jól tudja, hogy „a forradalmakban
rossz lelkű bujtogatók támadnak, a nemzetet kölcsönös
gyűlöletre izgatók, s akkor a közbizodalom minden kö-
telékei megszakadnak; apa fiának, férj nejének, testvér
testvérnek, rokon rokonnak többé hinni nem mer, s nem
tud, a hol pedig bizodalom nem létezik, onnan a jó lét
üdvös angyala búcsúzólag fordítja el sugárzó arcját; a
pártingerültség naponkint növekszik; a bújtotgatások
merészebben lesznek, s az mit senki sem óhajtott, mire
nem volt elkészülve senki, váratlanul szokott meg történni: a
lázas nyilván kiüt, s a virányos tereken, mint a váro-
sok úgy falvak utczáin polgár- s rokon, vér gőzölög, boszút
kiáltva éghez azon kaczagva visszavonuló csúzó kigyók-
ra, kik a hamu alatt lappangó parázst oly veszélyesen
lobogó lángokra sziták s éleszték; a meggyőzetteknek
lakhelyeiket, a rongyos kunyhókat úgy, mint a legfelsé-
gesb palotákat a győzők fölégetik, s az ártatlan elag-
gottakat, s őszhajú apákat kétségbe esett anyákat, nőket
s a jajgatva siránkozó gyermekeket ruha s kenyér nélkül
az ínség nyomoraiba taszítják.” A békeszerető keresz-
tény polgár mindig megelégszik munkája bérével; nem
hallgat az izgatók szavára, kiknek egész munkájok ab-
ban áll, hogy minden munkát megghiúsítsanak. Ő nem pa-
naszkodik a rossz idők ellen, nem vádolja igazságtalanul
polgártársait, nem nézi ellenségének a gazdagot, nem

irigylő felebarátjának szerencsésjét. – Végre a keresztény polgár az élet minden állásában megtartja nemes jellemét, mely az egész világnak bizonyosságul szolgál, hogy őt üdvözítőjének szelleme lelkesíti, igenis ő általa minden állapot megszenteltetik és megdicsőítetik. A keresztény polgár igazságos bíró, a ki minden személyválogatás nélkül, szegénynek és gazdagnak, egyiránt oda ítéli az igazságot; ő példás előjáró, a ki a becsületességet és igazságszeretetet veszi magának zsinór-mértékül; ő nemes keblű gazdag, a ki leereszkedő bőkezűsége által enyhíti a nyomort, jövedelmeivel táplálja a szegényeket, s örömet áldozik a hazas emberiség javára; ő becsületes szegény, a ki a henyélést kerüli, s inkább kevéssel elégszik meg, mint sem hogy az igazán szűkölködőtől elvonja azt, a mit még saját szorgalma által megérdemelhet; ő hős lelkű katoná, a ki nem retteg a haláltól, hanem bátran megy a csataterre, életét a vallás, fejdelem s ország védelmére föláldozandó; az ő szíve Isten kezében van, azért ha meg is hal, az ő halála dicsőség leend, mert vérét a legdrágább ügyért ontá; ő becsületes tudós, a ki az ő lángeszével nem él vissza mások megrontására; ő visszaborzad a gondolattól, hogy oly írásokat bocsásson napfényre, melyek a vallás erejét, az egyház tekintélyét aláássák, melyek a közbékét, a polgárok nyugalmát háborgatják, melyek az alattvalók szívében a fejdelem iránti engedelmséget és szeretetet megrendítik; ő istenfélő tudós, a ki dicsőségesebbnek tartja használni inkább, mint fényleni, és csábígék által hiu dicsőséget magának szerezni; ő szerete tteljes nevelő, a ki felfogván magas hivatását, növendékeit a kinyilatkoztatott vallás szabályai szerint neveli, meglévén győződve az iránt, hogy a polgári erények tiszták és tartósak csak akkor lehetnek, ha Jézus iskolájában oltattak be a kis honpolgárok szívébe; ő tisztele ndő tanár, a ki minden

tudományos előadásában tanítványait azon magasabb kézre figyelmezteti, mely utólérhetlen bölcseséggel kormányozza a világot, s melynek mindenható dicsőségét hirdetik az egek, beszélnek a teremtmények, a ki tudja és mélyen érzi, hogy a bölcseségnek kezdete az Úr félelme. A keresztény polgár okos atya és gondos anya, kik gyermekeiket igazán szeretik, vallásosán nevelik, és az országot hasznos tagokkal gazdagítják; kik az eredményeket, melyekkel magok fénylenek, jó gyermekeikben a hazának megörökítik; ő hű szolga, szolgáló, a ki ura jószágát el nem idegeníti, híven dolgozik és minden kötelességeit lelkiismeretesen, minden zúgolódás nélkül teljesíti; ő szorgalmatos kereskedő, a ki minden veszélyekkel szárazon s vízen szembe száll, csak hogy a hon- s embertársainak szükségét pótolhassa; ő becsületes művész, iparkodó mesterember, a ki minden módon azon törekszik, hogy az ő iparágát a társaság s kor igényeihez, a polgárok nagyobb hasznára s kényelmére alkalmazhassa; ő szorgalmatos földművelő, a ki távol a világ zajos hiúságától nagy előrelátással műveli szántóföldjeit, kertjeit, szőlejeit; aki nem irigyli senki fiának az ő gazdagságát a tiszteletét; a ki mije van, azt szívesen megosztja másokkal, csendesen, békével éli napjait, s áldja a gondviselést, mely őt ezen szerencsés állapotba helyezé. Ily polgárokat képes a keresztény társadalom nevelni, ez a valódi socialismus, mely az emberiséget most és örökké boldogítja. Noha tehát a keresztény vallás oly áldásdús befolyást gyakorol a polgári társadalomra, mégis *A ty á m f i a i!* oly gyakran halljuk, hogy a kereszténységnek napjai már megszámtvák; sokan kárörvendve terjesztik e balhiedelmet, s azzal ámítják az embereket, hogy most egy egészen új, az eddiginél sokkal czélszerűbb és alkalmasabb társadalom van keletkezőben, melylyel t. i. a világboldogító soci-

alisták minket megajándékozni akarnak; némelyek már mindegy kezökben, tartják a győzedelmet. Azért Atyámfiai! ébren legyünk, ne hagyjuk magunkat elámíttatni, mert ha a kereszténységnek napjai csakugyan megvolnának számítva, akkor jaj volna az emberiségnek! Vegyétek el kisdede mellől az ápoló anyát, és a deli gyermek kínos fájdalmak közt meg fog halni. Azon nap, melyen a kereszténység eltűnnék a világból, vége lenne minden szelíd polgárisodásnak, műveltségnek és haladásnak. – Egyébiránt nyugtassuk meg magunkat! Istentől származván a kereszténység, min minden isteni, örök maradandósággal bír; még az utolsó napon is, midőn a látható világ füstfelleg gyanánt elenyészik: akkor is Krisztusnak azon keresztje, mely az emberi nem vigasztalására állítatott, örök diadal gyanánt magasra fog emelkedni az égen, s hirdetni Krisztusnak ellenségein vett győzedelmet. A kereszténység ideje, melyet átéljen, az örökkévalóság. Azért ha valamely nemzet elveszti az ő hitét, megtagadja a kereszténységet: Jézus vallása ez által mit sem vesz. A világosság csak más helyre menend által: az anyaszentegyház új népeket látand ölébe gyűlni, mi által vesztesége helyre állíttatik; új népeknek viendi meg az örvendetes üzenetet: a mívelődés és polgárosodás, a testi s lelki szabadság, az ideig s örökké való jólét evangeliomát; új népek fognak boldogulni szárnyai alatt, míg az ország fiai, a háládatlan keresztények, kik önkényt elpártoltak, és a hitet elvesztették, kivettettek a külső sötétségre, az elkorcsosodás, testi lelki szolgaság, ideig s örökkévaló szerencsétlenség örvényébe. Nézzétek Afrika vidékeit sz. Ágoston alatt, és nézzétek mik azok Mohamed óta! Emlékezzetek mivé lett Franciaország hitének kárát vallva! az oly szelíd és mivelt Frankhon a legborzasztóbb bűnmerények tanyája leve. Atyámfiai! ébren legyünk, nehogy az ellenség aluva s készületlenül talál-

jon bennünket. Becsüljük nagyra a meg nem érdemlett szerencsét, s adjunk hálát az Istennek, hogy minket az ő szerelmes fia állal a keresztény társadalomba hívott meg. Ne hallgassunk többé azon hamis profétákra, kik azt hirdetik, hogy nem Istent illeti a dicsőség, hanem a testet; kik a mennyországot abban lelik, ha szenvedélyeiknek háborítlanul eleget tehetnek; kik minduntalan a társaság s eljárók ellen zúgolódnak. Ragaszkodjunk erősen a sz. evangéliumhoz, melyben polgárosodásunk s művelődésünk alapja megvettetett; kerüljük a hitetlenség apostolait, kik kiszámított terv szerint fáradhatlanul oda működnek, hogy a keresztény hitnek feldúlásával a társadalmi rend oszlopaít újra megingassák; kiknek küldői igen jól értik a csábítás mesterségét, és semmi-, habár még oly szemtelen hazugságtól sem iszonyodnak. Gondoljuk meg Atyámfiai! mi lenne a világból, ha ezen népámítók győznének? akkor a kereszténység helyébe csak hamar új divatú p o g á n y s á g lépne; akkor Europa határtalan r a b s á g r a sülyedne; akkor a szegény ember ismét, mint a hajdani pogány világban, barrom leendene, és eszköz a gazdag szenvedélyeinek kielégítésére; csak a keresztény vallás mentheti meg a társadalmat, mert egyedül a kereszténység képes kibékíteni a szegényt sorsával, midőn annak végtelenül magasztos képét tartja lelke elé, ki szegénynyé lett s egyedül miérettünk. Csak a keresztény hit boldogíthatja igazán a szegényeket. Csak a szent keresztnek isteni dicsősége vigasztalhatja a bűnös világot. Uralkodjék tehát ez a szent vallás a szívekben, hogy ott a boszút és egyenetlenséget lecsillapítsa; uralkodjék a családokban, hogy ott a békét és erkölcsiséget igazgassa; táplálja a gazdagokban a könyörületeséget, a szegényekben a megnyugvást, mindenütt a jámborsá-

got; mi pedig annál inkább ragaszkodjunk Krisztushoz, és az ő egyházához. Pálmaágakkal, dicsőítő énekekkel kövessük üdvözítőnket egész életünkben mondván: „Hosanna Dávid fiának, áldott legyen, ki az Úr nevében jö.” Amen.

HETEDIK BESZÉD

a

„COMMUNISMUS”ról

(közösség).

Más alapot ugyan senki nem vethet azon kívül mely vettetett, mely a
Krisztus Jézus,

Kor. 1 lev. III, 11.

Húsvét napján

Evangelium sz. Márk, XXI, 1–9,

Atyámfiai! ma ünnepeljük évnapiját azon diadalnak, melyet a világosság a sötétségen, az élet a halálon, az igazság a gonoszságon, a halhatlanság az enyészeten kivívott. Azért örömtől áradoz minden igaz keresztény keble, mert a dicsőség fejedelme legyőzve a halált, híveinek a mennyország kapuit megnyitotta. Oh valóban boldog nap! méltó, hogy minden ember vigadozzék, s örvendéses álleluját zengedezzen; oh véghetlen isteni szeretet és kegyelem! mely egyaránt illeti a gazdagot és szegényt, egyaránt vigasztalja a tudóst és tudatlant, egyaránt boldogítja a fejedelmet és koldust: mert a dicsőség királya mindnyájunkért egyaránt halt meg a keresztfán, mindnyájunknak egyaránt támadt fel hallottaiból, s az ő mennyei országába mindnyájunkat egyaránt hívott meg. – De mégis mondjátok meg nekem Atyámfiai! valljon miért nem vesznek részt minden emberek ezen húsvéti örömben? miért maradnak oly sokan érzéketlenek még e nagy napon is? és oly közönyösek, mintha az örvendéses állelujája nem is illetné őket? Ennek oka Atyámfiai! a megvesztegetett korszellem, mely átok gyanánt nehezedett a hitetlenség fiaira, s eloltván szíveikben a hitnek boldogító világosságát, gondolkozásukat egy egészen idegen világba ragadá. – Igen, ők a korszellem csábjaitól áthatva, mit sem akarnak tudni azon vigasztaló igazságokról, melyek a föld fiait egy sírontúli boldogságra,

egy dicsőséges feltámadásra figyelmeztetik; ők a kereszténységtől elpártoltak, s képzelt bölcseségökben maguknak új evangéliomot gondoltak ki. Őket nem foglaltoskodtatja többé a túlvilági lét, sem a világ feletti Isten: a hitetlenség minden természetfeletti kilátást elzárt előttük; ők a keresztény igazságot fölöslegesnek, sőt a földi létre nézve károsnak hirdetik. Náluk a bűnről szó sem lehet, mert mindaz, a mi bűnnek mondatik, nem bűn, hanem csak bűnnek neveztetik; és ha nincs bűn, akkor mire való lenne a megváltó, ki a bűnökért szenvedne, és meghalna? akkor az üdvezítő váltságshalála csak mese; a szentségek csak pusztá szertartások, melyeket a papság gondolt ki. Ha pedig nincs jutalmazás mennyben, úgy az ember a síron innen kénytelen az ő szerencsáját, és mennyországát keresni, sőt egy tudós úr (Feuerbach) mondása szerint, „addig nincs üdvösség a földön, míg az ember a mennyországon csügg. De ha minden embernek joga van szerencsáját itt alant keresni, akkor miért nyomorogjon a szegény egész életében nyomasztó bú s gond terhe alatt, miután az ő szomszédja bőségben kéjeleg? miért ne vehetne egy kabátot attól, kinek két kabátja van; és, ha az önként nem osztja meg vele vagyonát, miért kímélje őt? így okoskodnak sokan napjainkban! – Nemde tudjátok Szerelmesim! kiket illet beszédem? A c o m m u n i s m u s apostolait. Igenis a communistákat értem, kik egy boldogtalan okoskodásnak következtében csak földi boldogságról álmodoznak, csak földi reményeket ápolnak. Ezek azon viperafajzatok, kik a zavarosban halászni akarván, a javak közösségét hirdetik, s azt állítják: hogy az egyének és családok nem bírhatnak szabadon és igazságyosan tulajdon javukat, és hogy a polgári törvények, megek a tulajdont védik, merő igazságtalanságot állapítanak meg. Ezek azon népboldogító bölcssek, kik a földet minden természetnyivel oly jószágnak hirdetik, melyhez mindenkinek egyenlő joga van, és pedig nem úgy, hogy

egyik nagy kiterjedésű birtokban, a másik ellenben csekély, vagy épen semmi földrészben se részesüljön, hanem hogy mindenhez kinek kinek annyi joga legyen, a mennyit csak szüksége kivan. Ezek azon elhírhedt világámítók, kiknek maguknak semmijük sem lévén, embertársaik birtokában keresik minden rosznak forrását, és a szegény népnek oly társadalmat ajánlanak, melyben a jószág, munka és élvezet, öröm és fájdalom közösen felosztva, és minden teher örök időkre megszüntetve leend. Vajmi sokakat eltántorítottak már ezen csábítók! vajmi sokaktól elrabolták a reménységet, melyet a test feltámadása, és keresztény vallásunk ad.

Azért Szerelmesim! mai napon, mint édes üdvözítőnk feltámadása napján, az emberiség ezen elleneivel szemközt akarunk síkra szállani. A mi jelszavunk: „Más alapot ugyan senki nem vethet azon kívül mely vettetett, mely a Krisztus Jézus,” és ezen jelszóhoz híven, keresztény szabadelműséggel vizsgálni fogjuk azon veszélyes tanokat, melyek isteni hitünk, családi és társadalmi állásunk felforgatására vezetnek. A halottaiból dicsőségesen feltámadt Jézusnak szentséges zászlója lebegjen előttünk, és az ő malasztja kísérje elmélkedésünket.

Atyámfiai! figyelmeztvén a communismus követeléseire, azt vesszük észre: hogy az nem egészen jelenkorunk szüleménye. Már a legrégebbi időkben voltak nyughatlan elméjű emberek, kiknek a fennálló polgári állapot nyomasztónak tetszett, s azért végképeni felforgatására törekedtek.¹⁾

¹⁾ így találunk Görögországban c o m m u n i s t i c u s tanokat a híres P h a - l e a s H y p o d a m u g és kiválólag P l á t ó n a k írásai által elhívtve. Plató az ő köztársaságát három részre osztotta, u. m. tudósokra, kik egyszersmind törvényszerzők és uralkodók lennének; katonákra, kik az országot védelmeznék; és közemberekre, kik a földművelés- és iparral foglalkoznának. Itt is a társaság jogaihoz tartozandott minden személynek állapotját és azon kört, melyben testi és szellemi tehetségeit gyakorolná, meghatározni, – Későbbi időkben szinte találkoztak férfiak,

A communismus mindenek előtt a tulajdont támadja meg; kikel az evangéliom ellen, hogy a magán birtokot már régen meg nem szüntette. Halljuk csak miképen okoskodnak: Ha való, hogy az igazság a társaságnak alapja, úgy ezen igazságnak egyik fő feladata a javakat méltányosan elosztani. De el vannak-e méltányosan osztva a javak? Nemde vannak emberek, kik unalomból bővségben hálnak meg, s kik, miután szenvedélyeiket kielégítették, nem tudják mit tegyenek azzal, a mi megmaradt nekik, mialatt mások nagy számmal nyomorúságban és szükségben elsorvadni kénytelenek. És valljon mit cselekvék az evangéliom ezen visszaélés kiirtására? mit cselekedtetek ti hitszónokok a szegények javára? Azt, hogy a javak egyenlőtlenségét szentesítettétek, Isten s Jézus Krisztus ótalma alá helyezetek; azt mondtok, hogy ezeké minden, amazok pedig azzal elégednének meg, hogy

kik a jelennel meg nem elégedvén, ábrándjaikat a fennálló társadalom rovására akarák életbe léptetni. Ki nem emlékezik a *Grachusok* által Rómában támasztott zendülésre? – Újabb időkből ide tartoznak Angolhonnak mozgalmi *V a t Tyler* alatt, *Frankhon Jac k u e r i e*-je, *B e l g a h o n* városainak küzdelmei a nemesség ellen, továbbá Némethon polgárháborúi, A *XVI századbeli reformatio* adá meg a végső lökést, és már itt találjuk azon féktelen szabadság utáni vágyat, mely nem csak az egyházi és politikus, hanem a társadalmi téren is meghozá fanyar gyümölcsseit, A reformatio ugyanis megvetvén az egyház csalhatatlan tekintélyét, meggyengítette egyszersmind a polgári törvények erejét is. Az isteni törvények megvetése társadalmi forradalmat okozott. A reformátorok szabadságot hirdettek, s a császárt, fejedelmeket s püspököket kisebbitgették. A parasztok nem voltak restek magokat uraik hatalma alól felszabadítani. Innét támadt a parasztháború, melyben százezer embernél többen vesztették éltökét. A *XVII. században N o b b e s* angol bölcsész először hirdette az emberek közötti egyenlőséget, s erre alapítá *u t ó p i a i* országát. *N o b b e s t* követték *P u f f e n d o r f* és *Wolf Kerestély* német bölcsészek. Ezek szinte az egyenlőséget a közeredet tekintetéből vitatták, mégis az álladalmi felsőbbség tekintélyét, valamint az emberi jogok különféségét is elismerték. A német bölcsészek után következtek a francziák, u. m. *Rousseau*, *Voltaire*, *Diderot*, és *Harrington Camp a n e l l a*, a kik mindnyájan Írásaikban társadalmi egyenlőséget példázgattak. Főelvök vala a társadalmi életnek közössége, alapítva a

kezeiket kinyújthatják s egy kis alamizsnát kaphatnak; néhány morzsát, mely a gazdának asztaláról s fölöslegéből a földre esik. Látjátok! ezt tevétek ti azon nevezetes kérdésre nézve, mely az ember életét és halálát érinti. – Ezen forrongó elégületlenség- és igazságtalan vádnak ellenében feleletünket következőkben adjuk: A tulajdon-jog az emberi természetén alapú. Minden birtoknak gyökere az öntudatban, és a személyes lélek hatalmában áll; a ki tehát a tulajdon-jogot megtámadja, az az emberi természet ellen kel ki, s azt megsemmisíteni törekszik. Egészen másképp áll a dolog a személytelen életvilágában. – Az oktalan állatok nem képesek tulajdon-jogra emelkedni, mert öntudattal nem bírnak. Valamint a tulajdon-jog, úgy a személyes jog is egyedül az embert illeti. Az ember, mint értelmes lény, gondolkodása öntudattal bír: „mi ő, és mi nem;” ezen öntudata által birtokba veszi lelkét és testét annyira, hogy ezeket ki sem idegenítheti el tőle. Innét van, hogy az

jószágok elosztására. Ezen iskolából Mably történetíró lépett elő, a ki egyik iratában azon elvet fejtegette, hogy az egyenlőség eszméjének valószínűsítésére föltétlenül és természet szerint a vagyon-egyenlőség szükséges. Mably szerint az egyenlőség másképp ki nem vihető, a parázs el nem oltatik. sőt mindig roppant tűzvész kitöréséből kell tartani. A XVIII. században a communismusi tanokat tudományos rendszerbe kezdtek foglalni. A legnevezetesebb írások, melyekből legújabb időkben a francia communisták az ő mirigyves elveiket merítették, ezek: u. m. Morelly, Holbach, Helveczius, Baboeuf, Dardhe, Ezt és Fourier írásai. A jelenkor communistái között pedig leginkább megemlítendő: C ä b e t és P r o u d h o n, a kik a communismust szóval és tettel terjesztgették; továbbá J o u f f r o y, M i c h e l e t, L e r m i n i e r, D a m i r o n, azután Bauer Bruno, Herwegh, Folien, F r o b e l, Schulz, Gutzkow, W e i t l i n g stb. Weitling egy iratában következőleg fejt ki az egyformaság elvét: Csak az elégedett boldog; elégedett pedig csak az lehet, ki mindazzal bírhat, mi bárki másnak sajátja, Szerinte a tulajdonjog minden gonosznak kútfeje. „Nyissátok fel, úgymond, börtöneiteket, és fenyítő házaitokat; mondom nekik, sok becsületes ember van bennök. Nyissátok fel, és mondjátok nekik, ti nem tudtátok mi a tulajdon, mi sem tudók; rontsuk le közösen e közfalakat, s legyünk barátokká. Ez a communismus történetének rövid vázlata

ember saját testéről, tagjairól és érzékeiről úgy beszél, mifft tulajdonáról, mert teljes öntudata van, hogy ezek neki vannak rendelve; ellenben az állat nem mondhatja viszont: az én testem, minthogy az állatnak értelme, és öntudata nincsen. Az oktan állatok nem vetnek és nem aratnak, nekik a természet nyújt mindent, a mi lakásuk-, táplálásuk- s jólétükre szolgál. Az állatok közösen osztoznak mindenben, a mi az ő létük fentartására szükséges, így, ugyanazon mezőn látunk egymás mellett irigység nélkül legelni ludakat, juhokat, kecskéket, ökröket, lovakat s egyéb szelíd állatokat; mindenik saját módja szerint keres magának eledelt, a mit a közös anyatermészet nyújt. Ez a bútalán s gondnélküli élet annyira megtetszett a communistáknak, hogy ők is hasonló közösségben vélik a boldogságot feltalálni; azonban e jó urak nem vették észre, hogy ez a boldog közösség csak a szelíd állatok körében található fel; ellenben iszonyú a vadállatok harcza, melyek kicsinyben és nagyban pusztítanak és öldökölnek, hogy élhessenek. Szándokom ezt egy kis példában felvilágosítani. Ki nem ismeri a szilaj s ragadozó állatok természetét? a róka megfojtja a tyúkot, a rókát szétszaggatja a farkas; a farkast széttépi az oroszlán, az oroszlánal szembe száll a tigris; de valljon a tigrissel ki birkózik meg? ez önmaga áll az egész világ ellenében, s üldözője mindennek, a mi él és lélezkzik. Felfalja önnön kölykeit is, és mit sem kímél meg. Az elefánt iparkodik előle menekedni, melytől egyébiránt sem meredek szikla, sem magas fák sudara, sem fegyver nem óthalmazhat eléggé. Mintegy nyolczvan évig látjuk terjedni életét, öldöklés szomszomszaga közt végezi azt, s elég bátor az elefánttól ennek borját, a hiennától pedig zsákmányát elragadni, vagy az éhség szörnyeivel küzködni. Minél erőtlenebbé lesz pedig aggkorában, annál sivatagabb magányokba üzetik egyéb ragadozó állatoktól, hol prédál nem lelve gyakran éhhalállal vész

el. Így fizet a vérengző communismus! Nem így az ember, az értelmes ember; mert az Isten képére s hasonlatosságára teremtett ember szabad akarattal bír, melynél fogva kénye, kedve szerint használhatja tehetségeit, A mit az ember szabad munkája által szerez magának, attól igazságosan senki sem fosztja meg őt. A dolog ura után kiáltoz. A dolgozó az ő munkája által saját személyéből visz át valamit a külső tárgyakra, s ekképen személyességének jellegét elidegeníthetetlenül nyomja rajok. Az úr dolgoztathat szolgálóival, napszámosokat fogadhat, de az ő munkájokat s fáradságokat mégsem tulajdoníthatja el magának, nem mondhatja: „íme ezt én dolgoztam, ezt én cselekedtem.” Nem különben, a mit az ember igaz után, szabadon használva az ő lelki s testi tehetségeit, szerzett, azzal Ő szabadon rendelkezhetik, sőt örökösödés útján másoknak is hagyhatja. Ezen jogát senki sem veheti el tőle anélkül, hogy a természeti igazság és méltányosság törvényét meg ne sértse.

Hagyomány és evangéliom szerint az Isten körülbelül így szólott az emberhez: „Te ura vagy munkádnak, mert a te munkád, a te cselekvőség, és cselekvőség vagy tenmagad. Elvenni birtokodat annyit tesz, mint cselekvőség birtokát elvenni, azaz tenmagad birtokát, azt a mi téged élő és szabad lényedé tesz. Te vagy tehát ura a te munkádnak. Te vagy egyszersmind ura a földnek azon mértékben, mikép azt munkád termékenyítendi. Tulajdonodnak haláloddal sem szabad elveszni; te utódidnak is hagyhatod azt, mert utódiságod vagy tenmagad, mert atya s gyermekek között bizonyos egyesség van; és már ezeket az atyai örökségből kizárni épen annyit jelentene, mint atyjok verítéke- s könyeitől őket megfosztani akarni. Kire menne különben a te fájdalmad s véred földje át? Egy idegenre, a ki azt nem művelé? Jobb tehát, hogy te magadat túléljed, és szerzeményedet örökösödés számára fentartod.”

A vallás, az isteni törvénynek hűséges magyarázója, nyilván hirdeti a tulajdon-jogot, s kárhoztat mindent, a mi azt megtámadná. Halljuk a törvény szavait. A hetedik parancsolatban azt mondja a seregek ura s Izrael Istene: „Ne orozz.” De nem a valódi lopást, hanem még a lopás eszméjébeni gyönyörködést és vágyat is tiltja az úr Isten, mondván: „Felebarátod házát igazságtalanul ne kívánjad magadnak; se feleségét, se szolgáját, se szolgálóját, se ökrét, se szamarát, se egybenemű jószágát ne kívánjad.” És ismét: „Éhséget fogok küldeni, mondja a seregek ura; az bemegyen a tolvaj házába, mert minden tolvaj megítéltetik.” „A tolvajok nem látják Isten országát.”

Egyébiránt a communisták mindezzel nem gondolnak; ők, ha törik szakad, testvéri egyenlőséget akarnak, melynek valósítására szükségképen megkívánatik a javak egyenlősége is. – Azért jelenleg rövid bírálat alá vesszük a kérdést: mi kép és mennyiben egyezik meg az egyenlőség, és az erre alapított egyenjogúság a józan észszel, a nyilvánlatkoztatás- és profán történetírás elveivel. Általában, ha a világot figyelemmel vizsgáljuk, mindenütt nagy egyenlőtlenséget veszünk észre. Ki nem tudja mily nagy a különbség a nap, hold és csillagok között? ki nem tudja hogy ezen égi testek az időszakok változásai szerint különféle phasisokat tüntetnek élönkbe, Méltasuk csak figyelemre a földi természet országait az ásvány- s állatországokat; és mindenütt nagy egyenlőtlenséget fogunk észrevenni. Így p. o. mily nagy különbséget találunk az ásvány országban egy drága kő és egy közönséges kő között? stb. De a növényországban is hiába keresnök az egyenlőséget! mily szembeszőköleg ütnek el egymástól a mindenféle gyümölcsfák nemei, a kerti virágok, mezei füvek stb. Ki fogja mondani, hogy mindezeknek a teremtő egyenlő hatást vagy célzt tűzött

ki. Hát még az állatvilágban mily nagy ellentétet képeznek p. o. a légszárnyasai a csúszó-mászó állatokkal, a rengetegek vad lakói a szelíd házi állatokkal; mily nagy különbség van például a daczos oroszlán és a félénk nyúl között; a vérengző farkas és az ártatlan bárány között, hú kutya és ravasz macska között stb. Sőt hogy ugyanazon egy fajban mennyire különböznek egymástól az állatok, sokat tudnának a természetbúvárok mondani. Én tehát csak azt jegyzem itt meg, hogy ezen, az Isten dicsőségére és az emberek hasznára teremtett állatoknak különös alakjaik, hajlamaik és természetes sajátásaik egyszersmind a minden állatnak egyenlőtlen rendeltetésére, hasznos vagy lehető káros voltára mutatnak. Végre vizsgáljuk magát az embert, Istennek ezen legnemesebb teremtését a földön, itt is mily szembetűnő különbség van ember és ember között. Az igaz: utolsó elemzésben mindnyájan egy mennyei atyának gyermekei vagyunk, mindnyájan egy közös földi törzsapától származtunk, de mégis e közös származásunk daczára az általános egyenlőséget hiába keresnők az emberek közt. Ezen egyenlőtlenség megragadja az embert mindjárt az ő bölcsőjénél. és kíséri egész életén át. Az emberek külső és belső sajátásaiknál fogva tapasztaljuk: hogy egyik szegény, másik gazdag; egyik tanult, a másik tanulatlan, egyik ügyes másik ügyetlen. És most kérdezzük csak, mi az oka ezen egyenlőtlenségnek? és kénytelenek leszünk megvallani, hogy ezen tüneménynek igazi okát gyarló eszünkkel és rövid látású szemeinkkel tökéletesen felfogni nem tudjuk. Ezen állítást szándokom néhány példával felvilágosítani. így, kétséget nem szenved, hogy a szorgalom és iparkodás hatalmasan szokott közre munkálni gazdagság s birtok szerzésre. Mind e mellett a tapasztalás mutatja, hogy sokan minden akaratjok és szorgalmok mellett sem boldogulnak; és noha a hétnek hat napját még a hetedikkel is megtoldják, mégis

csak ínség- s nyomorúságban sínlődnek. Így igaz, hogy az iskolába szorgalmatos járás, a bölcs tanítók oktatásbani részvét kiművelheti az elmét, megnemesítheti a szívet; és mégis vannak emberek, kik kijárták az iskolákat, részt vettek az oktatásban, és míveletlenek maradtak! – így a jó szó, épületes szoktatás, pallérozás ügyességre vezeti az embereket; és mégis vannak elegenden, kik minden intés és pirongatás daczára dolgaikban ügyetlenek, és felfordítanak mindent, ami útjukba akad stb. Egyébiránt a világ, mint jelenleg van, föltételezi s mintegy követeli az egyenlőtlenséget. „Hegyek tartóztatják a mindent megfagylaló éjszakai szeleket, hogy a vinczelér gonddal ültetett- s nagy szorgalommal mivelt szőlőjét tönkre ne tegyék; a terepély tölgy árnyékába vonul a szegény ibolya, hogy a déli nap hervasztó sugarai ellen ótalma kapjon; a gondos kertész ápoló kezei alatt vidámban tenyésznek, bujábban nőnek, szebben virágzanak a fák, a csemeték és virágok.” A mit e szerint látunk a természetben, ugyanazt tapasztaljuk az erkölcsi világban is. Itt is a gyenge az erősnek pártfogását keresi, s ez tartja fön a társaságot. Ha egyik a másikra nem szorulna, akkor az emberi társaság kötelekei felbomlanának. Ha minden ember egyformán gazdag volna, ki fogna másoknak dolgozni? a kereskedés, ipar és művészet pangásban hevernének, sőt maga az erény is szenvedne mellette: hány jótékonyági cselekedet maradna el, ha nem volna szegény, a kivel jól tenni lehetne? A szegénység már sok jóra megtanítá az embereket! Csodálnók-e p. o. Jóbot, mint a türelem példányát, ha nem veszi jószágát, s égő fájdalomnak közepette nem áldja Istenét! Nem különben az ügyetlenség is, noha kárhuzatos, mégis már sokakat megóvott a rosztól, a gonoszok társaságától, stb. Valamint a gyakorlati ész, úgy az isteni kinyilatkoztatás is elveti az egyenlőséget. Lám a szentírás nyomán az első társaság

is, mely Isten akarata szerint az édenben létesült, már nem egyenlő emberekből állott, mert az Ádám csontjából alakított nő férjének hatalma alá rendeltetett. Ki nem tudja a patriarchális életnek szerkezetét, midőn Isten akarata szerint a legidősb első szülött az egész nemzetségnek parancsolt. Későbbben Mózes törvénye szinte Istennek rendeléséből nyilvános különbséget tesz az isteni szolgálatra rendelt fő papok és leviták, valamint azok között, kik saját köreikben a népre hatottak. Ezen személyek, Isten meghagyása következtében, bizonyos kiváltságokban és mentességekben részesítettek. A szent-Írás tele van oly nemű rendelésekkel, melyeket az úr Isten különféle időszakban, az ő választott népének boldogítására, jónak látott életbe léptetni, és melyek által a társaság szükségeiből keletkezett mindenféle hivatalnokok viszonyai és kötelességei meghatározatnak.

Az Isten úgy a kar ta, hogy különféle kormányformák alatt egyik hivatalnok állása fényesebb legyen a másikénál. Az Isten akarta, hogy a fejedelem, mint isteni hatalmának helyettese a földön, kormányozza a népeket. Az Isten akarta, hogy istenfélő és ismeretdús férfiak tanácsaikkal segítsék a fejedelmet. Az Isten akarta, hogy a próféták és papok hirdessék az ő akarataját. Az Isten akarta, hogy a bírák igazságosan ítéljenek. Az Isten akarta, hogy a gyermekek szüleiknek engedelmeskedjenek. Az Isten akarta, hogy minden lélek felsőbb hatalomnak alávetve legyen. Az Isten akarta, hogy a szolgálatban levők az ő törvényes uraiknak szót fogadjanak. Az Isten akarta, hogy a hadfiak védjék a határokat. Az Isten akarta, hogy az orvos gyógyítsa a beteget. Az Isten akarta, hogy a mesterember kézimunkájával fedezze polgártársainak szükségeit; hogy a kereskedő igazságos mérték s jutányos ár mellett adja el árucikkeit; a földművelő orczájának veritékével művelje földjét stb. szóval az Isten akarta, hogy kiki saját köré-

ben teljesítse hivatását, végezze kötelességeit. És így mindenütt és mindenkor az Isten akaratjánál állapodunk meg, a ki saját legjobb s legbölcsebb tetszése szerint s giráinak szabad osztása által megdöntötte az egyenlőséget miután világos szavakkal megkülönböztette az előjárókat az alattvalóktól, a szolgálakat az uraktól stb.

De az Isten fia is, a mi szeretett üdvözítőnk, noha nyilván tanította, hogy Isten előtt nincs személyválogatás, és a kereszt oltárán minden emberért egyaránt halt meg, mégis lényeges különbséget tett ő a tanító és tanuló egyház között, a pásztor és juhái között. Az egyházi kormány szervezetében meghatározta a fokokat, midőn némelyeket ugyan apostoloknak, másokat pedig pásztoroknak és tanároknak rendelt. A fiútól küldött szentlélek Isten szinte nem osztogatja kegyelmet egyenlőképen, hanem a szellemi szolgálatok és egyházi működések osztályai szerint. – És az új frigyben is hiába keresnők az egyenlőséget: minden egyenlőségünk csupán abban áll, hogy az Isten fia mindnyájunkat megváltott, hogy az ur Jézus mindnyájunk üdvösségére szerzetté a szentségeket, s egyházába úgy hittamega szegény szántóvetőt, mint a bíboros gazdagot, mint a koronás fejedelmet. Többiben rendületlenül állanak a viszonyok, melyeket Isten és a felsőbbség irányában megszabott az isteni törvény. –

Hátravan még: valljon mit tanúsít a profán történetek könyve az egyenlőségről. Azt tanúsítja, hogy mindenütt és mindenkor, és minden népnek, akár művelt akár barbár népnek voltak saját vénei, birái, vajdái, táltosai vagy másképp nevezett főnökei, a kik Isten nevében igazgatták a népet s bizonyos kisebb nagyobb kiterjedésű jogokban elidegeníthetlenül részesültek. Továbbá tanúsítja a történetírás, hogy minden századokban különféle nemzeteknél voltak férfiak, kik az Istentől nyert girákkal lelkiismeretesen kereskedtek, kik

majd a fejedelmi széken, majd az igaz vallás terjesztésében, majd a tudományok mezején, majd a haza védelmében, majd az igazság- szolgáltatási teremben stb. magoknak halhatatlan érdemeket szereztek. Ezen érdemeket jutalmazni óhajtván a nemzet vagy fejedelem, a dicső férfiakat megkülönböztette, legszebb birtok-, előjogok, s kiváltságokban részesítette, nem csak, hanem a kedvezményeket háladatosan még az utódokra is kiterjesztene; s íme ezen háladatos elismerést az egész világ helyeslése követte, és követni fogja mind addig, míg a háladatosság szent érzete ki nem vesz az emberi kebelből. De valljon mit mondanak mindezekhez a kommunizmus hirdetői, kik a fennálló állapottal sehogy sem bírnak megbarátkozni? Ők kiáltó igazságtalanságnak állítják a jelenkori törvényes viszonyokat; nyűgnek s elviselhetlen önkénynek mondogatják a tartozó engedelmességet s alárendeltetést. Mindenek előtt nyilaikat a fejedelmekre irányozzák, őket zsarnokok, s nádályoknak festegetik, kik a nép zsírját már régóta pazarolják, és mások nyakán ülnek, kik náloknál méltóbbak. Azután a nemeseket támadják meg, és más előkelő rendeket, ezt kérdezvén: mi joga van a nemességnek, hogy magát mások fölébe állítsa, tán jobb ő, mint más polgártársak? Mi joggal mernek ők alattvalókat tartani, és tőlök évi bért szedni? Minden polgár egyenlő, senkinek sem szabad embertársát szolgáljává tenni. Majd ismét megtámadják a birtokosokat, különösen a gazdagokat: Nemde mindnyájunknak egyenlő igényünk van az élethez és annak élveihöz; és ha most milliók legnagyobb nyomorban sínlődnek, néhány ezerén pedig mindennel mérték fölött bővelkednek, mi jogosítja fel ezen utóbbiakat azon jószágra, mely a szenvedő milliókat illeti? Nem rablók-e ők? El kell venni tőlök a fölöslegest és a szegényeknek adni.” Így akarnák a commu-

nismus barátjai megalapítani a közjólétet: t. i. kirabolni a gazdagokat, s birtokukat egymás közt felosztani.

Mit feleljünk Atyámfiai! ezen ragadozásra egyebet, minthogy a szerzett tulajdonban több héti s esztendei munka, veritek, gond és takarékoság fekszik. Ki lesz tehát oly vakmerő, hogy mindezen nehéz munkát, mindezen verítéket, mindezen-asszony és gyermekek javára viselt önmegtagadást egy szerencsés talizmán gyanánt öntárczájába tegye? És valljon micsoda következménye lenne ezen rablásnak? Mindenek előtt el fogna múlni minden iparérdek, el fogna veszni minden munkához való kedv! A birtok tulajdona, a tulajdonnak szabad használása hatalmas ösztönök arra, hogy az ember az ő természetes hanyagságát legyőzze, s erejét megfeszítse. Ha pedig megfojtjuk benne ezen ösztönt, azaz megszüntetjük a tulajdont, és annak sértetlenségét, úgy az ember hanyagságnak adja magát, legfeljebb a szükségest fogja megszerezni, s mindazon ezerféle javak, melyek az ember megfeszített szorgalmának gyümölcsei, nem lesznek többé! Szinte a szellemi mivelődés és a tudomány is a tulajdonnak megszüntetésével iszszonyú csapást szenvedendenek; mert hol van erőfeszítés jutalom nélkül? A restségből származó roszak árvíz gyanánt borítják el az országot, és a szegénység, mely eddig csak részletes vala, ezentúl közönségessé és általánossá leend. Szükség és nyomor, tudatlanság és vadság nyomban fognak következni. Különösen pedig ki fogja majd a gazdagság eltűntével az ínségben szenvedő atyafiakat segíteni? De hiszen a gazdagok vagyont a szegények közt elosztják, s majd akkor mindenek megtelnek, mindnyájan jóllaknak! így vélekednek legalább a prédavágyó és élvsóvár proletárkolomposok! Azonban mondjátok meg Szerelmesim! valljon mennyi juthat minden egyes főre ezen ragadozásból? Nemde nagy éhség idején egész tömegekben ajándé-

koztak már gabonát, elosztandót a szegények között! És valljon mennyit kapott minden egyes szegény? meddig élhetett belőle? Mint semmi, úgy eltűnt volna minden, ha a következő szerencsés aratás ismét nem segített volna. Hasonló történnék az elragadott jószággal is. Minden várakozásnál hamarabb elfogyna az, és ha utólagosan munka és szerzemény kenyeret nem teremtend a házba, pár hét alatt vége lenne minden nyert részletnek, s kenyér nélkül szűkölködnének a házi gazdák! Csak a munka és ebből származó keresmény ótalmazhatnak meg minket egyedül a szűkségtől! Többiben nem tudom hogy történnék majd meg ez a felosztás? ki elégednék meg vele? Kétség kívül sok czívódás és véres veszekedésnek adna alkalmat. Szinte előre láthatni, hogy a prédaosztó s jószágegyenlítő coriphaeusok az oroszán részét önmagoknak tartanak meg. Azonban tegyük fel miszerint a nyughatatlan proletár, a ki jelenleg a maga munkája és szűkölködésére haragszik, csakugyan nevezetes összevetet kapna, úgy hogy abból sokáig kényelmesen élélhetne: valljon mi fogna ekkor történni? „A mint jött, úgy el is ment.” Ő félre tenné a gyűlölt munkát, és a henye élvezetben keresne kárpótlást magának az elmúlt szűkölködésért. Már eddig is szerette, a hol csak lehetett, az öröm élvezet; most tehát teljes mértékben fogna kéjelegni. Rövid idő múlva oda volna a kapott ragadomány, és ismét csak a munka és szűkölködés szolgálnának menhelyül. Igenis a munka és a szűkölködés. De valljon fog-e most találni munkát, miután a gazdagok nem dolgoztathatnak többé? és fogja-e most a szűkölködést nagyobb önmegtagadással és meglelégedéssel viselni, mint ez előtt? Vizsgáljuk még tovább. Az anyagi jószágot akarják egyenlőképen felosztani, és a gazdagságot megszüntetni. De valljon a gazdag vagyon oly rossz-e az országban, hogy azt kiirtani kellene? Sőt megfordítva: a tudomány és művészet kinek köszönheti ápolá-

sát mint a gazdagoknak? Nevezetes anyagi eszközök nélkül csak kevesen képezhetnék ki magokat, a tudomány s művészetnek csak kevesen élhetnének. Szinte anyagi eszközök nélkül ki fogja a tudományt s művészetet stb. pártfogolni? nem sokára el veszne minden, a mi a szellemet nemesíti, és a kedélyt emeli. A gazdagsággal hanyatlak a műveltség és az ipar. Hol találunk vállalkozó erőt, mely a nyers anyagot kidolgoztassa? mely a kereskedést és közlekedést előmozdítsa? Kívánjuk-e mindezeket megsemmisíteni? – Végre vagyonos osztály ez, mely a fényűzési czikkeket szokta vásárolni. Minthogy pedig ezen czikkek készítéséből százezerén élnek, miből fognak majd táplálkozni, ha nem lesz vagyonos polgár többé, s kiki csak a szükségesre fog szorítkozni? Könnyű dolog tönkre tenni a gazdagságot, könnyű kiűriteni a birtokosok jövedelmi forrásait; de éppen a jövedelemnek ezen csonkítása az ennek megfelelő korlátozásra kényszerítendi őket, s így utoljára a veszteség nem ő rajok, hanem az iparúzó osztályra esik vissza. – Igen, nem az adó, hanem a keresethiány nyomja a középrendet. – A ki sokat keres, az könnyebben fizethet sokat, mint az, a ki mit sem keres. Más részről mi a szegénységet illeti, mindenekelőtt tagadhatnánk, hogy a nép jólléte-s műveltségének terjedésével egyszersmind a szegények állapota is enyhülni szokott. Ki halottá, hogy p. o. napjainkban oly iszonyú éhségek s betegségek uralkodnának, mint ez előtt? Nemde a ki kenyerét nem képes keresni, köz költségen ápoltatik? Nemde a szegények gyermekei szintűgy részesülhetnek a nyilvános oktatásban, mint a gazdagok gyermekei? Nemde a szegények osztályából is nemes polgárok, vitéz bajnokok, ernyedetlen országnagyok, buzgó papok stb. képeztetnek szintűgy, mint a magasabb rangúak fiaiból? Egyébiránt tudjuk a proletárokat nem annyira a szegénység, mint a fényűzés és kényelem hiánya teszi elégedetlenné. És

azután mégis a szegénységet végképen megszüntetni lehetetlen, hacsak egyszermind a rötséget, az ügyetlenséget, a pazarlást és egyéb szerencsétlen eseményeket meg nem szüntetünk. Nemde különben a szorgalom, ügyesség takarékoság és szerencse egy esztendő sőt egy hét múlva már ismét nagy változást fognának előidézni azon javakban, melyek az emberek közt ma egyenlően elosztatnának? – A vagyon- s birtokkülönféleséget szintoly lehetetlen megszüntetni, mint a teremtőtől kinek kinek saját mértéke szerint engedett tehetségek különféleségét megszüntetni lehetetlen. Pedig ne merje senki az Istentől rendelt háztartást botorul bírálgatni s javítgatni; még azon esetre, ha ilyenmő javítgatás lehetséges volna is, valljon jobb dolga volna-e azért a szegény embernek? Képes-e jóllétet kiki elviselni? Nemde találkoznak emberek, kik szegénységben lévén becsületes és szorgalmatos emberek valának, aztán pedig szerencsés körülményekbe jutván, az erény ösvényéről eltántorodtak! Vagy azt gondolják, hogy a gazdagság teszi az embert boldoggá, és nem a jámbor hit és a jó öntudat? Vagy fölösleg boldogítja az emberi szívet, és nem a keservesen tiszteségesen szerzőit garas? Oh kétség kívül több maga sorsával megelégedett ember a vallásosságot és figyelmes erkölcsöket előre bocsátva; találkozik az alsó osztályában, mint a felső körökben. Az ember szerencsés-jét külső jólététől föltételezni nagy tudatlanság. – Minden állapotnak megvan a maga fény- s árnyékoldala. Azonban térjünk át a communismus taglalására. –

Ismét előállanak a communisták mondván: „A föld- s munkának birtokosa ne legyen egyes magános ember, hanem maga a társadalom.” De kicsoda az a társadalom? Látszat szerint az egész világ, valósággal pedig midőn igazgatás- és kormányról van szó, mindig csak egy pár ember. A társaságot ugyanis legyen az monarchia vagy democratia vagy bármi más

társaság, mindig azon néhány emberek képviselik és kormányozzák, kik emberi viszonyoknál fogva uralkodásra hivatnak, s kiknek minden társasági elemek alárendeltetnek. Húsz év múlva, akármiképen okaskodunk, a kormány mindig két vagy három személynek kezébe esik; és ha ezek meghaltak, helyöket ismét mások foglalják el, s így tovább. Azért szükséges az önkényes hatalom korlátozására némely határvonalakat kijelelni, melyeken túl rendelkeznie nem szabad. Ezen határvonalak egyike a birtok, mely elidegeníthetlen jogaira támaszkodván, a hatalom önkényét erőlyesen szokta korlátozni. Vegyük el az embernek az ő birtokát, valljon mi lesz belőle egyéb, mint rabszolga! mert a rabszolgának nincs más értelme, mint egy lény, mely sem földjét, sem munkáját nem nevezheti sajátjának – És ha most ezen kettős birtokot átruházzuk a társaságra, mi lesz a hazából egyéb, mint egy rabszolgahon. Igen, e boldogtalan hazának polgárai rabszolgák gyanánt fogják szolgálni a társadalmat, alárendelt állapotjokban még erejüket sem használandják szabadon a nélkül, hogy a társaság képviselője ellen felségsértést el ne követnének.

Látjátok A ty á m fi a i! a birtoknak megsértését elkerülhetlenül szolgaság követi, és pedig egy általános szolgaság. Valóban nincs uralkodási szervezet, melyben az egyenlőtlenség és az önkény gyűlöletesebb leendene, mint épen a communismus szervezetében. A communismus barátjai azt mondják szünetlenül, hogy „a valódi embertermészetet” választották mintául; de ők az elsők, kik az emberi természetet félreismérik, s azzal a legilletlenebb módon bánnak. A communismus leginkább sérti a szabadságot, melylyel ő minden más társadalmi rendszerek felett dicsekedni akar. Nemde a szabad associatióknak eszméje azt hozza magával, hogy kiki a meghatározott föltételek mel-

lett szabadon használhassa tehetségeit, szabadon természetshessen és fogyaszthasson; a társaságba szabadon beléphessen, és ismét, ha nem tetszik, szabadon kiléphessen? A communismusban pedig mindezeknek vége; itt vas önkény uralkodik; még a munkának meghatározása is a halálotól függ, azon hatalomtól t. i., mely a társadalmat képviseli. Az egyik verseket fog faragni, a másik kereket hajtani, a harmadik szivart gyártani a negyedik ruhát készíteni stb. mindig egy felsőbb akaratnak következtében: Ennélfogva, úgy hiszem, nem nehéz belátni, hova vezet azon elvnek felállítása, melynél fogva a munkának és a földnek birtokát a társadalomra akarják átruházni: szolgaságra, rabszolgaságra.

És váljon ily nyomasztó körülmények közt mikép fogják viselni magokat azon szellemdús férfiak, kik most a szegény nép felett állanak? Ezek magok számára kétség kívül a legjobb részt választandják- Ezt legalább eddigi cselekedeteikből méltán gyaníthatjuk. *)

*) Állításom igazolásául legyen szabad itt egyikét azon népbarátoknak felhoznom, kik legújabb időkben szóval és írásban mindent elkövettek, hogy a szegény népet urai ellenében irigység- s gyűlölségre fölingereeljék. Álljon itt egy vonás Sue Ödön életéből, ki köztudomás szerint az ő mérges Írásaiban a nép nyomorúságát és a gazdagok hivatkozó pazarlását oly lángbuzgalommal szokta festegetni. Úgy vélem, érdekes lesz ezen népbarátot közelebbről ismerni. Egykor a híres regényírónak eszébe jött, szokása szerint magának egy kis lelki mulatságot szerezni. Téli rideg nap volt, midőn Sue Ödön minden virágokat megvásároltatott, melyek, mint ritkaság, ez időtájban Párizsban találtattak. Beesteledvén leül a pipere asztalhoz, s legújabb ruháját öltvén magára, mintegy félisten fölékesítve, a virágokkal meghintett négy fogatú kocsijába dül. Ez éjjel Orleánsban (15. m. f. Párizstól) egy gazdag bankárnál fényes bál vagyon. A regényíró sebesen vágatva oda hajt. Hirtelen belép a kivilágított palotába, tetőtől talpig koszorúkkal körülveve, fején virágkoronával, kezében gyémánttal kirakott bottal; ott áll ő a bámész társaság előtt. Tizenkét inas kocsijából virágokat hinteget a palotában, hódolva előtte. A zenekar hallgat, a táncosok megállnak, a hölgyek elbájolva a megjelent kellemdús új Adonistól, hallgatnak, és senki sem merészli a mély csendet félbeszakasztani. – Egy pillanat mulva Sue meglegedvén a drága kaland

Azért A ty á m fi a i ! ne higyetek azon népbárátoknak, kik titeket mindenféle szín alatt ámítanak, joliétet, boldogságot ígérnek; nem, ők nem boldogíthatnak titeket, ők készakarva csúfságtok- s romlástokra törekednek; ők a sárból ugyan kivágják magokat, de titeket gyalázat- s nyomorúságba taszítanak.

Vége a communismus barátjai azt követik: hogy az új társadal m azott világban a nőnem állása is sokkal szabadabb legyen; ők egyenesen a nőnem közösségét akarják elvül emelni. így végződik a kereszténységtől elpártolt bölcselet a legocsmányabb testi gyalázatban; így fizet a hamis felvilágosodás! A javak közössége t. i. maga után vont a nőnem közösségét. Már ez előtt találkoztak emberek, kik a testi emancipációját nyilván tanították; a testi szabadságot (bujaságot) jogszerűnek, sőt az emberi élet céljához tartozónak hirdették, valamint más részről a testiség ellen harczoló keresztény erényszabályt zsarnokságnak, a szűzi tisztaságot az emberi boldogsággal ellenkező ábrándnak nevezték; p. o. a gnosticusok és a keresztiség ismétlők. Ezen istentelen tanításnak gonosz kö-

hatásával, oda hagyja legnagyobb zavarodásban a vendégeket, s el-tűnik épen oly hirtelenül, mint jött vala, beveti magát hintájába, s vágatva visszasiet Párizsba, a hova még azon éjjel megérkezett, – E téli kirándulásnál legjobb három lova megdöglött, a virágok rémítő összegbe kerültek, és az egész multság egykét percnyi gyönyörrel végződött. Ilyen multságokkal enyhíti Sue Ödön fáradságát, melyet ő a legények írására fordít, melyekben a szegények nyomorát és a gazdagok pazarlásait oly szívrehatólag szokta ábrázolni. Egyébiránt különben is a legkiválasztottabb élvezetek közt él ő Auxbordeben. Ott rakva az ő asztala a legritkább fűszerek- s borokkal. Fényes istállóit délczeg lovak és futárok lakják; pompás udvarai vadászebektől hemzsegnek. És ez mind azon erkölcsrontó regények jövedelméből történik, melyeknek neveik: „Bolygó zsidó, Párizs titkai” stb. Ezek által a gonosz író már számtalan emberben feldúlta a hitet, megmérgezte az erényt, meggyilkolta az ártatlanságot, elősegítette azon forradalmi elégedetlenséget, mely jelenkorunkban oly borzasztó kitérés-sel fenyegeti az európai világot.

vetkezményeit nem lenne nehéz belátni, a keresztény erkölcstannak egész szigorába kerül az érzéki képekre vágyó testiséget megszaszabotázni. Azonban igen természetes, hogy a hitetlen közösség (communismus), mely az erkölcsi jó és rossz közötti különbséget tagadja, és a földi élettel mindent elveszettnek tart, csak ilyenmő következésekben találja kedvét. Ezen istenhagyott gondolkodásra vonatkozólag mondja sz. Pál: „Ha a halottak fel nem támadnak, akkor ülünk le, együnk és igyunk, és egészen kedvünk szerint élünk! Úgy van Atyámfia i! ha az ember az ő mennyországát a földön kénytelen kétséget nem szenved, hogy azt nem a keresztény szigorú elvek, hanem inkább M o h a m e d philosophiája szerint: az érzéki gyönyörökben, a testi szabadságban fogja keresni. így végződik a hamis és bűnös felvilágosodás! Azonban hagyjuk a hitetlenségnek az ő gyalázatot, Mi keresztények az isteni kinyilatkoztatásból tudjuk, hogy a házassági kötés az ő eredeti szerkezetét a teremtőtől vette. Nem különben tudjuk, hogy az üdvözítő a házasságot szentség méltóságára emelte . azt akarván, hogy egy férj csak egy asszonynyal egyesüljön. ¹⁾ A törvényes házassági szövetség feloldhatlanságát nyilván kimondá az üdvezítő: A mit Isten egybe kötött, az ember élne válassza.” ²⁾ Szinte figyelemre méltók az apostol szavai Szent Pál a házasságot „nagy szentségnek és Krisztusnak az ő anyaszentegyházávali egyesülése .képének mondja;³⁾ már pedig bizonyos, hogy Krisztus az ő anyaszentegyházát, mint lelki jegyesét soha, élnem hagyja, hanem mind végig vele marad, szent kegyelmével megszenteli, és dicsőségessé teszi. Innen nyilván következik, hogy a házások is magokat éltök fogytáig kölcsö-

¹⁾ Mát. XIX, 5.

²⁾ Márk X, 8.

³⁾ Efez. lev. V.

nősen szeressék, magokat jámborságra, feddhetlenségre és szentségre oktassák, intsék, vezéreljék és ápolják. Nem különben a házasság felbonthatlansága azért is minden kétségen túl áll, mivel maga lényegében a tulajdon jogra van alapítva. Ugyanazon apostol szerint a nemi szövetség a házasság személyek közt oly tökéletes birtokjogot képez, hogy egyik házasság félnek teste, nem csak saját magának tulajdona, hanem még az ő élete társának is sajátja. Ennélfogva a házassági szövetség ezen viszonylagos összeköttetés által oly szilárd és erős alapra van fektetve, hogy azt semmiféle emberi erő s gonoszság nem képesek eltörölni. Egyébiránt gyanítjuk miért nem tetszik a kommunistáknak a házassági kötés. Azért nem tetszik nekik, mert a házasságból származik a társaság második eleme, a család, melyben a javak közösek annyiból, mivel a szülék mindazt, a mit bírnak, gyermekeikkel is megosztják, és mindenről, a mire ezeknek szükségök van, utánozhatlan kegyelettel gondoskodnak. De ennek is csak a keresztény családban van helye: mert a természeti viszonyokkal egyedül itt haladnak egyenlően az erkölcsök is. Az atya itt nem határtalan kényúr többé, hanem még gyermekeiben is becsüli az ő személyes jogait, és a kötelek, mely a család-tagokat egyesíti, a lelki szeretet, A családnak munka általi fentartása ismét előmozdítja a jogos üzletet, mely a társasági életnek harmadik alapföltételét képezi. A keresztény társaság mit sem tud azon követelésről, melyet napjainkban munkához való jognak neveztek el, mintha a status minden tagjának kötelező volna a szükséges munkakeresetet kijelelni: de igenis tudja és szorgalmazza a kötelezettséget, mely kivétel nélkül minden embert, gazdagot és szegényt a munkára egyenlően kötelez, miután minden emberek meghivatván az Úr szőlőjébe dolgozni, noha a foglalatosság módja különféle.

A kommunizmus egyéb követeléseire, azt tartom,

nem szükséges többé felelnem, részint mivel ezen követelések oktalanságát minden becsületes ember belátja, részint pedig mivel azokat előbbi, a socialismustól tartott értekezésben jobbadán megczáfoltuk; azért még csak a keresztény communismust fogjuk röviden vizsgálni.

Atyámfiai! már az eddig mondottakból is láthatatok, hogy a communismus a társadalmi világban sehogy sem állhat meg, s minden küzdelmei mellett csak kudarczot kénytelen vallani. Valamint a valódi szabadság és testvéri szeretet, úgy a javak és a munka közössége is csak azok közt gondolható, kiket egy remény lelkesít, kik azon egy cél felé sietnek, kik egy hitet, egy megváltót, egy Istent, és egy atyát, egy lelket és egy szeretetet, egy örök életet ismernek. Ezeknél úgy is minden közös, öröm és szenvedés, harcz és győzelem, szomorúság és vigasztalás. Csak a keresztény anyaszentegyházban van üdvös communismusnak helye, minthogy itt nemes és nemtelen, tanult és tanulatlan emberek azon egy tudománnyal bírnak, a fölfeszítettnek tudományával; gazdagok és szegények azon egy kincset élveznek, az isten malasztjának kincseit; a hivatalnok és a pór ugyanazon nemesiséget bírják, az isten-fíúság nevében, és az örök boldogság örökségében. A katholika anyaszentegyház sorskülönbség nélkül gyűjti oltára elébe híveit; egyaránt részelteti őket az angyali eledelben, a munkájára támaszkodó koldust és ügyefogyott nyomorgót úgy, raikép a gazdagokat. Csak Jézus anyaszentegyházában találkoztak mindig szent életű keresztények, kik a világ kísértő örömeitől elvonulván szegény szerzetes életet választottak, s mint a szigorú bűnbánatnak legragyóbb példányai közösen dolgoztak, közösen táplálkoztak, közösen ruházkodtak, közösen dicsérték az Istent, és közösen szolgáltak embertársaiknak. Ez ama nemes közösség, melyre a

társadalmi communisták igen természetes okoknál fogva soha sem képesek fölemelkedni. A szerzetes társulatoknál ugyanis a szolgálatot nem követi gyalázat, sem a munkát szolgálásig, mert az evangeliomi közösség az értelem meggyőződése- s a szív beleegyezésében alapszik, melyeknek éltető lelkök a szeretet és szellemi szabadság. Minden szerzetes tag önkényt lép be a társulatba, önkényt vállalja magára a rend fegyelmét, önkényt ígéri meg az engedelmisséget stb., hogy ezen önkénytes engedelmissége által annál biztosabb lépésekkel haladjon a keresztény tökéletességben az evangeliomi tanácsok ösvényén. Szinte figyelmet érdemel mit az első keresztényekről a történetírás bizonyít. Mindnyájan egy szív s egy lélek valának. Nem vala szűkölködő közöttök, mert a gazdagabb a szűkölködő gyámolítására eladá azt, a mit nélkülözhetett, földjeit, házait, és a pénzt az apostolok lábaihoz tévé, hogy azt a szűkölködők között eloszszák. Egyébiránt jó lesz itt megjegyezni: hogy az első keresztények s z a b a d o n rendelkeztek jószágaikkal; tolok függött azokat eladni vagy nem, az eladott jószág árát átadni vagy nem. Mily nagy tehát a különbség a jelenkori communisták és az első keresztények között! A keresztények minden szeretet mellett, melytől lelkesítette némelyek tulajdonukat közössé tevék, ragaszkodtak az Isten parancsához: „ne lopj;” ezek pedig a tulajdont megtámadják, mert azt l o p á s n a k nevezik. Az első keresztények a b é k é t szerették, önkényt megoszták vagydonukat a szegényekkel; ezek pedig f o r r a d a l m a k a t hirdetnek, r a b o l n a k g y i l k o l n a k, mások jószágát kezökre keritendők. Hogy az első keresztények önkénytesen rendelkeztek jószágaikkal, az világosan kitetszik azon eseményből, mely az Apostolok Cselekedeteiben A n a n i á s és Z a f i r á r ó l följegyeztetett. Ezek eladták jószágukat, s a bevett pénznek egy részét maguknak megtartották. Midőn az apostolok kérdezték, hogy az

egész összeget átadták-e? hazugan azt állították, hogy semmit sem tartottak meg maguknak. Szent Péter a ki ezen tényt a Szentlélek sugallatából tudta, imígy szólítja meg Ananiást: „Anania! miért foglalta el a sátán szívedet: hogy hazudnál a szentléleknek, és a mezőnek árával csalárdul cselekednél? Nemde, ha megtartottad volna a mezőt, tiéd maradt volna? és minekutána eladtad, nem volt-e ára hatalmadban? miért gondoltad tehát ezt a szívedben; nem embereknek hazudtál, hanem istennek (Apóst. Csel. V.) Ezen hazugságért az Isten büntetése mind Ananiást mind Zajirát nyomban érte, mind a kettő helyben szörnyűt halt. Innét kitetszik, hogy Ananiás pénzének tulajdonosa volt, sőt egészen megtarthatta volna azt magának; ele abban vétkezett, hogy fősvénységből az eladott jószág árának egy részét eltitkolta, és mégis látszani akart, mintha mindent oda adott volna, hogy a többiekkel hasonló érdeme legyen. Az első keresztényeket senki nem kényszerítette, nem korlátolta, míg ellenben a jelenkori pogány gondolkodású kommunisták az ember személyes szabadságát feldúlni, és a tulajdont erőszakosan megsemmisíteni törekednek. Ők ugyan azt mondják, hogy mindezeket csupa emberszeretetből teszik; de vajmi gyanús azon emberszeretet, mely felebarátját nem kíméli, törvényes jogait igazságtalanul megtámadja, és becsületes utón szerzett jószágára vágyódik. Hiába! a valódi emberszeretet áldozat-önmegtagadásba kerül: a hitetlen kommunisták pedig önmagukat megtagadni nem tanulták. És ha kérdezzük mi indította a jámbor keresztényeket oly hős önmegtagadásra? Bizonyára nem egyéb, mint az isteni szeretet és a lelki szabadság. Igen, ők tiszta szívből szerették az istent, és mivel lelkök ment vala minden büntől, minden szennyes magán érdeklői, azért egész készséggel szolgáltak szükölködő felebarátjaiknak is. A ki az Istent

szereti, az felebarátját is szereti, és viszont a ki az Istent tagadja, az felebarátját is kitagadja szívéből. Istentagadó embertől őszinte szeretetet kívánni vagy követelni képtelenség.

Továbbá a nagy áldozatnak közössége, és ennek ereje által a jó cselekedetek és imádságnak közössége, – ez a mi communismusunk, mely azoknál, kik az egyházban nincsenek, csak torzképet idézhetett elő. Nemde Atyámfiai! az eredeti bűn átment mindnyájunkra, és senki sem dicsekedhetik Isten előtt; de íme szerelmes üdvözítőnk azért halt meg érettünk a keresztfán, hogy a bűnt eltörölje és minket az isteni közösségbe visszaállítson. Valamint ez előtt részt vettünk ős szüléink engedetlenségében, úgy osztozunk most a megváltó engedelmségében is. Krisztusnak érdemei, az ő szenvedése és halála képezik azon közjót, melyhez mindazoknak, kik a keresztség által az ő szentegyházába fölvetettek, közös joguk van. Míg csak egy nemzetség a másikra fog következni, ő lesz a mi közbenjárónk az Istennél, nem csak az által, hogy az ő érdemeit ránk alkalmaztassa, hanem azért is, hogy minket a mennyei kenyér segedelmével az örök életre tápláljon. Az üdv-, s életnek ezen közössége, mely minden híveket, mint egy testnek tagjait, egyaránt átölel: szentek egyességének, communiójának neveztetik. E communióban alapszik amaz áldásdús communismus, mely semmi különbséget nem ismer, hanem mindent akár nemzetségi, akár születési, akár rang-, nem- vagy korbelt tekintetben azon főegységnek alárendel, mely e szavakban adatik elő: „Mindnyájan egygyé legyelek a Krisztusban.” S innét van, hogy az anyaszentegyház tagjai, mint egy testnek tagjai Krisztusban, egymással ideiglenesen és örökre egyesülve vannak. Innét van, hogy az anyaszentegyház tagjai egy lelki házat, országot, testet képeznek, melyben szegletkő, országló fejedelem és fő Krisztus, ki az anyaszent-

egyházat saját vérén szerzetté és magának eljegyzette; kinek érdemei minden tagokra az ő képes voltok szerint áradnak; kinek hatalom adatott a mennyben és a földön, és oly név, melyre minden mennyeknek, földinek és föld alatt valónak térde meghajol. A communionak, vagy ha úgy tetszik, a keresztény communismusnak, szeretet lánczát még a halálnak éles kaszája sem képes szétvágni: a szeretettül terjed a sírnak homályán; azt sem a gonosz ellenségnek fegyvere, sem a szenvedésnek tüze, sem az örömnök elragadtatása nem képes szétszaggatni. Az isteni szeretet, mely Krisztusban megjelent, elválaszthatatlanul tartja össze a híveinek szíveit, akár a földön, akár a mennyben, akár a tisztító tűzben legyenek. Az isteni szeretet, melyet Krisztusban megismertünk, soha meg nem szűnik, akár megüresülnének a jóslatok, akár a nyelvek elmúlnak, akár a tudomány elrontatik, akár a hitreménységnek vége szakad. *) A szeretet útján a szentek mennyországban érettünk könyörögnek az istennek, és ekkép rajtunk segítenek: a szeretet útján mi a tisztító tűzben sínlődő lelkeken imádságainkkal és jó cselekedeteinkkel segítünk. A szeretetnek útján, ha t. i. isten kegyelmében vagyunk, a katholika anyaszentegyház minden miseáldozatában imádságaiban, és más jó cselekedetiben részesülünk. –

Az imádság s a jó cselekedetek közössége azoknál, kik az egyházon kívül állanak, kétféle okból csak torzképet idézhetett elő: Először, mert ez a közösség az isteni szeretéire van alapítva, melyről a hitelleneknek tudomások nincs. Másodsor, mert ezen közösségnek érdeme Krisztusnak érdemeivel egyesül, és azokból veszi az ő értéket; Krisztus pedig, mint igaz szőlőtő, annak hasonhozó erejét csak a hívekkel, min! rajta lévő szőlővesszőkkel, közli. –

*) Kor. 1, lev. XIII, 8, 13.

A keresztény communismus Istenhez vezet bennünket, s reményünk utolsó láncszemét a teremtő trónjához köti; szárnyakat ad a léleknek, hogy az ég felé, ama tisztább s szellemibb világba emelkedhessek, ellenben a pogány communismus az igaz istentől eltávolít, és a föld gyermeke előtt minden magasabb, főleg természetfeletti kilátást elzár. A pogány communismusnak kinézései a síron túl nem terjednek, örökkévalósága az idő szűk korlátai közé van zárva, a hol természetesen csak földi javakról van szó. Ellenben keresztény communismus a szentek egyességének magasztos tana által a múltat a jelennel köti össze, midőn a földi élet színpadáról letűnt hitvallóit épen úgy nézi övéit s tagjaiul, mikép az azon még folyvást küzdőket, kikben mindennap újra érzi és újra átszenvedti mindazt, mit a világban és világtól századok előtt élt magzati sorra éreztek és szenvedtek. Nekünk világtörténetről van tudomásunk mialatt a nem keresztények csak földtörténetet ismernek. Sz. Ágoston „Isten városáról irt könyvében” először vette a történetet ezen általános értelemben, midőn az embereket jámborokra, kik ez életben a sírontúli világnak élnek, és istentelenekre osztotta, e világban ez utolsóról semmi tudomással nem bírnak. Bosuet püspök és történetíró követé szent Ágostont ezen az utón. A keresztény világtörténet oly emberek története kiknek létök nem végződik a földi élettel. Amazok kik csupán az ideig valókra figyelmeznak, csak az emberfaj- természetét ismerik és semmi világtörténetet, egyénei azon fajnak csak oly javakkal bírnak, melyek az osztás által megfogynak, ellenben a mi javaink sohasem fogyhatnak el, mert ezek Krisztus Jézusnak véghetetlen érdemeiből folyvást növekednek. – A hitetlen communisták ugyan szinte azt állítják, hogy nekik is vannak javaik, p. o. a tudomány és művészet, melyek osztás által rövidséget

nem szenvednek. Azonban ezen javak is, noha még oly nemesek és óhajthatók, nem osztathatnak fel egyenlőképen, nem is élhetnek ezen javaknak minden emberek kizárólag, miután sokan idejük legnagyobb részét a földművelésre, baromtenyésztésre és más ipar-ágakra fordítani kénytelenek. Nem így a lelki javak! Ezeknek mindnyájan élhetnek az isteni és felebaráti szeretet által. Itt minden munka és szenvedés imádsággá változik, és az imádság nem csak annak használ, a ki gyakorolja, hanem önként kiárad minden emberre, ki az anyaszentegyházban vagyon, mindnyájan egy testnek tagjai vagyunk, azért, ha az egyik tag valamit szenved, együtt szenvednek minden tagok, vagy ha az egyik tag örvendez, együtt örülnek minden tagok, és ezen lelki közösség a keresztény communismus, mely által minden imádság egy imádság mindenekért, minden áldozat egy áldozat mindenekért, minden jóságos cselekedet egy cselekedet mindenekért. E communismus nem szorítható a földi határok közé, hanem az ő útja az égtől a földig terjed, és a földtől a tisztító tűznek országáig, mert Krisztus maga ez az út; ő nem hal meg a földi élettel, az ő élete túlterjed a sírhomályán, mert Krisztus maga ezen élet; ő egyenlőség a szabadságban, és szabadság az egyenlőségben, mert Krisztus az örök igazság őt szabaddá tette. Ez a communismus, mely a hitetlenek előtt örökké zárva marad, a keresztények communismusa. –

Mielőtt értekezésünket bezárnók, még egyet akarunk rövid vizsgálat alá venni: valljon demokrata volt-e Krisztus urunk, mikép ezt némely ábrándos emberek erőnek erejével elhithetni akarják, kiknek véleménye szerint Krisztus és Béliái, kereszténység és lázadás egyet jelent. Ezen csalfa vélekedésnek hiúsága már abból is kitetszik, mert szerelmes üdvözítőnk mindig a legnagyobb tisztelettel szólott azon kötelességekről, melyekkel tartoznak az alattvalók az ő előjáróiknak,

ő megparancsolta adni a császárnak, a mi a császáré, és Istennek, a mi az Istené. Annyi igaz, hogy üdvözítőnk a lelki szegényeket boldogoknak hirdette, a kisdedeket és megvetetteket a világon saját testvérei közé számítá szintúgy, valamint az előkelőket és hatalmasokat. Ő személyek közt nem tesz válogatást, de ez nem tartozik a politika, hanem a vallás és erkölcsiség körébe. Azért nem tarthatjuk Jézust, noha még oly barátja is a népnek, mint senki más, demokratának. Ő benne, mint emberfiában, mint Ádámnak ígért utódjában és megváltóban, a földi nemesség és örökösödési jognak egyik legmélyebb s leglényegesebb értelme alapú; az örökösödés nagy törvényeire támaszkodott eleitől fogva a lehetőség, hogy az örökségi érdem következtében esz-közöltessék a megváltás. A ki tehát ezen törvényt tagadja, az mennyire tőle függ, megsemmíti a vallás és emberi nemzetnek történeti kifejlődését. Szinte az Urnak szűz anyja, kit az anyaszentegyház Isten anyjának címével tisztel, nem volt-e minden kegyelmes asszonyok közt a legkegyelmesebb? minden méltóságos hölgyek közt a legméltóságosabb? igenis őt illeti ezen tisztelet; nem csak azért, mert ő minden egyebek közül kiválasztatott és csodálatosan rendeltetett Isten anyjává, hanem azért is, mert ő Dávid királynak házából származott. Üdvözítőnk is, az új teremtésnek zsengeje, természetfeletti úton jelent meg a világban, a szűznek méhéből született; ő volt egyszersmind a felül-ről jött és az Istennel egyesült, és minden igazságban megerősített, a legelőkelőbb és legjobb, valamint hatalommal bíró, mert az atya neki minden hatalmat adott mennyben és a földön.

De már bezárom beszédemet Atyám fia i! Úgy hiszem, elég világosan láttuk, mily tehetetlen a magára hagyott emberi elme! Az ő Istenétől elpártolt halandó sem ideig sem örökkévaló boldogságát nem

képes megalapítani. Erre egy magasabb tekintély, ehhez isteni segítség szükséges. „Úgy szeretne Isten a világot, hogy az ő egyszülött fiát adná nekünk.” Az úr Jézus emberré lőn, tanítá az emberiséget, s csalhatatlan tekintélyével utat mutatott az ideig s örökké való boldogságra. Ragaszkodjunk annakokáért Jézus tanításához, a ki, mint Isten, jobban ismerte az emberi természetet mint napi-bölcseink; kétséget nem szenved, hogy az általa alapított anyaszentegyházon és elvein kívül hasztalan keres üdvét az emberi társaság. – Csak azon intézmények bírnak állandósággal, csak azon tervek boldogítanak igazán, melyek a kinyilatkoztatott vallásnak elveivel megegyeznek; a mi ezeknek rovására történt és történni fog, az mind az emberiség kárával történik. Apáink meglegedve sorsukkal, békésen, boldogul éltek a ker. kathotika vallásnak szárnyai alatt; őszintén szerették egymást, és nem volt szegény, a ki segítséget nem talált volna, de mióta az unokák elszakadtak az élő Isten-től, és a hitelenség elhomályosította elméjüket, megmértelyezte szívöket: azóta a gyűlölet a gazdag és szegény, nagy és kicsiny, elöljáró és alattvaló között óriási lépésekkel haladott; azóta a szegény nem elégszik meg sorsával, nem akar tűrni és dolgozni, hanem gazdagabb felebarátjának jószágát ingyen szeretné magának eltulajdonítani; azóta az alattvalónak nem tetszik az engedelmesség, a ki azt véli, hogy ő is tudna parancsolni, hogy ő is szabad teremtmény, mint akár melyik emberfia stb. Látjátok A t y á m f i a i ! a tévútra vezetett bölcselkedés széthányta azon korlátokat, melyeket isteni vallásunk minden sorsú embernek kiszabott. „Más alapot ugyan senki nem vethet azon kívül, mely a Krisztus Jézus.” Ha boldogulni akarunk, úgy térjünk vissza szent hitünk alapítójához, járjunk azon ösvényen, melyet ő kijelelt. Szerelmesim! a történetek logicájában isteni oktatás fekszik, fordítsuk azt saját s embertársaink javára! Ismerjük

el a nagy igazságot, hogy a kereszténység valamint az örökkévaló, úgy a jelen földi boldogságnak is legbiztosabb alapja. Az isteni erőnek hiányát sem az uralkodók tekintélye, sem a rendőrség szigorú felvigyázása, sem a katonák erős serege, sem a szuronyok éles hegyei nem képesek kipótolni. Jaj nekünk, ha máshol keressük a törvények támaszát, mint a kijelentetett hit szentségében s Isten akaratában. A történetek logicájában isteni oktatás van; de ha okulni nem akarunk, hiába vádoljuk akkor a vakesetet, mely felettünk lebegett; hiába okozuk a balcsillagzatot, mely a lángoló észnek tapintását és a nemes szívnek áldozatkészségét megghiúsítja; oda dülünk vissza, hol közeikét ezreddelezzel ezelőtt támolygott az emberiség: a bűn és rabszolgaság, a bizonytalanság és tévelygés, a vész és a kárhozat feneketlen örvényébe a felfordult világnak romjai közé, melyekből nem fog kihúzni egy másik üdvezítő. Szerelmesim; ne hagyjátok magatokat elámíttatni! Csak egyeden volt e földön, de ez is engedetlenségünk következtében eltűnt a világ színéről; sok kalandor, sok természetbűvár indult el annak keresésére, de minden fáradozásaik siker nélkül maradtak, és fognak is maradni; továbbá azt is tudjuk, hogy a nagy hírű és boldog emlékezetű utópai aranyhon csak az ábrándok világában létezik, melynek valószínűsítése sem a socialisták, sem a communisták megfeszített erejének nem sikerült, s nem is sikerülend soha. Azért A t y á m f i a i ! ha eljönnek a csábítók, kik akár emberi okoskodással, akár hitegető Ígérekkel el akarnának titeket tántorítani, ne hallgassatok rajok: utasítsátok el őket magatoktól mert minden esetre csak romlás- és szerencsétlenségekben dolgoznak. Nem, – ők nem boldogíthatnak titeket soha! Ők fellázítanak titeket vagyonos polgártársaitok ellen, hogy a zavarosban annál kényelmesebben halászhasanak. Ők elvezetnek titeket még a csata térre is, de majd gondoskodni fognak magokról, hogy a l e g-

nagyobb veszély idején megszökjenek! A történetek logicájában isteni oktatás van, s mondom még egyszer, fordítsuk azt saját s embertársaink javára. Hagyjuk meg kinek, kinek a magáét. Lám ennek van azért, mert vagy maga, vagy ősei szerezték. Iparkodjunk mi is becsületes úton használni tehetségeinket, és munka által jogszerűleg szerezni mindazt, a mire szükségünk van. És ha minden iparkodásunk mellett szűkölnünk kellene, még akkor is nyugodjunk meg Istennek rendelésén; mindnyájan egyenlők nem lehetünk. Kell hogy egyik parancsoljon, a másik engedelmeskedjék; egyik ebben, másik abban keresse szerencsáját. És ami legfőbb: gondoljuk meg sz. Pálnak ezen intését: „Nincs itt maradandó városunk;” azért gyakorta oda emeljük szívünket s lelkünket, hol a mennyei dicsőségben az örök békesség és boldogság virágozik; hol minden szenvedéseinkért méltó jutalmat veendünk. Ott fogjuk élvezni egy boldog közösségben munka után a nyugalmat, harcz után a győzedelmet, szomorúság után az örömet. Ott fogjuk boldog egyetemben a szent angyalokkal és égi karokkal dicsérni az Istent, a ki kimondhatlan örömeket s boldogságot ígért azoknak, kik őt e sír-
 ralmak völgyében Jézus Krisztus által a Szent lélekben szeretik és imádják. Amen.